

РЕПУБЛИЧКА АГЕНЦИЈА ЗА ПРОСТОРНО ПЛАНИРАЊЕ

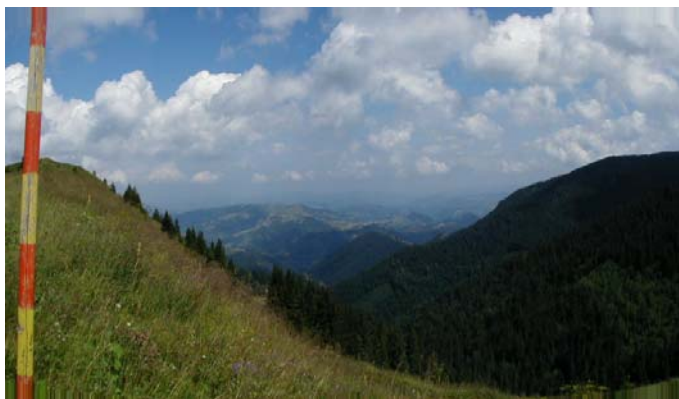
ЈП ДИРЕКЦИЈА ЗА УРБАНИЗАМ - КРАГУЈЕВАЦ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, ГЕОГРАФСКИ ФАКУЛТЕТ

Н А Ц Р Т

РЕГИОНАЛНОГ ПРОСТОРНОГ ПЛАНА ЗА ПОДРУЧЈЕ ШУМАДИЈСКОГ, ПОМОРАВСКОГ, РАШКОГ И РАСИНСКОГ УПРАВНОГ ОКРУГА

Крагујевац / Београд, 2012. год

РЕГИОНАЛНИ ПРОСТОРНИ ПЛАН ЗА ПОДРУЧЈЕ ШУМАДИЈСКОГ, ПОМОРАВСКОГ, РАШКОГ И РАСИНСКОГ УПРАВНОГ ОКРУГА

НАЦРТ ПЛАНА

Носилац израде:

РЕПУБЛИЧКА АГЕНЦИЈА ЗА ПРОСТОРНО ПЛАНИРАЊЕ

Директор:

Проф. др Борислав Стојков, д.и.а.

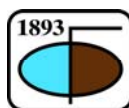
Обрађивачи:

ЈП ДИРЕКЦИЈА ЗА УРБАНИЗАМ - КРАГУЈЕВАЦ

Директор:

Мирјана Ћирић, д.и.а.

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, ГЕОГРАФСКИ ФАКУЛТЕТ

В.Д. Декан:

Проф. др Мирољуб Милинчић, д.г.

Крагујевац/Београд, 2012. год.

РУКОВОДИОЦИ ИЗРАДЕ
ПЛАНА

Проф. др Дејан Филиповић, дипл.пр.планер
(лиценца бр. 100 0052 03)

Доц. др Велимир Шећеров, дипл.пр.планер
(лиценца бр. 100 0112 07)

Иван Радуловић, дипл.инж.арх.
(лиценца бр. 100 0114 07)

СИНТЕЗНИ ТИМ
Методологија, концепција,
синтеза и редакција

Доц. др Велимир Шећеров, дипл.пр.планер
Проф. др Дејан Филиповић, дипл.пр.планер
Иван Радуловић, дипл.инж.арх.

КООРДИНАТОР испред
Републичке агенције за
просторно планирање

Мр Небојша Стефановић, дипл. пр.планер
Јелена Бишевац, дипл.еџ

ПЛАНЕРСКИ ТИМ

Обавезе, услови и смернице из
планских докумената вишег реда

Мр Тијана Дабовић, дипл.пр.планер
Зорана Филиповић, дипл.пр.планер

Природни системи и ресурси

Проф. др Велимир Јовановић, дипл.инж.геол.
Мр Љиљана Брашанац Босанац, дипл.пр.планер

Заштита животне средине

Проф. др Дејан Филиповић, дипл.пр.планер
Доц. др Данијела Обрадовић, дипл.географ

Заштићена природна добра

Др Снежана Ђурђић, дипл. географ
Др Сања Стојковић, дипл. географ

Заштита културне баштине

Лазар Мандић, дипл.инж.арх.

Организација простора
од интереса за одбрану земље
и заштита од природних непогода

Весна Савић, дипл.инж.арх.
Доц. др Славољуб Драгићевић, дипл. географ
Проф. др Станимир Костадинов, дипл. географ
Доц. др Биљана Аболмасов, дипл.географ
Иван Новковић, дипл.географ

Становништво, мрежа насеља,
рурални развој

Јелена Вукићевић, дипл.еџ
Доц. др Велимир Шећеров, дипл.пр.планер
Доц. др Богдан Лукић, дипл.пр.планер
Проф. др Мирољуб Милинчић, дипл.географ

Јавне службе, социјални развој

Иван Радуловић, дипл.инж.арх.

Привредне делатности, индустрија, пољопривреда	Мр Радмила Милетић, дипл.пр.планер Марија Дробњаковић, дипл.пр.планер-мастер Александра Спалевић, дипл.пр.планер-мастер
Туризам	Доц. др Велимир Шећеров, дипл.пр.планер Проф. др Дејан Шабић, дипл. географ
Саобраћајна инфраструктура	Милун Милићевић, дипл.инж.саобраћаја Владимир Раковић, дипл.инж.саобраћаја Владан Милојковић, дипл.инж.саобраћаја
Техничка инфраструктура	Гордана Врачарић, дипл.инж.електротехн. Никола Тимотијевић, дипл.инж.електротехн. Александар Ћатић, дипл.инж.грађ. Андреја Стефановић, дипл.инж.маш.
Комунални системи	Проф. др Марина Илић, дипл.пр.планер Тијана Марковић, дипл.биолог-еколог
Намена простора	Проф. др Дејан Ђорђевић, дипл.пр.планер Иван Радуловић, дипл.инж.арх.
Регионална и прекогранична сарадња, функционалне везе	Проф. др Бранка Тошић, дипл.пр.планер Мр Зора Живановић, дипл.пр.планер Др Синиша Тркуља, дипл.пр.планер
Концепција просторног развоја	Иван Радуловић, дипл.инж.арх. Доц. др Велимир Шећеров, дипл.пр.планер
Картографска обрада Плана	Марко Николић, дипл.инж.маш. Ненад Аксентијевић, дипл.информ.

САДРЖАЈ

ТЕКСТУАЛНИ ДЕО

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ	1
Методологија израде плана	2
I. ПОЛАЗНЕ ОСНОВЕ	4
1. Обухват и опис граница подручја просторног плана	4
2. Плански и правни основ за израду плана	5
3. Обавезе, услови и смернице из планских докумената вишег реда и других развојних докумената	6
4. Скраћени приказ и оцена постојећег стања (потенцијали, ограничења, SWOT анализа)	22
4.1. Постојеће стање	22
4.1.1. Природни услови и ресурси	22
4.1.1.1. Геоморфолошке одлике	22
4.1.1.2. Геолошке одлике	22
4.1.1.3. Сеизмичке одлике	23
4.1.1.4. Хидролошке одлике	24
4.1.1.5. Хидрогеолошке одлике	24
4.1.1.6. Климатске одлике	25
4.1.1.7. Погодност простора за развој пољоприв. и могућности коришћења ресурса пољопривредног земљишта	26
4.1.2. Становништво, мрежа насеља и јавне службе	29
4.1.2.1. Становништво	29
4.1.2.2. Мрежа насеља и функционална урбана подручја	33
4.1.2.3. Јавне службе	36
4.1.3. Привреда/економски развој и туризам	38
4.1.3.1. Привреда и индустрија	38
4.1.3.2. Геолошки грађевински материјали и њихова експлоатација	42
4.1.3.3. Пољопривреда	43
4.1.3.4. Шумарство	46
4.1.3.5. Туризам	48
4.1.4. Инфраструктурни системи	51
4.1.4.1. Саобраћајна инфраструктура	51
4.1.4.2. Енергетска инфраструктура	55
4.1.4.3. Водопривредна инфраструктура	57
4.1.4.4. Телекомуникациона инфраструктура	59
4.1.4.5. Комунална инфраструктура	59
4.1.5. Заштита простора	61
4.1.5.1. Заштита животне средине	61
4.1.5.2. Заштита културних добара	63
4.1.5.3. Заштита од интереса за одбрану земље и заштита од прир.непогода	64
4.1.5.4. Заштита природних вредности	65
5. Скраћени приказ потенцијала и ограничења по областима	67
5.1. Становништво, мрежа насеља и јавне службе	67
5.1.1. Становништво	67

5.1.2.	Мрежа насеља	67
5.1.3.	Јавне службе	68
5.2.	Привредни/економски развој и туризам	69
5.2.1.	Привреда и индустрија	69
5.2.2.	Пољопривреда	70
5.2.3.	Шумарство	71
5.2.4.	Туризам	72
5.3.	Инфраструктурни системи	73
5.3.1.	Саобраћајна инфраструктура	73
5.3.2.	Енергетска инфраструктура	74
5.3.3.	Водопривредна инфраструктура	74
5.3.4.	Телекомуникациона инфраструктура	75
5.3.5.	Комунална инфраструктура	75
5.4.	Заштита простора	76
5.4.1.	Заштита животне средине	76
5.4.2.	Заштита културних добара	76
5.4.3.	Заштита од интереса за одбрану земље и заштита од природних непогода	76
5.4.4.	Заштита природних вредности	77
5.4.5.	Међусекторска интегрална SWOT анализа	78
II.	ВИЗИЈА, ПРИНЦИПИ И ЦИЉЕВИ РЕГИОНАЛНОГ ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА	81
1.	Визија и принципи развоја	81
2.	Општи циљ и посебни циљеви	81
3.	Циљеви развоја по појединим областима	82
3.1.	Становништво, мрежа насеља и јавне службе	82
3.2.	Привреда/економски развој и туризам	84
3.2.1.	Привреда	84
3.2.2.	Пољопривреда	85
3.2.3.	Шумарство	85
3.2.4.	Туризам	86
3.3.	Инфраструктурни системи	86
3.4.	Заштита простора	89
3.4.1.	Заштита животне средине	89
3.4.2.	Заштита природних система и ресурса	90
3.4.3.	Заштита културних добара	91
3.4.4.	Заштита од интереса за одбрану земље и заштита од природних непогода	91
3.4.5.	Заштита природних вредности	92
III.	КОНЦЕПЦИЈА, ПРОПОЗИЦИЈЕ И ПЛАНСКА РЕШЕЊА РЕГИОНАЛНОГ ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА	93
1.	Општа концепција, пропозиције и планска решења регионалног просторног развоја	93
2.	Концепција, пропозиције и планска решења развоја појединих области	98
2.1.	Становништво, мрежа насеља и јавне службе	98
2.1.1.	Становништво	98
2.1.2.	Мрежа насеља	99
2.1.3.	Јавне службе	104

2.2.	Привреда/економски развој и туризам	105
2.2.1.	Привреда и индустрија	105
2.2.2.	Пољопривреда	110
2.2.3.	Шумарство	113
2.2.4.	Туризам	118
2.3.	Инфраструктурни системи	122
2.3.1.	Саобраћајна инфраструктура	122
2.3.2.	Енергетска инфраструктура	125
2.3.3.	Водопривредна инфраструктура	128
2.3.4.	Телекомуникациона инфраструктура	132
2.3.5.	Комунална инфраструктура	134
2.4.	Заштита жив.средине, предели, природна и култ.добра	137
2.4.1.	Заштита животне средине	137
2.4.2.	Заштита природних система и ресурса	139
2.4.3.	Заштита културних добара	140
2.4.4.	Заштита од интереса за одбрану земље и заштита од природних непогода	145
2.4.5.	Заштита природних добара	149
3.	Интеррегионалне и интрарегионалне функционалне везе и трансгранична сарадња	153
4.	Коришћење и основна намена простора	156
IV.	ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА ПЛАНА	159
1.	Мере за подстицање регионалног развоја и равномерног територијалног развоја	159
2.	Смернице за израду планских докумената и друге развојне документације за подручје плана	160
3.	Приоритетни и стратешко развојни пројекти прве етапе спровођења Плана	163
3.1.	Природни системи и вредности	163
3.2.	Насеља и рурални развој	163
3.3.	Јавне службе	165
3.4.	Привреда и индустрија	168
3.5.	Пољопривреда	170
3.6.	Шумарство	171
3.7.	Туризам	171
3.8.	Инфраструктурни системи	172
3.8.1.	Саобраћајна инфраструктура	172
3.8.2.	Енергетска инфраструктура	174
3.8.3.	Водопривредна инфраструктура	175
3.8.4.	Телекомуникациона инфраструктура	176
3.8.5.	Комунална инфраструктура	177
3.9.	Жив.средина, прир. и култ.добра, природни хазарди	178
3.9.1.	Заштита животне средине	178
3.9.2.	Заштита културних добара	180
3.9.3.	Заштита природних добара	181
3.9.4.	Природни ризици и хазарди	181
3.10.	Регионалне везе и трансгранична сарадња	182
4.	Институционално-организациона, информатичка и програмска подршка спровођењу Плана	184

ГРАФИЧКИ ДЕО

РЕФЕРАЛНЕ КАРТЕ

Реферална карта бр. 1 - Основна намена простора P=1:200 000

Реферална карта бр. 2 - Мрежа насеља и инфраструкт. системи P=1:200 000

Реферална карта бр. 3 - Туризам и заштита простора P=1:200 000

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Регионални просторни план за подручје Шумадијског, Поморавског, Рашког и Расинског управног округа (у даљем тексту: Просторни план) припремљен је у складу са Одлуком о изради *Регионалног просторног плана за подручје Шумадијског, Поморавског, Рашког и Расинског управног округа* ("Службени гласник Републике Србије", бр. 56/10) коју је донела Влада Републике Србије на седници одржаној 29. јула 2010.године, а на основу члана 46. став 1. Закона о планирању и изградњи ("Службени гласник РС", бр. 72/09 и 81/09-исправка) и члана 43. став 1. Закона о Влади ("Службени гласник РС", бр. 55/05, 71/05-исправка, 101/07 и 65/08).

Израда Просторног плана поверена је ЈП Дирекција за урбанизам - Крагујевац и Географском факултету Универзитета у Београду (Обрађивачи Плана), а на основу јавног конкурса који је расписала Републичка агенција за просторно планирање (Носилац израде Плана).

Циљ доношења Просторног плана је утврђивање дугорочне концепције развоја, организације, уређења, заштите и коришћења подручја Просторног плана; рационално коришћење и очување пољопривредног земљишта, водних и осталих природних ресурса; развој, изградња и реконструкција инфраструктурних система и објеката јавних служби; развој мреже насеља; развој и размештај секундарних и терцијарних делатности на планском подручју; обезбеђење саобраћајне, економске, социјалне и других облика интеграције планског подручја и ширег окружења; заштита и унапређење животне средине, заштита природних и непокретних културних добара и заштита биодиверзитета.

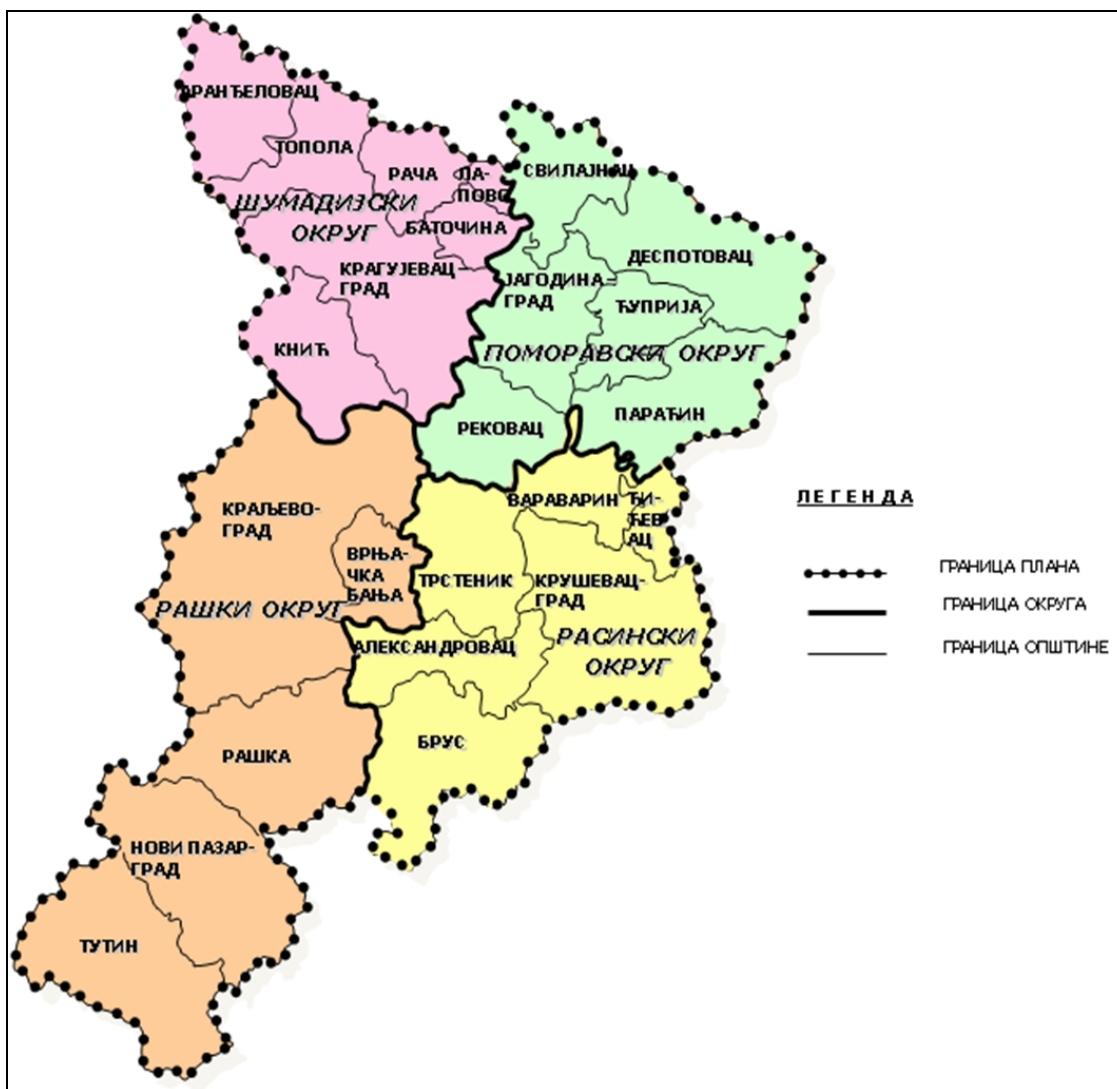
Просторни план је припремљен у складу са одредбама Закона о планирању и изградњи ("Службени гласник РС", бр.72/09, 81/09-исправка, 64/10-одлука УС и 24/11) и Правилника о садржини, начину и поступку израде планских докумената ("Службени гласник РС", бр.31/10, 69/10 и 16/11).

Садржај Просторног плана одређена је чланом 4. наведеног Правилника, којим је прописано да текстуални део садржи: полазне основе, принципе, циљеве и општу концепцију регионалног развоја, сконцепцију, пропозиције и планска решења и имплементацију Плана. Графички део Просторног плана садржи три рефералне карте (основна намена простора; мрежа насеља и инфраструктурни системи; туризам и заштита простора).

Овим планом се разрађују и ближе утврђују: основна планска концепција, планска решења, услови и смернице утврђене *Просторним планом Републике Србије* ("Службени гласник РС", бр.88/10), као и осталим општим и секторским стратегијама усвојеним од стране Владе Републике Србије.

Саставни део Просторног плана је *Стратешка процена утицаја Регионалног просторног плана за подручје Шумадијског, Поморавског, Рашког и Расинског управног округа на животну средину*, припремљена у складу са Законом о стратешкој процени утицаја на животну средину ("Сл. Гласник РС", бр.135/04 и 88/10). Одлука о изради Стратешке процене утицаја Просторног плана на животну средину ("Сл. гласник РС", бр. 34/10), је саставни део Одлуке о изради Просторног плана ("Службени гласник РС", бр. 56/10).

Карта 1: Обухват Регионалног просторног плана за подручје "Шумадијског, Поморавског, Рашког и Расинског управног округа"

Извор: Републичка агенција за просторно планирање

МЕТОДОЛОГИЈА ИЗРАДЕ ПЛАНА

Приликом израде Просторног плана примењен је **интегрални метод** где су равноправно и међузависно посматране три основне димензије просторног развоја: физичко-еколошка, економска и социјално-културна и то у реалном и претпостављеном контексту развоја планског подручја и уз претпостављени организационо-управни оквир. Међузависност је постављена тако да помаже остварењу појединих секторских пројеката: **одрживост** (животна средина, природна добра, села и градска насеља, коришћење земљишта), **идентитет** (природни ресурси, становништво и мрежа насеља, културна баштина), **приступачност** (саобраћај, техничка инфраструктура, јавне службе) и **конкурентност** (локална економија, пољопривреда, индустрија, туризам), али и хоризонталној и вертикалној координацији код планирања и програмирања активности на територији Просторног плана, појединачних општина и ширем регионалном окружењу.

Просторни план је урађен након свеобухватне анализе, рада на терену, анкета и разговора, односно реалног сагледавања потенцијала и слабости постојећег стања и могућности и ограничења будућег развоја, на основу којих је дефинисана планска концепција а на основу ње утврђена приоритетна планска решења, за која ће се радити **Програм имплементације Плана**, годину дана након усвајања овог плана а у складу са Законом.

Методолошки образац који је примењен у изради Плана је организован тако да су се уважавали следећи постулати:

- **детаљно упознавање** потенцијала и ограничења подручја Просторног плана као целине, али и свих појединачних насеља и њихових атара,
- **пажљиво вредновање** свих капацитета и просторних ресурса и вредности,
- **интегрални третман** економске, социјалне и физичко-еколошке димензије развоја и њихов међуутицај на просторни и укупни развој планског подручја,
- **сагледавање трансграничних међузависности** са окружењем, и
- **активно учешће и сарадња** грађана, локалних органа управе и других организација приликом израде и усвајања Плана.

Планска решења ће бити дефинисана на два временска нивоа и према степену обавезности. **Први период 2015. година** за приоритетна планска решења за које постоје аргументи о неопходности и оправданости са друштвеног, економског и еколошког становишта као и која могу да се остваре садашњим економским и институционалним капацитетима планског подручја. **Други период до 2020. године** за планске идеје за које је оцењено да постоји могућност реализације као стратешка оријентација за будућност. Поједина планска решења ће обухватити и период иза планског хоризонта (2020.) услед сложености њихове реализације и ради достизања претпостављене **визије** просторног развоја планског подручја.

Документацију Просторног плана **сачињавају**:

- **Концепт** Просторног плана (текстуални и графички део Плана, према члану 49. Правилника о садржини, начину и поступку израде планских докумената);
- **Стратешку процену утицаја** Просторног плана на животну средину (текстуални и графички део Стратешке процене, према Закону о стратешкој процени утицаја на животну средину) и
- **Документациона основа** Плана која садржи: одлуку о изради плана; изводе из планских докумената вишег реда и друге развојне документације; списак коришћене документације за израду планског документа и извод из те документације; прибављене податке и услове за израду планског документа; радне материјале и елаборате по појединим областима; коришћене подлоге и карте, припремљене тематске карте и друге графичке прилоге; другу документацију и податке од значаја за израду планског документа.

I. ПОЛАЗНЕ ОСНОВЕ

1. Обухват и опис граница подручја просторног плана

Планско подручје (Шумадијски, Поморавски, Рашки и Расински управни округ) се налази у средишњем делу Србије. То је простор Шумадије, Великог и Западног Поморавља (централна и јужна Перипанонска Србија), који је смештен између Старовлашко-рашке висије, Копаоничких планина и дела Карпатско-балканских планина (планинска Србија), са сложеном морфологијом терена (брдско-планински рељеф и композитне долине) и бројним предеоним целинама. Овај хетерогени и разнородни простор, у сваком сегменту природног и друштвено-економског развоја, одликује се изузетним биолошким и културним диверзитетом, као неисцрпним потенцијалом за просперитет и умрежавање са ближим и даљим, прекограничним окружењем.

Посматрани простор обухвата четири управна округа (Шумадијски, Поморавски, Рашки и Расински), а према територијалној организацији административно га чини 19 општина и 5 градова (Крагујевац, Јагодина, Крушевац, Краљево и Нови Пазар). Ово подручје део је Региона Шумадије и Западне Србије као статистичке целине нивоа НСТЈ 2.¹

Са просторним обухватом од 11.588km² подручје Регионалног просторног плана Шумадијског, Поморавског, Рашког и Расинског управног округа, заузима нешто више од 13% укупне површине Републике Србије. На планском подручју, према првим резултатима Пописа 2011. године, живи 1.044.304 становника, што чини 14,7% укупног становништва Републике. Просечна густина насељености на подручју Плана је 92 становника на км², мало изнад републичког просека (81ст/км²), с тим да густина насељености знатно варира по општинама/градовима од 212ст./км² у Крагујевцу до 27ст./км² у Брусу. На планском подручју има 1.020 насеља, од чега је 25 градских.

На планском подручју укрштају се саобраћајни правци од изузетног значаја за унутаррегионалну и трансрегионалну повезаност. Источним делом планског подручја пролази најзначајнији саобраћајни правац Србије – паневропски коридор X, на који се надовезује мрежа магистралних и регионалних саобраћајница, што са железничком путном мрежом овај простор чини саобраћајно доступним и привлачним за економски развој и насељавање. На планском подручју се преплићу утицаји два развојна појаса од стратешке важности за територијалну кохезију, просторну интеграцију и функционалну повезаност подручја на различитим територијалним нивоима (градском/општинском, регионалном, националном и међународном): појас коридора X дуж Мораве са припадајући центрима (Крагујевац, Јагодина-Ђуприја-Параћин, уз неколико мањих центара) и западно-моравски развојни појас (Краљево и Крушевац, као највећи центри развоја, такође уз неколико мањих центара).

¹ Према Уредби о номенклатури статистичких територијалних јединица („Службени гласник РС“ бр. 109/2009 и 46/2010), региони нивоа НСТЈ 2 су: Београдски регион, Регион Војводине, Регион Шумадије и Западне Србије, Регион Јужне и Источне Србије и Регион Косово и Метохија.

2. Плански и правни основ за израду плана

Плански основ за израду Просторног плана представља **Просторни план Републике Србије** ("Сл.гласник РС", бр.88/10). У току израде Просторног плана извршена је координација са следећим плановима:

- **Просторни план подручја инфраструктурног коридора аутопута Е-75, деоница Београд- Ниш** ("Сл.гласник РС", бр.69/03);
- **Просторни план подручја посебне намене система продуктовода кроз Републику Србију, Сомбор - Нови Сад - Панчево - Београд - Смедерево - Јагодина - Ниш** ("Сл.гласник РС", бр.19/11);
- **Просторни план подручја посебне намене Парка природе "Голија"** ("Сл.гласник РС", бр. 16/2009);
- **Просторни план подручја посебне намене Националног парка "Копаоник"** ("Сл.гласник РС" 95/2009);
- **Просторни план подручја посебне намене Специјалног резервата природе "Увац"** ("Сл.гласник РС" бр. 83/2010);
- **Просторни план подручја посебне намене просторне културно-историјске целине "Стари Рас са Сопотанима"** ("Сл.гласник РС" бр. 47/2012);
- **Просторни план подручја посебне намене система хидроелектрана на Ибру** ("Сл.гласник РС" бр. 58/2012);
- **Просторни план подручја посебне намене природног добра "Бељаница-Кучај"** (Одлука о изради "Сл. гласник РС", бр.42/10) - израда Плана у току.
- **Просторни план подручја посебне намене транснационалног гасовода "Јужни ток"** (Одлука о изради "Сл. гласник РС", бр.8/12) - израда Плана у току.
- **Просторни план подручја посебне намене слива акумулације "Гружа"** (Одлука о изради "Сл. гласник РС", бр.44/11) - израда Плана у току.
- **Просторни план подручја посебне намене инфраструктурног коридора аутопута Е-761, деоница Појате-Прељина** (Одлука о изради "Сл. гласник РС", бр.84/10) - израда Плана у току.

Правни основ за израду Просторног плана чини члан 17. Закона о планирању и изградњи ("Службени гласник РС", бр.72/09, 81/09-исправка, 64/10-одлука УС и 24/11).

При изради Просторног плана, у њега су инкорпориране смернице и опредељења следећих **стратешких докумената**:

- Стратегија регионалног развоја Републике Србије за период од 2007. до 2012. године ("Службени гласник РС", број 21/07);
- Национална стратегија одрживог развоја ("Службени гласник РС", број 57/08);
- Стратегија развоја железничког, друмског, водног, ваздушног и интермодалног транспорта у Републици Србији од 2008. до 2015. године ("Службени гласник РС", број 4/08);
- Стратегија развоја туризма Републике Србије ("Службени гласник РС", број 91/06);
- Стратегија развоја телекомуникација у Републици Србији од 2006. до 2010. године ("Службени гласник РС", бр. 99/06 и 4/09);
- Стратегија развоја шумарства Републике Србије ("Службени гласник РС", број 59/06);
- Стратегија развоја пољопривреде Србије ("Службени гласник РС", број 78/05);
- Стратегија развоја енергетике Републике Србије до 2015. године ("Службени гласник РС", број 44/05);
- Програм остваривања Стратегије развоја енергетике Републике Србије до 2015. године за период од 2007. до 2012. године ("Службени гласник РС", бр. 17/07, 73/07, 99/09 и 27/10);
- Стратегија управљања отпадом 2010-2019. године ("Службени гласник РС", број

- 29/10);
- Водопривредна основа Републике Србије ("Службени гласник РС", број 11/02);
 - Национална стратегија привредног развоја Републике Србије од 2006. до 2012. године, Републички завод за развој
 - Стратегија одрживог развоја Шумадије и Поморавља, 2011-2021.
 - Стратегија регионалног развоја Рашког и Моравичког округа 2011-2015.
 - Просторни планови општина/градова са подручја плана
 - Стратегије локалног развоја и остале локалне секторске стратегије

3. Обавезе, услови и смернице из планских докумената вишег реда и других развојних докумената

ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

(Закон о Просторном плану Републике Србије од 2010. до 2020. године, "Службени гласник РС", бр. 88/2010)

Просторним планом Републике Србије утврђује се *визија, принципи и циљеви* просторног развоја Републике Србије и њених регионалних целина. Будућа концепција просторног развоја Србије је размотрена у оквиру два основна сценарија са два подсценарија. Сценарио рецесивног раста са елементима кризног управљања и сценарио одрживог просторног развоја. Просторни план Републике Србије дефинише *интегрални метод као основни методолошки приступ* у изради просторних планова заснован на принципима одрживог развоја. За потребе израде планских докумената спроводиће се интегрално истраживање фактора економског, социјалног, еколошког и институционалног развоја.

У погледу просторног развоја дугорочна *визија Републике Србије* је да буде: територијално утврђена и регионално уравнотежена, одрживог економског раста и конкурентна, социјално кохерентна и стабилна, инфраструктурно опремљена и саобраћајно приступачна, очуваног и заштићеног природног и културног наслеђа, квалитетне животне средине, и функционално интегрисана у окружење. Планом су утврђени следећи основни *принципи просторног развоја*: одрживост; територијална кохезија; јачање конкурентности; активна имплементација политике просторног развоја и учешће јавности; полицентрични територијални развој; функционална специјализација; формирање и јачање мрежа градова и насеља (кластери) које могу да обезбеде развој комплементарних функција; унапређење саобраћајне доступности; развој културног идентитета и територијалне препознатљивости; перманентна едукација грађана и администрације; стриктно поштовање заштите јавног интереса, јавних добара и јавног простора; унапређење и заштита природног и културног наслеђа као развојног ресурса; смањење штетног утицаја на животну средину; јавно-приватно партнерство; већа транспарентност код одлучивања о просторном развоју; и трансгранично, интеррегионално и трансдржавно функционално повезивање регионалних и локалних јединица. Успешан просторни развој Републике Србије, односно постепено приближавање визији њеног просторног развоја захтева достизање серије *основних циљева*, међу којима су према свом значају равноправно најважнији следећи:

- уравнотеженији регионални развој и унапређена социјална кохезија.
- регионална конкурентност и приступачност.
- одрживо коришћење природних ресурса и заштићена и унапређена животна средина.
- заштићено и одрживо коришћено природно и културно наслеђе и предео.
- просторно функционална интегрисаност у окружење.

Шуме и шумско земљиште. Основни циљ управљања шумама у шумским подручјима Републике Србије је одрживо (трајно) газдовање шумама, што подразумева

управљање и коришћење шума и шумског земљишта на такав начин и у таквом степену, да се очува биодиверзитет, а продуктивност, обнављање, виталност и потенцијал шума да се доведу на ниво којим би се задовољиле одговарајуће еколошке, економске и социјалне потребе и данашње и будућих генерација, како на локалном, тако и на националном нивоу, водећи рачуна да се при том не угрозе и оштете неки други екосистеми.

Табела 1. План оптималне шумовитости и пошумљавања до 2014. године

Подручје	Укупна површина области (ha)	Површина шума (ha)	Шумовитост (%)	Оптимална Шумовитост (%)	Површина шума 2014. године (ha)
Република Србија	7 747 400	2 252 400	29,1	41,4	2 297 400
Поморавска	261 400	71 600	27,9	37,5	72 778
Шумадијска	238 500	54 400	23,1	30,0	54 700
Рашка	391 700	199 600	51,2	60,2	201 776
Расинска	295 700	122 000	40,8	42,7	121 050

Високопланинска подручја. Међу високопланинским подручјима од националног значаја (са средње планинским окружењем) у централној Србији (према подели ППРС) истичу се: Копаоник (са Жељином, Столовима и Гочом), Голија (са Радочелом и Чемерном) и Мокра Гора са делом Пештера (на подручју Тутина). *Основни циљ* просторног развоја високопланинских подручја Републике Србије је заштита и уређење високопланинских подручја као изузетних природних вредности Републике Србије, уз одржив социо-економски развој који ће омогућити квалитетнији живот и привређивање локалног становништва, као и стварање услова за одмор и рекреацију урбаног становништва, у складу са капацитетима природних система и елемената Међу Стратешким приоритетима развоја и заштите високопланинских подручја до 2014. године налазе се: *Копаоник и Голија*.

Минералне сировине. У централној Србији, у оквиру Српско-македонске металогенетске јединице, у шумадијској и копаоничкој металогенетској зони локализована су полиметалична лежишта олова и цинка са пратећим металима (пре свега сребром), као што су: „Кижевак“, „Саставци“ и „Карадак“ у оквиру рудног поља „*Рашка*“. Највећу перспективу у погледу проналазак нових рудних резерви, свакако има *копаоничка зона*. Перспективни простори за даља истраживања и проширење постојећих резерви такозваних „мрежастих“ магнезита обухватају пределе западне и централне Србије (делове Копаоника). Гипса има у „Липница“ код Гужа. Од економског интереса могло би да буду и истраживане појаве и лежиште флуорит „Копривница“ код Јошаничке бање. Утврђене резерве бората у лежишту „Пискања“ у Јарандолском басену код Баљевца на Ибру. Потенцијалност у резервама зеолита и зеолитских туфова је углавном позната (између осталих поменуто је и лежиште Игош код Бруса). Каолинске глине се експлоатишу у Шумадији код Аранђеловца и Рудоваца. Резерве нафте и гаса далеко мањег значаја од оног у Војводини откривене су у Подунављу и Поморављу.

Заштита и одрживо коришћење природног наслеђа. У планском периоду, НП Копаоник и парк природе Голија задржавају статус проглашених заштићених подручја. На основу претходних истраживања и валоризације, биће дефинисани статус, просторни обухват и режими заштите, за следећа подручја у Централној Србији - Мојсињске планине и Сталаћка клисура Јужне Мораве, Букуља, Рудник, Јухор, Мучањ, Гоч-Жељин-Столови, Јастребац, Пештерско поље, Рас-Сопотани, хидроакумулација Ћелије и Осредак (влажно станиште). Подручја Увца и Голије, предлажу се за стицање међународног статуса заштите, за упис у Рамсарску листу;

Заштита и одрживо коришћење културног наслеђа. Основни циљ је да се културно наслеђе артикулише као развојни ресурс, заштити, уреди и користи на начин који ће допринети успостављању регионалног и локалног идентитета у складу са европским стандардима заштите. У ППРС предложена је листа културних подручја, као и листа споменика који са непосредном околином чине сагледиве културно-пејзажне целине. Тако је издвојено и Шумадијско подручје и Рашко подручје. Међу споменицима који са непосредном околином чине сагледиве културно-пејзажне целине, налазе се: Листа Светске културне и природне баштине - Стари Рас са Сопоћанима (Манастир Сопоћани, Рас са Градином, Ђурђеви Ступови, Петрова црква), Манастир Студеница, Манастир Жича (са Матарушком Бањом), Манастир Манасија, Манастир Раваница, Манастир Љубостиња, Чајкино брдо са Врњачком Бањом.

Подручје Голије, повезано са споменицима на подручју Новог Пазара, је сврстано у приоритетна културна подручја која треба да уживају посебан третман, без обзира на статус у оквиру службе заштите (пored оних на Листи светске баштине).

Функционална урбана подручја. ППРС је извршено рангирање функционалних урбаних подручја. Категорији општина и градова највишег степена урбанизације, поред београдске агломерације као најјачег пола развоја у Републици Србији, припадају градски центри (међу којима се наводи и Крагујевац). ФУП-ови државног значаја су градови Крагујевац, Краљево, Крушевац и Нови Пазар. Центар регионалног значаја је Јагодина. *Основни циљ* је детерминисање, организовање и умрежавање функционалних урбаних подручја као основе за уравнотежен регионални развој Републике Србије. На основу анализе могућности интегрисања простора Републике у неки од постојећих подручја утицаја градова претпостављена је категоризација ФУП-а, на основу које ће 2020. године у Републици бити:

Табела 2. Модел функционално урбаних подручја Републике Србије 2020.

Функционално урбано подручје (центар ФУП)	У саставу ФУП	бр.стан. централ. града/ општине	бр.стан. ФУП	Значај ФУП*	% ФУП у укупн. бр.ст. Србије	ФУП Р (km ²)	% ФУП у укупн. пов. Србије (km ²)
Јагодина	Ђуприја, Рековац, Параћин	70.894	176.313	Н	2,4	1.664	2,2
Крагујевац	Кнић, Баточина, Рача, Лапово	175.802	225.357	Н	3,0	1.654	2,1
Краљево	Врњачка Бања, Трстеник	121.707	172.719	Н	2,3	1.984	2,5
Крушевац	Ћићевац, Александровац, Варварин, Брус, Ражањ, Трстеник	131.368	246.290	Н	3,3	3.149	4,1
Нови Пазар	Рашка, Тутин	85.996	143.031	Н	1,9	2.168	2,8

Просторна дистрибуција и организација пољопривреде. У складу са OECD дефиницијом руралних подручја пољопривреда Републике Србије подељена је на регионе. Шумадија је сврстана у *Регион II* који поред ње обухвата северне делове централне Србије, део Мачве и Стига. Одлика овог региона је: близина градских тржишта, развијена инфраструктура и природне погодности који упућују на развој радно интензивне повртарске, воћарске и сточарске производње и прераде на породичним газдинствима и у окружењу. *Основни циљ* управљања просторном дистрибуцијом и организацијом пољопривреде је остваривање одговарајућег обима и асортимана сигурне понуде квалитетне хране и сировина за развој конкурентне прерађивачке индустрије, у складу са територијално хетерогеним природним и социоекономским погодностима и ограничењима.

Просторни развој рударства. Концепција просторног развоја рударства у сектору угља предвиђа повећање производње и изградње нових производних капацитета у површинској и подземној експлоатацији угља. Повећање производње квалитетног угља у наредном периоду, поред производње у постојећим рудницима, реализоваће се и отварањем нових рудника и то у I фази рудника Штаваљ и Ћириковац, у II фази рудника Пољана и Деспотовац и у III фази рудника Мелница и Бајовац. Територија Републике Србије располаже великом сировинском базом неметаличних минералних сировина. Међу најзначајнијим рудницима, у којима се експлоатишу неметали су: Аранђеловачки басен-глина и слив реке Мораве-шљунак.

Просторна дистрибуција и развој индустрије. Концепција територијалног развоја индустрије у Републици Србији заснива се на кохезионој варијанти која подразумева полицентричну организацију ове делатности и дифузију просторних модела локације, смањење међутериторијалних разлика, одрживи социјално одговоран развој индустрије. У просторној структури индустрије водећу улогу имаће и даље постојећи привредно - индустријски градски центри и развојни коридори.

Табела 3. Планиране индустријске зоне и индустријски паркови у Републици Србији

Област	Локација ИЗ и ИП у градовима/општинама
Шумадијска	Крагујевац, Лапово
Поморавски	Јагодина, Параћин, Свилајнац, Ћуприја*
Рашки	Краљево, Н.Пазар*, Тутин*
Расински	Крушевац, Ћићевац, Варварин, Трстеник

ППРС планирано је активирање слободне зоне у Крагујевцу, перспективно и на другим локацијама заједно са ИП, у складу са условима и смерницама Стратегије развоја слободних зона у Републици Србији до 2015. године. Један од проблема територијалног развоја ИЗ и ИП је изостајање индустријских зона и паркова у делу неразвијеног подручја Републике Србије, као што су Рашка и Расинска област. Неопходна је стимулација локалитета ИЗ на неразвијеном и депресивном подручју.

Просторни развој туризма. Простор територије Републике Србије подељен је на пет туристичких кластера. Сваки кластер одликује се туристичким дестинацијама, градским туристичким центрима и местима, бањским туристичким центрима и местима, као и са обухваћеним сегментима кружних и линеарних туристичких правца и секундарним туристичким просторима. Међу градовима и општинама од националног туристичког значаја налазе се и Нови Пазар и Крагујевац. У групи *Остали градови и општине националног туристичког значаја* су перспективно Краљево, Крушевац и Јагодина. Бањски туристички центри, сада најзначајнија бањска туристичка места националног, а перспективно међународног значаја су Врњачка Бања, Матарушка Бања, Буковичка Бања и Бања Ковиљача. У групу Остала национална бањска туристичка места су и Јошаничка, и Новопазарска Бања. Остала бањска места су регионалног значаја.

Регионална приступачност. Приступачност територије Републике и њених регионалних целина представља један од кључних критеријума за мерење успешности просторног развоја и један је од најважнијих индикатора за одређивање просторних аспеката саобраћајних система. *Степен потенцијалне приступачности по областима*, као скуп четири индикатора (комбиновани индикатор) у збирном рангирању дао је следеће резултате, по областима: **Поморавска област** је вреднована као област са приступачношћу далеко изнад просека; приступачност изнад просечне вредности има **Расинска област**; просечне вредности за приступачност карактеришу **Шумадијску област**; и испод просека **Рашку област**.

Путна мрежа и објекти. У *Стратешким приоритетима* међу пројектима са периодом реализације до 2014. године, а који су од значаја за територију обухваћену РПП налазе

се активности на постојећем државном путу I реда, рута 5 (SEETO): Параћин - Бољевац - Зајечар - Вршка чука (граница са Бугарском) (Е-761, М-5); затим активности на постојећем државном путу I реда (коридору аутопута, Е-761) Појате - Крушевац - Краљево - Чачак и даље Пожега - Ужице - Котроман (граница са Босном и Херцеговином) (Е-761, М-5); као и завршетак изградње дела државног пута I реда М-1.11, деоница Баточина – Крагујевац.

У периоду после 2014. године, а у правцу остваривања циљева просторног развоја Републике Србије, планска решења у области путног саобраћаја су активности на:

- коридору државног пута I реда, (аутопутски коридор) Баточина - Крагујевац - Кнић - веза са аутопутским правцем Краљево - Чачак (Е-761, М-5);
- државном путу I реда Мали Пожаревац - Младеновац - Топола (М-23), у наставку пут Топола - Рудник (Р-126), веза са планираним аутопутским правцем Београд-Јужни Јадран.
- државном путу I реда, Лазаревац - Аранђеловац - Топола (рехабилитација) и путном правцу Марковац - Свилајнац - Деспотовац - Бор (М-4, Р-103) (рехабилитација и доградња);
- завршетку изградње обилазница: међу којима су и обилазнице Крагујевац, Крушевац, Краљево и Нови Пазар;

Железничка мрежа и објекти. ППРС планира се реконструкција, изградња и модернизација постојећих пруга Коридора X у двоколосечне пруге високе перформансе за мешовити (путнички и теретни) саобраћај, комбиновани транспорт и пројектоване брзине од 160 km/h, а где год је то могуће 220 km/h. Магистрална пруга Е-85 Лапово - Крагујевац - Краљево - Косово Поље - Ђенерал Јанковић - државна граница, планира се као ревитализована и модернизована једноколосечна пруга са изградњом двоколосечне деонице Лапово - Крагујевац – Краљево. Планира се ревитализација и модернизација постојећих једноколосечних пруга, са изградњом капацитета за повезивање значајних корисника железничких услуга. Ово се односи и на правац: Сталаћ - Краљево – Пожега. Планира се допуњавање-ширење железничке мреже, а међу приоритетима су и следеће нове пруге: Младеновац-Аранђеловац-Топола-Горњи Милановац-Чачак; и Рашка-Нови Пазар.

Интермодални транспорт и логистички центри. У Крагујевцу се налази слободна зона, и она представља генератор развоја подручја и региона. Просторним планом РС предлаже се више потенцијалних локација интермодалних терминала и логистичких центара, између осталих и у: **Јагодини, Крагујевцу и Краљеву.**

Енергетска инфраструктура. Пројектом изградње система **продуктовода** кроз Републику Србију, између осталих планира се и правац Панчево-Смедерево-Јагодина–Ниш. Систем продуктовода подразумева и изградњу више терминала, од којих се један налази у Јагодини. Основу **гасоводног система** чини *магистрални гасовод* Хоргош-Сента–Госпођинци–Батајница-Велика Плана–Параћин–Појате-Ниш са системом доводних и разводних гасовода и градских дистрибутивних мрежа средњег и ниског притиска. У наредном периоду предвиђа се и градња нових гасовода у централној Србији. Потписани меморандум о изградњи транспортног *гасовода „Јужни ток“*. Правац који ће магистрални гасовод „Јужни ток“ имати у Републици Србији биће дефинисан студијом изводљивости. У ППРС у периоду до 2014. године у складу са плановима јавних предузећа **енергетске инфраструктуре**, предвиђају се следећи *приоритетни пројекти*: изградња нових водова и трансформаторских станица или проширења постојећих ТС снаге 400 kV, 220 kV и 110 kV, као и даљи развој електродистрибутивних мрежа.

Табела 4. Стратешки приоритети међу пројектима енергетске инфраструктуре

Приоритет	Назив стратешког пројекта	Одговорност за реализацију
Доградња у постојећим објектима		
I/II	ТС 400/220/110 kV Краљево 3	ЈП „Електро mreжа Србије”
Изградња нових трансформаторских станица и далековаода		
I/II	ДВ 400 kV Краљево 3 - Крагујевац 2	ЈП „Електро mreжа Србије”
Реконструкција постојећих објеката		
0	ТС 220/110 kV Крушевац 1	ЈП „Електро mreжа Србије”

Водопривреда и водопривредна инфраструктура. Основни циљ је оптимизација интегралних водопривредних система на јединственом водопривредном простору Републике Србије и усклађивање њиховог развоја са циљевима очувања животне средине и других корисника простора. Концепција развоја, уређења и заштите водних ресурса се заснива на принципу да се регионалним системима доводи само недостајућа вода, уз рационално и еколошки одрживо коришћење постојећих локалних изворишта. Регионални системи за снабдевање водом највишег квалитета се реализује **регионалним системима** за снабдевање водом насеља и индустрија које захтевају воду највишег квалитета.

Табела 5. Регионални системи за снабдевање водом

Систем	Подсистеми (ПС), изворишта (И - ПВ: подземне воде, ак: акумулације), насеља (Н)
Ибарско-шумадијски	ПС: Студеница-Лопатница - И: акумулације + аливиони, Н: Краљево, В.Бања, Шумадија до Раче и Аранђеловца; ПС: Рашка - И: Рашка (врела) , Вучинић, Бела Вода (Људска р.), Н: Нови Пазар - Рашка
Расинско-поморавски	И: Ћелије, алувиони , Равна р. и Забреге; Н: Крушевац, Александровац, Варварин, Параћин, Ћуприја

У функционалном и управљачком погледу, у ППРС издвојени су речни системи, са кључним вишенаменском објектима. У речним системима реализују се објекти и мере који обезбеђују њихово деловање. На подручју обухвата РПП Шумадијског, Поморавског, Расинског и Рашког округа налазе се следећи речни системи:

Табела 6. Речни системи

Речни системи	Кључне постојеће акумулације и обј.	Кључне нове акумулације, објекти и мере
Западно-моравски	Газиводе, Гружа, Ћелије, Врутци, Батлава, Међувршје; Сврачково (у изгр.)	Рибариће + Ибарска каскада, Роге, Велика Орловача, Скрапеж, Студеница, Лопатница, Ношница, довод из Увца у В.Рзав
Велика Морава	Регулација корита, заштитне касете	Моравска каскада ХЕ + интегрално уређење долине, ППОВ у свим насељима у долини

ППРС планиране су акумулације првог приоритета, чије просторе треба сачувати за њихову реализацију. На територији општина обухваћених предметним РПП налазе се следеће:

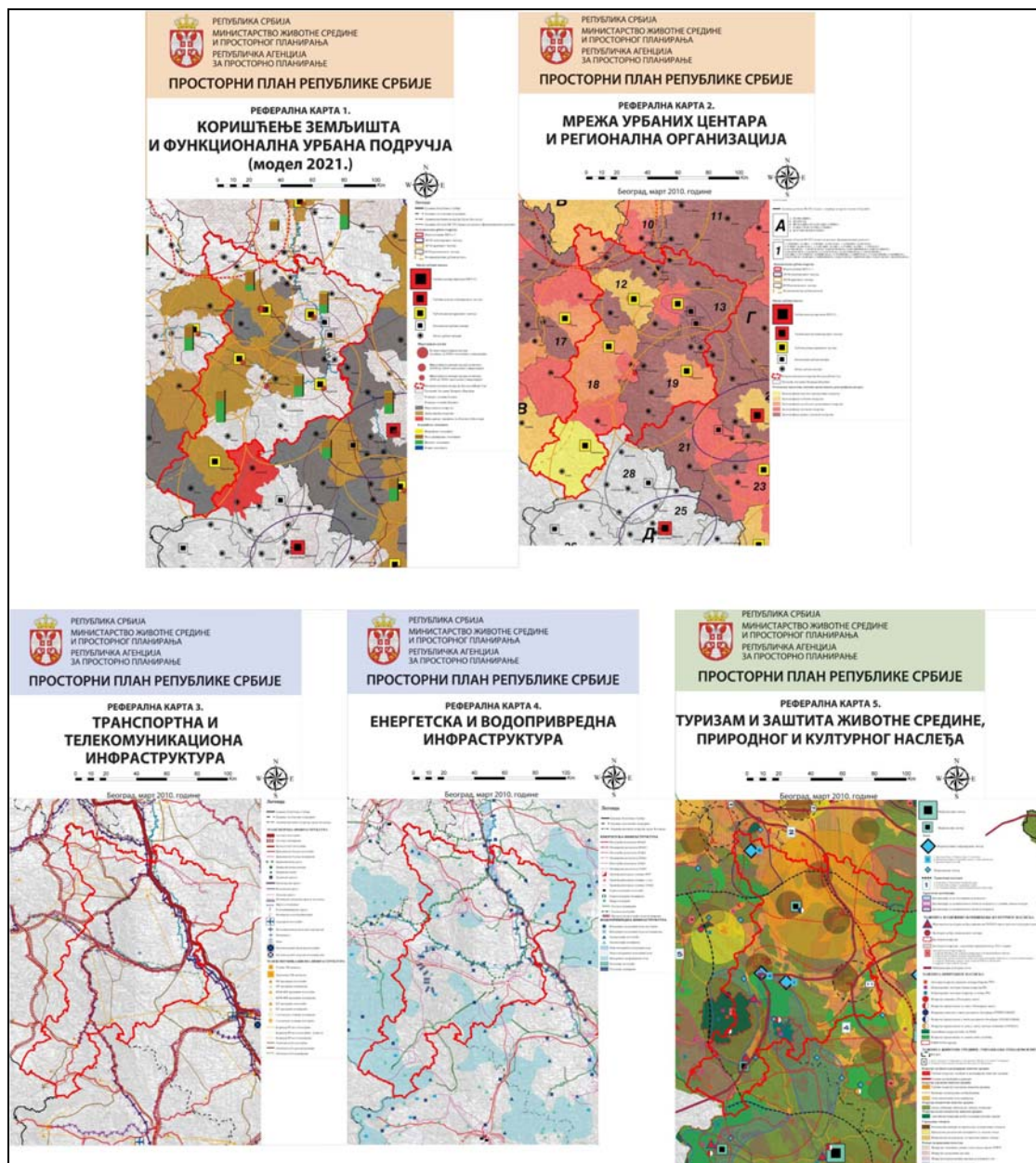
Табела 7. Акумулације

Акумулација	Река	Насеље	$V_{max} (10^6) m^3$	КНУ (mm)	Намена
Рибарићи	Ибар	Тутин	51	780	Е,П,О,Р,Т
Вучиниће	Људска река	Нови Пазар	45	667	В,И,Е,П,О,Р,Т
Бела Стена	Лопатница	Краљево	65	460	В,Е,П,О,Р,Т
Забреге	Црница	Параћин	25	335	В,И,Е,П,О,Р,Т
Дрезга	Угљешница	Крагујевац	12,9	277	В,И,П,О,Р,Т
Бељаница	Ресава	Деспотовац	40	560	В,И,Е,Н,П,О,Р,Т

Легенда: В - снабдевање водом становништва, И - снабдевање индустрије, Е - енергетика, Н - наводњавање, П - заштита од поплава, О - оплеменавање малих вода, Р - рибарство, Т - одрживи туризам (строго у складу са иновираним законом и правилницима о заштити вода)

Међу **стратешким приоритетима** до 2014. године у области развоја водопривредне инфраструктуре дати су: **водоснабдевање** - обнова мрежа свих водовода (смањење губитака на мање од 20%), обнова ППВ: Мајдево (Крушевац), Краљево, ширење Расинског система ка Параћину; **канализациона инфраструктура** - реконструкција и проширење обухвата постојећих система као припрема за изградњу ППОВ; **заштита вода** - обнова ППОВ Крагујевца, реализација ППОВ у насељима са највећим утицајима на изворишта или на угрожене водотоке: Брус, ШИК Копаоник, Нови Пазар, Краљево, Крушевац.

Карта 2: Сечене планске обавезе - извод из ППРС (2010.)

Извор: Закон о Просторном плану Републике Србије од 2010. до 2020.год., Сл.гл. РС бр.88/10

ПРОСТОРНИ ПЛАН ПОДРУЧЈА ИНФРАСТРУКТУРНОГ КОРИДОРА АУТОПУТА Е-75, ДЕОНИЦА БЕОГРАД-НИШ
 ("Сл. гласник РС", бр.69/03)

У обухвату ПППИК аутопута Е-75, деоница Београд-Ниш налазе се територије општина Лапово, Баточина, Свилајнац, Јагодина, Ћуприја, Параћин и Ћићевац. *Просторни план подручја инфраструктурног коридора* садржи смернице и препоруке за усмеравање развоја и планирање коришћења, организације и изградње простора у непосредном окружењу инфраструктурног коридора аутопута Е-75, које обухвата простор захваћених градова и општина.

Ваздушни саобраћај. Постојећа примарна мрежа аеродрома укључује аеродроме „Сурчин-Београд“ и „Ниш“. Секундарну мрежу аеродрома на подручју ПППИСК чине постојећи аеродром *Давидовац* и планирани аеродром Јагодина, а у окружењу постојећи аеродроми Лисичији Јарак код Београда, Радинци код Смедерева и Рудине код Смедеревске Паланке.

Бициклистички саобраћај. Европска бициклистичка федерација покренула је пројекат мреже бициклистичких стаза кроз Европу. Коридор Источно-европске бициклистичке трансферзале број 11 пружаће се кроз Србију од Хоргоша-Сенте -долином Тисе – Зрењанина –Панчева -Ковина –Смедерева- *долином Велике и Јужне Мораве* ка Републици Македонији.

Развој туризма. За остваривање функција туризма од значаја ће бити формирање информативно пропагандних пунктова у склопу пратећих и функционалних садржаја аутопута (нпр.уз петље у Београду, "Мали Пожаревац", "Смедерево", "Марковац", "Крагујевац", "Параћин", "Појате" и "Алексинички рудници") за анимирање транзитних домаћих и страних туриста о значајним туристичким дестинацијама источне и средишње Србије.

Функционални садржаји у коридору аутопута Е-75. Базе за одржавање пута са улогом сервисирања свих потребних радова зимског и летњег одржавања пута, у коридору аутопута Е-75 деоница Београд-Ниш, поред осталих предвиђене су и базе за одржавање пута: **"Баточина"** (км око 695+000) са десне стране аутопута, северозападно од петље "Крагујевац", у функцији одржавања дела аутопута од петље «Велика Плана» до петље "Ћуприја" у дужини од око 56,5 км; и **"Ражањ"** (км око 765+385) са леве стране аутопута, западно од петље "Ражањ", у функцији одржавања дела аутопута од петље "Ћуприја" до петље "Алексиначки рудници" у дужини од 56 км.

Пратећи садржаји за потребе корисника у саобраћају

- **Одморишта.** У коридору аутопута Е-75 деоница Београд-Ниш предвиђено је укупно 36 одморишта, од тога на простору обухваћеном овим РПП су: планирана самостална обострана смакнута одморишта "Брзан" десно и лево (око км 697+500); планирана самостална обострана смакнута одморишта "Кочино село"- десно и лево (око км 712+500); планирана самостална обострана смакнута одморишта "Ћуприја" десно и лево (око км 732+000); постојеће самостално обострано смакнута одморишта "Крећибинац" десно (око км 747+500) и планирано "Лебина" лево (око км 744+500); постојеће одмориште "Рубин" десно (око км 753+000 са неповољном локацијом на излазном краку петље "Појате" према Нишу) са привременом наменом до реализације комплекса мотела Рубин 2 на км 755+000 и планирано самостално одмориште "Брачин" лево (око км 757+000); и планирана самостална обострано смакнута одморишта "Јасење" десно (око км 773+000) и "Липовац" лево (око км 772+000).
- **Бензинске станице.** На деоници од Бубањ Потока до Трупала, предвиђено је укупно 28 бензинских станица од тога на простору који обухвата РПП су следеће:

планирана самостална БС "Багрдан" (лево око км 708+000); планирана самостална обострано смакнута БС "Јагодина 1 - Конвој" (десно, км око 718+800) и планирана "Јагодина 2" (лево, око км 718+000) и планирана "Јагодина 2" (лево, око км 718+000); постојећа самостална обострано смакнута БС "Параћин 1" (лево, км 736+300) и "Параћин 2" (десно, км 735+750); планирана самостална обострано смакнута БС "Појате 2" (десно, око км 755+000) и постојећа "Појате 1" (лево, км 753+200); и планирана самостална БС "Ражањ" (лево, око км 767+500).

- **Мотели.** На простору који је у обухвату РПП налазе се: постојећи мотел "Стари Храст" (десно, км 684+850); постојећи мотел "Кошута" (десно, км 695+100); планирани мотел "Багрдан" (лево, око км 707+570); планирани мотел "Конвој" (десно око км 718+800); постојећи мотел "Раваница" (десно, км 729+537); обострано смакнути постојећи мотел "Рубин 1" (лево, км 753+200) и планирани мотел "Рубин 2" (десно, км 755+000).

Положај коридора магистралних и прикључних железничких пруга. На подручју ПППИСК задржавају се све постојеће железничке пруге са службеним местима и индустријским колосецима, а који се односе на магистралну међународну пругу Београд-Ниш са свим прикључним пругама и осталим железничким инфраструктурним садржајима. За реализацију постављених техничко технолошких параметара, планирана је реконструкција и модернизација магистралне пруге Београд-Ниш корекцијом ограничавајућих делова пруге и мањим одступањима ради исправљања радијуса кривина и то: *између железничких станица "Велика Плана" и "Ћићевац"* задржава се постојећи коридор и реконструише двоколосечна пруга, (са изградњом другог колосека у дужини од 2км и новог моста преко Мораве у Ћуприји); *од Ћићевца до Ђуниса* планира се изградња новог дела двоколосечне пруге у дужини од око 19 км са делом у тунелима. Планира се изградња, реконструкција и модернизација неких железничких праваца: *између железничких станица «Лапово» и «Крагујевац»* задржава се и реконструише постојећа једноколосечна пруга и планира изградња другог колосека пруге за саобраћај возова са брзинама до 120км/х. Постојећа *станица Лапово* ће се реконструисати. Од Параћина ка Бољевцу и Зајечару планира се изградња нове једноколосечне пруге за саобраћај возова брзинама до 120км/х.

Положај коридора магистралног гасовода. Положај коридора магистралног гасовода у инфраструктурном коридору у највећој мери прати коридор аутопута Београд-Ниш заобилазећи насељена места, и то:

- *од Великог Орашја до Параћина (ГРЧ "Велико Орашје" до Параћина)* магистрални гасовод МГ-08 највећим делом своје трасе пружа се са леве стране коридора аутопута између аутопута и реке Велике Мораве, са изузетком деонице код Багрданског теснаца, где се пружа са десне стране аутопута од насеља Багрдан до Ланишта, преко брда Липар и поново се враћа на источну леву страну аутопута до Параћина;
- *од Параћина до Појата (ГРЧ "Параћин" - ГРЧ "Појате")* магистрални гасовод МГ-09 се пружа са леве стране коридора аутопута до насеља Стрижа, када прелази на десну страну и иде паралелно са аутопутем, оптичким каблом и путем Р 214 до ГРЧ Појате где се одваја разводни гасовод РГ 09-04.

План везе аутопута Е-75 са окружењем. Везе аутопута Е-75 са окружењем оствариваће се путем петљи и денивелисаних укрштаја, који су дати у ПППИСК аутопута Е-75. У обухвату ППИСК аутопута Е-75 су следеће петље: *петља Марковац* (км 684+822); *планирана петља Марковац* (км 686+550); *петља Лапово* (км 691+186); *петља Крагујевац* (км 695+003); *петља Јагодина* (км 716+925); *планирана петља Јагодина југ* (км 722+068); *петља Ћуприја* (км 729+730); *петља Параћин* (км 740+462); *петља Појате* (км 752+512).

Денивелисани укрштаји. Денивелисаним укрштањима обезбеђује се квалитетено повезивање и проходност локалне саобраћајне мреже на подручју Просторног плана ИСК, путем пропуста изнад или испод аутопута Е-75. Предлог за побољшање постојећих денивелисаних укрштаја и планирани денивелисани укрштаји утврдиће се одговарајућим урбанистичким планом а на основу критеријума датим у просторном плану подручја инфраструктурног коридора.

План веза магистралних оптичких каблова с окружењем. Везе магистралних оптичких каблова од Београда до Ниша с окружењем оствариће се приводима оптичких каблова, чиме се обезбеђује повезивање између:

- националних телекомуникационих чворова - и то: Београда и Ниша у коридору аутопута; и Крагујевца са Нишом и Београдом (км 694+673, од аутопута у коридору пута М 1.11)
- регионалних чворова са националном телекомуникационом мрежом. У тој групи су: привод Јагодина (км 717+026) и привод Параћин (км 737+855).
- крајњих локалних телекомуникационих чворишта са својим регионалним чворовима. Поред осталих, ту су планирани: привод *Лапово, Свилајнац, Ћуприја, Стрижа, Сикирица, Појате, Ражањ, Брачин, Шетка, Витошевац, Скорица и Прасковац.*

План веза електроенергетске инфраструктуре са окружењем. Везе електроенергетског инфраструктурног система с окружењем оствариваће се повезивањем трансформаторских станица ТС (110/35kV, 220/110 kV, 400/220kV, 400/110kV) са преносном мрежом далековода и то: **ТС и 400 kV далеководи:** од ТС «Крагујевац 2», 400 kV далековод бр.423 до: а) ТС 400/110 kV «Јагодина 4» и б) ТС 400/220/110 kV «Ниш 2»; **ТС и 220 kV далеководи:** ТС «Крушевац 1»- «Ниш 2» ТС 400/220/110 kV далековод 220 kV број 226; и велики бој **ТС и 110 kV далековода.**

Заштићена природна добра. На подручју Просторног плана ИСК у општини Јагодина, на подручју КО Кочино Село налази се заштићено природно добро-природна реткост ботаничког карактера: "Храст Коче Капетана" - храст лужњак.

Непокретна културна добра. На подручју Просторног плана ИСК налазе се заштићена културна добра од великог значаја: у општини Ћуприја-знаменито место шанчеви из Првог српског устанка на Иванковцу и у општини Параћин - Карађорђево брдо.

Коришћење и заштита система за снабдевање становништва водом. У инфраструктурном коридору је предвиђено коришћење магистралних цевовода следећих регионалних система за снабдевање становништва водом утврђених ППРС:

- *Ибарско-шумадијским регионалним системом*, који ће, поред локалних изворишта и фабрике воде «Гружа», користити и воде Лопатнице и Студенице у оквиру јединственог система за снабдевање становништва Шумадије водом, у будућности ће се снабдевати водом насеља на територији општина Баточина и Лапово, поред ослањања на подземне воде изворишта «Брзан».
- *Расинско-поморавски регионалним системом*, који ће се, поред постојећег коришћења подземних вода, ослањати и на изграђену водоакумулацију «Ћелије» на Расини и планиране водоакумулације «Равна Река» на Ресави и Забреге на Црници, снабдевање се водом насеља на територији општина Свилајнац, Јагодина, Ћуприја, Параћин и Ћићевац.

Предвиђени и магистрални цевоводи у изградњи (Београд-Врчин-Младеновац, Трновче-Велика Плана-Смедеревска Паланка и краци регионалних система од Расине према Ћићевцу и од Моравице-Бресја према Ражњу) регионалних система ће се по правилу смештати у непосредној близини саобраћајница, ради лакшег одржавања у експлоатацији.

ПРОСТОРНИ ПЛАН ПОДРУЧЈА ПОСЕБНЕ НАМЕНЕ
ПАРКА ПРИРОДЕ "ГОЛИЈА"
 ("Сл. гласник РС", бр.16/09)

Просторни план подручја посебне намене Парка природе Голија (ПППН ППГ) укупне површине подручја – 93.866 ха на територији Регионалног просторног плана за подручје Шумадијског, Поморавског, Рашког и Расинског управног округа (у даљем тексту: Регионални просторни план) утврђује основе организације, коришћења, уређења и заштите подручја Парка природе Голија², Резервата биосфере Голија-Студеница и заштитне зоне на делу Рашког управног округа за период до 2021. године. Парк природе Голија у укупној површини од 751,83 km², а по основу критеријума заштите природних вредности, зонирани је на три степена заштите и то: I степен - 0,74%, II степен - 5,16% и III степен - 94,10%. Резерват биосфере³ је у целини у границама Парка природе и сва просторна решења и правила која се односе мере заштите и уређења Парка природе примењују се у идентичном смислу и за територију Резервата биосфере. Део површине који је обухваћен границама ПППН ППГ, а налази се изван граница Парка природе, сматра се заштитном зоном у смислу постојећих законских и међународних дефиниција и, ако посебним одредбама појединих закона није друкчије одређено, у надлежности је локалне самоуправе.

ПППН ППГ на територији града Краљева обухвата 22.977 ха (од чега 11.550 ха припада делу Парка природе Голија, односно делу Резервата биосфере Голија-Студеница и обухвата целе КО Брезова, Бзовик, Врх, Долац, Дражиниће, Милиће, Река, Рудно и делове КО Савово, Орља глава, Ушће, Засад, а 11.427 ха припада заштитној зони); на територији града Новог Пазара обухвата 4.926 ха (целе КО Драмиће, Кузмичево, Мухово, Раст, Радаљица које припадају Парку природе Голија); а на територији општине Рашка обухвата 12.623 ха (целе КО Биниће, Боровиће, Градац, Крушевица, Плешин које припадају Парку природе Голија).

Зонирање подручја према утврђеним режимима заштите утврђено је на основу Уредбе о заштити Парка природе Голија и Студије Завода за заштиту природе Србије. Основна систематизација режима, степена заштите природе/приоритетне намене простора преузета је на основу Уредбе, а мере и услови/правила заштите дати су у складу са Законом о заштити животне средине, информацијама и подацима из међународних конвенција и на основу студијског и експертног материјала који је рађен за потребе ПППН ППГ. Поред Уредбом дефинисаних локалитета и зона заштите, овим Планом се утврђују и нове површине и локалитети који уживају посебан статус и посебне видове заштите који би се и потврдили ревизијом Уредбе.

Правила развоја, заштите, уређења и коришћења подручја у ПППН ППГ приоритетно се усаглашавају са активним мерама заштите природне и културне баштине и одрживим газдовањем ресурсима, а посебна пажња је посвећена успостављању функционалне везе са заштићеним подручјем. Поред заштите простора, природног и културног наслеђа као основног предмета и циља, ПППН ППГ предвиђа развој туризма, који би поред пољопривреде, шумарства, производње базиране на локалним ресурсима и пружања услуга, требало да буде главни извор прихода локалних заједница и основа просторног развоја Голије. Такође, ПППН ППГ као стратешко опредељење истиче дефинисане постулате заштите и развоја: заштита свих природних и створених вредности подручја, рационално и одрживо коришћење ресурса и интегрални однос у планирању и управљању свим ресурсима.

² Проглашен Уредбом о заштити Парка природе Голија („Службени гласник РС“, број 45/01).

³ Проглашен Актом Интернационалног координационог савета МАВ програма UNESCO-а (2001).

**ПРОСТОРНИ ПЛАН ПОДРУЧЈА ПОСЕБНЕ НАМЕНЕ
СИСТЕМА ПРОДУКТОВОДА КРОЗ РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ**

 Сомбор - Нови Сад - Панчево - Београд - Смедерево - Јагодина - Ниш
 ("Сл. гласник РС", бр.19/11)

У Просторном плану подручја посебне намене система продуктовода кроз Србију (у даљем тексту: ППППН СПС) дефинисана су начела просторног уређења, циљеви просторног развоја, организација, заштита, коришћење и намена простора, као и други елементи значајни за подручје коридора система продуктовода чија планирана траса повезује складишно-дистрибутивне центре Сомбор, Нови Сад, Панчево, Смедерево, Јагодину и Ниш. При томе обухват овог Плана подразумева површину под цевоводним системом продуктовода са припадајућим површинама чворишта и местима укрштања са другим инфраструктурним системима, терминалима, као и подручјима који су у непосредној физичкој и функционалној вези са коридором (заштитни појас и објекти и површине које је неопходно штитити од негативних утицаја коридора), односно утицајним зонама.

Од укупне површине планираног подручја ППППН СПС која износи 409.300 ха, подручју Регионалног просторног плана припада 44.760 ха и то на територији: општине Лапово (КО Лапово) - 5.500 ха, општине Баточина (КО Брзан) - 2.898 ха, општине Свилајнац (КО Радошин и Војска) - 2.995 ха, града Јагодине (КО Багрдан – село, Дубока, Јагодина, Кончарево, Кочино Село, Ланиште, Милошево, Рајкинац, Ракитово и Рибаре) - 12.459 ха, општине Ћуприја (КО Мијатовац, Остриковац, Супска, Ћуприја – град и Ћуприја ван града) - 8.408 ха, општине Параћин (КО Дреновац, Главица, Горње Видово 2, Крежбинац, Лебина, Параћин, Параћин град, Ратаре, Сикирица, Стрижа и Текија) - 10.734 ха и општине Ћићевац (КО Плочник и Појате) - 1.766 ха.

Основни задатак ППППН СПС је да се изградњом система продуктовода обезбеди стабилно снабдевање потрошача нафтним дериватима, уз стварање планског оквира за израду нових и ревизију постојећих просторних и урбанистичких планова и за израду и доношење других планова, програма и техничке документације. Реализација продуктовода је предвиђена у три фазе при чему друга фаза подразумева изградњу деонице Смедерево - Јагодина (у дужини од сса 92,3 km) и Јагодина – Ниш (у дужини од сса 102,1 km) која ће пролазити кроз планско подручје Регионалног просторног плана са терминалом Јагодина (у зони Ауто-пута Е-75 Београд – Ниш и нове индустријске зоне „Јагодина“ - 18,35 ха), а од значаја ће бити и терминал Ниш (уз постојеће складиште НИС – Југопетрола - 5,03 ха), јер би њему гравитирало подручје Расинског округа.

При том, поменута деоница конципирана као једноцевни систем за транспорт моторних горива се на територији Регионалног просторног плана води највећим делом у коридору Ауто-пута Е75 Београд-Ниш и то углавном испод пољопривредног земљишта на прописаном растојању од објекта, водотока, путева, гасовода и железничких пруга.

**ПРОСТОРНИ ПЛАН ПОДРУЧЈА ПОСЕБНЕ НАМЕНЕ
НАЦИОНАЛНОГ ПАРКА КОПАОНИК**

("Сл. гласник РС", бр.95/09)

Подручје Просторног плана подручја посебне намене Националног парка Копаоник укупне површине 32.670 ха (у даљем тексту: ППППН НПК) обухвата подручје Националног парка Копаоник (у даљем тексту: НПК) са зонама заштите, на деловима територија општина Рашка, Брус и Лепосавић. На територији Регионалног просторног плана ППППН НПК утврђује основе организације, коришћења, уређења и заштите подручја на делу Рашког (општина Рашка – 18.285,01 ха у КО Бадањ, Јошаничка Бања,

Копаоник, Кремиће, Лисина, Раковац, Семетеш, Тиоце, Црна Глава, Шипачина) и Расинског управног округа (општина Брус – 10.165,99 ha у КО Бозољин, Брзеће, Гочманци, Кнежево, Крива Река, Ливађе, Паљевштица, Равниште). Подручје НПК обухвата укупну површину од 12.106,03 ha, од чега на територији општине Рашка 7.886,47 ha (у деловима десет катастарских општина) и на територији општине Брус 4.219,56 ha (у деловима осам катастарских општина). Оно је подељено по степенима заштићености на три основне зоне заштите - I, II III, а око њега је предвиђена заштитна зона која захвата укупно 20.538,27 ha, од чега 10.379,23 ha у оквиру општине Рашка и 5.945,17 ha у оквиру општине Брус.

Статус НПК утврђен је Законом о националним парковима („Службени гласник РС“ 39/93), према чијим одредбама је НПК стављен под заштиту као подручје посебних природних вредности и одлика од еколошког, научног, културног, образовног и здравствено-рекреативног значаја. Главни предмет ППППН НПК је очување, ревитализација и културолошко коришћење природних добара, уз развој туризма и комплементарних активности као развојне базе локалног становништва. При томе се у њему интегрално третирају природа, културна баштина и животна средина подручја као најзначајнији физички оквири назначеног третмана природне баштине.

Развој, уређење и коришћење подручја које је обухваћено ППППН НПК су условљени критеријумима, условима и режимима заштите и културолошког коришћења НПК, првенствено у границама подручја НПК, а затим и у границама зоне његове непосредне заштите. Наведена условљеност заснива се на одрживом капацитету простора НПК, у чијој евалуацији су се синтетизовале еколошке, културолошке, социјалне и економске компоненте одрживог развоја читавог планираног подручја. Овај концепт односи се на потребу максималног степена коришћења простора на начин који неће знатније угрозити његове природне и традиционално створене средине, а уз оптимално очување, унапређење и ревитализацију природних и непокретних добара, али и локалног становништва, његовог етно-идентитета, етно-традиције и производње у контексту развоја савременог планинског туризма и комплементарних активности.

**ПРОСТОРНИ ПЛАН ПОДРУЧЈА ПОСЕБНЕ НАМЕНЕ
СПЕЦИЈАЛНОГ РЕЗЕРВАТА ПРИРОДЕ УВАЦ**
("Сл. гласник РС", бр.83/10)

Подручје Просторног плана налази се у крајњем југозападном делу Србије и једним делом се граничи са Црном Гором, а у обухвату Регионалног просторног плана су делови општине Тутин (7 КО) и града Новог Пазара (1 КО), у Рашком управном округу.

Општи циљеви заштите, уређења и одрживог развоја подручја Просторног плана јесу: заштита и одрживо коришћење природних и културних добара и стратешких природних ресурса; очување и заштита животне средине и предела; просторна и функцијска интеграција подручја са регионалним окружењем, јачањем привредних, саобраћајних и других веза; уравнотеженији развој подручја, усклађен са режимима и мерама заштите природних добара и ресурса, принципима и критеријумима заштите животне средине; заштита егзистенцијалних интереса локалних заједница, унапређење квалитета живљења и привређивања локалног становништва, стимулисањем постојећих и развојем нових делатности, у првом реду туризма и комплементарних делатности, укључивањем у активности и послове на заштити природе и животне средине, обезбеђењем компензација за спровођење режима заштите природног наслеђа и ресурсне (водне) ренте; повећање саобраћајне доступности и отворености подручја, развојем мреже државних јавних путева; развој мреже насеља, јачањем функција и уређењем општинских и микроразвојних центара, очувањем и ревитализацијом сеоских насеља, унапређењем квалитета мреже општинских путева, водопривредне, енергетске и телекомуникационе инфраструктуре и мреже услуга и објеката јавних

служби; стварање услова за одмор, рекреацију и едукацију урбаног становништва о природним и културним вредностима подручја; успостављање ефикасног система управљања заштитом и развојем подручја.

ПРОСТОРНИ ПЛАН ПОДРУЧЈА ПОСЕБНЕ НАМЕНЕ ПРОСТОРНЕ КУЛТУРНО ИСТОРИЈСКЕ ЦЕЛИНЕ "СТАРИ РАС СА СОПОЋАНИМА"

("Сл. гласник РС", бр.47/2012)

Просторни план подручја посебе намене просторне културно-историјске целине "Стари Рас са Сопотанима" обухвата део територије града Новог Пазара, и то целе катастарске општине Постење, Прћанова, Ботуровина, Видово, Војниће, Побрђе, Иванча, Шавци, Забрђе, Лукоцрево, Варово, Себечево, Слатина, Дољани и део катастарске општине Нови Пазар. Обухваћен је простор, укупне површине од 8799 ha.

Подручје Старог Раса са Сопотанима представља у историјском, културном и географском смислу јединствену споменичку целину.

Подручје Старог Раса са Сопотанима изложено је динамичним демографским кретањима и концентрацији привредних активности, ширењу насеља (грађевинских подручја) и бесправној изградњи, због чега је било неопходно утврдити просторне односе између активности и културно-историјских и других добара, у циљу утврђивања дугорочне основе за заштиту, уређење и одрживи развој планског подручја

Општи циљ израде Просторног плана је управљање подручјем Стари Рас са Сопотанима на начин којим се обезбеђује заштита, уређење и одрживи развој подручја, а у циљу обезбеђења интегралног приступа заштити културног предела, културног наслеђа и развоју локалне и шире заједнице.

Посебне намене на подручју Просторног плана које су од значаја за утврђивање планских решења су непокретна културна добра од изузетог значаја проглашена домаћом регулативом и уписана на Листу светске културне и природне баштине УНЕСКО-а 1979. године. Она обухватају површину од 1032,78 ha, односно скоро 12% укупне површине Просторног плана.

На територији ове Просторне културно-историјске целине налазе се следећа непокретна културна добра – споменици културе: утврђење Рас-Градина, Петрова црква, манастири Ђурђеви Ступови и Сопотани, као и други објекти који у историјско географском, културном, уметничком и просторном погледу представљају јединствену и интегралну целину.

ПРОСТОРНИ ПЛАН ПОДРУЧЈА ПОСЕБНЕ НАМЕНЕ СИСТЕМА ХИДРОЕЛЕКТРАНА НА ИБРУ

("Сл. гласник РС", бр.58/2012)

ППППН система хидроелектрана на Ибру обухвата подручје које се налази на деловима територије града Краљева и општине Рашка. Укупна површина подручја Просторног плана износи око 446 км².

На територији града Краљева, Планом су обухваћене целе катастарске општине: Баре, Богутовац, Бресник, Брезна, Гокчаница, Замчање, Маглић, Матаруге, Полумир, Прогорелица, Рудњак, Ушће, и Церје (укупне површине 405,78 км²). У општини Рашка, у обухвату Плана су целе катастарске општине: Бањевац, Биљановац и Пискања (укупне површине 40,39 км²).

Подручје плана је претежно пољопривредно земљиште, шумовито са богатом флором и фауном. Са становишта културно историјских споменика ово подручје карактерише богато културно историјско наслеђе. Долина Ибра је кичма средњевековне Србије, тако да је дуж обала Ибра распоређен велики број манастира, градова и објеката средњевековне Србије. Дуж целе деонице реке Ибар (Краљево-Рашка) ниско у долини постављени су железничка пруга Краљево-Косовска Митровица и магистрални пут М-22.

Долина Ибра са притокама својим регионалним идентитетом, капацитетом и потенцијалима, требало би да постане један од најважнијих коридора економског и социјалног развоја овог дела Србије.

Основни циљ израде Просторног плана јесте дефинисање планског основа за организацију, коришћење, уређење и заштиту простора у делу долине (клисуре) реке Ибар, који треба да доведе до организованог активирања хидропотенцијала, изградње хидроелектрана и усмеравања даљег просторног развоја у оквирима одрживости.

Општа концепција просторног развоја заснива се на интегралном методу планирања подручја посебне намене, на принципима одрживог развоја. Коришћење хидропотенцијала као доминантне посебне намене (енергетика), омогућава дефинисање интегралних планских решења (саобраћај, туризам, заштита природних и културних добара, развој села, интегрисање и повећање приступачности неприступачних подручја и сл.).

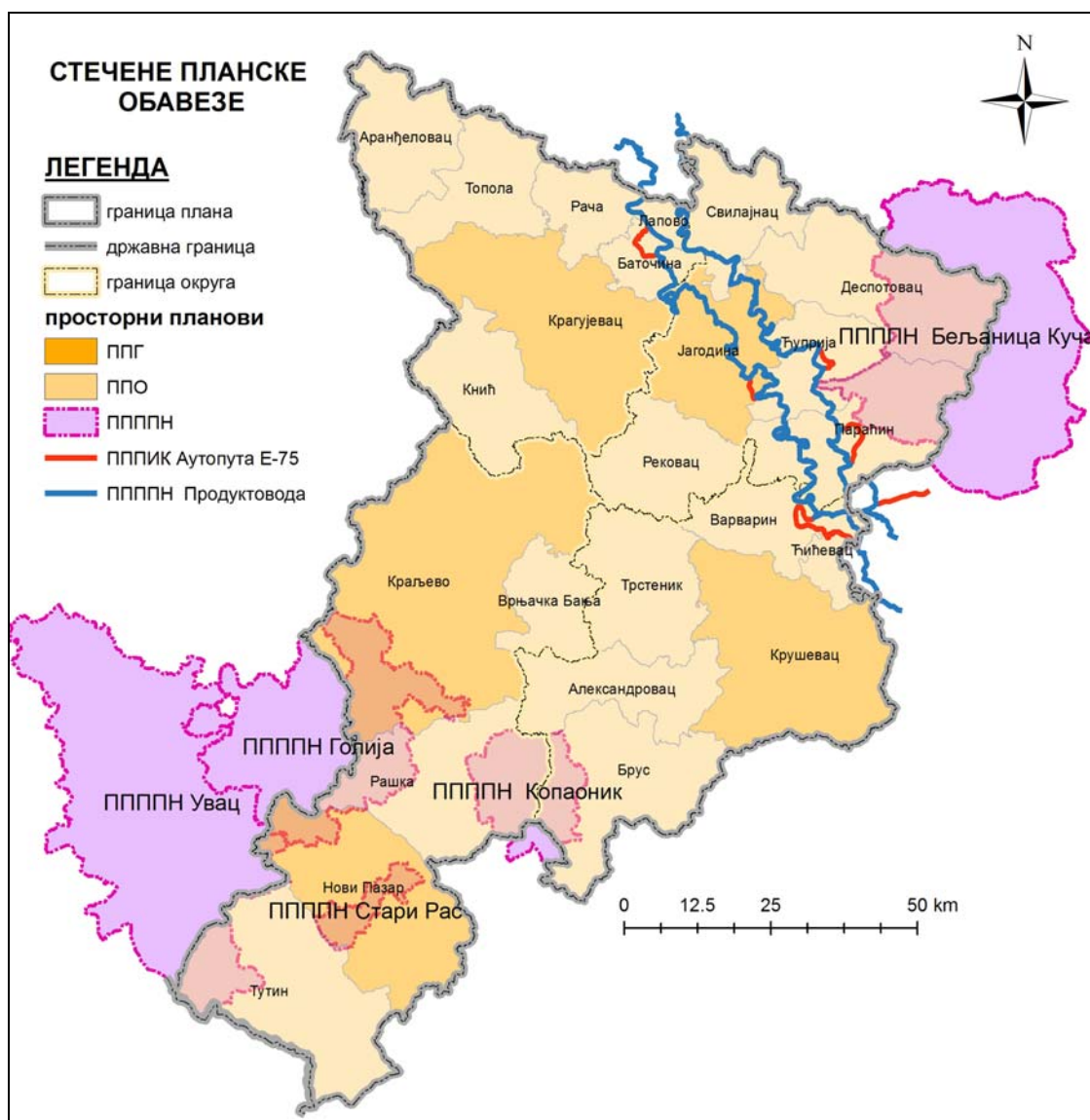
На планском подручју планирана је изградња система од десет хидроелектрана: ХЕ Лакат, ХЕ Маглич, ХЕ Добре Стране, ХЕ Бела Глава, ХЕ Градина, ХЕ Церје, ХЕ Главица, ХЕ Ушће, ХЕ Гокчаница и ХЕ Бојанићи.

У оквирном временском хоризонту од пет година предвиђа се изградња и пуштање у рад целокупног планираног система од 10 хидроелектрана. Планом су одређене површине јавне намене (брана, акумулација, саобраћајнице и разводна постројења 110kV) и дат је списак катастарских парцела.

Ради стварања услова за реализацију хидроелектрана на реци Ибар планирано је редифинисање саобраћајног система и делимично измештање трасе државног пута првог реда М-22.

Изградња хидроелектрана и формирање акумулација у непосредној долини Ибра отварају нове могућности и представљају нови потенцијал за даљи развој туризма на планском подручју.

Карта 3: Стечене планске обавезе

Извор: Републичка агенција за просторно планирање

4. Скраћени приказ и оцена постојећег стања (потенцијали, ограничења, SWOT анализа)

4.1. Постојеће стање

4.1.1. Природни услови и ресурси

4.1.1.1. Геоморфолошке одлике

Географски гледано, планско подручје подељено је између две велике регије Србије – *перипанонске Средишње Србије*, којој припадају општине у саставу брежуљкасте Шумадије, и долињских заравни Западног и Великог Поморавља, и *планинско-котлинске регије*, са брдско-планинским областима Старог Влаха и Рашке.

Планско подручје одликује сложена морфологија терена са брдско-планинским рељефом (Копаоник, Рогозна, Голија, Јастребац, Жељин, Чемерно, Гоч, Рудник, Јухор, Бељаница, и др.) и композитним долинама Велике, Западне и Јужне Мораве, Ибра, Расине, Ресаве, Рашке и њихових притока. Ту се прожимају обележја централне и јужне Перипанонске Србије (Шумадија, Велико и Западно Поморавље) и планинске Србије (Старовлашко-рашка висија, Копаоничке планине, део Карпатско-балканских планина) са бројним предеоним целинама: Темнић, Левач, Гружа, Хомоље, Лепеница, Јасеница, Жупа, Пештер и др.

Посматрајући од севера ка југу, терен се постепено смењује од ниских речних површи, преко нижих и средњих планина до високих планинских простора са њиховим заравнима. С обзиром на величину територије коју обухвата, изражене су велике разлике детерминисане природним условима и надморским висинама.

4.1.1.2. Геолошке одлике

Простор обухваћен планом у геотектонском смислу је смештен унутар двеју тектоностратиграфских јединица. На истоку то је *Српско македонска маса*, а на западу *Композитни теран Вардарске зоне*. Граница се протеже линијом Крагујевац-Трстеник-Куршумлија и углавном је прекривена млађим седиментима. Литолошка грађа и сложени процеси у геолошкој прошлости погодовали су стварању услова за настанак разноврсних типова лежишта минералних сировина.

Металичне минералне сировине

Од металичних сировина присутне су појаве и лежишта гвожђа, бакра, олова и цинка, затим хрома, волфрама, молибдена и калаја. Од лежишта **гвожђа** најинтересантније је тренутно скарновско лежиште **Сува Руда** у оквиру Копаоничког гранитоида. Остале појаве, као што су „**оолитске руде Шумадије**“, на потезу од Београда до Гледићких планина и **Липовац** код Аранђеловца, никад нису потпуно валоризоване, а затворено лежиште **Суво Рудиште** код Панчићевог врха на Копаонику, би се, уз одговарајуће додатне радове на повећању безбедности посетилаца, могло укључити у туристичку понуду. Лежишта **олова** и **цинка** се појављују на **Котленику** и **Жељину**, али су најинтересантнија она у околини Рашке – **Саставци** и **Кижевак**. Будућа истраживања би требало првенствено овде да буду усмерена. У **Кремићкој реци**, североисточно од Рашке, постоји неколико зона контактнометасоматске минерализације **бакра** и **гвожђа**. Овде се као пратеће компоненте јављају **злато**, **волфрам** и **арсен**. Зоне са грајзенским минерализацијама јављају се на потезу **Букуља – Ваган**, код Аранђеловца и на неколико локалности у изворишном делу Брзећке реке, на источним падинама

Копаоника, од којих су најизраженије **Гвоздац** и **Сребрнац**. Део минерала из примарних лежишта концентрисан је и у наносима површинских токова. На деловима терена изграђеним од ултрабазичних магматита и серпентинита запажају се појаве **хромита**. Лежишта у перидотитском масиву **Троглава**, јужно од Краљева (Малињак и Видаков Превој), раније су и експлоатисана.

Неметаличне минералне сировине

Међу најзначајнијим неметаличним сировинама су цементни лапорци. Експлоатишу се у околини **Новог Поповца** и користе се у индустрији цемента. То су лежишта **Трешња** и **Чокоће**, са овереним резервама и за будуће проширење експлоатационих поља. Најзначајнија лежишта **глина** налазе се на северним падинама планине Букуље код **Аранђеловца**. То су квалитетне каолинске глине код **Врбице**, затим керамичке и ветросталне глине у околини **Даросаве** и **Буковика**. Ове сировине имале су велики значај за развој индустрије електропорцелана и шамота у Аранђеловцу. И на неким другим локалностима на подручју плана експлоатишу се локално глине као сировина за опекарску индустрију. На овом простору налазе се два најзначајнија **азбестна** лежишта у Србији. То су **Страгари** код Крагујевца и **Корлаће** код Рашке. За перидотитске масиве везана су често орудњења **магнезита**. Југозападно од Краљева то су лежишта и појаве у реону **Троглава** и **Богutowца**, као и на **Столовима**, а западно од Рашке према **Трнави**, где је најинтересантније лежиште **Столац**. У **Липници** код Груже налази се једино респектабилно лежиште **гипса** и **анхидрита** у Србији. Лежиште је довољног капацитета да подмири домаће потребе, али је потражња мала (само у индустрији цемента), тако да се производња одвија са паузама. На североисточним падинама Копаоника постоји неколико локалности на којима се појављују **зеолити** и **зеолитисани туфови**. Највећи значај у данашње време има лежиште **Игрош** у коме се и одвија експлоатација туфова са **клиноптилолитом**. У Јарандолском басену, у околини Баљевца на Ибру, на локалитетима **Побрђски поток** и **Пискања** констатовани су **борни** минерали. Интересантне концентрације воластонита постоје у скарновима на **Јарму**, а граната на **Гобељи**. Оба лежишта се налазе на простору Националног парка Копаоник, тако да њихова експлоатација није извесна.

Лежишта енергетских сировина

На теренима обухваћеним Рланом постоје значајна лежишта квалитетних **угљева**, од којих су нека у експлоатацији. Истичу се **Сењско-Ресавски** рудници, са активним лежиштима мрких угљева „**Рембас**“, „**Ковиловача**“ и „**Стрмостен**“, као и лежишта камених угљева **Ибарског басена** у околини **Баљевца на Ибру**. Најдетаљније испитане појаве **уранске** минарализације су оне на Букуљи код Аранђеловца. Концентрације пехленде и аутунита у пегматитима су нарочито повећане на локалностима **Паун Стена** и **Циганкуља-Подгробље**. Мање појаве урана појављују се и у стенама вулканског комплекса у околини села **Борач**.

4.1.1.3. Сеизмичке одлике

Према Сеизмолошкој карти Србије (публикованој 1987. год) која изражава максимални очекивани интензитет земљотреса (по модификованој MCS-64 скали) за повратни период од 100 година, са вероватноћом догађања од 63%, сеизмичким хазардом највише је угрожен западни, централно-источни и јужни део РПП Шумадијско, Поморавско, Рашког и Расинског управног округа. Од укупне површине коју обухвата овај РПП, максималном очекиваном јачином земљотреса VII-VIII MCS повредиво је 57,05% територије (6.601,87 km²), интензитетом VIII-IX MCS 39,87% (4.613,69 km²), док је интензитетом IX-X MCS повредиво 3,09 % (357,13 km²) територије. Ако се анализа изврши за сваки округ, максималном очекиваном јачином земљотреса IX-X MCS угрожени су Поморавски и Расински округ. У Поморавском округу, 7,06% територије од укупне угро-

жене површине је са назначеним интензитетом, док код Расинског она захвата 6,5%. У Расинском и Рашком округу, највећи део територије повредив је максималном очекиваном јачином земљотреса VII-VIII MCS, док је код Шумадијског и Поморавског највећи део територије повредив максималном очекиваном јачином земљотреса VIII-IX MCS.

4.1.1.4. Хидролошке одлике

Територија обухваћена просторним планом готово у потпуности припада сливу Велике Мораве. Изузетак је крајњи северозападни део, у надлежности општине Аранђеловац, који је део слива реке Колубаре. Њему припадају изворишни делови Турије, Пештана и Качера. Како по површини, тако и по водности, овом колубарском учешћу највише одговара заступљеност Јужне Мораве. Она се своди на изворишни део Топлице, слив Рибарске реке која дренира северне падине Јастрепца, као и непосредни део Јужне Мораве у Сталаћкој клисури.

Посматрано уопштено, постоје три типа река које се издвајају по овој особини. Прве су оне које најмању поузданост отицаја имају у августу, друге у октобру, а треће у јануару. Првој групи чији је представник Лепеница припадају још и све десне притоке Велике Мораве (Црница, Раваница, Ресава). Одликују се изразито високом променљивошћу протицаја у августу (свуда је C_v преко 1.7), док су најстабилнији протицаји у јануару, септембру, затим у јулу и марту. Другој, највећој групи река, коефицијент варијације је изразит у октобру и варира од 0.9 до 1.4. Осим Велике Мораве ту припадају и Ибар (сви профили), Рашка, Рибница, Западна Морава (Трстеник, Јасика), Расина, али и шумадијске реке, Лугомир и Белица. Међу њима има разлике, али оно што је заједничко осим поменутог октобра је то што су им најстабилнији отицаји у марту (у време највиших вода тј. отапања снега), затим зими, генерално, као и у јулу при малим водама. Последњој групи река припадају притоке Ибра низводно од Рашке. Одликују се најмањом варијабилношћу током године (ниједан месец нема C_v преко 1), при чему је најнестабилнији јануар, па затим август. Поуданошћу се одликују пролећни месеци, нарочито март, а за њим и јун. Просечна варијабилност од 0.6 знак је стабилности фактора који регулишу отицање вода.

4.1.1.5. Хидрогеолошке одлике

Подземне воде (за водоснабдевање). Хидрогеолошка карта указује на то да су водоносници са интергрануларним типом порозности формирани у оквиру алувијалних наслага Велике и Западне Мораве, као и неких мањих водотока. Генерално, ово су најперспективније зоне за захватање вода али и најризичније по питању заштите. У квантитативном смислу ово је мање значајна средина због мање специфичне издашности, али је са аспекта заштите од загађивања и сталности капацитета водозахватних објеката далеко повољнија. Пукотински тип порозности је такође заступљен, у оквиру комплекса магматских и метаморфних стена. У оквиру њега се формирају углавном слабије водоносне средине довољне превасходно за локално и индивидуално водоснабдевање. Карстно - пукотински тип порозности је веомна битан и на захватању вода из њега се базира водоснабдевање великог броја насеља и појединачних потрошача. Воде су по правилу доброг квалитета али су веома подложне контаминацији са површине терена. Делови терена који се могу сматрати мање значајним и даље садрже одређене количине вода, али су водозахватни објекти углавном довољни само за индивидуално водоснабдевање.

Збијени тип издани (интергрануларни тип порозности)

Алувијалне насlage

За ову средину су везана изворишта Крагујевца (Брзан), са Q_{uk} 480 l/s, Трстеника (Прњавор) са Q_{uk} - 55 l/s, Свилајнца (Деспотовачка бања) са Q_{uk} - 120 l/s и неких других насеља.

Неогене насlage

Релативно мале количине вода које се могу добити појединачним водозахватним објектима усмеравају индивидуалне кориснике пре него водоводе ка њиховој експлоатацији. Ипак, треба издвојити Јагодину (Рибаре) са $Q_{ik} = 250 \text{ l/s}$ и Рековац (Доње Поље) са $Q_{ik} = 25 \text{ l/s}$ као приомере успешног захватања вода из ових средина.

Карстно - пукотински тип издани (карстно - пукотинска порозност). И поред тога што су ове средине, као и водоносници формирани у оквиру њих, подложни загађивању и веома брзом транспорту загађивача, за њих је везано водоснабдевање већег броја корисника. Треба издвојити Ћуприју (Немања и Света Петка) са $Q_{ik} = 460 \text{ l/s}$, Деспотовац (Топлик) са $Q_{ik} = 50 \text{ l/s}$ и Нови Пазар (врело Рашке) са $Q_{ik} = 500 \text{ l/s}$. Поред наведених и бројни индивидуални потрошачи користе воде мањих карстних врела и извора за задовољавање својих потреба. Везано за ову средину, свакако да треба апострофирати значајан број спелеолошких објеката који су везани, директно или индиректно, за подземне воде.

Пукотински тип издани (пукотинска порозност). Пукотински тип издани је формиран на релативно великом делу простора обухваћеног планом. То су делови терена изграђени од изливних магматских стена, пирокластита, серпентинита, кристаластих шкриљаца и флиша. У хидрогеолошком смислу, ова средина је релативно скромна и омогућава индивидуално водоснабдевање мањих корисника. Ипак, повољна је чињеница да су воде формиране у њима добро заштићене од контаминације са површине а режим истицања појава је мање више уједначен.

Термалне, минералне и воде за флаширање. Због специфичног геолошког састава Шумадија представља "најбезводнији" простор Србије, али се у њој налазе најпознатије пунионице угљокиселих минералних вода ("Књаз Милош", "Вода Врњци", "Мивела"...) и најпосећеније бање у Србији. Мање познат и мање атрактиван регион чини западни обод карпатобалканида са значајним резервама подземних вода из кречњака које својим квалитетом могу наћи широку примену у узгоју риба, за рекреативне сврхе, флапирање. Ове воде су са повишеном температуром, релативно ниским садржајем растворених минералних материја, повољним условима заштите и постојећом инфраструктуром. Угљокиселе минералне и термалне воде везане су за ореол метаморфних стена око гранитоидних интрузија Букуље, Копаоника и Јастрепца, а термалне маломинералне за дацито-андезитске интрузије карпатобалканида где су главни колектори кречњаци.

4.1.1.6. Климатске одлике

Рашки, Моравички, Шумадијски и Расински округ се налазе у појасу умерено континенталне климе са мање или више израженим локалним карактеристикама.

Средња годишња температура Крушевачког краја износила је 10.8°C , а у Крагујевцу 11°C . Најхладнији месец је јануар (Крагујевац -0.1°C , Крушевац -0.8°C), а најтоплији јул (Крагујевац 20.6°C , Крушевац 20.7°C). Највише средње месечне температуре у овом периоду на обе станице забележене су јула 1987. године (Крагујевац 23.6°C , Крушевац 23.3°C), а најниже јануара 1963. (Крагујевац -5.8°C , Крушевац -6.1°C).

Табела 8. Средња месечна и годишња температура ваздуха ($^{\circ}\text{C}$), 1960-1990.

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Год.
КГ	-0.1	2.2	6.3	11.3	16.1	19.0	20.6	20.2	16.7	11.4	6.4	1.8	11.0
КШ	-0.8	1.9	6.1	11.4	16.2	19.2	20.7	20.3	16.6	11.2	5.9	1.2	10.8

Анализа података годишњег тока показује да температура ваздуха има правилан ток. Међутим разлике средњих месечних температура за један исти месец у посматраном периоду су знатне на ширем простору. Постоје разлике у температури између планинског, југозападног дела истраживаног простора и котлина. Како источни део Пештерског поља припада овом простору, присутна је и појава температурне инверзије, односно изразито ниских температура на дну поља, нижих од оних на околним планинама. То је врло карактеристична појава за овај део Пештерске висоравни која се осећа током целе године.

Табела 9. Средња месечна количина падавина (mm) за период 1960-1990.

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Год.
КГ	43.9	39.4	44.2	56.4	78.8	86.0	58.6	45.1	44.2	38.3	57.7	55.0	647.6
КШ	41.1	38.7	44.4	49.4	73.8	84.7	68.0	53.3	48.1	38.2	48.2	47.6	635.4

Средња годишња сума падавина на станицама износила је 647.6 mm (Крагујевац) и 635.4 mm (Крушевац). Максимум падавина је у јуну (86 mm и 84.7 mm) и мају (78.8 mm и 73.8 mm), а минимум у октобру (38.3 mm и 38.2 mm) и фебруару (39.4 mm и 38.7 mm). Мале количине падавина у току зиме су последица малог садржаја водене паре у ваздуху и ниских температура ваздуха. Обзиром на расподелу падавина по месецима, овај крај припада континенталном плувиометријском режиму.

Честина и правац дувања ветрова зависи од више фактора, од којих рељеф има најважнију улогу. Поред тога значајна је и вегетација, нарочито шумска, отвореност долина и котлина према правцу регионалних ветрова и регионалном распореду струјања ваздушних маса.

Табела 10. Средње честине ветрова, тишина (%) и одговарајуће брзине (m/s) за период 1960-1990.

		N	NE	E	SE	S	SW	W	NW	C
КГ	Честина	86.5	34.5	12	72.5	99	113	32.5	104	447
	Брзина	2.0	1.1	0.5	0.5	2.0	1.4	0.8	2.2	
КШ	Честина	98	87	115	85	125	41.5	80.5	99.5	268
	Брзина	2.1	1.5	1.9	1.9	1.6	1.2	2.0	2.5	

Према вредностима годишњих честина праваца као и тишина, највећу учесталост у Крагујевцу имају ветрови из југозападног правца (113%), а најмању из источног (12%). Обратно је за Крушевац, најучесталији су ветрови из источног правца (115%), а најмању честину имају из југозападног (41.5%).

Развијеније речне долине условљавају већу заступљеност ветрова из правца у коме се оне пружају. У Крушевцу највећу честину имају источни и западни ветрови, што приближно одговара правцу тока Западне Мораве. Великом заступљеношћу тишина одликује се добро заклоњена Крагујевачка (447%).

4.1.1.7. Погодност простора за развој пољопривреде и могућности коришћења ресурса пољопривредног земљишта

Пољопривредне површине на планском подручју (677.597ha) обухватају 58.5% укупне територије. Према подацима за 2008. годину, чиниле су свега 13.3% пољопривредних површина Републике Србије, односно 20.5% Централне Србије. Пољопривредно земљиште представља изузетан развојни потенцијал. На то указује податак да на овом простору 0.64 ha пољопривредне површине долази по становнику, што је на републичком нивоу и готово дупло више од просека за земље ЕУ.

У структури коришћења пољопривредних површина доминантне су оранице са 53.68%. Посматрано по општинама Планског подручја, оне су најзаступљеније у општинама Лапово, Баточина, Свилајнац и Варварин, лоцираних на долином тлу Велике Мораве, са преко 80% учешћа у пољопривредним површинама, а најмање у општинама Тутин, Рашка, Нови Пазар и Брус, чије територије припадају планинском терену. Аналогно томе, општине са најмањим уделом ораница имају највише травнатих површина, ливада и пашњака, што је условљено тереном и другим природним условима, док на читавом простору обухватају око 36% пољопривредних површина. Воћњаци су на датом простору заступљени са 8.57%, највише у шумадијским и западноморавским општинама (Кнић, Крагујевац, Топола, Рековац, Врњачка Бања и Александровац), које су познате као део традиционалног воћарског рејона. Виногорје се пружа на свега 2% пољопривредног земљишта, али се по значају издваја у појединим општинама, као што су Топола, Александровац, Крушевац и Трстеник, те ће се у њима у правцу виноградарства одвијати специјализација пољопривредне производње по којој постају препознатљиви у ширим регионалним оквирима.

На подручју Плана могу се идентификовати три велике целине са истим или сличним агроколошким карактеристикама, у оквиру којих се може издвојити више подцелина чији склоп природних услова и традиције оријентише пољопривредну производњу:

- **Брежуљкаста агроколошка целина Шумадије** представљена је благо заталасаним земљиштем, благим косама у којима су се усекле плитке долине бројних, али кратких речних токова (Јасеница, Лепеница, Лугомир, Каленићка река, Гружа и др.), са бројним површима флувио-денудационог порекла, са којих се дижу „острвске“ планине. Оивичена је речним токовима на западу Колубаре, на југу Западне Мораве, на истоку Велике Мораве, а на северу границу шумадијског дела који је у обухвату Планског подручја чини београдски регион. Обухвата општине Аранђеловац, Баточина, Кнић, Град Крагујевац, Лапово, Рача и Топола. У морфологији Шумадије разликују се њен ниски, северни и високи, јужни део, одвојени „Шумадијском гредом“. Ниске планине Шумадије обухваће планом су Букуља (696m) и Венчац (658m) у северном делу, док се у високе шумадијске планине, поред Рудника, убрајају Гледићке планине (922 m) на југу, Котленик (748 m) је на граници са Западним Поморављем, Јухор (773 m) и Црни Врх (707 m) изнад Крагујевца. Издвајају се и мања котлинска проширења - Крагујевачка, Гружанска, Левачка и Ћупријска котлина, које представљају плодне оазе погодне за разноврсну пољопривредну производњу, али и за одвијање свих других активности. Педолошки покривач представљен је мозаиком разних типова, насталих деловањем природних услова. Преовлађују смонице и гајњаче, које су широко распрострањене. У долинама река Јасеница, Лепеница, Гружа, Велики Луг и Љиг заступљен је алувијум, најплодније тло ове целине, подесан за гајење поврћа и кукуруза, а плавни терени су под ниским ливадама, док се у долини река Турија, Качер, Рача и на долиним странама протежу смонице, подесно за ратарску производњу, али и гајење воћа. Тамо где престају смонице постепено се настављају гајњаче, познате као пшенична земља, али су погодне и за друге усеве, воће и винову лозу. Скелетоидно земљиште покрива острвске планине Рудник, Котленик и Гледићке планине, прекривене пашњацима и шумом. Ово плодно брежуљкасто тло погодно је све видове пољопривредне производње, а посебно за узгој жита и воћа, по чему је целина и позната (део чувеног шљиварског рејона). Шумадија је позната по гајењу шљива и по свињарству и аутохтоној врсти „шумадијка“, којој су некадашње храстове шуме биле изузетна подлога за исхрану. Речне долине са својим алувијалним равнима повољне су за гајење поврћа и кукуруза, а благе падине за узгој винове лозе, посебно у околини Тополе (опленачко виногорје). Виши планински терени оријентисани су ка сточарству и пчеларству, које је традиционално занимање становништва.

- **Долинска агроеколошка целина Поморавља** је простор који обухвата долину Западне и Велике Мораве и мањи део Јужне, у чијим се карактеристикама ипак могу уочити извесне разлике. Долина Велике Мораве смештена је између Карпатске Србије и Шумадије. Подељена је на два велика проширења доњоморавску и горњевеликомораску котлину, којој припадају општине које улазе у састав Планског подручја, а одвојене су Багрданском клисуром. Ова подцелина обухвата општине Јагодина, Ћуприја, Параћин, Варварин, Ћићевац и Деспотовац. Може се поделити на два дела, и то долинска дна до 100 m н.в. и благо заталасане долинске стране до 250 m. У овом равничарском делу, до 250 m надморске висине у виду појасева смењују се: алувијално земљиште у долини В. Мораве и њених притока, појас алувијалне смонице (општина Параћин), гајњаче са њеним варијететима (у оподзољавању, оподзољена и еродирана) са сегментима делувиијума (општине Деспотовац и Ћуприја и др.). Поморавље је аграрни рејон у којем преовлађују ратарство и традиционално сточарство, посебно свињарство са аутохтоном сортом „моравком“. Плодна и влажна квартална равна око Мораве погодна је за ратарску (кукуруз) и повртарску производњу, док су на заравнима долинских страна изузетно повољни услови за гајење пшенице и воћа, а понегде и винове лозе (Јовац – Ћуприја). Део Западног Поморавља који је у саставу планског подручја обухвата долину Западне Мораве од Краљевачке котлине и долину њене притоке Расине. Оивичено је ободним планинама – Копаоник на југу, Јастребац на истоку, Гледићке планине и Котленик на северу (шумадијске планине) и Столовима, Гочем и Жељином на југозападу. Обухвата територије општина Брус, Александровац, Крушевац, Врњачка Бања, Трстеник и део Краљева. Клима је овде другачија од климе Великог Поморавља, због осетнијег уплива хладнијег ваздуха планинске регије. У долини Западне Мораве заступљен је алувијум, док се на долинским странама смењују смонице и подзоласто земљиште ка југу, односно десној долинској страни која постепено прелази у скелетоидно земљиште како се повећава надморска висина и терен прелази у планински. Као и у Великом Поморављу, алувијалне равни река су под кукурузом и поврћем, док се на речним терасама и побрђу гаји пшеница и воће, посебно шљиве. Блага клима учинило је побрђе Западног Поморавља значајним виноградарским рејонима (Александровачка жупа, у околини Трстеника и Крушевца).
- **Брдско-планинска агроеколошка целина Рашке**, са Ибарско-копаоничким крајем као граничним појасом са Косовом и Метохијом, простире се на самом југу Планског подручја, обухватајући општине Нови Пазар, Тутин и Рашка, као и део Краљева. Представљена је делом старовлашко-рашке висије, која је продужетак црногорских брда и површи, које чине основне морфолошке облике ове целине. Са ње површи се диже низ планина и њихових заравни, испресецаних речним долинама са котлинским проширењима (Новопазарска, Рашка котлина). Доминантан је планински терен, представљен планинама које уоквирују дату целину - обронци Копаоника (2017m) на истоку, који се преко Жељина и Столова пружа ка Западној Поморављу, затим Чемерно (1579m), Голија (1883m) као гранична ка Западној Србији, Рогозна (1504m) и Радочело. Маркантно обележје је и скраћена челенка реке Рашке, тзв. Коштам крашко поље. У долини Ибра и реке Рашке заступљено је алувијално земљиште, значајно за ратарску производњу ове планинске целине, а на долинским странама заступљене су смонице и гајњаче у партијама. Највеће распрострањење има смеђе, скелетоидно земљиште, са веома ограниченим условима за обављање аграрне производње. Због великих пространстава под пашњацима, у овој целини преовлађује пашњачко сточарство, али и агрошумска привреда на планинским теренима, док је ратарство због малих обрадивих површина слабо развијено и сведено на производњу за егзистенцијалне потребе индивидуалних газдинстава. Значајније је само у долинама река и котлинским проширењима, али са slabим приносима.

4.1.2. Становништво, мрежа насеља и јавне службе

4.1.2.1. Становништво

Шумадијски управни округ са површином од 2.387 км² (20,6% подручја Плана), према Попису 2002. године имао је 298.778 становника (27,7% становника са подручја Плана), који живе у седам општина (Аранђеловац, Баточина, Кнић, Град Крагујевац, Лапово, Рача и Топола), односно у 175 насеља. Просечна густина насељености у Шумадијском управном округу је 125 ст/км². Највећу густину насељености има Град Крагујевац 211 ст/км², а најмању општина Кнић 39 ст/км². Према првим резултатима Пописа 2011. године, на територији Шумадијског управног округа регистровано је 290.900 становника, што указује да је депопулација присутна у свим општинама управног округа, сем у Граду Крагујевцу, који бележи раст броја становника са 175.802 на 177.468.

У **Поморавском управном округу**, који је територијално нешто већи од Шумадијског управног округа, заузима површину од 2.614 км², тј. 22,5% подручја Плана. Према Попису 2002. године живи 227.435 становника (21,1%) у оквиру шест општина (Деспотовац, град Јагодина, Параћин, Рековац, Свилајнац и Ћуприја), односно у 191 насељу. Просечна густина насељености Поморавског управног округа је 87 ст/км², при чему Град Јагодина има највећу насељеност 151 ст/км², а најређе насељена општина је општина Рековац. По првим резултатима Пописа 2011. године и на територији Поморавског управног округа дошло је до пада броја становника и то са 227.435 на 212.839, што је пад за 6,4%. Пад броја становника је регистровано у свим општинама, сем у Граду Јагодини, где је забележен пораст броја становника са 70.894 на 71.195.

Рашки управни округ заузима највеће подручје Плана, тј. 33,8%, са 3.922 км², у коме по Попису 2002. године живи 291.230 становника (27% становника), који су распоређени у пет општина (Врњачка Бања, Град Краљево, Град Нови Пазар, Рашка и Тутин), у чак 359 насеља. Просечна густина насељености, Рашког управног округа, је 74 ст/км², најнасељенији је Град Нови Пазар са 116 ст/км², док најмању насељеност имају општине Рашка и Тутин са 41 ст/км². Према првим резултатима Пописа 2011. године, Рашки управни округ једино је подручје у захвату план где је регистрован пораст броја становника, и то за 3%, са 291.230 на 300.102 становника. Највећи пораст бележи Град Нови Пазар од скоро 8%, са 85.996 становника на 92.766, затим Град Краљево од 2,3% са 121.707 на 124.554, пораст је забележен и у Врњачкој Бањи и Тутину.

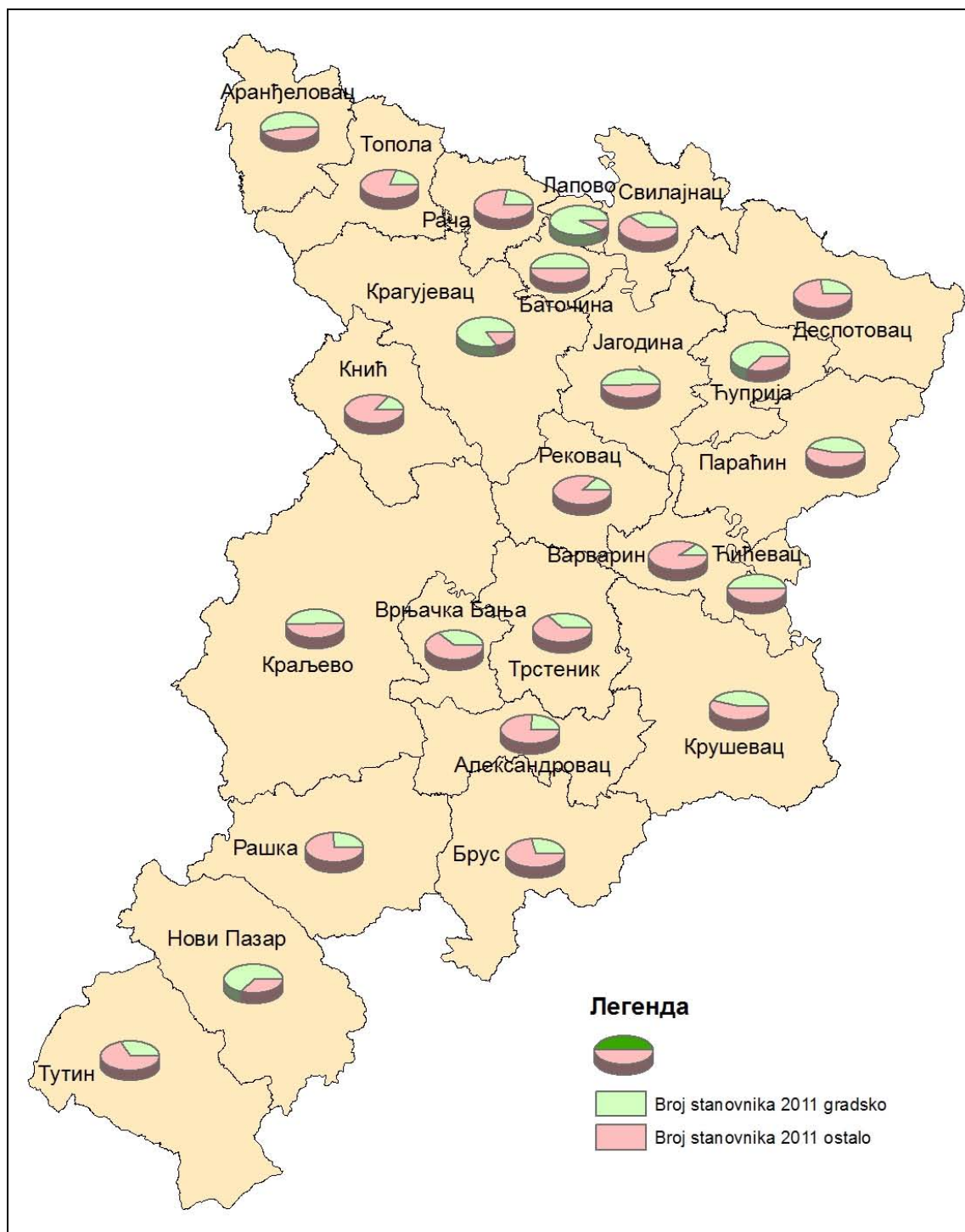
Расински управни округ се простира на 2.664 км² и заузима 23% територије Плана. Према последњем попису 2002. године, Расински управни округ насељава 259.441 становник, што је 24% од укупног становништва са подручја Плана, распоређених у шест општина (Александровац, Брус, Варварин, Град Крушевац, Трстеник и Ћићевац), односно 296 насеља. Просечна густина насељености Расинског управног округа је 97 ст/км², при чему је најнасељенији Град Крушевац 154 ст/км², а најређе насељеност, како унутар округа тако и на подручју Плана, има општина Брус са 31 ст/км². Континуитет депопулације Расинског управног округа се наставља и потврђен је и првим резултатима Пописа 2011. године, са 259.441 на 240.463 становника, што је пад за више од 7%.

Табела 11. Број становника на подручју плана – попис 1981., 1991., 2002. и 2011.год.

подручје Плана/округ/ општина/тип насеља	Године Пописа							
	1981.г.	1991.г.	2002.г.	1991. по мет..2002.	2002. по мет..2002.	2011.г.	индекс бр.с. по мет.2002.	индекс бр.с. по мет.2011.
Подручје Плана	1.135.927	1.159.750	1.158.741	1.110.344	1.076.884	1.044.304	97,0	97,0
градска остала	470.776	532.159	554.876	519.285	528.113	531.858	101,7	100,7
	665.151	627.591	603.865	591.059	548.771	512.446	92,8	93,4
Шумадијски упр. округ	301.354	312.260	310.221	303.484	298.778	290.900	98,4	97,4
градска остала	172.259	195.077	200.514	190.798	194.138	194.075	101,7	100,0
	129.095	117.183	109.707	112.686	104.640	96.825	92,8	92,5
Општина Аранђеловац	46.803	47.618	50.075	46.442	48.129	46.079	103,6	95,7
градска остала	21.379	23.750	25.199	23.153	24.309	24.580	105,0	101,1
	25.424	23.868	24.876	23.289	23.820	21.499	102,3	90,2
Општина Баточина	13.452	13.459	13.223	12.641	12.220	11.759	96,7	96,2
градска остала	4.825	5.584	5.918	5.386	5.574	5.836	103,5	104,7
	8.627	7.875	7.305	7.255	6.646	5.923	91,6	89,1
Општина Кнић	20.965	18.724	16.449	18.186	16.148	14.205	88,8	88,0
градска остала	2.414	2.462	2.312	2.399	2.294	2.166	95,6	94,4
	18.551	16.262	14.137	15.787	13.854	12.039	87,7	86,9
Град Крагујевац	164.823	180.084	180.796	176.743	175.802	177.468	99,5	101,0
градска остала	129.017	147.305	150.339	144.876	146.373	147.281	101,0	100,6
	35.806	32.779	30.457	31.867	29.429	30.187	92,3	102,6
Општина Лапово	9.631	9.480	9.111	8.606	8.228	7.707	95,6	93,7
градска остала	8.837	8.655	8.259	7.840	7.422	7.044	94,7	95,0
	794	825	852	766	806	663	105,2	82,2
Општина Рача	16.262	15.216	14.019	14.384	12.959	11.475	90,1	88,5
градска остала	2.305	2.729	2.941	2.638	2.744	2.595	104,0	94,6
	13.957	12.487	11.078	11.746	10.215	8.880	87,0	87,0
Општина Топола	29.418	27.579	26.548	26.482	25.292	22.207	95,5	87,8
градска остала	3.482	4.592	5.546	4.506	5.422	4.573	120,3	84,3
	25.936	22.987	21.002	21.976	19.870	17.634	90,4	88,7
Поморавски упр. округ	270.474	264.108	259.439	240.715	227.435	212.839	94,5	93,6
градска остала	97.514	102.895	105.216	98.958	99.519	96.977	100,6	97,4
	172.960	161.213	154.223	141.757	127.916	115.862	90,2	90,6
Деспотовац	35.690	33.869	32.855	28.357	25.611	22.995	90,3	90,0
градска остала	5.984	6.863	7.489	6.427	6.728	6.214	113,4	92,4
	29.706	27.006	25.366	21.930	18.883	16.781	86,1	88,9
Град Јагодина	76.460	77.226	76.221	73.796	70.894	71.195	96,1	100,4
градска остала	35.488	37.560	36.752	36.743	35.589	36.092	96,9	101,4
	40.972	39.666	39.469	37.053	35.305	35.103	95,3	99,4
Општина Параћин	64.718	64.119	63.820	60.501	58.301	54.267	96,4	93,1
градска остала	24.407	25.567	26.476	24.710	25.292	24.573	102,4	97,2
	40.311	38.552	37.344	35.791	33.009	29.694	92,2	90,0
Општина Рековац	19.877	17.011	14.764	16.015	13.551	10.971	84,6	81,0
градска остала	1.751	1.916	2.020	1.886	1.930	1.587	102,3	82,2
	18.126	15.095	12.744	14.129	11.621	9.384	82,2	80,7
Општина Свилајнац	34.888	33.136	33.097	26.738	25.511	23.391	95,4	91,7

градска остала	9.340	9.622	10.497	8.568	9.395	9.131	109,7	97,2
	25.548	23.514	22.600	18.170	16.116	14.260	88,7	88,5
Општина Ђуприја	38.841	38.747	38.682	35.308	33567	30.020	95,1	89,4
градска остала	20.547	21.367	21.982	20.624	20.585	19.380	99,8	94,1
	18.294	17.380	16.700	14.684	12.982	10.640	88,4	82,0
Рашки упр. округ	282.644	300.274	314.167	293311	291230	300.102	99,3	103,0
градска остала	118.653	138.322	152.850	135.268	141.508	150.199	104,6	106,1
	163.991	161.952	161.317	158.043	149.722	149.903	94,7	100,1
Општина Врњачка Бања	24.768	25.875	27.592	25.275	26492	27.332	104,8	103,2
градска остала	9.699	9.812	10.273	9.568	9.877	10.004	103,2	101,3
	15.069	16.063	17.319	15.707	16.615	17.328	105,8	104,3
Град Краљево	121.622	125.772	126.364	122.987	121707	124.554	99,0	102,3
градска остала	54.617	60.188	62.233	59.032	60.143	63.030	101,9	104,8
	67.005	65.584	64.131	63.955	61.564	61.524	96,3	100,0
Град Нови Пазар	74.000	85.249	96.260	82.767	85996	92.766	103,9	107,9
градска остала	41.099	51.749	61.179	50.362	54.604	60.638	108,4	111,0
	32.901	33.500	35.081	32.405	31.392	32.128	96,9	102,3
Општина Рашка	29.475	28.747	27.791	28.294	26981	24.680	95,4	91,5
градска остала	7.005	7.733	8.112	7.597	7.773	6.574	102,3	84,5
	22.470	21.014	19.679	20.697	19.208	18.106	92,8	94,3
Општина Тутин	32.779	34.631	36.160	33.988	30054	30.770	88,4	102,4
градска остала	6.233	8.840	11.053	8.709	9.111	9.953	104,6	109,2
	26.546	25.791	25.107	25.279	20.943	20.817	82,8	99,4
Расински упр. округ	281.455	283.108	274.914	272834	259441	240.463	95,1	92,7
градска остала	82.350	95.865	96.296	94.261	92.948	90.607	98,6	97,5
	199.105	187.243	178.618	178.573	166.493	149.856	93,2	90,0
Општина Александровац	33.887	33.215	31.338	31.906	29389	26.534	92,1	90,3
градска остала	5.177	6.354	7.014	6.106	6.476	6.265	106,1	96,7
	28.710	26.861	24.324	25.800	22913	20.269	88,8	88,5
Општина Брус	22.679	21.331	19.610	20.758	18764	16.293	90,4	86,8
градска остала	3.406	4.558	4.755	4.521	4.653	4.572	102,9	98,2
	19.273	16.773	14.855	16.237	14.111	11.721	86,9	83,1
Општина Варварин	25.779	23.821	23.326	21.917	20122	17.772	91,8	88,3
градска остала	1.937	2.306	2.408	2.253	2.198	2.133	97,6	97,0
	23.842	21.515	20.918	19.664	17.924	15.639	91,1	87,2
Град Крушевац	132.972	138.111	137.534	133.911	131368	127.429	98,1	97,0
градска остала	53.071	58.808	59.036	57.971	57.347	57.627	98,9	100,5
	79.901	79.303	78.498	75.940	74.021	69.802	97,5	94,3
Општина Трстеник	53.570	54.873	51.925	52.796	49.043	42.989	92,9	87,6
градска остала	13.239	18.441	17.763	18.094	17.180	15.329	94,9	89,2
	40.331	36.432	34.162	34.702	31.863	27.660	91,8	86,8
Општина Ћићевац	12.568	11.757	11.181	11.546	10755	9.446	93,1	87,8
градска остала	5.520	5.398	5.320	5.316	5.094	4.681	95,8	91,9
	7.048	6.359	5.861	6.230	5.661	4.765	90,9	84,2

Карта 4. Карта подручја Плана према односу градског и осталог становништва - попис 2011.г.

Извор: Попис 2011. - Први резултати, Републички завод за статистику

У периоду 1948.-2011. година, укупан број становника на подручју Плана се повећао за 191.075 становника, тј. за 22,4%. У истом периоду, највећи прираст броја становника забележио је Рашки управни округ 68,8%, затим Шумадијски 43,3%, Расински 22,1% а најмање Поморавски 15,1%. Према првим резултатима Пописа 2011. године, депопулација се наставља, број становника на подручју Плана смањен је за 33.460 становника, тј. за 3%, са 1.076.884 на 1.044.304 становника. Највећи пад броја становника забележен је у Расинском управном округу за 7,3%, тј. са 259.441 на 240.463 становника, што доказује да је процес депопулације присутан у свим општинама расинског округа. У Поморавском управном округу пад броја становника је нешто мало мањи него у Расинском, 6,4%, тј. са 227.435 становника на 212.839 становника, депопулација је присутна у свим општинама округа сем у Граду Јагодини.

Шумадијски управни округ такође бележи пад становника у последњем међупописном периоду за 2,6%, са 298.778 становника на 290.900, при чему само Град Крагујевац има пораст броја становника за 1% док је у осталим општинама присутна депопулација. Рашки управни округ бележи једини пораст броја становника, за 3%, са 291.230 на 300.102 становника. Пораст броја становника регистрован је у Краљеву, Врњачкој Бањи, Новом Пазару и Тутину. оред сталног становништва, 64.769 становника са подручја плана ради или борави у иностранству дуже од годину дана.

Старосна структура становништва на планском подручју на нивоу је републичког просека (40,2 године). Повољнију старосну структуру, позитиван индекс старости и друге показатеље имају градски центар и сеоска насеља са бошњачким становништвом, тј. на територији општине Тутин, где је просечна старост 30,5 година и у Граду Новом Пазару 32,6 година.

4.1.2.2. Мрежа насеља и функционална урбана подручја

Просторна удаљеност, природне предиспозиције, неодовољна саобраћајна повезаност, нарочито у јужном делу подручја Просторног плана, утицај јаким центара ван обухвата Плана и др. одређују систем насеља централне и југозападне Србије и њихову функционалну хијерархију.

Шире посматрано у **централној Србији** највећи градови су смештени на западноморавској и великоморавској осовини развоја. Крушевац, Краљево и Чачак, односно Смедерево и Крагујевац (преко 100.000 ст.). Још само неколико, трограђе Јагодина, Параћин, Ћуприја (појединачно мање а укупно више од 100.000 ст.), као и општина Алексинац, те Град Нови Пазар групишу више од 50.000 становника. Иако изразит привредни и индустријски центар Крагујевац функционално не интегрише велики број општина у свом окружењу. Најинтензивније везе Крагујевца су у правцу југа ка Книћу и нешто слабије из Баточине. Изузев општине Рача, све остале суседне, као и оне даље општине су занемарљиво слабо у зони утицаја централног града. Функционално урбано подручје (ФУП) Крагујевца је стога данас сведено на територију Града и насеља из 3 суседне општине. Функционалну *независност* у односу на други град на западноморавској осовини развоја показују и општине у окружењу Краљева. Осим Врњачке Бање, све остале општине у окружењу овог центра су далеко ван јачег утицаја Краљева. Крушевцу је једино *припадајући* Ћићевац. Регионални/окружни центар Јагодина, нема интензивне функционалне везе са остала две општине из *трограђа* (Ћуприја и Параћин) али их блиска удаљеност држи у смеру потнецијалне конурбације која се данас не назире. Северни део моравске развојне осовине функционално интегрише зоне гравитације градова Смедерево, Пожаревац, Јагодина ка Нишу, са јаким утицајем града Крагујевца као центра јужне Шумадије. Крагујевац (са ФУП-ом од 217.000 становника и површином од 1.603км² коју чини Град са општинама Кнић, Баточина и Рача) чини јединствено подручје и са западноморавским правцем интензивног развоја на коме су смештена 4 ФУП националног значаја. Међу њима је

популационо највећи ФУП Крушевца (171.512ст.) а просторно најобухватнији ФУП Краљева (1.752км²). У Граду Краљеву се спајају западноморавска и ибарска развојна осовина Србије. Супротно томе саобраћајна опремљеност не прати просторно функционални значај ове осовине, без адекватне пропульзивности (неквалитетне друмске саобраћајнице, неелектрификована железница и сл.). ФУП Новог Пазара је националног значаја у ибарској-југозападној Србији (ФУП - 143.000ст. и површина ФУП-а од 2.168км²-2,8% удео у површини Србије). Интегрише општину Рашка и, у мањем интензитету, општину Тутин. Непроступачан терен разлог је слабих веза ка Сјеници, Ивањици и Прибоју. Стога је ово подручје (Нова Варош, Ивањица, Прибој, Пријепоље, Сјеница) географски баријерно одвојено од потенцијалних ФУП. Традиционално су насеља општине Пријепоље и Прибој имали интензивнију везу са црногорским општинама преко границе, док су она из општине Сјеница, демографски испражњена и индустријски депресивна.

Посматрано у оквиру Планског подручја, данашња **хијерархија функционало урбаних подручја** препознаје 5 ФУП-ова националног значаја (до 250.000ст.) и то ФУП: Града Крагујевца, Града Крушевца, Града Краљева, Града Новог Пазара и Града Јагодине. Сви остали општински центри су мање утицајне моћи и углавном опслужују функцијама насеља у оквиру своје административне територије. ФУП-ови планског подручја су део кластера осталих ФУП-ова у Србији и налазе се на развојним осовинама различитог ранга које чине градови на њима. Посебно изражене везе (преплитање утицаја) су између МЕГА Београда и ФУП Крагујевца (Аранђеловац, Топола), на западноморавској осовини ФУП Краљева и ФУП Чачка, док је Град/ФУП Новог Пазара део и полицентричног развојног региона југозападне Србије и тачка повезивања са централним деловима Републике.

Велики број **насеља** на планском подручју (1.020) и њихова структура и категоризација указује на изразито рурални или слабоурбанизовани карактер подручја. Само је 25 градских насеља и 1.002 насеља испод 5.000 становника. Највећи број градских насеља (16) се налази у рангу насеља између 1.000 и 10.000 становника. Она су настала миграцијом околног руралног становништва ка централним насељима општина која су у другој половини 20. века добијали производни карактер и доживљавала урбану трансформацију. Тако је извршена транзиција становништва из чисто пољопривредних у непољопривредне и значајно повећан удео градског становништва (више од 24% у категорији насеља до 5.000ст). Пресељење се није увек дешавало на релацији село-центар општине-регионални центар-национални центар, већ је у многим случајевима ова корелација била на линији село-регионални центар или село-национални центар (па и одлазак у иностранство). Све ово је довело до негативне демографске слике у руралним просторима. Јачи урбани центри (8) између 10.000-100.000ст. имали су експлозиван раст (и функционални и морфолошки) припадајући одређена насеља свом подручју. Привредно-услугне делатности су у њима на значајно вишем нивоу, центри су рада и носиоци развоја планског подручја. У административном смислу то су центри округа (осим Аранђеловца и Трстеника, те Ђуприје и Параћина у систему трограђа са Јагодином) и сложенији урбани системи. Центар планског подручја и истовремено урбани центар националног значаја је Град Крагујевац. Његова сложена урбано-функционална структура последица је (или има за последицу) релативно великог броја становника (Град Крагујевац 175.800ст. и градско насеље Крагујевац 146.000ст.), високог степена урбаности и великог учешћа градског становништва у укупном становништву (у централном насељу), запослености радне снаге у непољопривредним делатностима, диверсификованим функцијама (од економских до здравствено-образовних, социјалних и др.) и стабилне дневне миграције радне снаге. Урбани систем Града Крагујевца није полицентричан, односно градско насеље Крагујевац доминира читавом својом територијом. Систем насеља (57) организован је око центра (1), једног субцентра драстично мањег капацитета (Страгари), 5 центара заједнице насеља и 11 сеоских центара.

Број насеља у различитим локалним срединама се значајно разликује. Морфолошки слични Шумадијски и Поморавски округ имају мањи број насеља (од 2 у Лапову-Лапово и Лапово село, до Јагодине са 53). Просечна величина је од око 400ст. у руралним општинама (Рековац и Кнић) до 2.500-3.000ст. у урбаним општинама (Аранђеловац и Крагујевац). Најчешће су она између 700 и 1.500ст. Већа села се налазе близу општинских центара. У неким случајевима то су субурбије (Јагодина) које су данас физички спојене са градским насељем коме гравитирају и постају места становања и генератори дневних миграторних кретања. Са друге стране Расински а нарочито Рашки управни округ карактеришу општине/градови са изузетно великим бројем насеља и просечним бројем становника у њима који је неупоредиво мањи са околним на северној страни планског подручја (неколико општина од 320 до 600ст. и највећа насеља у Краљеву (1.300ст.) и Врњачкој Бањи (1.900ст.) У Граду Новом Пазару их има 99. Од тога 66 испод 250ст. са чак 10 насеља испод 20 становника. У периоду између две пописне године настало је неколико нових насеља док је просечан број у њима наставио негативну тенденцију смањења. Реално је да ће се тренд уситњавања насеља, као и њиховог континуираног пражњења у многим срединама наставити и у наредном периоду, нарочито ако се имају у виду досадашњи трендови у природном кретању и старосној структури руралне популације, као и то да ће појава спонтано расељених насеља бити у нарастању (ППРС 2020). Карактер насеља унутар планског подручја је претежно рурални са неколико насеља са специфичним функцијама и више туристичких и бањских насеља са израженим услужно-здравственим садржајима.

Табела 12. Категоризација насеља према демографској величини, Попис 2002.

демографска величина	бр. насеља	бр.градских насеља	бр. становника	% градског становништва
0-500	615	0	140.431	13.0
501-1000	238	0	170.014	15.8
1001-5000	149	8	262.759	24.4
5001-10000	9	8	64.990	6.0
10001-50000	5	5	122.955	11.4
50001-100000	3	3	169.362	15.7
> 100000	1	1	146.373	13.6
укупно	1.020	25	1.076.884	100.0

Степен урбанизације 2002. године нешто је нижи (49,3%) у односу на републички просек (56,4%). Међутим, у последњем међупописном периоду (1991-2002.), степен урбанизације на подручју Плана бележи раст (2,3%) у односу на Републику Србију (1,8%). У овом периоду је на планском подручју почела бројчано да преовлађује градска популација (порастан степен урбанизације са 47% на 49,3%), што је узроковано већим опадањем сеоског у односу на градско становништво. На основу података Пописа 2002. године, од укупно 24 општине на подручју Плана, седам имају већински удео градског становништва: Аранђеловац (50,5%), Град Крагујевац (83,3%), Лапово (90,2%), Град Јагодина (50,2%), Ћуприја (61,3%), Град Краљево (51,7%) и Град Нови Пазар (63,5%).

Паралелно посматрајући кретање становништва у сеоским насељима на подручју Плана, у само две општине (Врњачкој Бањи и у Аранђеловцу) бележи се раст сеоског становништва.

На планском подручју издвојено је 186 сеоских насеља за која по својим демографским, функционалним, положајно-топографским, историјским и културним карактеристикама могу да представљају генераторе развоја, како сопствене територије, тако и примарних села која им гравитирају, а по околним стање је следеће:

- Шумадијски округ - 44 села (од укупно 167 села),
- Поморавски округ - 46 села (од укупно 184 села),
- Рашки округ - 38 села (од укупно 350 села),
- Расински округ - 58 села (од укупно 90 села).

Основне морфолошке карактеристике показују да су насеља историјски формирала грађевинску зону, дуж саобраћајница, у долинама река, падинама и котлинама и да је мали број насеља разбијеног типа, осим на територији Рашког округа. Основни проблем је лоша демографска структура и слаба економска база аутохтоног становништва, иако има већи број сеоских насеља са преко 1.000 становника и све чешћа је појава интензивне пољопривредне производње и сточарства

Табела 13. Типично сеоска насеља по Општинама и Окрузима

Шумадијски округ (7 општина)				
Општина	Општински центар	Регионални центар	Број насеља	Број типичних села
Аранђеловац	Аранђеловац		19	18
Топола	Топола		31	30
Рача	Рача		18	17
Баточина	Баточина		11	10
Лапово	Лапово		2	1
Крагујевац	Крагујевац	Крагујевац	57	55
Кнић	Кнић		36	36
Укупно			174	167
Поморавски округ (6 општина)				
Општина	Општински центар	Трограђе	Број насеља	Број типичних села
Свилајнац	Свилајнац		22	21
Деспотовац	Деспотовац		34	31
Јагодина	Јагодина	Јагодина	53	52
Ћуприја	Ћуприја	Ћуприја	16	15
Параћин	Параћин	Параћин	34	33
Рековац	Рековац		32	32
Укупно			191	184
Рашки округ (5 општина)				
Општина	Општински центар	Регионални центар	Број насеља	Број типичних села
Краљево	Краљево	Краљево	92	89
Врњачка бања	Врњачка бања		14	13
Рашка	Рашка		61	58
Нови Пазар	Нови Пазар		99	97
Тутин	Тутин		93	91
Укупно			359	348
Расински округ (6 општина)				
Општина	Општински центар	Регионални центар	Број насеља	Број типичних села
Варварин	Варварин		21	20
Ћићевац	Ћићевац		10	9
Крушевац	Крушевац	Крушевац	101	100 (89)
Трстеник	Трстеник		51	50
Александровац	Александровац		55	54
Брус	Брус		58	57
Укупно			296	290 (279)

4.1.2.3. Јавне службе

Стање јавних служби у општинским центрима је задовољавајуће у смислу концентрације различитих типова основних и стандардних служби, и са појединим облицима елитних садржаја. Већа села, веће економске моћи и са значајнијим бројем становника, су по питању делатности које чине јавне службе боље опремљена, уз квалитетнију просторну дистрибуцију истих, него мања села, положајем дислоцирана у односу на саобраћајне правце и слабије привредне моћи. Поједина села, иако административно нису центри заједнице насеља, својом опремљеношћу обезбеђују висок ниво свих услуга, а тиме и основних и, ређе, стандардних јавних служби.

Систем образовања

У основи, мрежа образовних установа на нивоу основних и средњих школа је релативно добро развијена у читавом подручју Просторног плана, иако не постоји довољан број објеката предшколског образовања и васпитања, док се у већини сеоских насеља, ова делатност обавља у оквиру установа и објеката основних школа.

Број објеката предшколског образовања и васпитања на планском подручју је укупно 394 са 23.635 корисника; објеката основног образовања укупно 724 (4.614 одељења) са 95.597 ученика, и то матичних и подручних, односно са осмогодишњим или четворогодишњим образовањем; специјалних школа укупно 31 (141 одељење) са 929 ученика; средње образовање се врши у 70 институција (1.650 одељења) са 44.135 ученика, и то са стандардним образовањем, или у оквиру специјалистичких школа.

У градским и већим општинским центрима обавља се више и високо образовање, према утврђеним програмима како државних тако и приватних факултетских институција, односно Универзитета. На планском подручју постоје државни Универзитети у Крагујевцу (11 факултета, 15.223 студента) и Новом Пазару (3 факултета, око 2.200 студената).

Систем здравствене заштите

На планском подручју здравствену делатност и заштиту становништва остварује један (1) Клинички центар (Крагујевац), пет (5) Здравствених центара, осам (8) Општих и три (3) Специјалне болнице, 24 Домова здравља, 32 Здравствене станице и 177 Амбуланти.

Здравствену делатност обављају и четири (4) Завода за заштиту здравља, четири (4) Завода (за здравствену заштиту појединих групација становништва, односно за обављање здравствене делатности из појединих области здравствене заштите) и шест (6) Апотекарских установа.

Клинички центар у Крагујевцу, као једини на територији Централне Србије, уз КЦ Ниш, треба да пружи здравствену заштиту другог и трећег нивоа на широком гравитационом подручју које обухвата четири управна округа са више од милион становника, уз додатних 70.000 пацијената који долазе са Косова. КЦ Крагујевац дневно збрињава око 1.300 болесника, односно овде се лечи око 400.000 пацијената годишње.

Систем социјалне заштите

У систему социјалне заштите се на нивоу градова и општинских центара спровode организоване мере и активности на стварању услова за остваривање заштитне функције породице, услова за самосталан живот и рад лица која се налазе у стању социјалне потребе, или за њихово активирање у складу са способностима, обезбеђивање средстава за живот материјално необезбеђеним за рад неспособним грађанима и другим грађанима који су у стању социјалне потребе, као и обезбеђивање других облика социјалне заштите и помоћи.

У оквиру званичних јавних институција које се баве овом делатношћу на планском подручју функционишу: четири (4) Геронтолошка центра (око 1.000 корисника); четири (4) Дома за децу без родитељског старања (око 250 корисника); три (3) Установе за смештај лица ометених у менталном развоју, инвалидно и душевно оболелих (Тутин, "Извор" Параћин, "Мале Пчелице Крагујевац) са преко 1.000 корисника.

На нивоу свих округа, у градовима и општинама, социјална заштита је организована кроз стандардне и специфичне делатности у овој области - збрињавање деце без родитељског старања, избеглица и расељених лица, социјално угрожених категорија становништва, особа са инвалидитетом, Рома, старе популације, итд., и то у оквиру Центара за социјални рад.

Такође, на нивоу свих округа, у градовима и општинским центрима функционишу и нестандартне институције и организације које се баве овом делатношћу попут

Одељења за јавне службе при градским и општинским управама, Народне канцеларије, итд. и низа удружења, невладиних организација, хуманитарних служби и осталих специфичних локалних облика међусобне подршке, помоћи грађанима и спонзорстава;

Према доступним подацима једини мерљиви показатељ социјалне укључености је број особа које од државе примају социјалну помоћ. У ова четири округа, 61.412 становника (5,8%) има право на социјалну помоћ, што је изнад процента на националном нивоу (4,9%), као и на нивоу Централне Србије (4,6%). 65% корисника социјалне помоћи (40.095 становника) су одрасле особе.

Култура

На територији Просторног плана евидентирана је релативно развијена мрежа објеката у области културе - Центри за културу, Домови културе, Народне библиотеке, Музеји (5 народних, 3 завичајна и 9 специјализованих тематских музеја), Позоришта (3 професионална позоришта), Историјски архиви (4), Заводи за заштиту споменика културе (2), Меморијални и историјски комплекси (Спомен-парк „Крагујевачки октобар“ и „Милошев венац“ у Крагујевцу, Задужбина династије Карађорђевић у Тополи и др.).

На нивоу сеоских месних заједница домови културе постоје, али је њихова експлоатација кроз активно деловање корисника (аматерска културно-уметничка активност, програми едукације и образовања и сл.), сведена на најмању меру, што представља највећи проблем око развоја и подстицања културних дешавања и анимирања локалног становништва. Уз то, већина објеката је у лошем стању у смислу грађевинске запушености, без вишегодишњег улагања у одржавање.

Спорт и рекреација

Генерално ова мрежа заокружује потребан, али не и довољан услов за даљи развој спортске културе, пре свега, младих, али и остваривање потреба за рекреацијом осталог дела становништва.

Стање покривености стандардним објектима спортско-рекреативне инфраструктуре (мањи спортски терени, игралишта за мале спортове) у осталим (полуурбаним и сеоским) насељима је условно повољно. Квалитет ових површина, опремљеност пратећим садржајима, општи систем одржавања и коришћења је на незадовољавајућем нивоу.

Спортски клубови и удружења у различитим спортским дисциплинама су у дијапазону од професионалних до потпуно рекреативних, и у прилично незавидном положају у смислу недостатка простора, стручно оспособљеног кадра, материјалних и финансијских средстава за већу активност, омасовљавање и едукацију у овој сфери. Школски спорт као специфичан и иницирајући за јачање спортских активности и уопште, свести деце и омладине је на врло незадовољавајућем нивоу, условљен програмском наставом у школама основног и средњег образовања и недостајућим капацитетима (школским салама и теренима), који су (истовремено, и незадовољавајућих димензија, без адекватне опреме и пратећих садржаја), генерално, у лошем стању.

4.1.3. Привреда/економски развој и туризам

4.1.3.1. Привреда и индустрија

Ревитализација привредне активности у Шумадијском, Поморавском, Рашком и Расинском округу, посебно сектора индустрије, одвија се успорено услед незавршених процеса реструктурирања, негативних ефеката транзиције, недостатак инвестиција, „вишка“ запослених, додатно оптерећена глобалном рецесијом. Планско подручје

остварује 12% укупне запослености у Републици, 11% запослених у привреди, 14% запослених у индустрији и 10% буџетских прихода. Достигнути ниво развијености подручја још увек је испод просечних на републичком нивоу (2008. г.) исказано кроз нижу запосленост (степен запослености 236 зап./1.000 ст.) и високу незапосленост (131 незап./100 ст.), мање буџетске приходе per capita и зараде по запосленом. Некадашњи носиоци развоја су у процесу реструктурирања или у стечају, нпр: ХК „Шамот“, Група „Застава Возила“, ЈП „ПЕУ Ресавица“, „Јагодинска пивара“, „Индустрија каблова“, „Раваница“, ПИК „Опленац“, „Магнохром“, „Фабрика вагона“, „Војин Поповић“, ХИ „Жупа“, „14. октобар“, предузећа система „Прве петолетке“ и др. И поред проблема које реформски процеси носе евидентне су позитивне промене: повећање броја привредних субјеката (10.000 предузећа, преко 30.000 предузетничких радњи је сконцентрисано послује у овом подручју), смањење броја великих привредних система и јачање сектора услуга, што даје другачије импулсе развоју локалне и регионалне економије. У секторској структури, зражена је концентрација предузећа и радњи у трговини и прерађивачкој индустрији, у просторном смислу у окружним центрима: Крагујевцу, Јагодини, Краљеву, Крушевцу, граду Новом Пазару и осталим центрима општина. Стране директне инвестиције, једна од главних полуга раста конкурентности привреде, реализоване су као brownfield (већим делом у производни сектор) и greenfield инвестиције (у производни и услужни сектор). Најзначајније инвестиције су „FIAT“, „Rapp Zastava“, „Unior components“ Крагујевац, „Yura Corporation“ Рача, „Kronospan“ Лапово, „Grah automotive“ Баточина; „Holcim“ Параћин, „A.S.A“, „Metalnacinakarna“ Ђуприја, „Panasonic“ Свилајнац; „Henkel Central Eastern Europe“, „Duropack AG“ Крушевац; „Mondi Serbia“, „Styria Federn“, „Aero East Europe“, „Tuš“ Краљево и др.⁴

Од укупно 248.596 запослених на у 2008. години, у предузећима је ангажовано 71,4% а у сектору предузетништва 28,6%. Опадајући тренд укупног број запослених последица је смањења запослености у предузећима (посебно у Шумадијском и Расинском округу услед колапса металског комплекса, производње саобраћајних средстава и комплементарних грана). Уз благе осцилације, број запослених се повећава у Поморавском и Рашком округу због интензивнијег развоја предузетништва који ангажује око 40% запослених и делимично компензује смањење радне снаге у предузећима. Обележје транзиције тржишта рада је повећање броја незапослених, са 116.588 на 137.913. у периоду 2001-2008. г., нарочито у Рашком округу (стопа незапослености од чак 40% у 2008.). Структура незапослених је изузетно неповољна (повећање броја лица без квалификација, старијих од 50 година и жена). Још увек је присутан проблем фиктивне запослених, а стручно образовање не прати актуелну потражњу радне снаге и потребе привреде за кадровима специфичног профила.

У диверзификованом профилу привреде подручја и припадајућих округа највећи утицај на привредна кретања има **индустрија** са 63.867 запослених (34,1% од укупно запослених; 38,3% запослених у предузећима, 53,5% запослених у привреди) и поред драстичног смањења броја радника (за скоро 40%). Ипак, ефекти привређивања указују на нижи ниво просечне зараде по запосленом у сектору индустрије (83% нивоа укупне зараде по запосленом 2008. г.). По подсекторима, доминира прерађивачка индустрија (85% запослених, 78% зараде индустрије), друга је делатност, после трговине, по концентрацији МСП (25% укупног броја предузећа) и предузетничких радњи (20% укупног броја радњи). Према величини доминантан је сектор МСП са око 95%; у категорије великих предузећа са преко 1000 запослених су: „Застава аутомобили“, „Застава оружје“, „14. Октобар“, „Магнохром“, и др. које се налазе међу 30 највећих индустријских губиташа у 2008. г., у тој категорији су и „Застава камиони“, „Амбалажно стакло“, „Шамот“, „Жупа“. С друге стране, међу 100 најуспешнијих предузећа у 2008. су „Књаз Милош“, „Пештан“, „Holcim“, „Henkel Merima“, и др. Драстичан пад запослених у

⁴ Стратегија одрживог развоја Шумадије и Поморавља, СИЕПА, РПК Крушевац и Краљево; Регионална агенција за просторни и економски развој Рашког и Моравичког округа и др.

индустрији (за 58% у односу на 1990.) одразио се на промену хијарархијске структуре индустријских центара и померања ка нижим величинским категоријама (ППРС 2010). Постојећа индустријска структура је још увек недовољно конкурентна, а недостатак инвестиција је успорио иновирање производње и даљу диверзификацију активности. У структури БДВ прерађивачке индустрије према технолошкој структури највеће учешће остварују гране средњо-технолошке (medium-tech) развијености, потом индустрије ниско-технолошке (low-tech) развијености, а најмањи high-tech индустрије (Стратегија регионалног развоја Србије, 2007). С обзиром на промене током последњих година (стратешко партнерство са Fiat-ом, прилив страних brownfield и greenfield инвестиција) могу се очекивати промене у правцу јачања грана средње и високо-технолошке развијености. Повољни природни услова, значајан потенцијал радне снаге и традиција основа су развоја диверзификоване структуре пољопривредне производње.

Пољоприведа је водећа је делатност у неколико општина (Кнић, Рековац, Рача и др.), али су њене развојне могућности и повезивање са другим активностима у циљу развоја мултифункционалне привредне активности (са прерађивачким сектором, туристичком привредом и др.) далеко веће. У сектору **услуга** са 44.153 запослених (17,8% укупног броја запослених, 26,5% запослених у предузећима, 37,0% запослених у привреди) доминантне су две делатности - трговина и оправка возила и саобраћај и везе (око 75% запослених у сектору услуга). Уз релативно добру покривеност простора малопродајним објектима, трговина полако добија савременију форму кроз разноврснију понуду и организацију (тржни центри, шопинг молови, дистрибутивни центри) и присуство већег броја страних и домаћих трговинских ланаца (Metro, Tuš, Dis, Delta-Maxi, Рекић). Саобраћајна привреда, великог развојног потенцијала само је делимично искористила положајне предности подручја на стратешки важним саобраћајним правцима.

Привредни профил округа и водећих индустријских центара и њихова препознатљивост у ширим оквирима утемељена је на развоју неколико основних грана које су се испољиле као фактор агломерирања осталих активности:

- Шумадијски округ: индустрија (металски комплекс базиран на аутомобилској и комплементарним индустријама, експлоатација камена и индустрија неметала, производња прехранбених производа и пића, прерада дрвета и производња намештаја), пољопривреда, трговина, саобраћај, туризам;
- Поморавски округ: експлоатација угља и прерађивачка индустрија (производња неметала, производња прехранбених производа и пића, индустрија каблова и опреме за електроинсталације), пољопривреда, трговина, саобраћај, туризам
- Рашки округ: индустрија (производња саобраћајних средстава, ватросталних материјала, прехранбених производа и пића, текстилна, дрвопрерађивачка индустрија и индустрија неметала), пољопривреда, трговина, саобраћај, грађевинарство, туризам;
- Расински округ: индустрија (производња алкохолних пића, вина, сокова, хемијских производа, металски комплекс, текстилна), пољопривреда, грађевинарство, трговина, саобраћај, туризам.

Улога округа у просторно-привредној структури планског подручја (2008.) је различита: по површини и броју становника највећи је Рашки (33,8% територије, 28,3% становништва), по броју запослених Рашки и Шумадијски округ остварују слично учешће (28,5% и 27,4%), по броју запослених у индустрији (31,5%) водећи је Шумадијски, у сектору предузетништва Рашки (35,3%) и Поморавски округ (31,7%); највећа концентрација незапослених је у Рашком (35,5%) а према буџетским приходима водеће место припада Шумадијском округу (38,5%).

Просторну организацију привреде и индустрије карактерише територијална асиметричност и унутаррегионалну неравномерност развоја - концентрација активности у развојним зонама уз коридор Х, западно-моравски и ибарски комуникацијски правац, у

околичним и општинским центрима. Од 24 града/општине, у 5 градова (Крагујевац, Краљево, Крушевац, Јагодина и Нови Пазар) скоцентрисано је 56% становништва подручја, 65% становништва вишег образовног нивоа, 63% укупно запослених, 56% запослених у индустрији, 61% незапослених и 64% буџетски прихода. У хијерархијској структури привредних и индустријских центара издваја се Град Крагујевац, највећи центар полифункционалне структуре привреде у Централној Србији (преко 40.000 запослених, више од 10.000 запослених у индустрији); Краљево, Крушевац, Јагодина као регионални привредни центри полифункционалне структуре делатности, затим Аранђеловац, Параћин, Нови Пазар привредни центри средње величине, Трстеник са израженом индустријском функцијом; Ћуприја, Рашка, Врњачка Бања привредно-индустријски, односно туристички центар; Топола, Деспотовац, Свилајнац, Тутин, Александровац мањи привредно-индустријски центри и Баточина, Кнић, Рача, Лапово, Рековац, Брус, Варварин, Ћићева као привредни центри слабије развијене структуре делатности⁵.

Доминантни елементи у сложеној просторно-привредној структури центра развоја су зоне водећих активности: у Крагујевцу се издваја зона „Заставе“ (око 150 ха), у Јагодини зона између пруге и аутопута са новијом фарбиком каблова (око 200 ха); у Параћину су препознатљиви индустријски комплекси („Српска фабрика стакла“, Индустрија тепиха, „Параћинка“) у оквиру више радних зона (укупне површине око 90 ха) и индустријска зона „Holcim“ (површине 32 ха); у Краљеву су носиоци развоја индустрије („Магnoxром“, „Фабрика Вагона“, „Гибњара“, Фабрика намештаја „Јасен“) лоцирани у зони „Стари аеродром“ (површина зоне са индустријским капацитетима око 120 ха), у Крушевцу су велики индустријски капацитети („Henkel“, „Trayal“, „14. октобар“ и др.) лоцирани у неколико зона (на површине већој од 150 ха), у Трстенику је препознатљива зона моноструктурног карактера „Прве Петолетке“ (површине 62 ха), а у Новом Пазару, најзначајнија је индустријска зона на потезу Нови Пазар-Рашка са капацитетима текстилне, металске, хемијске, прехранбене индустрије (око 70 ха) и др.⁶ Последњих година учињени су значајни кораци ка измени традиционално организованих привредних, индустријских, радних зона кроз успешну приватизацију предузећа и ревитализацију brownfield локација (нпр. FIAT“, „Holcim“, „Henkel“, „Yura“), развој greenfield локација („Kronospan“, „Grah automotive“, „Metro Cash & Carry“ и др.) и посебно оснивање слободне зоне FAS (Fiat automobili Srbija)⁷ у Крагујевцу као иницијалних појава нових полова развоја на планском подручју.

Подршка економском и свеукупном развоју у погледу стварања повољних услова за развој сектора МСПП и унапређења конкурентности одвија се кроз постојећи институционални оквир *на регионалном нивоу* - Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља (Крагујевац), за просторни и економски развој Рашког и Моравичког округа (Краљево), Агенција за економски развој Санџака (Нови Пазар), Регионални центар за развој МСП, д.о.о. за информационе, едукативне и консалтинг услуге (Крушевац), Регионалне привредне коморе (Крагујевац, Краљево, Крушевац), Канцеларија Републичке агенције за развоја МСПП (Параћин), Национална служба запошљавања, пословни центри (филијале Крагујевац и Параћин); *на нивоу локалних*

⁵ Према Уредби о утврђивању јединствене листе развијености региона и јединица локалне самоуправе за 2011. годину („Службени гласник РС“, бр.69/2011) на планском подручју само град Крагујевац остварује изнадпросечан ниво развијености; док је шест општина у категорији са вредностима испод 60% републичког просека: Свилајнац, Кнић, Рача, Рековац, Тутин, Варварин, Брус.

⁶ Извор: ГП градова Нови Пазар, Крушевац, Крагујевац, Профил града Краљева, Просторни планови општина Параћин, Трстеник, Стратегија одрживог развоја Шумадије и Поморавља и др.

⁷ Слободна зона FAS (Fiat automobili Srbija) у Крагујевцу се развија на две brownfield локације: прва, постојећа зона некадашње фабрике Застава, сада Фиат, друга на локалитету некадашњег војног комплекса Грошница (у току је реализација пренамена локалитета)

самоуправа - канцеларије/одељења за локални економски развој градова/општина, јавне и финансијске институције, удружења предузетника, пољопривредних произвођача и сличне пословне асоцијације. Моделе пословне инфраструктуре за подстицај развоју МСП и предузетништва представљају три бизнис (пословна) инкубатора (у Крагујевцу, Крушевцу, Рачи), покренута је иницијатива за оснивање инкубатора у Краљеву и Н.Пазару. Битна карика у јачању регионалне конкурентности је оснивање 4 кластера: кластер произвођача цвећа, произвођача намештаја, „Регионални аутомобилски кластер Централне Србије, туристички кластер „Краљевски одмор“, у фази оснивања је „Грађевински кластер Шумадије и Поморавља“. Битан елемент подршке и усмеравања привредног развоја су просторно-планска и стратешка развојна документима на регионалном и локалном нивоу, као основа за реализацију привредних, индустријских, радних зона. У току је реализација пројекта инфраструктурног опремања зона финансираних средствима из НИП-а у Крагујевцу, Лапову, Јагодини, Параћину, Свилајнцу, Краљеву, Крушевцу, Варварину; затим оснивање слободне зоне ФАС у Крагујевцу; развој базе података могућих инвестиционих локација (нпр. Каталог brownfield локација Шумадије и Поморавља, града Крушевца; СИЕПА база инвестиционих локација; база локација на локалном нивоу и др. Примери успешног напретка у стварању атрактивног амбијента за привлачење инвестиција су Град Крагујевац и Параћин, са сертификатом градова са повољним пословним окружењем.

4.1.3.2. Геолошки грађевински материјали и њихова експлоатација

У највећем броју површинских копова експлоатишу се мазозојски **кречњаци**, који се махом користе као квалитетан технички камен. Као агрегат за израду механички или хемијски стабилизованих доњих и горњих носећих слојева коловозних конструкција (тампон, стабилизације цементом и битуменом); слојева коловозних конструкција (зависно од саобраћајног оптерећења); цементбетона; као ломљен камен, за израду камених набачаја, насипа, испуна и др. Неки од ових мајдана, на основу петрографских, хемијских и техничких карактеристика камена, као и положаја у односу на комуникације, имају велики значај и перспективност за дужу експлоатацију. Истичу се: **Ковиловача** код Деспотовца, **Самар** код Крагујевца, **Радманово** код Брзећа, **Подстран поток** код Новог Пазара и **Градац-Тутин** на периферији Тутина.

Од **мермера**, који се користе као технички камен, највећи значај имају лежишта у близини Баточине, Лапова и Крагујевца – **Градац**, **Велика Стражевица** и **Доње Комарице**. Ови мајдани се налазе у непосредној близини железничке пруге, што представља велику предност, с обзиром да се ради о једном од најјефтинијих начина транспорта. На такав начин значај ових мермера премашује локални карактер. Посебан случај је са мермерима у лежишту **Венчац**. Традиционално, венчачки мермери се користе као архитектонски, украсни и скулпторски камен високог квалитета. С обзиром на висок проценат CaCO_3 , Млевењем ових мермера добија се квалитетан материјал који се може користити у хемијској, фармацеутској и прехрамбеној индустрији, пољопривреди, металургији, за производњу папира и др. Мермери из осталих мајдана у околини Аранђеловца и Тополе користе се само као архитектонски камен. Као камен за облагања и поплочавања користе се и **мермерне брече** из околине **Новог Пазара**.

У околини Аранђеловца постоји дуга традиција у експлоатацији и обради гранита. Данас су актуелни мајдани: **Стан**, **Глишића мајдан**, **Мала Орловица**, **Бабића Рт**, **Плоча** и многи мањи који раде без одговарајућих дозвола. Камен се користи за израду камене галантерије (коцке, ивичњака...), за надгробне споменике и као скулпторски камен. Од осталих важнијих гранита, могу да се истакну они из мајдана **Врануша** на путу Брус-Митрово Поље-Врњачка Бања.

Као архитектонски и технички камен традиционално се користе и пешчари у близини **Белих Вода**, на путу Крушевац-Трстеник. Клесарски занат и израда камене галантерије од ових пешчара представљају и део туристичке понуде овог краја.

Као квалитетан камен за производњу агрегата за израду везног и хабајућег слоја од асфалт-бетона; за производњу туцаника за израду застора железничких пруга; за израду коцке, плоча, ивичњака и друге камене галантерије; за сва зидања и облагања у нискоградњи и хидроградњи, на неколико локалности експлоатишу се **андезити** и **андезит базалти**. Најквалитетнији су из лежишта код Горњег Милановца: **Бечевица**, **Чековића мајдан** и **Ненадовића брдо**, као и у околини Краљева и Рашке: **Живков мајдан**, **Брвеник** и нарочито, **Каменица** и **Бисина**.

У алувионима већих река експлоатишу се **шљунак** и **песак**. Често се ово изводи без одговарајућих одобрења и без адекватне контроле, а непланска и неконтролисана експлоатација из алувиона и речних корита утиче негативно на морфолошке и хидрографске карактеристике терена. Такође, могућа је промена режима подземних вода у алувиону, управо оних које се често користе за водоснабдевање.

Посебан потенцијал представљају масе **базалта** на североисточним падинама Копаоника. Осим као квалитетан технички и архитектонски камен, ове стене се могу користити за производњу термоизолационих материјала (минералне вуне), у петрургији, за производњу високоотпорних влакана и тд. За сада се користе само локално као камен за изградњу зиданих конструкција.

4.1.3.3. Пољопривреда

Удео народног дохотка који се оствари у пољопривреди Планског подручја у народном дохотку државе износи 12.2%, а Централне Србије скоро 21%. Пољопривреда представља веома битан сегмент у целокупном развоју пољопривреде, а на њен значај указују:

- пољопривредне површине су 2008. године обухватале су 58,5% (677.597ha) укупне површине Планског подручја;
- Народни доходак који је остварен у пољопривреди 2005. године износи 22,5% укупног дохотка;
- од укупно 1.021 насеља подручја 24 је градског типа, а 997 је сеоских (97,65%);
- сеоско становништво чини 52,8% (556.352);
- пољопривредно становништво чини 26.1% (280.980) укупног становништва;
- активно је 64,7% пољопривредника (181.864), што је 18,7% укупног активног становништва;
- пољопривредна производња обавља се на 135.861 газдинстава, што је 38% од укупног броја домаћинстава.

У периоду од 2001-2008. године дошло је и до извесног повећања овог природног ресурса за 1.334ha, углавном у корист ливада и пашњака, док је приметно смањење продуктивног земљишта (ораница, воћњака и винограда).

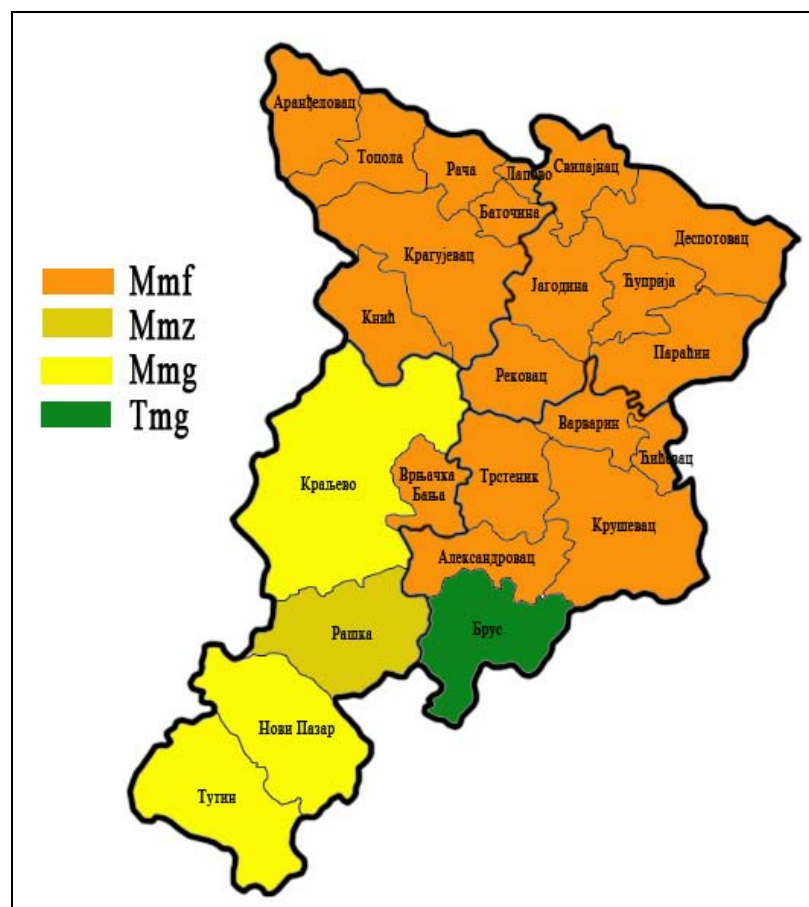
Број пољопривредника на посматраном простору 2002. године износио је 280.980, што чини 34,4% пољопривредника Србије, односно 46,7% Централне Србије. Активно становништво које се бави пољопривредом (181.864) чини 18,7% активног становништва подручја. Просечно на територији Планског подручја, старијих лица од 65 година, чланова пољопривредних домаћинстава има 20,9%, а највећи удео је у општинама Ћићевац, Рашка и Рековац. Повећано је и учешће активних жена у пољопривреди, чији удео за посматрани простор износи 43,9 %, а највише их је у Рашкој и Деспотовцу, преко 50%.

Пољопривредна производња на Планском подручју обавља се на 135.861 пољопривредном газдинству, који чине око 38% укупног броја домаћинства, што је изнад просека за Србију (31%). Просечна површина газдинства је око 5 хектара, што је дупло више од републичког просека. Посматрајући структуру пољопривредних газдинстава према величини, уочава се уситњеност јер је чак 79% пољопривредних газдинстава површине до 5ha, а преко 10ha свега 3,9%. На регионалном нивоу, најзаступљенија су газдинства површине од 1,00-3,00 ha, и то највише у Расинском округу - 41%.

Разноврсност едафских, орохидрографских, климатских и других услова детерминисао је оријентацију пољопривредне производње ка појединим гранама у различитим деловима Планског подручја, као и на територији управних округа и општина које улазе у његов састав.

На основу пољопривредних типова појединих општина планског подручја уочава се издиференцираност простора на четири типа, од којих су три тржишна, са превагом сточарске производње (средње продуктивне у општинама Краљево, Нови Пазар и Тутин и нископродуктивне у општини Рашка), превагом биљне производње и значајним уделом воћарства (општине Аранђеловац, Топола, Рача, Лапово, Баточина, Крагујевац, Кнић, Свилајнац, Јагодина, Деспотовац, Ћуприја, Параћин, Рековац, Варварин, Трстеник, Александровац, Ћићевац, Крушевац и Врњачка Бања) и један традиционалне мешовите производње (општина Брус).

Карта 5: Типови пољопривреде

Mmf - тржишна мешовита пољопривреда, средње радно интензивна са високим улагањем капитала, тржишна и продуктивна, са превагом биљне производње и значајним уделом воћарства.

Mmz - тржишна мешовита пољопривреда, ниско радно интензивна са средњим улагањем капитала, средње или ниско продуктивна и средње тржишна, са превагом сточарске производње.

Mmg - тржишна мешовита пољопривреда, ниско радно интензивна, средње продуктивна и средње тржишна, мешана са превагом сточарске производње.

Tmg - традиционална мешовита пољопривреда, средње радно интензивна, са ниским улагањем капитала, средње продуктивна, средње робна, са превагом биљне производње.

Производња жита је најзначајнија у ратарској производњи, с обзиром да се под овим културама налази 57,1% ораничних површина. Најраспрострањеније су у равничарским и нижим брежуљкастим пределима (Шумадијски и Поморавски округ). У структури ораничних површина по општинама по високом уделу издвајају се општине Аранђеловац, Лапово, Ћићевац и Деспотовац са преко 70% површине под житом, а најмањи удео ових култура имају Тутин (свега 6%), Рашка и Брус. Укупна производња пшенице на овом простору чини 8.7% производње на нивоу Србије, а кукуруза 9.5% републичких приноса. Највеће приносе кукуруза остваре општине Параћин, Јагодина, Краљево и Крушевац, све смештене у Поморављу, а производња пшенице највише приносе остварује у општинама Аранђеловац, Крагујевац, Ћуприја и Крушевац.

Производња поврћа сматра се веома битним сегментом пољопривредне производње, како по површинама засејаним овим културама (11,9% ораничних површина) којима учествују са 15,38% у повртњацима Србије, односно 20,61% њеног ужег дела, а тако и по производњи. Уочава се разлика између култура које се гаје на Планском подручју. У влажним алувијалним равнинама више успевају купус, парадајз, пасуљ и др., док у вишим пределима успева кромпир. На ситним породичним парцелама среће се тзв. сваштарска производња малих приноса, за потребе домаћинства. Све значајнији за производњу поврћа су пластеници и стакленици у којима се гаји рано поврће, а у општинама богате минералним изворима овај ресурс се користи за поспешивање производње поврћа. Општине са највећим површинама под поврћем су Крушевац, Трстеник, Јагодина, Крагујевац, Александровац, Рашка и Брус.

Крмно биље и травни покривач, ливаде и пашњаци, изузетно су важни у пољопривредној производњи Планског подручја, јер су основа за развој како интензивног сточарства, махом свињарства, у нижим пределима, тако и традиционалног говедарства и овчарства у вишим брдско-планинским теренима. Површине под крмним биљем чине 18,19% укупних површина Србије под овим културама. Најраспрострањеније су у равничарским општинама, у влажним равнинама крај река (општине Крагујевац, Рековац, Свилајнац, Крушевац). Производња крмног биља Планског подручја учествује са 32,32% производње детелине, односно 16.08% луцерке на нивоу Републике. Сходно површинама које су у појединим окружима под овим културама заступљене, трајни засади, легуминозе, највећу производњу остваре у Шумадијском и Поморавском округу, а посматрано по општинама, највише се произведе у Крагујевцу, Рековцу и Крушевцу.

Ливаде и пашњаци највеће распрострањење имају у брдовитом и планинском делу посматраног подручја. Ливаде заузимају 16,7% пољопривредних површина, а у структури пољопривредног земљишта по општинама највише учествују у Брусу, Тутину, Новом Пазару, Краљеву и Врњачкој Бањи, а пашњаци 18,9% пољопривредних површина, са највећим распрострањењем у општинама Тутин (чак 52%), Брус, Нови Пазар и Краљево. Површине под ливадама чине 18,26%, а пашњацима 15,4% површина Србије. Производња траве са ливада чини 22,73% и пашњака 23,75% од укупне количине на нивоу Србије.

Воћарство је традиционално занимање за становништво посматраног подручја, посебно са територије Шумадијског и Расинског округа, који представљају део познатог воћарског рејона. Површина коју покривају воћњаци обухвата 8,6% пољопривредних површина, што чини око 24% укупних воћњака на територији Србије. У укупној производњи јабуке на нивоу Републике Србије, 2008. године, овај простор је учествовао са 14,8%, а остварени просечни принос знатно је виши од републичког просека, са 19,5kg/ст (за Србију 15.5). Највећи приноси су у Рашком и Расинском округу, а посебно се издвајају општине Брус, Александровац, Нови Пазар, Краљево, Топола и Јагодина. Што се тиче производње шљиве, овај простор учествује са чак

34.4% у републичкој производњи, а и просечни приноси по стаблу су виши, а истичу се општине Крагујевац, Краљево, Александровац и Крушевац.

Виноградарство је грана пољопривреде са традицијом. Простиру се на површини од 13.695 хектара, што је око 2% пољопривредних површина посматраног простора и 23% виногорја Србије. Припада виноградарским макрорејонима: западно-моравском (виногорја Краљева - јеличко и крушевачко - трстеничко, жупско, темнићко и расинско) и шумадијско-великоморавском (опленачко са венчачким, рачанским, космајским и крагујевачким виногорјем у Шумадији и јагодинско са јагодинским, левачким, јовачким и параћинским виногорјем). Производња грозђа са виногорја Планског подручја учествује са 24,5% у укупној производњи грозђа Србије, када су и просечни приноси по чокоту били виши од републичког нивоа. Највеће приносе оствари Расински округ, а посматрано по општинама издвајају се Топола, Јагодина, Параћин, Свилајнац, Александровац, Крушевац и Трстеник.

Сточарство је најшире заступљена делатност на Планском подручју, са свим својим подтипovima. Традиционално се гаје свиње, са још увек заступљеним аутохтоним сортама „шумадијском“ и „моравком“, посебно у Шумадији и Поморављу, али се гаје и говеда, интензивно у фармерској форми у нижим и екстензивно у брдовитим пределима, док је овчарство традиционално заступљено на планинским пашњацима. Број стоке на посматраном подручју је прилично значајан, и износи 18,1% укупних грла говеда у Србији, 15,5% укупних грла свиња, 21,4% укупних грла оваца и 16,5% укупног броја живине. Посматрано по окрузима Планског подручја говедарство је најзначајније за Рашки и Расински округ. Планско подручје располаже значајним бројем стоке на 100ха одговарајуће категорије пољопривредне површине, знатно више од просека за Србију. Чак за 14 говеда на 100ха обрадиве површине има више од Србије. Изнад републичког просека су сви окрузи, а Расински округ има највећи број грла. Просек посматраног подручја у броју свиња на јединици површине више него дупло је већи од републичког, док је број оваца на 100ха пољопривредне површине већи у свим окрузима од броја на нивоу Србије.

4.1.3.4. Шумарство

У Шумадијском, Поморавском, Рашком и Расинском управном округу под шумом је 447.600 ха, што представља 19,9% укупне површине под шумом у Србији (без Косова и Метохије).

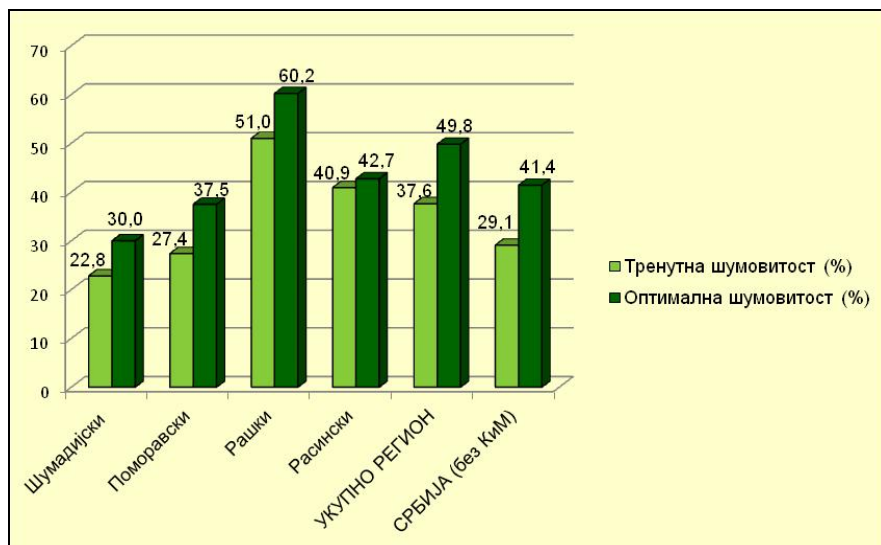
Табела 14. Преглед површина под шумом у Шумадијском, Поморавском, Рашком и Расинском управном округу и Србији (без КиМ)

Подручје/ Управни округ	Укупна површина области (ха)	Површина шума (ха)	Шумовитост (%)
Шумадијски	238.500	54.400	22,8
Поморавски	261.400	71.600	27,4
Рашки	391.700	199.600	51,0
Расински	295.700	121.050	40,9
УКУПНО	1.187.300	446.650	37,6
Србија (без КиМ)	7.747.400	2.252.400	29,1

Извор: Просторни план Републике Србије од 2010. до 2020. године

Шумовитост по окрузима и општинама је различита и креће се у распону од 22,8% у Шумадијском до 51% у Рашком управном округу. Шумама у државном власништву газдују: ЈП „Србијашуме“ преко својих шумских газдинстава и управа, ЈП „Национални парк Копаноник“ (шумом у националном парку), Шумарски факултет из Београда (готово целом површином западног дела катастарске општине Гоч) и општинска јавна комунална предузећа.

Графикон 1. Упоредни приказ тренутне и оптималне шумовитости у Србији, Шумадијском, Поморавском, Рашком и Расинском управном округу (%)

Извор: Просторни план Републике Србије од 2010. до 2020. године

У шумама у државном власништву најзаступљеније врсте су буква (33%), цер (29%) и четинари (21%) и багрем присутан (4,9%). У приватним шумама најзаступљенији су цер (30,2%), буква (28,6%), храст (24%) и багрем (6,5%). Поред поменутих најзаступљенијих шумских врста јављају се и горски јавор, јавор млеч, клен, бели граб, јасика, бреза, ива, дивља крушка, дивља трешња, дивља јабука, брест, ситнолисна липа, крупнолисна липа, бели јасен, црни јасен, смрча, црни бор, бели бор, ариш и боровац. На Голији и Копаонику јављају се и биљне врсте које данас представљају природне реткости.

Квалитет шумског фонда је неповољан, како по флористичком саставу, тако и по пореклу (доминација шума изданачког порекла, посебно у приватном власништву), количини дрвне масе, прирасту, узгојном типу и просторном распореду. Велика је заступљеност разређених и девастираних састојина. Однос чистих и мешовитих састојина је незадовољавајући, због већег учешћа чистих састојина, а у погледу биолошке стабилности пожељне су мешовите састојине, које су отпорније на спољашње утицаје.

На надморским висинама преко 500 m, на свим експозицијама, доминира климарегионални појас букових шума (*Fagetum moesiacaе montanum*), у којима су поред букве (*Fagus moesiaca*) присутни граб (*Carpinus betulus*), леска (*Corylus avellana*), клен (*Acer campestre*), дрен (*Cornus sp.*), јасен (*Fraxinus excelsior*) и друге. На сувим и топлим експозицијама јављају се климазоналне шуме сладуна и цера (*Quercetum fraineto-cerris typicum*) и шуме грабића (*Carpinion orientalis moesiacum*), док се у мезофилнијим условима јављају шуме китњака и граба (*Quercus-Carpinetum*). На мањим надморским висинама уз водотокове распрострањени су храст лужњак (*Quercus robur*), јова (*Alnus glutinosa*), врба (*Salix sp.*), црни јасен (*Fraxinus ornus*) и бели јасен (*Fraxinus excelsior*). По мочварним стаништима распрострањене су трска, шевар, шибље и различите врсте ацидофилних трава.

Табела 15. Стање државних шума којима газдује ЈП „Србијашуме“ и шума у приватној својини по шумским подручјима (у 2009. години)

Шумско подручје*	Површина		Запремина			Запремински прираст			
	ha	%	m³	%	m³/ha	m³	%	m³/ha	Pi
ДРЖАВНЕ ШУМЕ									
Јужнокучајско	36.619	18	5.515.333	17	150,6	147.426	18	4,0	2,7
Расинско	52.505	26	11.549.481	35	220,0	277.924	34	5,3	2,4
Доњеибарско	39.252	19	6.097.293	19	155,3	135.810	16	3,5	2,2
Горњеибарско	49.370	24	5.912.931	18	119,8	161.900	20	3,3	2,7
Шумадијско	25.228	13	3.458.032	11	137,1	102.200	12	4,1	3,0
Укупно	202.974	48	32.533.070	60	160,3	825.260	61	4,1	2,5
ШУМЕ У ПРИВАТНОЈ СВОЈИНИ									
Јужнокучајско	43.944	20	4.899.018	22	111,5	106.218	20	2,4	2,2
Расинско	39.707	18	3.360.849	15	84,6	67.726	13	1,7	2,0
Доњеибарско	30.252	14	4.151.947	20	137,2	97.063	18	3,2	2,3
Горњеибарско	47.541	21	3.258.175	15	68,5	55.672	10	1,2	1,7
Шумадијско	59.882	27	6.134.399	28	102,4	210.450	39	3,5	3,4
Укупно	221.326	52	21.804.388	40	98,5	537.129	39	2,4	2,5
УКУПНО	424.300	100	54.337.458	100	128,1	1.362.389	100	3,2	2,5

*Границе шумских подручја не поклапају се у потпуности са границама управних округа
Извор: ЈП „Србијашуме“ (2010)

Шуме у приватној својини заузимају 52% укупних површина под шумом планског подручја (што је тренд и на територији уже Србије), али су ове шуме мање квалитетне од државних, јер се највише користе за огрев и грађу, а у већини случајева у њима изостају мере неге.

Табела 16. Преглед шумом обраслих површина по окрузима (2004-2008)

Управни округ	Обрасла шумска површина (ha)	
	2004.	2008.
Шумадијски	52.723	54.409
Поморавски	70.525	75.606
Рашки	169.853	180.922
Расински	89.679	90.214

Извор: Републички завод за статистику, Општине у Србији 2004, 2010.

У свим управним окрузима констатовано је повећање обраслости, велико учешће изданаčkih шума у поређењу са високим, висок ниво деградације и мала просторна заступљеност шумских заједница и мањих фрагмената дуж обала речних корита, локалних шума око увала, мањих комплекса и испрекиданих прстенова уз побрђа, подножја и више појасеве брдскопланинске зоне.

На Планском подручју налазе се станишта зеца, фазана, срнеће дивљачи, лисице, дивље мачке, куње, дивље свиње, вука, пољске јаребице, препелице, дивље патке, дивље гуске итд. Стање фонда дивљачи је незадовољавајуће, како по бројности популације ситне и крупне дивљачи и економски највреднијих врста (јелен, срна, дивља свиња), тако и у погледу трофејне вредности, старосне и полне структуре.

4.1.3.5. Туризам

Туристичка привреда је још увек на маргини привредне структуре планског подручја (свега 2,3% запослених у привреди), изузев у неколико мањих целина са вишедеценијском традицијом, нпр. Врњачка Бања (15,5% у овој делатности) као најзначајнија дестинација у домену бањског туризма (најпосећенија бања) и Рашка (15,6%) са Копаоником у домену планинског туризма. Туристичке локације и дестинације су бројне, од установа и објеката културе, бањских комплекса (Врњачка, Буковичка, Богутовачка, Матарушка, Јошаничка, Рибарска, Новопазарска, Деспотовачка), језера (Гарашко, Гружанско, Ћелије), пећина (Рисовача, Ресавска) до заштићених предеоних целина (НП „Копаоник“, ПП „Голија“, Резерват биосфере „Голија-Студеница“, СПР „Увац“

и др.) основа су развоја различитих видова туризма. Број туриста и ноћења варира на планском подручју. Највећи је у најатрактивнијим центрима као што је нпр. Врњачка Бања (око 150.000 домаћих и 11.000 иностраних гостију на годишњем нивоу са просечном дужином боравка 3,8 за домаће и 2,6 дана за иностране госте). Буковичка бања отварањем нових смештајних капацитета увећава многоструко број посетилаца а планински центар Копаоник бележи пораст од око 30% (укупно око 70.000 гостију) у сезони 2011. и др.

Планско подручје данас тражи место на туристичком тржишту Србије и на ширем туристичком подручју јер има оптималне могућности да се интензивније туристички развије из неколико разлога:

- располаже разноврсним природним и антропогеним туристичким потенцијалом.
- може да користи добра искустава развијених туристички региона,
- може да креира туристичке производе и побољша положај на тржишту у складу са најновијим трендовима у туризму на локалном и регионалном нивоу,
- може да делује брзо са наслеђеном инфраструктуром (модернизација капацитета) и (ре)организацијом у туризму,
- може да критичну масу знања и расположиви интерни капацитет искористи за улазак у националну и ширу туристичку конкуренцију,
- савремених (нових) трендова развоја туризма који подразумевају убрзани улазак на туристичку мапу све већег броја дестинација, услед већ потврђене навике да туристи све више траже и прихватају нова искуства и дестинације,
- промене у профилу туриста ка посетиоцима који траже аутентична искуства и активним туристима заинтересованим за културу и природне ресурсе дестинација у које путују.

На подручју Шумадијског, Поморавског, Рашког и Расинског управног округа према типу туристичког садржаја могу се издвојити:

- *природни туристички потенцијали* и
- *антропогени туристички потенцијали (насеља и духовни/традиционални/манифестациони туристички потенцијали и вредности)*

Природни туристички потенцијали на подручју РПП су многобројни и могу се поделити на:

1. планине и остале геоморфолошке и спелеолошке туристичке потенцијале:

- планине са целогодишњом туристичком понудом – Копаоник, Голија
- планине са мањим учешћем целогодишње понуде – Букуља, Гоч, Кучајске планине, Гледићке планине, Бељаница, Јастребац и др.
- пећине националног значаја – Ресавска и пећина Рисовача
- клисуре – Ибарска долина, Кањон Ресаве.
- објекти геонаслеђа – бројни геоморфолошки и хидролошки феномени краса у општинама Деспотовац, Тутин, и др.

2. термалне воде - бање и бањска туристичка места

- бањска туристичка места националног значаја – Врњачка, Матарушка, Буковичка бања
- остала национална бањаска туристичка места – Јошаничка, Богutowачка, Новопазарска бања
- бањска места регионалног значаја – Деспотовачка, Рајчиновића, Рибарска бања

3. језера и остале хидролошке туристичке потенцијале

- језеро Ћелије, Гужанско језеро, језеро Гараши, Шумаричко језеро и остала језера регионалног/локалног нивоа

4. националне паркове и остале биогеографске туристичке потенцијале

- национални паркови, резервати биосфере и паркови природе – НП Копаоник, парк природе Голија, резерват биосфере Голија – Студеница

- паркови регионалног значаја – парк Буковичке бање, градски парк Ђурђево брдо у Јагодини и др.

Антропогени туристички потенцијали који обухватају духовно и културно историјско наслеђе са:

- **градским и сеоским насељима и објектима националног и регионалног туристичког значаја** (градска језгра, утврђени градове, друге споменичке и амбијенталне целине, верске објекте–манастире, цркве, џамије и др.). Сви туристички репери су везани за објекте који су регистровани код Завода за заштиту културе.
- **манифестацијама** - културне манифестације, уметничке манифестације и спортске манифестације. Међу њима најважније су: **Врњачки Карневал** (Врњачка Бања) је, поред Гуче и Exitа, највећа туристичка манифестација у Србији. Централни догадај је Велика међународна карневалска поворка; у Тополи се у октобру одржава културно-привредно-туристичка манифестација **Опленчка берба**; у Александровцу постоји традиција прославе бербе грожђа. Крајем септембра и почетком октобра, одржава се манифестација **Жупска берба**; **Видовданске (позоришне) свечаности** у Крушевцу је врло атрактивна манифестација, коју током лета посећују гости из земље; **Велики школски час** се одржава 21. октобра у спомен на стрељање невиног становништва Крагујевца и околине 1941. године; културно-спортска манифестација **Прођох Левач, прођох Шумадију** је смотра народног стваралаштва Левача, Шумадије и Поморавља, у амбијенту манастира Каленић са изложбама народне радиности и слика, као и такмичењем у припреми традиционалних јела и у народним спортским играма; **Рашке духовне свечаности**; **Јефимијини дани** су културна манифестација у Трстенику у порти манастира Љубостиња и у културном центру. На манифестацији се додељује песничка награда „Јефимијин вез“; **Златне руке Бруса**; **Беле покладе** је културна манифестација која се одржава последње недеље пред почетак Ускршњег поста у Свилајнцу као и **Синђелићеви дани** је културна манифестација која се одржава у Свилајнцу у помен на ресавског војводу Стевана Синђелића; **Савремена српска проза** је културна манифестација која у Трстенику окупља еминентне ствараоце савремене прозне уметности; **Крагујевачки фестивал Позоришни сусрети ученика гимназија**, **Јоаким фест** у Крагујевцу је фестивал најбољих позоришних представа Србије по тексту домаћих аутора, те **Златна искра** међународни луткарски фестивал; **Сабор народног стваралаштва Свети пророк Илија и Петровдански сабор** у Баточини; **Дани комедије у Јагодини**; фестивал **Мермер и звуци** у Аранђеловцу је под покровитељством UNESCO-а; **Фестивал поп и рок музике „Ухвати ритам“**; **Међународни фестивал Џез фест** и **Међународни фестивал камерних хорова** у Крагујевцу; као и спортске манифестације **Трстеник на Морави**, **Скобаљијада у Свилајнцу**, **Богојављанско пливање за „Крст часни“** у Крагујевцу, **Спуст без граница** на Ибру, **Санџачке игре** и **Рамазанска улична трка у Новом Пазару** и многе друге.
- **традицијом, кулинарством, навикама** – етногеографска обележја простора

4.1.4. Инфраструктурни системи

4.1.4.1. Саобраћајна инфраструктура

Друмски саобраћај

Основну мрежу друмских путева на планском подручју чине државни путеви I и II реда, који су основни носиоци унутрашњег саобраћаја и међурегионалне повезаности док се преко државних путева I реда остварују и међудржавне везе према Црној Гори. Највеће саобраћајно оптерећење на државним путевима I реда јавља се дуж аутопутског правца Е-75, где истовремено постоје и најбољи услови саобраћаја. Наведени путни правац представља једини аутопутски коридор у захвату плану преко кога се обавља доминантно транзитни саобраћај републичког и међународног значаја тако да се на овом правцу реално очекују највећа саобраћајна оптерећења у захвату плана.

Табела 17. Густина путне мреже

Управни округ град/општина	Дужина држ. путева I реда	Дужина држ. путева II реда	Дужина општ. путева	Површ. (км ²)	Густина држ. путева I реда (км/км ²)	Густина држ. путева II реда (км/км ²)	Густина општ. путне мреже (км/км ²)
Шумадијски	193	285	947	2386.44	0.081	0.119	0.397
Аранђеловац	31	106	150	375.74	0.083	0.282	0.399
Баточина	12	6	56	135.60	0.088	0.044	0.413
Кнић	33	22	80	412.76	0.080	0.053	0.194
Крагујевац - град	54	52	305	834.74	0.065	0.062	0.365
Лапово	1	8	89	55.08	0.018	0.145	1.616
Рача	19	42	130	216.04	0.088	0.194	0.602
Топола	43	48	138	356.49	0.121	0.135	0.387
Поморавски	29	471	725	2612.86	0.011	0.180	0.277
Деспотовац	0	108	91	623.17	0.000	0.173	0.146
Јагодина - град	0	86	162	469.52	0.000	0.183	0.345
Параћин	25	57	146	540.58	0.046	0.105	0.270
Рековац	0	91	88	365.96	0.000	0.249	0.240
Свилајнац	4	57	78	325.38	0.012	0.175	0.240
Ћуприја	0	72	160	288.25	0.000	0.250	0.555
Рашки	246	542	2208	3923.74	0.063	0.138	0.563
Врњачка Бања	15	66	203	239.09	0.063	0.276	0.849
Краљево - град	102	140	326	1529.82	0.067	0.092	0.213
Нови Пазар - град	58	121	582	742.96	0.078	0.163	0.783
Рашка	39	113	400	670.17	0.058	0.169	0.597
Тутин	32	102	696	741.69	0.043	0.138	0.938
Расински	67	477	1361	2666.81	0.025	0.179	0.510
Александровац	0	81	361	386.54	0.000	0.210	0.934
Брус	0	104	433	605.57	0.000	0.172	0.715
Варварин	0	61	64	249.31	0.000	0.245	0.257
Крушевац - град	35	145	296	853.87	0.041	0.170	0.347
Трстеник	19	77	168	447.71	0.042	0.172	0.375
Ћићевац	13	9	40	123.79	0.105	0.073	0.323

Поред наведеног правца као најоптерећенији државни путеви I реда издвајају се и државни путеви I реда М-1.11 Лапово-Крагујевац, М-5 Појате-Крушевац-Краљево-Чачак и М-22 Краљево-Рашка-Нови Пазар-Рибариће.

Табела 18. Државни путеви I реда⁸

Државни пут 1. реда	Дужина у захвату плана	2006. (ПГДС)*	2009. (ПГДС)*
М -1 (Е-75)	71.2	16029	17363
М -1.11	28.3	7986	8236
М -2	26.4	4268	4150
М -22	128.0	7441	9142
М -22.3	12.4	2486	3322
М -23	79.1	7311	7411
М -23.1	36.0		
М -4	85.5	6539	7441
М -5	97.7	11616	11071
М -8	27.9	2986	3430
Укупно (km)	592.5		

* Податак за деоницу са највећим саобраћајним оптерећењем у обухвату Плана

Државни путеви I реда су са савременим коловозом и делом су реконструисани.

⁸ На подручју РПП, а на основу Уредбе о категоризацији државних путева („Сл.гласник РС“, бр. 14/2012), налазе се следећи државни путеви I реда:

- Државни пут I реда М-1 (Е-75) категорисан је као државни пут I А реда број 1, државна граница са Мађарском (гранични прелаз Хоргош)-Нови Сад-Београд-Ниш-државна граница са Македонијом (гранични прелаз Прешево)
- Државни пут I реда М-1.11 категорисан је као државни пут I Б реда број 15, Баточина-Крагујевац-Краљево-Рашка-Нови Пазар-Рибарићи-граница са Црном Гором (контролно безбедносни пункт Шпиљани)
- Државни пут I реда М-2 категорисан је као државни пут I Б реда број 15, деоница Рибарићи-граница са Црном Гором, и државни пут I Б реда број 33, Рибарићи - административна линија са Аутономном покрајином Косово и Метохија (контролно безбедносни пункт Табалије).
- Државни пут I реда М-4 категорисан је као државни пут I Б реда број 23, деоница Лазаревац - Аранђеловац - Крћевац (веза са државним путем број 16), државни пут II реда број 150 Топола - Рача - Марковац - Свилајнац, и државни пут II реда број 130, деоница Свилајнац-Деспотовац.
- Државни пут I реда М-5 категорисан је као државни пут I А реда број 4, деоница Чачак - Краљево - Крушевац - Појате (веза са државним путем број 1).
- Државни пут I реда М-8 категорисан је као државни пут I Б реда број 26, деоница Сјеница - Нови Пазар.
- Државни пут I реда М-22 категорисан је као државни пут I Б реда број 15, деоница Краљево - Рашка - Нови Пазар - Рибарићи.
- Државни пут I реда М-22.3 категорисан је као државни пут I Б реда број 32, Рашка - административна линија са Аутономном покрајином Косово и Метохија (контролно безбедносни пункт Рудница).
- Државни пут I реда М-23 сада је категорисан као државни пут I Б реда број 16, деоница Младеновац-Крагујевац, државни пут I Б реда број 15, деоница Крагујевац - Равни Гај, и државни пут II реда број 155, Равни Гај - Кнић - Мрчајевци
- Државни пут I реда М-23.1 сада је категорисан као државни пут I Б реда број 15, деоница Равни Гај - Краљево.

У оквиру границе обухвата Плана постоје следећи државни путеви II реда: P-102, P-102a, P-103, P-103a, P-103b, P-103в, P-108, P-109, P-110, P-116, P-118, P-118a, P-118b, P-119, P-119a, P-126, P-200a, P-202, P-203a, P-212, P-212в, P-214, P-215, P-215a, P-216, P-217, P-218, P-218a, P-219, P-220, P-221, P-221b, P-222, P-223, P-224, P-225, P-225a, P-226, P-227, P-231a, P-233, P-234, P-235, P-236, P-273, P-280.⁹

Државни путеви II реда су на нижем нивоу услуге од државних путева I реда. Део државних путева II реда налази се у тешким теренским условима, што у великој мери отежава реконструкцију, доградњу и одржавање ових путева.

⁹ На подручју РПП, а на основу Уредбе о категоризацији државних путева („Сл.гласник РС“, бр. 14/2012), налазе се следећи државни путеви II реда:

- Државни пут II реда P-102 сада је категорисан као државни пут II реда број 158, Крагујевац-Горња Сабанта-Рековац-Јасика-Крушевац, и државни пут I Б реда број 18, деоница Крушевац-Блаце.
- Државни пут II реда P-103 сада је категорисан као државни пут II реда број 130, деоница Свилајнац-Деспотовац-Ћуприја.
- Државни пут II реда P-109 сада је категорисан као државни пут II реда број 171, Рача-Церовац.
- Државни пут II реда P-110 сада је категорисан као државни пут II реда број 170, Г.Сабанта-Јагодина.
- Државни пут II реда P-116 сада је категорисан као државни пут IB реда број 36, Ивањица- веза са државним путем број 15 (Ушће).
- Државни пут II реда P-118 сада је категорисан као државни пут II реда број 156, Побрђе - Пазариште - Тутин.
- Државни пут II реда P-119 сада је категорисан као државни пут II реда број 160, Биљановац - Јошаничка бања - Стопања - Александровац - Читлук.
- Државни пут II реда P-119a сада је категорисан као државни пут II реда број 161, деоница Јошаничка бања - Копаоник.
- Државни пут II реда P-126 сада је категорисан као државни пут II реда број 149, Топола - Доња Шаторња - Рудник.
- Државни пут II реда P-202 сада је категорисан као државни пут IB реда број 23, деоница Лазаревац-Аранђеловац - Крћевац (веза са државним путем број 16).
- Државни пут II реда P-212 сада је категорисан као државни пут II реда број 176, Крагујевац-Горњи Милановац.
- Државни пут II реда P-214 сада је категорисан као државни пут II реда број 132, деоница Марковац - Ћуприја - Ражањ.
- Државни пут II реда P-215 сада је категорисан као државни пут II реда број 150, деоница Топола-Рача-Марковац.
- Државни пут II реда P-216 сада је категорисан као државни пут II реда број 131, Деспотовац-Крепољин.
- Државни пут II реда P-217 сада је категорисан као државни пут II реда број 159, Витановац - Грабовац - Велика Дренова - Јасика, и државни пут II реда број 164, Мијатовац - Ћићевац.
- Државни пут II реда P-218 сада је категорисан као државни пут II реда број 161, деоница Брзеће - Брус - Витково.
- Државни пут II реда P-218a сада је категорисан као државни пут II реда број 161, деоница Копаоник - Брзеће.
- Државни пут II реда P-221 сада је категорисан као државни пут II реда број 165, деоница Делиград - Рибаре.
- Државни пут II реда P-221b сада је категорисан као државни пут II реда број 163, Каоник - Крушевац.
- Државни пут II реда P-222 сада је категорисан као државни пут II реда број 162, Врњци - Ботурићи - Брус - Разбојна.
- Државни пут II реда P-226 сада је категорисан као државни пут II реда број 157, Љубић (Чачак) - Чибуковац (Краљево).
- Државни пут II реда P-227 сада је категорисан као државни пут II реда број 154, деоница Гуча - Каона - Дракчићи.
- Државни путеви II реда P-102a, P-103a, P-103b, P-103в, P-108, P-116a, P-118a, P-118b, P-200a, P-203a, P-212в, P-215a, P-219, P-220, P-221a, P-223, P-224, P-225, P-225a, P-231a, P-233, P-234, P-235, P-236, P-273 и P-280, Уредбом нису категорисани као државни путеви.

Стање општинских путева у значајном делу не испуњава захтеве савременог саобраћаја. Наиме, поред мале заступљености савремених коловозних застора технички елементи (радијуси хоризонталних кривина, подужни и попречни нагиби коловоза, одводњавање) најчешће нису у складу са Правилником о пројектовању јавних путева ван насељених места. Значајан проблем представља и немогућност одговарајућег одржавања општинске путне мреже, а разлог је недостатак финансијских средстава и опреме. Део општинске путне мреже налази се у тешким теренским условима, што у великој мери отежава реконструкцију, доградњу и одржавање ових путева.

Регионална приступачност планског подручја је изнад републичког просека.

Железнички саобраћај

Укупна дужина железничке мреже Србије износи 3.809км, од чега је само 7,2% двоколосечних пруга, док је електрифицирано 32,7% железничке мреже.

Железничка мрежа је стара, пруга су дотрајале, опреме, је технолошки превазиђена што се негативно одражава на ниво квалитета превозне услуге у погледу времена путовања, поузданости и редовности саобраћаја. Такође, експлоатационе брзине на железничким пругама су на изузетно ниском нивоу.

Магистралне пруге у које пролазе кроз подручје Плана су:

- Е 70 и Е 85 Београд - Ниш и
- Е 85 Лапово - Крагујевац - Краљево - Косово Поље - Ђенерал Јанковић.

Поред магистралних пруга на планском подручју постоји и регионална пруга Сталаћ - Краљево - Пожега.

Локалне пруге имају значај повезивања са железницом локалних центара и значајних корисника, а у захвату плана налазе се следеће локалне пруге:

- Параћин - Поповац
- Марковац - Свилајнац - Деспотовац - Ресавица.

Стање железничког саобраћаја је на врло ниском нивоу тако да је неопходно спровести реорганизацију железнице и обезбедити средства за изградњу и реконструкцију железничке инфраструктуре.

Ваздушни саобраћај

У обухвату Плана се налазе ваздушна пристаништа чија је намена првенствено за спортске и делимично за одређене привредне активности (Трстеник, Краљево, Параћин - Давидовац) при чему је приметан недостатак мањих аеродрома који би пружали услуге нискобуџетним компанијама за опслуживање мањих летелица.

Водни саобраћај

На подручју регионалног просторног плана не постоје пловни путеви.

4.1.4.2. Енергетска инфраструктура

Електроенергетска инфраструктура

Подручје у захвату плана опремљено је значајним електроенергетским капацитетима, како преносним тако и дистрибутивним. Од преносне мреже постоје далеководи 400kV, 220 kV, 110 kV и трансформаторске станице 400/110 kV, 220/110 kV, 110/x kV, а од дистрибутивне мреже далеководи и кабловски водови 35 kV и нижих напонских нивоа, трансформаторске станице 35/10 kV и остале за добијање нижих дистрибутивних напона.

Електрична енергија за снабдевање конзума производи се углавном у термоелектранама "Никола Тесла" у Обреновцу и колубарском систему. У захвату плана налази се Термоелектрана „Морава“ смештена на десној обали Велике Мораве на око 3км од Свилајнца. Инсталисана снага електране је 125MVA, а електрана после реконструкције из 2004. године ради са искоришћењем капацитета од око 90%. Везе Централне Србије са суседним регионима, а такође и са електроенергетским системима суседних држава, остварене су на свим напонским нивоима преносне мреже.

Најважнији далековод преносног система је далековод 400kV Обреновац - Ниш са кога се напајају две трансформаторске станице 400/110kV у Крагујевцу и Јагодини. Са ова два постројења напаја се већина општина у обухвату плана, док се остатак напаја са два постројења 220/110kV у Краљеву и Крушевцу која су повезана на далековод 220kV Пожега - Ниш. Ови објекти чине кичму електроенергетског система региона која се употпуњује интеррегионалним 110 kV везама, као и 110 kV везама са суседним регионима, односно државама. Дистрибутивна мрежа напонског нивоа 35 kV и нижих добро је просторно развијена и углавном задовољава потребе становништва и привреде. У појединим општинама, као и на планском подручју, постоји проблем постојања више напона на средњем нивоу, односно 10kV, 20kV и 35kV, што је потребно решити преласком на напонски ниво 20kV.

Основна карактеристика свих делова енергетског система је технолошка застарелост, ниска енергетска ефикасност и заостајање у енергетским индикаторима за чланицама ЕУ и земљама у окружењу.

Гасоводна инфраструктура

За гасификацију општине Александровац, као и за транспорт и дистрибуцију природног гаса јужно од Појата задужен је енергетски субјекат „Југоросгаз“ А.Д. Београд, док је гасификација свих осталих општина у обухвату Плана поверена енергетском субјекту ЈП „Србијагас“ Нови Сад.

На простору **Шумадијског округа** изграђени и у експлоатацији су следећи гасоводи и гасоводни објекти:

- Разводни гасовод РГ 07-02, деоница Младеновац-Аранђеловац, пречника Ø168,3mm,
- Разводни гасовод РГ 08-02, деоница Баточина-Цветовевац-Бресница, пречника Ø273mm,
- Деоница магистралног гасовода МГ 08, В. Орашје - Параћин, пречника Ø457mm,
- Деонице разводних гасовода РГ 08-09 и РГ 08-09/1 до ГМРС (Главна мерно-регулациона станица) „Лапово“ и ГМРС „Лапово 2“, сви од челичних цеви за радни притисак до 50бара,
- ГМРС „Аранђеловац“, ГМРС „Крагујевац“, ГМРС „Лапово“ и ГМРС „Лапово 2“.

На простору **Поморавског округа** изграђени и у експлоатацији су следећи гасоводи и гасоводни објекти:

- Магистрални гасовод МГ 08, деоница В. Орашје - Параћин, пречника Ø457mm,
- Магистрални гасовод МГ 09, деоница Параћин - Појате, пречника Ø457mm,
- Разводни гасовод РГ 09-02, деоница Параћин - Бошњани, пречника Ø273mm,
- Разводни гасовод РГ 09-03, деоница Бошњани-Поповац, пречника Ø219mm,
- Деонице разводних гасовода за ГМРС „Свилајнац“, ГМРС „Јагодина“, ГМРС „Ђуприја“, ГМРС „Поповац“, и ГМРС „Параћин“, сви од челичних цеви за радни притисак до 50бара,
- ГМРС „Свилајнац“, ГМРС „Јагодина“, ГМРС „Ђуприја“, ГМРС „Поповац“ и ГМРС „Параћин“.

На простору **Рашког округа** изграђени и у експлоатацији су следећи гасоводи и гасоводни објекти:

- Разводни гасовод РГ 08-02, деоница Бресница-Краљево, пречника Ø273mm,
- Разводни гасовод РГ 08-02/1, деоница Краљево-Врњачка бања, пречника Ø273mm,
- Деонице разводних гасовода за ГМРС „Краљево“ и ГМРС „Врњачка бања“, сви од челичних цеви за радни притисак до 50бара,
- ГМРС „Краљево“ и ГМРС „Врњачка бања“.

На простору **Расинског округа** изграђени и у експлоатацији су следећи гасоводи и гасоводни објекти:

- Магистрални гасовод МГ 09, деоница Параћин - Појате, пречника Ø457mm,
- Магистрални гасовод МГ 10, деоница Појате - Ниш, пречника Ø530mm,
- Разводни гасовод РГ 09-04, деоница Појате-Крушевац, пречника Ø273mm,
- Разводни гасовод РГ 09-04/1, деоница Крушевац - Трстеник - Врњачка бања, пречника Ø273mm,
- Деоница разводног гасовода за ГРЧ „Жупа“ - Александровац, сви од челичних цеви за радни притисак до 50бара,
- ГМРС „Крушевац“, ГМРС „Трстеник“, ГМРС „Ћићевац“ и ГМРС „Александровац“.

У обухвату Просторног плана изграђени гасоводи имају већим делом транзитни карактер највишег ранга у Републици Србији, а на местима локација ГМРС-а су остварене дистрибуције гасоводима од челичних цеви радног притисака од 6 до 12 бара и дистрибутивним гасоводима од полиетиленских цеви за радни притисак до 4 бара за широко потрошњу.

Систем даљинског грејања

Системи даљинског грејања постоје у градским насељима Крагујевац, Крушевац, Краљево, Јагодина и Новои Пазар, са укупном инсталисаном снагом од око 640MW. У котларницама се као примарни енергенти кристе природни гас, угаљ, мазут и лож уље. Стање котловских постројења је у опсегу од доброг и задовољавајућег до дотрајалог и незадовољавајућег.

Термоелектране

У општини Свилајнац лоцирана је термоелектрана „Морава“, на десној обали Велике Мораве, на 2,8km од Свиланца. Инсталисана снага термоелектране је 125MW и као гориво користи лигнит, мрки и камени угаљ.

Термоенергетску инфраструктуру у обухвату Просторног плана карактеришу велике разлике у изграђености и развијености енергетских система, како унутар самих управних округа тако и између управних округа. У најлошијем положају је Рашки управни округ у коме јужно од Краљева и Врњачке Бање не постоје изграђени

термоенергетски инфраструктурни системи, сем система даљинског грејања у Новом Пазару који има малу инсталисану снагу.

Обновљиви извори енергије

Неке од општина у обухвату просторног плана има значајан потенцијал за изградњу **малих хидроелектрана** (хидроелектране снаге до 10 MW). Мале хидроелектране су веома повољне са аспекта децентрализоване производње јер могу да омогуће локално снабдевање потрошача у удаљеним насељима.

У Србији су извршена истраживања и мерења, и идентификовани природни и вештачки извори **термалне воде** на територији преко 60 општина. У обухвату Просторног плана идентификовани су локалитети у опсезима температуре воде од 20°C - 80°C:

- 60°C - 80°C: Јошаничка Бања (Рашка).
- 40°C - 60°C: Рибарска Бања (Крушевац); Новопазарска Бања (Нови Пазар).
- 20°C - 40°C: Буковичка Бања (Аранђеловац); Страгари (Крагујевац); Матарушка Бања, Богutowачка Бања, Витановац (Краљево); Врњачка Бања; Митрово Поље, Велуће (Александровац); Баљевац (Рашка); Брус; Вуча (Нови Пазар).

4.1.4.3. Водопривредна инфраструктура

Територија обухваћена Планом располаже оскудним водним ресурсима, који су неповољно распоређени по простору и времену. Просечна специфична издашност се креће од 3 л/сек/км² (Крушевац, Краљево, Трстеник, Варварин) до 12 л/сек/км² (Тутин). Најмање расположиве количине воде јављају се кад је потреба за њима највећа. Због тога је потребан развој сложених интегралних водопривредних система са акумулацијама које морају да обезбеде просторно и временско изравнавање вода. Развој водопривредне инфраструктуре заостаје у односу на потребе.

Водоснабдевање

У погледу водоснабдевања територија обухваћена планом припада Ибарско - шумадијском (Шумадијски и Рашки управни округ) и Расинско - поморавском (Поморавски и Расински управни округ) регионалном систему водоснабдевања. У оквиру Ибарско - шумадијског регионалног система водоснабдевања изграђена је акумулација „Тузачки напер“ на реци Гружи, а у оквиру Расинско - поморавског регионалног система водоснабдевања изграђена је акумулација „Ћелије“ на реци Расини. Поред ових акумулација за водоснабдевање регионалног значаја, изграђено је више акумулација за водоснабдевање локалног карактера.

Табела 19. Постојеће акумулације у склопу регионалних водопривредних система

Акумулација (Општина)	Река	Висина/дужина броне (м)	Површина слива (км ²)	КНУ (мнм)	Корисна запр. (м ³)
„Тузачки напер“ (Крагујевац)	Гружа	51,5/230,3	318,0	269,20	48.400.000
„Ћелије“ (Крушевац)	Расина	51,5/220,0	598,0	282,00	60.000.000

Снабдевање водом има следеће карактеристике:

- водоводи су ослоњени на локална изворишта, која су углавном исцрпљена, тако да се даљи развој водоводних система мора темељити на све дужим доводима

воде и повезивању локалних водовода у све веће подсистеме као и на развоју регионалних система водоснабдевања;

- код насеља која су прикључена на регионалне системе водоснабдевања долази до запуштања локалних система водоснабдевања;
- изворишта су недовољно заштићена па се јављају проблеми са квалитетом воде;
- индивидуални водозахвати (плитки бунари) често представљају извор загађења прве издани;
- недефинисане и неоверене резерве подземних вода на извориштима јавног водоснабдевања;
- непостојање елабората о зонама санитарне заштите, према Правилнику из 2008.године, као и недефинисаност граница зона санитарне заштите у планским документима за изворишта јавног водоснабдевања;
- раст потрошње је бржи од активирања нових изворишта;
- због старости мреже велики су губици у њој (и преко 40 %);
- недостатак резервоарског простора;
- зонирање система није свуда коректно изведено;
- развој дистрибутивних мрежа је знатно бржи од развоја примарних делова система;
- велики број нерегистрованих прикључака;
- ненаменско коришћење воде, просечна специфична потрошња је око 330 л/становнику/дан, у градовима се пење и преко 450 л/становнику/дан, што је превише;
- ниска цена воде и мали степен наплате условљава тежак економски положај комуналних организација, због чега се системи лоше одржавају;
- развој водовода у селима је стихијски, без документације и ангажовања стручњака.

Одвођење отпадних вода

Стање одвођења санитарних отпадних вода насеља и заштита квалитета воде није на задовољавајућем нивоу. Канализација насеља на територији обухваћеној Планом се генерално може окарактерисати:

- Канализација насеља знатно заостаје иза развоја водоводне инфраструктуре;
- Канализациони системи изграђени су само у већим насељима и углавном не покривају њихову целу територију;
- Канализација се излива у водотокове углавном без пречишћавања, тако да су насеља велики концентрисани извори загађења;
- Посебно је лоше стање у сеоским насељима где се отпадне воде испуштају у импровизоване, пропусне септичке јаме, а често изливају у непосредно окружење;
- Системи за одвођење атмосферских вода су неразвијени, углавном постоје само у општинским центрима и не покривају њихову целу територију.

Заштита од штетног дејства вода и уређење водотокова

Степен развоја система за заштиту од поплава на територији обухваћеној планом је неравномеран.

Изграђен је и велики број брана са малим акумулацијама: „Спомен парк“ на Сушичком потоку и „Медна“ на потоку Медна у Крагујевцу, „Црешљанац“ на потоку Клока у Тополи, „Драгово“ на Жупањевачкој реци у Рековцу, „Драгоцвет“ на Лозовичком потоку и „Милошево“ на Милошевском потоку у Јагодини, „Чубура“ на Чубурском потоку и „Мућава“ на потоку Мућава у Ћуприји, „7. јули“ на Кнеселачком потоку и „Грза 1“ и

„Грза 2“ на реци Грзи у Параћину, „Дубоки поток“ у Ресавици и друге. Одржавање брана и објеката на њој је престало, тако да се поједине налазе у алармантном стању.

4.1.4.4. Телекомуникациона инфраструктура

Подручје у захвату плана опремљено је значајним телекомуникационим капацитетима, како у транспортној тако и у приступној мрежи. Развој мреже реализује се у складу са Просторним планом Републике Србије и осталим развојним документима на нивоу државе али и појединачних оператора.

Изграђени су нови капацитети уз главне, као и саобраћајне правце нижег ранга све до општинских, а као главни медијум преноса поред постојећих спојних кабловских веза и РР система, коришћени су оптички каблови. У већим градским центрима, као и великом броју мањих (све до сеоских насеља), у протеклом периоду су обезбеђени савремени дигитални комутациони системи, којим је постигнуто знатно повећање капацитета мреже, обезбеђење високог квалитета, поузданости и расположивости, као и увођење савремених услуга - широкопојасних сервиса.

Широкопојасни приступ је постао значајна карика у развоју руралних и удаљених области, као и у развоју индустријских зона и повезивању планског подручја. Примена нових приступних технологија побољшава квалитет живота и то поједностављењем комуникације, лакшим и бржим приступом информацијама, приступом новим видовима забаве и унапређивањем културног живота.

Основни проблеми широкопојасног приступа на планском подручју, односно Републици Србији, су лош квалитет мреже за приступ и нефлексибилни систем тарифирања услуга уз релативно високе цене, што проистиче из непостојања конкуренције у домену инфраструктуре и услуга које се пружају крајњем кориснику.

Мрежа за приступ је непотпуно изграђена, како са становишта географске покривености, тако и са становишта понуде услуга, са делимично застарелим технологијама примењеним у локалној петљи. На многобројним локацијама не постоји приступ инфраструктури који је у власништву више од једног оператора. Обезбеђивање квалитетније инфраструктуре, пуна експлоатација њених капацитета и развој савремених сервиса захтевају конкурентније тржиште, односно, либерализацију тржишта адекватном регулативом.

Основна карактеристика телекомуникационог система планског подручја је неравномерна развијеност мреже и доступност сервиса, заостајање за чланицама ЕУ и земљама у окружењу.

4.1.4.5. Комунална инфраструктура

Неадекватно поступање са **отпадом** је један од највећих и најсложенијих проблема који су везани за заштиту животне средине. Годишње се на подручју Плана генерише око 280.000 тона комуналног отпада. Градско становништво генерише просечно 1kg комуналног отпада по становнику на дан, док сеоско становништво 0,7kg отпада/становнику/дан. У просеку, око 60% овог отпада се организовано сакупља и одлаже на регистрована одлагалишта. Сакупљање је организовано углавном у урбаним областима, док су руралне области знатно мање покривене услугом сакупљања отпада. Често недостају контејнери и возила за сакупљање, која су обично стара 10 и више година. Управљање комуналним отпадом годинама се у свакој општини своди на сакупљање и транспорт отпада до локације где се врши одлагање. Саме локације углавном не задовољавају ни минимум техничких услова за санитарне

депоније. Такође, постоји велики број дивљих депонија, које поново настају и након чишћења.

Имплементацијом Стратегије управљања отпадом и уз помоћ средстава стратешких партнера отворене се две регионалне **депоније** на овом подручју. У Лапову је стратешки партнер за обављање послова управљања отпадом изабран 2007. године, а 2009. године отворена је нова регионална санитарна депонија. Депонијом управља компанија A.S.A. Еко доо, а осим општине Лапово депонију ће користити и Баточина, Деспотовац, Рача и Велика Плана. Комплекс депоније обухвата више од 21ha. И у Јагодини је отворена нова регионална депонија, 2010. године, на локацији Гигош удаљеној око 10km од Јагодине, као и постројење за сепарацију рециклабилног отпада које је изградио приватни партнер, аустријски концерн Porg Werner Weber. Регионална депонија простире се на површини од 15,5ha, запремине је око 2 милиона m³ и век трајања јој је 20 - 25 година. Град Крагујевац мора да изгради нову депонију, пошто садашњој депонији у Јовановцу рок употребе истиче. Најповољнија локација за изградњу нове депоније је место Витлиште, десетак километара удаљено од Крагујевца, где је расположиво око 70ha. Интересовање да се придруже су, за сада, показале локалне самоуправе Кнића и Рековца. Градови Краљево и Крушевац су у процесу преговора око заједничког решавања проблема отпада. Предлог је да се регионални центар за управљање отпадом изгради на територији Расинског округа - Крушевца, а да град Краљево изгради трансфер станицу и постројење за сепарацију комуналног отпада на својој територији. Више локалних самоуправа још увек нису постигле договоре нити потписале споразуме са суседним општинама ради решавања проблема управљања комуналним отпадом. Такође, велики број локалних самоуправа још није урадио регионалне и локалне планове управљања отпадом. Главни изазови управљања комуналним отпадом још увек се односе на обезбеђивање добре покривености и капацитета за пружање основних услуга, као што су сакупљање, транспорт и санитарно одлагање.

Опасан отпад се привремено складишти у неодговарајућим складиштима, од којих нека постоје и више деценија. Не постоје постројења за третман опасног отпада. Опасан отпад се често одлаже на депоније заједно са комуналним отпадом.

Управљање **медицинским отпадом** је у фази успостављања на територији целе Србије. Инфективни отпад у здравственим установама се третира у аутоклавима. Након третмана стерилисани остатак се одлаже на депонију комуналног отпада. На Планском подручју централна места за третман инфективног медицинског отпада се налазе у следећим установама: Клинички центар Крагујевац, Дом здравља Крагујевац, Општа болница Јагодина, Здравствени центар Краљево и Здравствени центар Крушевац. Локална места за третман инфективног медицинског отпада за територију Просторног плана су у следећим установама: Здравствени центар Аранђеловац, Здравствени центар Параћин, Општа болница Ћуприја и Здравствени центар Нови Пазар.

Основни проблеми у управљању отпадом су:

- недостатак стратешких и планских докумената на локалном и регионалном нивоу у области управљања отпадом;
- недостатак административних капацитета у општинама за спровођење прописа;
- непостојање адекватне инфраструктуре за складиштење, третман и одлагање комуналног и опасног отпада;
- често заједничко одлагање комуналног и опасног отпада;
- недостатак података о токовима отпада.

4.1.5. Заштита простора

4.1.5.1. Заштита животне средине

Имајући у виду притиске на животну средину од урбанизације, саобраћаја и интензивне пољопривредне производње, а на основу преовладавајуће активности на нивоу административних округа, Рашки округ се одликује ниским притисцима на животну средину (осетљива подручја), док Шумадијски, Поморавски и Расински округ одликују средњи притисци на животну средину. У зависности од врсте и степена деградације животне средине, на територији предметног Плана могу се издвојити релативно хомогене зоне и појасеви са већим или мањим еколошким проблемима, где се као најзначајнији облици деградације животне средине могу издвојити следећи извори (активности):

1. Привредни (индустријски) објекти:

- подручја загађене и угрожене животне средине услед термоенергетских процеса (ТЕ Морава у Свилајнцу), рударских радова (Ресавско-моравски басен мрког угља код Деспотовца, Ибарски рудници каменог угља), експлоатације минералних сировина и грађевинског камена (каменолом „Стражевица“ у насељу Градац код Баточине, експлоатација тресета код Тутина, и др.) и производње цемента (Параћин – "Holcim" Нови Поповац);
- урбано-индустријска подручја са повременим прекорачењем граничних вредности загађивања (Крушевац, Крагујевац, Краљево, Трстеник, Прокупље, Нови Пазар, Јагодина, Параћин);

2. Проблеми комуналне инфраструктуре:

- Проблеми везани за одвођење и санитацију отпадних и атмосферских вода услед недовољне изграђености канализационе инфраструктуре на планском подручју; Капацитети за пречишћавање отпадних вода на планском подручју нису довољни; највећи проценат отпадних вода из канализационих система испушта се без пречишћавања у реципијенте, док се у сеоским насељима одводи ка непрописно изграђеним (пропусним) септичким јамама;
- Систем сакупљања, транспорта и депоновања комуналног и осталих врста отпада не обухвата читаву територију Просторног плана, и није адекватно регулисан.

3. Саобраћај.

- Последице овог извора загађења највише се региструју у непосредној околини саобраћајница али може имати већи значај имајући у виду да кроз планско подручје пролазе значајни саобраћајно оптерећени правци: аутопут Е-75 – коридор Х, државни путеви првог реда Е-761 (Краљево–Крушевац–Параћин–Зајечар), М-22 (Краљево – Нови Пазар), М-23 (Младеновац–Крагујевац–Краљево) и остали државни путеви првог и прометни путеви другог реда.

4. Употреба минералних ђубрива, пестицида и осталих агрохемиката у пољопривредној производњи.

- С обзиром на природне предиспозиције планског подручја (равничарски и брдско-планински терени) и оријентацију становништва ка пољопривредним делатностима, одређени делови плодног пољопривредног земљишта загађени су неадекватном применом минералних ђубрива, пестицида и осталих агрохемијских средстава.

5. Непланска изградња и предимензионисаност туристичких капацитета.

- Изразито негативан утицај бесправне градње јавља се у зонама заштите изворишта водоснабдевања (пored акумулација Гараши, Гужа, Ћелије и др) а угрожавање животне средине услед јавља се услед предимензиониране изградње туристичких објеката и инфраструктуре, пре свега у НП Копаоник.

Систематска мерења **квалитета ваздуха** спровode две републичке институције. У мрежи мерних места РХМЗ Србије, на територији Просторног плана налазе се четири мерна места за праћење квалитета ваздуха – у Краљеву, Крушевцу, Ћуприји и на Копаонику. На њима се мере концентрације сумпордиоксида и дима. Средње годишње концентрације SO_2 и чађи крећу се у опсегу дозвољених вредности, при чему су најмање на Копаонику, а највише у Краљеву. У мрежи урбаних станица, на предметној територији, Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут” вршио је мерења сумпордиоксида, чађи и аероседимената у Крагујевцу, Краљеву, Јагодини, Крушевцу, Ћуприји и Параћину. На основу континуираног праћења квалитета ваздуха и анализе добијених резултата може се закључити да у појединим градовима (Крушевац, Крагујевац, Краљево) повремено долази до повећања концентрација одређених параметара у ваздуху. Иако се средње годишње концентрације чађи крећу у границама дозвољених вредности, број дана преко ГВИ показује знатна прекорачења у Крушевцу. Максималне концентрације чађи највише превазилазе ГВИ у Крушевцу а затим у Крагујеву и Краљеву. Средње годишње концентрације сумпордиоксида на свим мерним местима знатно су испод ГВИ. Концентрације аероседимената превазилазе дозвољене вредности у Крагујевцу, Крушевцу и Ћуприји.

На територији Регионалног просторног плана **квалитет површинских вода** мери се на 18 профила од стране Републичког хидрометеоролошког завода Србије. Најлошији квалитет воде је на профилу Рогот на реци Лепеници (лош), а најбољи на профилу Ушће на реци Студеници (одличан). Значајан раст квалитета приметан је на профилу Бивоље на Расини (врло добар), као и на профилима Варварин (Велика Морава) и Свилајнац (Ресава) (добар), док на профилу Краљево (Западна Морава) бележи значајан пад квалитета од врло доброг ка лошем. На осталим профилима нема значајног тренда – квалитет воде је добар. Фактори који директно доприносе загађености површинских и подземних вода је мали број домаћинстава који је прикључен на јавни канализациони систем и на инфраструктуру пречишћавања отпадних вода. Већина постојећих ППОВ укључује само основно механичко пречишћавање, а неки од постојећих система нису у употреби. Ниједна општина Расинског округа не врши пречишћавање отпадних вода, док у Рашком округу пречишћавају се само отпадне воде са територије града Краљева (у просеку, око 50%). Пречишћавање се, такође, не врши ни у следећим општинама Шумадијског и Поморавског округа: Кнић, Рача, Лапово, Рековац, Свилајнац и Ћуприја. Отпадне воде у потпуности се пречишћавају у општини Јагодина (100%), као и у Тополи и Параћину од 2007.г., и готово у потпуности у граду Крагујевцу, а знатним делом и на територији Аранђеловца, Краљева и Деспотовца.

На предметном подручју, мониторинг **квалитета земљишта** спроводи се само на територији Крагујевца и Крушевца. Програм испитивања стања земљишта у Крагујевцу обухвата испитивање земљишта два пута годишње на 14 локалитета. Резултати анализа показују да је квалитет земљишта генерално задовољавајући, али да постоје локалитети са повећаним концентрацијама никла и хрома, као и локације са повећаним концентрацијама бакра и олова (градска депонија), чије је порекло антропогено. Највећи проблем представља спорадично присуство хрома на појединим локацијама у површинском слоју земљишта.

Резултати испитивања загађености земљишта у Крушевцу опасним и штетним материјама са 30 одабраних локација показују повећане концентрације никла у већини узорака и хрома у једном узорку, док концентрације живе, олова, бакра, кадмијума, цинка и бора, као ни пестицида не прелазе МДК. Земљишта у околини „Жупе“, „Трајала“ и „Равњака“ показала су такође повећане концентрације никла. Генерално, највећи број испитиваних узорака са повећаним концентрацијама опасних и штетних материја регистрован је у земљиштима Велике Мораве, и код већине узорака узроци су у природном – геохемијском пореклу.

4.1.5.2. Заштита културних добара

Културно наслеђе подручја Плана је веома разноврсно и вредно, представља значајан извор идентитета, као и значајан потенцијал регионалног развоја и развоја Републике Србије. Стање у појединим областима заштите културног наслеђа разликује се по сегментима и врстама културног наслеђа, али је заједнички именитељ бриге о баштини да је она у највећој мери, последњих година била недовољна, спорадична и непланска. Општа је оцена да укупно културно наслеђе овог простора није у довољној мери афирмисано и искоришћено. Са изузетком малог броја најзначајнијих споменика и целина, односно урбаних подручја са интегрисаним примерима вредног градитељског фонда, највећи део културне баштине овог подручја чине појединачни изоловани споменици и целине, неповезани у јединствену културну мапу, недовољно интегрисани у своје просторно и функционално окружење, а често и без минималног нивоа техничке заштите. Посебан проблем представља само делимично ажурна евиденција културних добара, као последица релативно велике територије, обима градитељског фонда, али и неусаглашености стручних и финансијских ингеренција у рекогносцирању, заштити и презентацији наслеђа.

На подручју Плана се налазе бројна и разноврсна непокретна културна добра, од праисторије до наших дана. Њихов значај је велики јер су већином везана за формирање и трајање средњовековне и модерне Српске државе. Заступљеност категорисаних културних добара је у виду 22 утврђена културног добра **изузетног значаја** (од укупно 200 у РС), 56 утврђених културних добара од **великог значаја** (од укупно 582).

На **листу Светске културне и природне баштине** уписани су:

- Стари Рас са Сопоћанима (Манастир Сопоћани, Рас са Градином, Ђурђеви ступови и Петрова црква);
- Манастир Студеница.

Споменици средњовековне српске архитектуре настајали су од почетка IX века па све до XVII века. У овом великом временском распону, на подручју планског обухвата подигнуто је више десетина цркава и манастира од којих је велики број сачуван до данас. Подизане су у различитим временима и различитим стиливима зависно од утицаја - западног, или источног, византијског и светогорског, често у комплексној мешавини утицаја.

Споменици који са непосредном околином чине **сагледљиве културно-пејзажне целине** на подручју Плана:

- Стари Рас са Сопоћанима (Манастир Сопоћани, Рас са Градином, Ђурђеви ступови и Петрова црква)
- Манастир Студеница
- Манастир Жича (са Матарушком Бањом)
- Манастир Манасија
- Манастир Љубостиња
- Манастир Каленић
- Манастир Раваница
- Чајкино брдо са Врњачком Бањом
- Топола са Опленцем

Рекогносцирање културног добра на подручју плана није вршено систематски у претходном периоду. Валоризовно је 1.758 различитих објеката, сврстаних у четири основне групе: (1) споменици културе, (2) археолошка налазишта, (3) знаменита места

и (4) просторне културно-историјске целине, који својим квалитетом заслужују даљу процедуру утврђивања статуса и категоризације добара.

4.1.5.3. Заштита од интереса за одбрану земље и заштита од природних непогода

Имајући у виду природне карактеристике планског подручја, као најважнији природни - хазарди издвајају се сеизмизам, ерозивни процеси (ерозија земљишта), нестабилност терена (клизишта и одрони), поплаве и бујичне поплаве, као природни процеси који директно и индиректно угрожавају људе, материјална добра и сам простор. Угроженост простора природним хазардима, представља један од најзначајнијих ограничавајућих чинилаца при планирању простора и намене коришћења земљишта, као и при одређивању степена концентрације физичких структура и инфраструктурних објеката.

Према Сеизмолошкој карти Србије која изражава максимални очекивани интензитет **земљотреса** (по модификованој MCS-64 скали) за повратни период од 100 година, са вероватноћом догађања од 63%, сеизмичким хазардом највише је угрожен западни, централно-источни и јужни део планског подручја. Од укупне површине коју обухвата овај РПП, максималном очекиваном јачином земљотреса VII-VIII MCS повредиво је 57,05% територије (6.601,87km²), интензитетом VIII-IX MCS 39,87% (4.613,69 km²), док је интензитетом IX-X MCS повредиво 3,09 % (357,13 km²) територије.

На основу анализе потенцијала **ерозије** на територији РПП Шумадијско, Поморавско, Рашког и Расинског управног округа утврђено је да на укупној територији јаким потенцијалом ерозије угрожено 2.165,79km², односно 18,71% површине. У Шумадијском округу, 28,64% територије је са јаким потенцијалом ерозије, у Расинском 25,15%, у Поморавском 23,66%, док је он најмање изражен у Рашком округу 5,05%

На основу података (1995. год.), нестабилне падине, укључујући површине захваћене активним и умиреним **клизиштима**, захватају простор од око 536,95km², што чини 4,64% укупне површине РПП Шумадијско, Поморавско, Рашког и Расинског управног округа. Од тога, површине угрожене клизиштима у Поморавском округу захватају 159,25km² или 6,12% површине округа, у Расинском 159,97km² (6.0%), у Шумадијском 90,02km² (3.78%), а у Рашком округу 127,71km² (3,25%).

Површине угрожене **одронима** захватају 12,52km², што чини 0,11% укупне површине РПП Шумадијско, Поморавско, Рашког и Расинског управног округа. Највеће површине угрожене одронима налазе се у се у Рашком округу (6,29km²), мање у Поморавском (3,95km²), Расинском (1,49km²) и Шумадијском (0,8km²) округу.

Према извршеним анализама, потенцијално **плавне површине** захватају 774,52km², односно 6.69% територије РПП Шумадијско, Поморавско, Рашког и Расинског управног округа. Највеће угрожене површине су у Поморавском (377,65km², односно 14,52% његове територије), а затим у Расинском (183,58km², односно 6,88%) и Шумадијском (92,26km² или 3,88%), а најмање у Рашком (121,03km² или 3,08%) округу. Угрожена су насеља, саобраћајнице, индустрија, пољопривредне површине, туристички центри. Посебно су угрожени и градови као Крагујевац, Јагодина.

За анализу **бујичних водотока** на територији РПП фонд расположивих подлога је минималан и апсолутно недовољан за прецизније детерминисања плавних зона. У таквој ситуацији, плавне зоне се могу само приближно и оријентационо проценити, а поузданије и прецизније детерминисање плавних зона ће бити реално могуће тек после формирања адекватних подлога. Генерална карактеристика скоро свих бујичних водотока на територији Плана јесте велика неуређеност и катастрофално еколошко

стање. Оваква, веома неповољна ситуација проузрокована је интеракцијом природних и антропогених фактора.

Сумарно, тренутно стање карактерише непотпуност и недоступност информација о ризицима од могућих природних непогода, као и о последицама које могу изазвати, при чему се посебно издваја недовољно учешће јавности. Посебно се издваја недовољан капацитет локалних органа, стручних служби и консултаната за савремени приступ управљању ризицима од природних непогода, као и неадекватан мониторинг природних, природно-антропогених и антропогених процеса у циљу заштите од природних непогода. Стање укупног система заштите од природних непогода није задовољавајуће, посебно у односу на просторне аспекте управљања ризиком.

Постојећа инфраструктура система **одбране земље** последица је наслеђене инфраструктуре, која је била димензионисана и конципирана за битно другачији и већи геопростор, намену и задатке Војске Србије.

На територији планског обухвата налази се 95 комплекса посебне намене (према подацима Министарства одбране) са различитим статусом који подразумевају простор са објектима и садржајима у функцији система одбране земље.

У обухвату плана је и Комплекс посебне намене „Пасуљанске ливаде“ који има посебан значај за одбрану земље и потребе реализације програма борбене обуке јединица Војске Србије.

Део планског обухвата је у копненој зони безбедности која представља простор од посебног значаја, док се у делу у коме се граница Просторног плана поклапа са државном границом успоставља појас под режимом контролисаног и ограниченог коришћења.

На територији планског обухвата налази се 18 комплекса - објеката **цивилне заштите** и 28 објеката Одељења за ванредне ситуације Министарства унутрашњих послова. Тренутно стање карактерише непотпуност и недоступност информација о ризицима од могућих елементарних непогода и других несрећа, као и о последицама које могу да изазову. Најугроженије делове територије представљају подручја насељских агломерација, где су највеће концентрације становништва, грађевинског фонда, привредног, непривредног и инфраструктурног потенцијала.

4.1.5.4. Заштита природних вредности

На планском подручју евидентирана су заштићена природна добра која се штите на основу Закона о заштити природе и осталих сродних закона. Од укупне површине обухваћене Планом до сада је заштићено приближно 536km² или 4,62% површине. Анализирано по управним окрузима, на простору Шумадијског управног округа на основу Закона о заштити природе, заштићено је само 0,2%, Расинског 1,59%, Поморавског 4,28% и Рашког 9,45% од укупне површине њихове територије.

Осим природних вредности које су заштићене на основу националне законске регулативе из области заштите природе, на простору који обухвата РПП налазе се и комплексне предеоно целине чије су вредности биодиверзитета и геодиверзитета укључене и у међународне програме заштите. Тако се од 2001. године у статусу заштите на основу UNESCO програма МаВ Резервата биосфере налази део подручја ПП Голија заштићен под именом Голија - Студеница. Заштитом је обухваћено 53.864ha и са подручја које је предмет овог РППа у оквиру резервата биосфере налазе се 115,50km² заштићених површина које административно припадају подручју града Краљево. На основу Просторног плана Републике Србије (2010) са подручја укупног обухвата Плана, планира се повећање броја заштићених природних добара Србије који

ће бити део UNESCO програма МаВ Резервата биосфере (будућа природна добра Бељаница – Кучај и природно добро Проклетије). Још од 1979. године, будуће заштићено природно добро Рас – Сопотани које је планирано за заштиту на основу националног Закона о заштити природе, налази се на UNESCO Светској листи културне и природне баштине. Просторним планом РС предвиђена је и номинација будућег природног добра Проклетије за исту листу.

Међународни значај у циљу заштите и унапређења комплексних природних вредности, са простора РПП имају и предели (заштићени и предложени за заштиту) који су просторно и функционално предиспонирани у својеврсним еколошким коридорима токова Велике, Јужне и Западне Мораве. Тако се као део европског зеленог појаса (The Green Belt) издваја простор Проклетија, док је чак седам природних добара са овог простора издвојено као интегрални део EMERALD мреже и њихово издвајање је од приоритетног значаја за заштиту и управљање у циљу очувања флоре, фауне и њихових станишта. На делу општине Тутин и површини од 1.985ha налази се заштићено Рамсарско подручје Пештерско поље. Под заштитом се налазе екосистеми од значаја за очување влажних станишта и њихових популација. На основу ППРС са подручја обухвата Плана, планира се повећање броја природних добара Србије који ће бити номиновани за Рамсарска подручја. Међу њима су вештачка акумулација Гружа, ПП Голија, и тресаве и језера на Копаонику и Проклетијама. При томе се, као приоритети за уврштење на листу Рамсарских подручја до 2014. године издвајају подручја ПП Голија и НП Копаоник.

5. Скраћени приказ потенцијала и ограничења по областима

5.1. Становништво, мрежа насеља и јавне службе

5.1.1. Становништво

Упркос смањењу броја становника у последњих 30 година могуће је издвојити неколико **потенцијала** које у наредном периоду треба искористити, и то:

- високо учешће радно способног у укупном становништву, што омогућава њихово веће ангажовање у пољопривреди, туризму итд.;
- нешто повољнија старосна структура у градским насељима нарочито у Градовима у односу на остала сеоска насеља;
- релативно висок удео женског фертилног становништва у укупном,
- високо проценат радноспособног становништва у појединим деловима планског подручја

Основно **ограничење** представљају веома изражене миграције становништва ка већим градовима или у иностранство што празни целолупно а нарочито рурално подручје. Поред сталног демографског пада (-4,5‰), карактеристична је и неповољна старосна структура укупног становништва, те константно слабљење учешћа младог становништва у укупном, нарочито у руралним деловима.

Потенцијали од значаја за насељевање и развој насеља су:

- повољан географски положај (коридори VII и X који пролазе подручјем Плана);
- развијена полифункционална структура градских подручја, што је посебно изражено за регионалне центре;
- спремност локалних самоуправа и становништва за решавање постојећих комуналних, еколошких и стамбених проблема у насељима; и
- скоро подједнако заступљена сва три сектора делатности, уз нешто веће учешће примарног сектора делатности.

Најзначајнији проблеми који утичу на насељевање и развој насеља су:

- непланско коришћење простора, тј. нерационално коришћење грађевинског земљишта на рачун заузимања најплоднијих пољопривредних површина;
- неповољне демографске тенденције у већини сеоских насеља;
- недовољна развијеност објеката јавних служби; и
- неадекватна опремљеност насеља комуналном инфраструктуром.

5.1.2. Мрежа насеља

Потенцијали од значаја за насељевање и развој насеља су:

- повољан географски положај (коридори VII и X који пролазе подручјем Плана);
- добра саобраћајна повезаност већег дела планског подручја;
- развијена полифункционална структура градских подручја, што је посебно изражено за регионалне центре;
- очувана природа, земљиште, воде и пределе који се могу ставити у функцију развоја;
- створене градитељске и наслеђене културне вредности;
- постојање развојних докумената на регионалном и локалном нивоу кроз које се усмерава и умрежава будући развој сеоских подручја.
- спремност локалних самоуправа и становништва за решавање постојећих комуналних, еколошких и стамбених проблема у насељима; и

Кључни **проблеми** развоја и уређења насеља се могу сагледати преко следећих проблемских и развојних карактеристика:

- регионална развојна неуравнотеженост – недостатак полицентризма и децентрализације - вертикална корелација
- депопулација и негативни демографски трендови у селима
- економска стагнација и назадовање у руралним подручјима (неуравнотежена дистрибуција капитала унутар ФУП)
- недовољна саобраћајна приступачност свим деловима планског подручја и ниска пропусна моћ саобраћајница (нарочито у југозападном делу)
- слабе полуге управљања развојем у локалним срединама (финансијске, организационе, правне и др.)
- недовољна међуопштинска/ међурегионална сарадња у планирању развојних активности –хоризонтална усклађеност
- низак ниво опремљености саобраћајном, комуналном и социјалном инфраструктуром у селима
- бесправна и непланска изградња нарочито у периурбаном појасу
- неажуран катастар и нерешена питања власништва над земљиштем
- висока стопа незапослености,
- ниска доступност јавних услуга и служби,
- уситњеност пољопривредних газдинстава.

5.1.3. Јавне службе

Основни **потенцијал** за квалитетније организовање услуга јавних служби су изграђени капацитети, без обира на постојеће стање и опремљеност. Од интереса за организовање ширег спектра услуга у области јавних служби је да се постојећи грађевински капацитети, објекти у јавном власништву, задрже за те и сличне намене. Неопходно је утврђивање другачијих модалитета њиховог ефикаснијег коришћења и одржавања.

Предшколско образовање и васпитање – Обзиром на садашње стање и капацитете државних установа и њихову просторну дистрибуцију, потенцијали за повећање и квантитета и квалитета се могу наћи у сарадњи са приватним сектором, али и на начин својствен и прилагођен локалним специфичностима.

Основно, средње и високо образовање – Постојећа мрежа објеката образовања је релативно развијена, али је потребно постојећи грађевински фонд унапредити. Потенцијал за унапређење квалитета и концепцију развоја наставног и образовног процеса подразумева промене у организацији рада школа (увођење продуженог боравка у школама, рад у једној смени), али и повећање доступности објектима образовања и побољшање квалитета наставе за ученике у сеоским насељима (увођење организованог ђачког превоза, мобилне наставне екипе, специјализована настава у подручним школама, и сл.). Евентуално, расположиви капацитети објеката школства у сеоским насељима могу задовољити и потребе за организовањем неких компатибилних активности (предшколска настава, образовање и стручна едукација одраслих, и сл.).

Здравствена заштита – Организовање мобилних здравствених екипа и служби, и у овом сектору, како би се повећала доступност услуга примарне здравствене заштите становништву у удаљеним и изолованим сеоским насељима.

Социјална заштита – Унапређење социјалне заштите треба да иде у смеру развоја и финансирања одговарајућих програма који су прилагођени потребама локалне

заједнице, у зависности од врсте помоћи, односно циљних група становништва. Развој услуга треба да буде усмерен на осетљиве друштвене групе: неизоставно, деца без родитељског старања, самохрани родитељи, породице без прихода за задовољење основних-егзистенцијалних потреба, особе са инвалидитетом и са сметњама у развоју, и сл., и то не само на локалном нивоу, већ посматрано у ширем регионалном контексту.

Култура – Очување идентитета и наслеђа на овом подручју, је један од примарних циљева даљег развоја. Припрема и реализација овог циља обухвата на првом месту рехабилитацију комплетне културне понуде, али и умрежавање и модернизацију на ширим регионалним основама. Као могући начини за остваривање, истичу се приватна иницијатива и укључивање непрофитних сектора. Основна концепција развоја овог сектора, треба да буде усмерена и на потребе локалног становништва и укључивање локалне заједнице кроз подстицање одговарајућих програма прилагођених особеностима становништва. Значајан потенцијал овог сектора се огледа и кроз активности које треба усмерити ка програмима који ће бити атрактивни за туристичку популацију.

Спорт и рекреација – Обзиром на постојеће стање и значајан потенцијал и грађевински фонд ових објеката као и активности које се одвијају, потребно је даљи развој усмерити на активно одржавање ових објеката и јавних простора. Такође, од интереса је и усмерити активности локалних заједница на омасовљење и укључивање свих старосних група, кроз одговарајуће и примерене здравствено-рекреативне спортове.

Основна **ограничења** за развој и организацију јавних служби су: саобраћајна доступност појединих делова планског подручја; неравномеран размештај корисника, и ниска густина изграђености и насељености у сеоким подручјима; лоше стање грађевинског фонда и опремљености већине објеката јавних служби на руралном подручју. Осим тога, ограничење представља и недостатак средстава за адекватно одржавање простора, проширење или доградњу ових објеката. Значајно ограничење је и недовољно ангажовање, односно несхватање цивилног сектора, као активног и продуктивног учесника у организацији услуга јавних служби. Један од разлога је и пасиван положај грађана и корисника у процесу планирања и организовања ових услуга.

5.2. Привредни/економски развој и туризам

5.2.1. Привреда и индустрија

У структури регионалне економије видљиве су последице комплексних друштвено-економски дешавања током последње две деценије: успорено реструктурирање, ниска конкурентност, висока незапосленост и др. Започета ревитализација привреде, нарочито индустрије уз снажнији развој сектора услуга уочава се кроз развој МСПП, прилив страних инвестиција, пораст запослености у сектору предузетништва. У привредној структури водећа делатност је индустрија, најзначајније место поред вишегодишње девастираности задржава комплекс металске индустрије базиран на производњи саобраћајних средстава (делатност од националног значаја). По развојном потенцијалу, шири регионални значај имају и пољопривреда, саобраћајна и туристичка привреда. Ревитализација brownfield и развој нових greenfield локација, посебно развој слободне зоне у Крагујевцу, мењају раније формирану територијалну структуре привреде. Концентрација капацитета у примарним (окружним и општински) центрима развоја обележје је територијалне неравномерности. Институционалне мреже на регионалном и локалном нивоу, развој инструмената за привлачење инвестиција

(бизнис инкубатори, кластери), бројна планска и развојна документа део су подстицајног пословног окружења за привлачење инвестиција и интензивирање привредног развоја.

Скуп потенцијали од значаја за развој савремене просторно-привредне структуре: геосаобраћајни положај (коридора X и западно-моравска удолина са пратећом инфраструктуром); разноврсност природних ресурса (пољопривредно и шумско земљиште, минералне сировине: глина, мермер, кварц; резерве угља, водни ресурси, геотермални извори), људски ресурси (високообразовни кадар, стручна радна снага), научне и развојно-истраживачке институције; традиција посебно производно-прерађивачка, изграђени производни и услужни капацитети; конкурентне делатности (разноврсна пољопривреда, аутомобилска, прехранбена, хемијска, текстилна, дрвопрерађивачка индустрија, индустрија грађевинског материјала, експлоатација угља, трговина, саобраћајна и туристичка привреда; савремене финансијско-пословне услуге, развој и истраживања, базе података); успешна приватизација и прилив инвестиција; ревитализација индустријског сектора; јачање приватног сектора и динамичан раст МСПП; центри развоја (Крагујевац, Краљево, Крушевац, Јагодина, Нови Пазар, бројни мањи центри); постојеће привредне/индустријске зоне, brownfield локације и нове greenfield локације, слободна зона FAS (Крагујевац), савремени модели пословања у области услуга (шопинг молови, тржни центри, логистички центри, wellness и спа центри), бизнис инкубатори и кластери; формиране мреже супраструктуре за подршку развоју МСП, бројна стратешка и планска документа.

Ограничења развоја привреде/индустрије: неравномеран развој (унутаррегионална социо-економска поларизација у нивоу развијености, демографском потенцијалу, понуди радне снаге, размештају капацитета); незавршен процес реструктурирања предузећа, успорен прилив инвестиција, застареле технологије, неконкурентна привредна структура, неадекватно коришћење развојних потенцијала и капацитета (природних, демографских, производних, услужних); запуштене локације, угрожена животна средина у зонама експлоатације ресурса и у индустријским зонама; ниска комунална и инфраструктурна опремљеност простора, неповољна демографска кретања (депопулација и емиграција радно-способног становништва), неусклађена структура кадрова са потребама савремене привреде и висока незапосленост; још увек девастиран сектор индустрије, ниска конкурентност пољопривреде, недовољно развијена туристичка и саобраћајна привреда; недовољно развијен сектор МСПП; неискоришћеност brownfield локација и недовољна понуда инфраструктурно опремљених привредних/индустријских/радних зона и савремених просторно-организационих модела (индустријске зоне/паркови, научно-технолошки парк, слободна зона, бизнис инкубатори и др.); недовољна гранска, секторска и регионална повезаност предузећа (мали број кластера и секторских удружења); још увек незаокружен институционални оквир и недовољно развијене подстицајне мере за развој МСП и предузетништва.

5.2.2. Пољопривреда

Потенцијали за развој пољопривреде огледају се у: хетерогености агроеколошких услова са јасно издиференцираном структуром пољопривредног земљишта и могућности за добијање разноврсних пољопривредно-прехранбених производа; великим површинама под ораницама које омогућавају интензивну ратарско-повртарску производњу, посебно у Поморављу; повољним условима за развој воћарства, посебно на брежуљкастим и брдским теренима за комерцијалну производњу воћа, уз примену органских метода нарочито у производњи аутохтоних сорта; изванредним природним условима традиционалних виногорја (жупско, темнићко, опленачко и др.); великим површинама под квалитетним травним покривачем, погодних за развој и обнову планинског сточарства, говедарства и овчарства, уз очувану традицију у производњи и преради сточних производа, и искориштавању маркетиншких погодности за квалитетну

храну дефинисаног географског порекла; очуваној животној средини као предуслову за развој органске производње за којом постоји изражена потреба на тржишту; широком асортиману мањих производних програма, тзв. алтернативних, као што су рибањаци, коњарство и валоризација у туристичке сврхе, пчеларство, сакупљање шумских плодова, гајење лековитог биља и сл.; значајни капацитети за финализацију производње и изражен тренд удруживања произвођача; активности у институционалном развоју села и пољопривреде (Мрежа за рурални развој, АЕЕРТ).

Ограничења која се издвајају као основни лимитирајући фактор ка унапређењу ефикасне производње су: велика уситњеност пољопривредних газдинстава; одлазак младих и образованих са села; депопулација руралних простора са активним процесима сенилизације и феминизације пољопривредне производње; низак ниво механизације и техничко-технолошке опремљености газдинстава; лоцираност најплоднијег земљишта у долини река, и изложеност притиску урбанистичког ширења и инфраструктурног опремања; угроженост обрадивих површина ниског потенцијала у вишим пределима процесима ерозије и неадекватне обраде, за које се предвиђа пренамена и пошумљавање, што се коси са очувањем брдско-планинских предела и одржавању рентабилности производње; опадање пашњачког сточарства са нарушавањем састава сточног фонда, што уз екстензивно сточарење доводи до деградације и нарушавања биодиверзитета травних површина; недовољно финансијско улагање у развој пољопривреде и села, недостатак кредитне подршке и пореских олакшица; неорганизованост на тржишту и сталне промене у цени пољопривредних производа и др.

5.2.3. Шумарство

Потенцијали у погледу коришћења шума и шумског земљишта су:

- богатство шумама (посебно у Рашком и Расинском управном округу);
- количине техничког дрвета (могућност већег коришћења дрвета у дрвно-прерађивачкој индустрији, уз претходно унапређење квалитета шумског фонда);
- могућност коришћења шумског отпада као алтернативног извора енергије (производња палета);
- богат флористички састав врста, међу којима има ретких и угрожених врста (подручје НП Копаоник и у оквиру Парка природе Голија);
- аутохтоне воћне врсте: леска, малина, купина, планинска рибизла, боровница и шумска јагода;
- око 100 врста регистрованих јестивих гљива, од којих је неколико у експлоатационим размерама: вргањ, лисичарка, редуша, рујница, рудњачка блава, смрчци и др.;
- разноврсност и бројност дивљачи (зец, лисица, пољска јаребица, препелица, грлица, фазан, срнећа дивљач и дивља свиња).

Иако су на целом подручју Плана због разноликости станишта у орографском и климатском погледу заступљене различите шумске заједнице и различите врсте дивљачи ови потенцијали нису довољно искоришћени. У организованим ловиштима која постоје на територији готово свих општина планског подручја, могућ је интензивнији развој ловног туризма.

Ограничења у погледу коришћења и очувања шума и шумског земљишта су:

- лош квалитет шума;
- нерешени власнички односи у појединим окрузима;
- недостатак података о стању приватних шума на локалном нивоу;
- недовољно контролисана сеча;

- угроженост шума штетним абиотичким и биотичким факторима, штеточинама и пожарима;
- непостојање шумских путева у деловима шумских комплекса у оквиру Планског подручја (што отежава гашење шумских пожара);
- недовољна сарадња власника приватних шума са ЈП „Национални парк Копачица“ и ЈП „Србијашуме“;
- ерозиони процеси као последица сече шума у планинској зони подручја, као и недостатак интереса да се ерозиони процеси предупреду;
- неконтролисано сакупљање лековитог биља и планинских плодова чиме се деградирају биљне заједнице;
- ниска свест становништва о природној средини у којој живе, неповољна старосна структура и недовољан ниво знања који су неопходни за одрживо коришћење природних ресурса;
- у ловиштима је због изостанка материјалне подршке и адекватних узгојних мера, бројно стање основног матичног фонда и одстрел главних врста гајене дивљачи врло скроман и вишеструко мањи у односу на природне одлике станишта и постојећи потенцијал.

5.2.4. Туризам

Потенцијали за развој планског подручја сврстани су у природне, антропогене, духовне и манифестационе вредности, који су основ туризма. Осим тога добар геостратешки положај планског подручја, близина других туристички интересантних дестинација, заједнички пројекти и стратегије са суседним регионима и областима, инфраструктурна и саобраћајна повезаност и др., чини додатну вредност планског подручја.

Најзначајнији **проблеми и ограничења** туристичке привреде за су:

- некохерентан простор са неповезаној туристичком понудом
- невалоризовани туристички потенцијали у многим деловима планског подручја.
- нерешено питање отпадних вода, депоније чврстог отпада, одлагања и елиминације отпадака прераде дрвета у појединим деловима планског подручја.
- имовинско правни проблеми
- велики број бесправно изграђених објеката на атрактивним туристичким дестинацијама и у градовима
- низак ниво приступачности атрактивним туристичким локацијама
- депопулација у руралним срединама нарочито неразвијеност планинских села, са тенденцијом даљег заостајања у развоју
- низак ниво комуналне опремљености руралних средина, слабо изграђена техничка инфраструктура и недовољна покривеност путевима са савременим коловозом
- недовољна информисаност становништва у циљу формирања модела адекватног еколошког понашања;
- низак ниво маркетиншке продорности на шире, национално и европско тржиште
- неадекватно распоређени, недовољни или запуштени смештајни објекти
- недовршена приватизација

5.3. Инфраструктурни системи

5.3.1. Саобраћајна инфраструктура

Основни **потенцијали** развоја саобраћајне инфраструктуре на планском подручју су:

- повољан саобраћајни положај
- међународни коридор X (друмски и железнички пролази планским подручјем)
- добра регионална приступачност (изнад републичког просека)
- развијена мрежа државних путева (укупна дужина 1.869 км), односно задовољавајућа густина путне мреже
- добри предуслови за развој свих видова саобраћаја
- добри предуслови за надградњу постојеће путне мреже (постојећи капацитети транспортне мреже биће довољни до 2015.год. - према Стратегији развоја железничког, друмског, водног, ваздушног и интермодалног саобраћаја у Републици Србији од 2008. до 2015.год.)
- задовољавајућа покривеност територије мрежом магистралних и регионалних железничких пруга

Најзначајнији проблеми и ограничења су:

- аутопут Е-75 није у потпуности реконструисан у обухвату Плана,
- неодговарајући попречни профили на значајном делу путне мреже на свим ранговима путева, што негативно утиче на безбедност саобраћаја и капацитет путева,
- мала експлоатациона брзина на највећем делу мреже државних путева као последица неадекватних техничких елемената пута, неодговарајуће саобраћајне сигнализације и ограничења брзине испод пројектованих брзина и могућности у конкретним условима саобраћаја,
- укупно стање безбедности на путној мрежи није на одговарајућем нивоу,
- генерално незадовољавајуће стање путних објеката (мостова, надвожњака, пропуста и сл.) на мрежи,
- на целокупној путној мрежи присутна неодговарајућа саобраћајна сигнализација у односу на пројектантске нормативе као и неквалитетна и дотрајала саобраћајна сигнализација и опрема пута
- мрежа путева (посебно општинских) неравномерно развијена по појединим областима што је условило да регионална приступачност појединих области (вреднована просторним планом Републике Србије) буде значајно различита: од регионалне приступачности изнад просека (Поморавска и Расинска област), преко просечне вредности за Шумадијску област, до регионалне приступачности испод просека за Рашку област,
- неодговарајућа видовна расподела саобраћаја, које је посебно изражена у градским срединама кроз превелико учешће путничких аутомобила у унутарградским кретањима,
- неодговарајућа старосна структура превозних средстава,
- управљање саобраћајем на ниском нивоу,
- стални пораст саобраћајног оптерећења, који је посебно изражен у градским срединама,
- некоришћење предности интегралног саобраћаја,
- недовољно издвајање финансијских средстава за унапређење саобраћајног система.

5.3.2. Енергетска инфраструктура

Потенцијали енергетске инфраструктуре за подручје Плана су:

- далековод 400kV Обреновац - Ниш
- далековод 220kV Пожега - Ниш
- трансформаторске станице 400/110kV у Крагујевцу и Јагодини, као и 220/110kV у Краљеву и Крушевцу
- разграната мрежа далековода напонског нивоа 110kV и нижих.
- постојање изграђених магистралних, разводних и дистрибутивних гасовода и осталих објеката гасоводне инфраструктуре, у већем делу обухвата Регионалног просторног плана,
- постојање изграђених система даљинског грејања у неким градовима,
- потенцијал коришћења нових и обновљивих извора енергије.

Најзначајнији **проблеми и ограничења** енергетске инфраструктуре су:

- поузданост и квалитет преносне мреже није на задовољавајућем нивоу јер није обезбеђено двоструко напајање кључних трансформаторских станица
- незадовољавајућа поузданост у квалитету напајања потрошача електричном енергијом, што је последица технолошки застареле опреме у појединим електроенергетским постројењима, присуство опреме чији је експлоатациони век одавно истекао како у преносној тако и у дистрибутивној мрежи
- постојање више различитих напонских нивоа у средњенапонској мрежи (10kV, 20kV, 35kV), у неким случајевима чак и на територији једне општине
- на планском подручју, осим термоелектране "Морава" у Свилајнцу, нема значајнијих производних капацитета.
- На територији неких општина не постоје изграђени системи, транспорта, дистрибуције и производње енергије високог стандарда (гасоводни системи и системи даљинског грејања),
- нерационално коришћење енергије (нарочито електричне енергије за потребе грејања),
- недовољна искоришћеност нових и обновљивих извора енергије.

5.3.3. Водопривредна инфраструктура

Потенцијали за развој **водопривредне инфраструктуре** на подручју Плана су:

- постојећа вишенаменска акумулација „Туцачки напер“ на реци Гружи;
- постојећа вишенаменска акумулација „Ћелије“ на реци Расини;
- велики број постојећих брана са малим акумулацијама које треба активирати;
- планиране вишенаменске акумулације: „Бела Стена“ на реци Лопатници, „Дрезга“ на реци Угљешници, „Препрана“ на реци Студеници, „Вучиниће“ и „Бела Вода“ на Људској реци, „Рибарићи“ на реци Ибар, „Тутин“ на реци Видрењак, „Градац“ на Градачкој реци, „Забрега“ на реци Црници, „Бељаница“ на реци Ресави и „Дуленка“ на реци Дуленка.
- већа локална изворишта водоснабдевања;
- могућност формирања мелиоративних система
- могућност формирања хидроенергетских каскадних објеката на Великој Морави и Ибру.

Основна **ограничења** за развој водопривредне инфраструктуре на подручју Плана су:

- оскудни водни ресурси неравномерно распоређени по простору и времену, за њихово коришћење потребна изградња акумулација са вишегодишњим изравнавањем вода;
- локална изворишта водоснабдевања углавном исцрпљена;

- због неповољних режима малих вода неопходни су строжији критеријуми за захтевану ефикасност постројења за пречишћавање отпадних вода;
- потрошачи који троше велике количине технолошких вода могу се лоцирати само уз велике реке: Велика, Западна и Јужна Морава и Ибар;
- недостатак водних ресурса за наводњавање у брдско-планинском подручју;
- старост локалних система водоснабдевања са великим губицима у мрежи;
- заостајање у систему канализације и лоша санитација насеља;
- режими великих вода су врло неповољни, са брзом концентрацијом и великим вредностима великих вода.

5.3.4. Телекомуникациона инфраструктура

Основни **потенцијал** развоја телекомуникација јесте квалитетна магистрална мрежа оптичких каблова која се пружа по осовини север-југ, дуж коридора X. Сви општински центри су добро повезани што омогућава даље ширење мреже оптичких каблова ка осталим насељима. Оваква мрежа је потенцијал за развој како РР система, тако и широкопојасних услуга. Остали потенцијали су:

- централни положај у телекомуникационом систему Србије.
- изградња савремене регионалне мреже на целокупној територији Просторног плана.
- стварање отвореног и конкурентног тржишта модерних телекомуникација.

Највеће **ограничење** развоја телекомуникација представља слаба развијеност мреже, посебно у брдско-планинским пределима и периферним деловима општина, тј. неравномеран развој и доступност услуга на територији Просторног плана. Остала ограничења су:

- монополизација тржишта није извршена.
- недостатак финансијских средстава за реконструкцију и проширење система.
- недовољна заинтересованост оператора за увођење нових услуга

5.3.5. Комунална инфраструктура

Највећи **потенцијали** планског подручја у контексту **управљања отпадом** су:

- отворена два регионална центра за управљање отпадом;
- учешће приватног сектора у процесу управљања;
- неискоришћен потенцијал за рециклажу отпада - отпад као ресурс;
- могућност инсинерације одређених врста отпада у фабрици цемента

Основни **проблеми** у управљању отпадом су:

- недостатак стратешких и планских докумената на локалном и регионалном нивоу у области управљања отпадом;
- недостатак административних капацитета у општинама за спровођење прописа;
- непостојање адекватне инфраструктуре за складиштење, третман и одлагање комуналног и опасног отпада;
- често заједничко одлагање комуналног и опасног отпада;
- недостатак података о токовима отпада.

5.4. Заштита простора

5.4.1. Заштита животне средине

Најзначајнији **потенцијали** планског подручја су:

- очувана и квалитетна природна и животна средина, нарочито у брдско-планинском делу планског подручја;
- заштићена природна добра и културна баштина;
- висок степен биолошке разноврсности и геодиверзитета;
- значајан потенцијал обновљивих извора енергије;
- пораст интересовања за развој унапређење и органске пољопривредне производње;
- опредељеност институционалне подршке развоју система заштите животне средине и заштите природе.

Најважнија **ограничења** су:

- постојање простора са већом загађеношћу животне средине (локације индустријских постројења, рударски и термоенергетски објекти и њихово непосредно окружење) ;
- незадовољавајућа комунална инфраструктура у насељима, нарочито у приградским и сеоским;
- прекомерно загађење површинских и подземних вода отпадним водама из насеља, индустрије и пољопривреде;
- прекомерно загађење ваздуха из сектора енергетике, индустрије и саобраћаја;
- недовољан надзор над спровођењем прописа из области заштите животне средине и непостојање ефикасног система финансирања заштите животне средине.

5.4.2. Заштита културних добара

Основни **потенцијали** заштите и одрживог коришћења непокретних културних добара су: богатство и разноврсност културних добара, највише заступљених у виду споменика културе и просторно културно историјских целина; могућност интегрисања заштите и туристичке презентације културног наслеђа са природним наслеђем планског подручја (првенствено Стари Рас са Сопотанима).

Основна **ограничења** заштите и коришћења непокретних културних добара су: слаба доступност непокретних културних добара услед неразвијене путне мреже лошег квалитета, као и осталих инфраструктурних система; недовољно спровођење заштите, конзервације или обнове културних добара у протеклом периоду; недовољно спровођење заштите, конзервације или обнове културних добара у протеклом периоду; недовољна истраженост непокретних културних добара; недовољна интеграција заштите културног и природног наслеђа; недовољна туристичка и медијска презентација потребна за развој туризма; низак ниво свести у погледу вредности и заштите културне баштине.

5.4.3. Заштита од интереса за одбрану земље и заштита од природних непогода

Најзначајнији **потенцијали** планског подручја су:

- сеизмичка рејонизација и стриктна примена стандарда асеизмичког пројектовања објеката и инсталација

- постојање система за одбрану од града, пасивну и активну заштиту од поплава, планова заштите шума од пожара
- постојање институционалног оквира, јавна предузећа, оперативно-методолошки центри.
- постојање стручних кадрова са вишегодишњим искуством у заштити од природних непогода
- пораст свести о потреби планирања заштите од природних непогода на локалном нивоу

Најважнија **ограничења** су:

- непотпуност и недоступност информација о ризицима од могућих природних непогода, као и о последицама које могу изазвати (недовољно учешће јавности "public participation")
- недовољан капацитет локалних органа, стручних служби и консултаната за савремени приступ управљању ризицима од природних непогода
- непостојање мониторинга природних, природно-антропогених и антропогених процеса у циљу заштите од природних непогода
- неодговарајући законски оквир и недостатак адекватних законских и техничких регулатива
- непостојање јединствене базе података о просторном размештају одређених природних непогода, односно дереминисање потенцијално критичних зона

5.4.4. Заштита природних вредности

Најзначајнији **потенцијали** планског подручја су:

- идентификоване и добро истражене еколошке, научне и друге вредности биодиверзитета, богатства и разноврсности објеката геонаслеђа, и разноврсности предела
- доминантно учешће површина заштићених природних добара великог просторног обухвата (преко 10.000 ha)
- комплетан просторни обухват једног од пет националних паркова Србије налази се на подручју РППа (НП Копаоник)
- запажен број репрезентативних заштићених објеката геонаслеђа спелеолошког, хидролошког и геолошког карактера.
- просторна припадност дела ПП Голија подручју РППа, као до сада јединог природног добра на подручју Србије заштићеног и као МаВ резерват биосфере.
- запажен број природних вредности који је од интереса за међународну заштиту и већ представља део IBA, IPA, PBA, EMERALD и Рамсарске заштићене природне баштине
- постојећа актуелна планска документација (ППППН) за заштићена природна добра од изузетног значаја (НП Копаоник и ПП Голија)

Најважнија **ограничења** су:

- неравномеран просторни размештај локалног и регионалног диверзитета од интереса за заштиту природе
- у многим општинама у којима постоје заштићена природна добра, ради се само о појединачним споменицима природе ботаничког карактера (заштићеним стаблима или групама стабала), чија вредност је еколошка и научна, али никако не представља могући, а до сада неискоришћен развојни потенцијал
- мало учешће површина под најстрожим режимом заштите у укупној површини заштићених природних добара (постоје само унутар НП Копаоник и ПП Голија)
- у планском хоризонту се не планира заштита нових природних добара већег просторног обухвата или категорије од изузетног националног значаја

5.4.5. Међусекторска интегрална SWOT анализа

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
• добар геостратешки и саобраћајни положај • економски потенцијал у градовима као покретачима развоја посебно на доминантним развојним правцима Републике • висок удео пољопривредних површина • повољни климатски услови за развој пољопривредне производње • богатство шумског фонда и разноврсне дивљачи • богатство у биодиверзитету • значајна лежишта техничког и архитектонског камена • велики број појава термалних и термоминералних вода • висок пртоценат фертилног становништва • високо учешће радно способног у укупном становништву (66%) • релативно повољан распоред градских насеља – полицентричност (изузев у југозападном делу планског подручја) и више јаких центара развоја (Крагујевац, Краљево, Крушевац, Јагодина, Н. Пазар и бројни мањи центри), • културно и историјско наслеђе (мултикултуралност), природна средина и аутентичност пејсажа, као вредност у ширем регионалном окружењу • очувана природна и животна средина у руралним подручјима • туристички потенцијали и туристичка насеља/центри • традиција у пољопривредној производњи, индустрији, развоју бањских комплекса • конкурентне области: пољопривреда, прерађивачка индустрија (аутомобилска индустрија, агроиндустријски комплекс, хемијска индустрија, индустрија неметала), трговина, саобраћај, туристичка привреда • привредни капацитети, успешна приватизација, стране инвестиције, развој МСП и предузетништва • расположиве зоне, постојећи бизнис инкубатори и кластери и иницијативе за развој нових • стратешки и просторно-плански документи развоја • шумске површине и сировинска основа (експлоатација дрвне масе, шумских плодова, јестивих гљива и лековитог биља); • предели изузетне лепоте; • уређена ловишта, ловна привреда; • квалитетни природни и антропогени туристички потенцијали • етнолошки и етнички диверзитет • добра регионална приступачност (изнад републичког просека) • развијена мрежа државних путева - задовољавајућа густина путне мреже • задовољавајућа покривеност територије мрежом магистралних и регионалних железничких пруга • централни положај у електро- енергетском систему Србије и повезаност далеководима највишег напонског нивоа са производним постројењима • изграђени транспортни и дистрибутивни гасоводни системи • изграђени системи даљинског грејања у неколико градова • велики потенцијал за коришћење обновљивих извора енергије (ОИЕ) • постојеће акумулације • могућност флаширања воде за пиће • два регионална центра за управљање отпадом; • опредељеност институционалне подршке развоју	• регионална развојна неуравнотеженост – недостатак полицентризма и децентрализације • депопулација и негативни демографски трендови у селима негативан природни прираштај (-4,5%.) • економска стагнација и назадовање у руралним подручјима (неуравнотежена дистрибуција капитала унутар ФУП) • недовољна саобраћајна приступачност свим деловима планског подручја и ниска пропусна моћ саобраћајница (нарочито у југозападном делу) • слабе полуге управљања развојем у локалним срединама • недовољна међуопштинска / међурегионална сарадња у планирању развојних активности • захваћеност великог дела пољопривредног земљишта различитим степенима и врстама ерозије и деградација хемијским агенсима • непланско заузимање пољопривредног земљишта у непољопривредне сврхе • неповољно затечено стање шума • недовољна истраженост минералних потенцијала и компликована процедура за издавање одобрења за експлоатацију минералних сировина • недостатак стратегије коришћења хидрогеотермалних потенцијала • непостојање пројеката коришћења алтернативних извора енергије • изражени миграциони процеси (ка већим градовима или у иностранство). • повећање старости становништва и пораст учешћа старог у укупном становништву, посебно у руралном подручју. • несправна и непланска изградња нарочито у периурбаном појасу • неажуран катастар и нерешена питања власништва над земљиштем • неконкурентна постојећа привредна структура, успорено реструктурирање, недостатак инвестиција, застареле технологије, запуштене локације, угрожена животна средина у зонама експлоатације ресурса и у индустријским зонама • недовољна понуда инфраструктурно опремљених зона и савремених модела • недовољно развијен сектор МСП, недовољна гранска, секторска и регионална повезаност предузећа, • још увек незаокружен институционални оквир и недовољно развијене подстицајне мере за развој МСПП • недовољно валоризовани туристички потенцијали и недовољни смештајни капацитети • недовољна и непотпуна комунална опремљеност насеља • слаба интерна саобраћајна повезаност (нарочито у јужном делу планског подручја) • нерешени имовинско-правни односи • непостојање планске и пројектне документације за значајне инфраструктурне коридоре • застарела инфраструктурна мрежа и опрема железничког саобраћаја • неодговарајуће техничко - експлоатационе карактеристике путне мреже • тешки теренски услови на делу путне мреже • пролазак државних путева и железничке инфраструктуре кроз централне зоне насељених подручја

система заштите животне средине и заштите природе • разноврсна и квалитетна културна баштина од праисторјског до савременог доба; сачувана аутентичност услед слабе изградње нових објеката • сеизмичка рејонизација и стриктна примена стандарда асеизмичког пројектовања објеката и инсталација • постојање система за одбрану од града, пасивну и активну заштиту од поплава, планова заштите шума од пожара • доминантно учешће површина заштићених природних добара великог просторног обухвата • НП Копаоник • запажен број репрезентативних заштићених објеката геонаслеђа спелеолошког и хидролошког карактера.	• нерационално коришћење енергије, посебно електроенергије за грејне потребе • велики технички и нетехнички губици у транспорту и дистрибуцији енергије • велика специфична потрошња енергије по јединици производа • врло низак степен искоришћења потенцијала ОИЕ и непостојање базе података о потенцијалима ОИЕ • постојећа локална изворишта воде су углавном исцрпљена а стара водоводна мрежа условљава велике губитке • неизграђеност канализационе мреже и постројења за пречишћавање отпадних вода и лоше стање санитације у селима • неразвијени системи за заштиту од периодичних поплава, бујица и ерозије • временска неравномерност вода • недовољно међуопштинских споразума о заједничком управљању отпадом • непостојање организованог сакупљања отпада у руралним областима • велики број дивљих депонија и загађење вода, земљишта и ваздуха услед лоше праксе управљања отпадом • постојање простора са већом загађеношћу животне средине (локације индустријских постројења, рударски и термоенергетски објекти и њихово непосредно окружење); • недовољан надзор над спровођењем прописа из области заштите животне средине и непостојање ефикасног система финансирања заштите животне средине • недовољно и неравномерно спровођење заштите конзервације и обнове културних добара • непотпуност и недоступност информација о ризицима од могућих природних непогода, као и о последицама које могу изазвати • непостојање мониторинга природних, природно-антропогених и антропогених процеса у циљу заштите од природних непогода • мало учешће површина под најстрожим режимом заштите у укупној површини заштићених природних добара (постоје само унутар НП Копаоник и ПП Голија).
МОГУЋНОСТИ	ПРЕТЊЕ
• децентрализација и увођење регионалног нивоа управе • уравнотежени регионални развој планског подручја на основу умрежавања насеља и ФУП те повезивања ФУП са сличним подручјима ван граница • реиндустријализација и успостављање јаких економских центара у регионалном и субрегионалним центрима • децентрализација функција на нивоу локалне заједнице и обухватно планирање унутар ФУП • повећање приступачности унутар ФУП и између ФУП (кластери) • Физичка, економска и социјална обнова села и градова • повезивање пољопривреде са другим делатностима (туризам, занатство, мала привреда и др.) по моделу мултифункционалног развоја; • развој органске, еколошке производње, посебно у планинским пределима високог еколошког потенцијала; • значајне могућности за коришћење шумских плодова и гајење лековитог биља • активирање нових лежишта металичних минералних сировина и покретање експлоатације борних минерала	• наставак економске кризе, нестабилност и недостатак инвестиција • политичка неизвесност и неефикасност управљања развојем • аставак међурегионалних и унутаррегионалних развојних диспропорција • низак степен просторно-функцијских односа у мрежи ФУП (село-град) • наставак негативних демографских трендова • неусаглашен легислативни (Републичко законодавство и кодификација са ЕУ) и плански (хијерархичност, ингеренције различитих врста стратешких докумената) оквир • нерешена питања власништва над земљиштем и објектима • неусклађеност размештаја јавно-социјалне инфраструктуре са потребама и распоредом становништва • загађење земљишта и подземних вода од прекомерне и неадекватне употребе хемијских средстава у пољопривредној производњи • непланско и нерационално коришћење шумских ресурса • неповољни ефекти експлоатације минералних сировина на животну средину и саобраћајнице, те

• коришћење термалних вода као енергетског потенцијала, у рекреативне и балнеолошке сврхе • адекватнија валоризација саобраћајног положаја и разноврсне ресурсне основе • међугранска и међусекторска повезаност, регионални и локални кластери, нпр. индустријски, пољопривредни, туристички • понуда савремених локационих модела за инвестиције: brownfield и greenfield локације, индустријске зоне/паркови, технолошки паркови, слободне зоне, РТЦ, бизнис инкубатори, иновациони центри, развој географског информационог система • шумски отпад као биомаса (производња палета); • формирање заједничке туристичке понуде унутар планског подручја и заједно са суседним општинама • изградња аутопутева као попречних веза између постојећег аутопута и планираног аутопута Београд-Јужни Јадран • формирање међународног пловног пута током Велике Мораве • изградња хелидрома и регионалног аеродрома Лађевци • велики значај железничке инфраструктуре за формирање и функционисање европске железничке мреже • реализација међународног бициклическог коридора • изградња нових електро- енергетских објеката • изградња постројења за производњу електричне енергије, пре свега хидроелектрана • наставак гасификације градова и изградња магистралног гасовода Јужни ток • веће коришћење ОИЕ • интегрално управљање водама • могућност ширења водоводних система на сеоска подручја • изградња канализације, ППОВ и хигијенских септичких јама • водорегулације, мере и објекти у функцији заштите од великих вода • увођење стандарда ЕУ којима се обезбеђује квалитет животне средине • повећање површина заштићених природних добара (према међународним стандардима); • развој сеоског туризма • увођење норми и стандарда ЕУ којима се обезбеђује квалитет и савремени приступ управљања ризицима од природних непогода • институционализовање система одбране од природних непогода и примена европског модела који подразумева успостављање система за управљање кризама • повећање апсолутне површине под заштитом, посебно кроз реализацију будуће заштите природних добара Бељаница – Кучај, Мокра гора – Проклетије, Гоч – Гвоздац и Мојсињске планине – Сталаћка клисура. • повећање површина под најстрожим режимом заштите (превасходно унутар граница будућих природних добара Бељаница – Кучај и Мокра гора – Проклетије). • унапређење комплементарне заштите природних и вредности културног и историјског наслеђа.	• неадекватна рекултивација простора после експлоатације минералних сировина • Стварање неповољног социоекономског амбијента, • поларизација развоја услед неефикасне политике и мера за ублажавање унутаррегионлане неравномерности • неуспешна трансформација предузећа, недостатак инвестиција, неконкурентна привредна структура • успорено успостављање правног оквира за трансформацију просторне структуре привреде • пораст незапослености, неадекватна подршка развоју људских ресурса • додатна угроженост животне средине услед нерационалног и неадекватног коришћења природних ресурса и инфраструктурне неопремљености индустријских зона и локалитета • спорост у приступу одговарајућим фондовима на међународном нивоу; • бесправна и беспланска изградња у одређеним деловима • недовоља степен координације активности у планирању и реализацији развоја саобраћаја • нефлексибилан систем државних железница • недостатак планске и пројектне документације за трансформацију војних у цивилне аеродроме • постојање алтернативног паневропског коридора IV, IVa и Vc у близини (на растојању 50 до 100км) коридора X • велика неефикасност коришћења енергије • наставак даљег загађења површинских и подземних вода • низак ниво свести друштвене заједнице и локалне управе у погледу вредности и заштите културне баштине • реализација архитектонских замисли неких народних неимара • неусаглашено секторско планирање и слаба координација надлежних институција, служби и организација • недовољна одговорност органа локалне самоуправе у обављању надлежности над заштитом природних добара, посебно оних од изузетног значаја.
--	---

II. ВИЗИЈА, ПРИНЦИПИ И ЦИЉЕВИ РЕГИОНАЛНОГ ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА

1. Визија и принципи развоја

Визија просторног развоја Шумадијског, Поморавског, Рашког и Расинског округа, као дела јединственог Региона Шумадије и Западне Србије је простор који је:

Равномерно развијен, конкурентан и интегрисан са суседним функционалним подручјима, АП Косовом и Метохијом и Републиком Црном Гором, инфраструктурно опремљен, енергетски ефикасан и атрактиван за инвестирање, у складу принципима одрживог развоја и очуване животне средине.

Шумадијски, Поморавски, Рашки и Расински округ располажу значајним и још увек недовољно активираним природним потенцијалима и територијалним капиталом.

Основни **принципи** просторног развоја овог планског подручја су:

- унапређење територијалне кохезије;
- квалитетна животна средина;
- заштита, уређење и одрживо коришћење природног и културног наслеђа;
- просторно-функционална интегрисаност и трансгранично повезивање са окружењем;
- повећање конкурентности и енергетске ефикасности;
- полицентрични територијални развој (посебно јачање везе села и градских насеља);
- унапређење саобраћајне приступачности и доступности информацијама;
- развој културног и регионалног идентитета;
- перманентна едукација грађана и администрације, и учешће јавности у одлучивању; и
- заштита јавног интереса, јавних добара и добара у општој употреби.

2. Општи циљ и посебни циљеви

Општи циљ развоја и уређења простора подручја Регионалног просторног плана је:

- уравнотежен развој на интрарегионалном и интеррегионалном нивоу и повећање доступности планинских и периферних подручја Просторног плана, уз одговорно управљање развојем, уређењем и заштитом простора у складу са реалним потенцијалима и ограничењима природних и створених вредности и дугорочним потребама економског и социјалног развоја и заштите животне средине;

Посебни циљеви којима се остварује општи циљ и планска визија су:

- конкурсација региона и општина/градова за коришћење европских фондова или републичких средства за подстицање развоја најнеразвијенијих локалних заједница;
- спречавање деградације природних ресурса и добара и нерационалног коришћења простора, заштита ваздуха и вода, као и пољопривредног и шумског земљишта од непланске изградње у рубним зонама градова и већих урбаних насеља.

- равномернији регионални развој и размештај становништва, привредних и других активности, што захтева:
 - подстицање дисперзије мањих и средњих прерађивачких капацитета, заснованих претежно на сировинској бази подручја, где год то ресурси, технологије и локације дозвољавају;
 - јачање регионалних функција градова и децентрализацију осталих функција кроз општинске центре и центре заједнице насеља;
 - концентрацију полова развоја – индустријских комплекса и привредних зона, маркетинга и информатичких служби у регионалним и општинским центрима, односно програма и пројеката чистих технологија (у области енергетике, прерађивачке индустрије, туризма, пољопривреде, занатства и др.) претежно на сеоском подручју, водећи се принципима технолошке повезаности, економске оправданости и еколошке подобности;
 - развој просторно функционалних утицаја између регионалних и општинских центара, као регионалног функционално-урбаног система преко кога се остварују везе са београдским метрополитеном, Западном Србијом, АП Косовом и Метохијом, Републиком Црном Гором и шире.
- ублажавање депопулације и побољшање старосне структуре становништва мерама економске, социјалне и других политика, и реализација планских решења којима се утиче на: бржи економски просперитет и развој села, јачање економске позиције пољопривреде и пољопривредних произвођача, развој инфраструктурног и подизање комуналног и јавног стандарда у насељима.

3. Циљеви развоја по појединим областима

3.1. Становништво, мрежа насеља и јавне службе

Циљеви **демографског развоја** планског подручја су:

- отварање нових радних места као кључног фактора за стимулисање задржавања и прилива становништва на основу миграција.
- побољшање образовне и економске структуре, у складу са потребма друштва.
- имплементација националних стратегија и програма који се директно тичу решавања демографских проблема (Национална стратегија за подстицање рађања и Национална стратегија о старењу)
- унапређење услова за живот у центрима у мрежи насеља и микроразвојним центрима на руралном подручју, кроз обезбеђивање адекватне саобраћајне и комуналне инфраструктуре, доступност јавних служби и културних, спортских и других друштвених садржаја.
- увођење координисаног програма бриге о старима.

Основни циљ развоја мреже насеља је организовање и умрежавање насеља и функционалних урбаних подручја у урбани систем Србије, као основе за уравнотежен развој планског подручја, уз повезивање са суседним и даљим градовима и функционалним урбаним подручјима, као и унапређење структурних веза између њих које би смањиле унутрашње развојне диспропорције.

Оперативни циљеви су:

- успостављање хармоничнијег односа између центара (урбаних насеља) и њиховог руралног окружења (децентрализација општина и градова);
- институционално ојачавање градова и регионалног и субрегионалних центара;
- умрежавање насеља и функционалних урбаних подручја у јединствен систем који би омогућио уједначенији развој планског подручја;

- боља саобраћајна повезаност свих делова планског подручја, као предуслов формирању правилне структуре и јединственог урбано-руралног система насеља.

Основни циљ развоја и уређења сеоских насеља и подручја је очување и обнова социјалне, еколошко-физичке и економске виталности сеоских подручја, са повећањем квалитета живљења и привређивања на принципима одрживог развоја.

Оперативни циљеви су:

- јачање територијалне кохезије кроз повећање рурално-урбане сарадње,
- интегрисање села у социјални, привредни и културни развој шире заједнице,
- креирање стабилних и реалних услова за одржив економски и социјални развој,
- успостављање територијалног идентитета сеоских подручја,
- повезивање села у систем насеља и комуникација са центрима вишег реда,
- заштита животне средине, културне баштине, људи и добара,
- изградња саобраћајница, техничке и друштвене инфраструктуре, како би се повећала доступност, смањила изолованост, побољшао комунални и социјални стандард и квалитет живљења на селу и активирао локални територијални потенцијал.

Основни циљ организовања јавних служби је обезбеђење њихове доступности и остваривање загарантованих социјалних и културних услуга.

Оперативни циљеви развоја по секторима су следећи:

Предшколско образовање и васпитање:

- повећање приступачности и квалитета објеката предшколских установа, али и услуга које оне пружају;
- повећање капацитета предшколских установа;
- једнак приступ предшколским установама за сву децу;
- повећање обухвата предшколског образовања;
- укључивање приватног сектора и невладиних организација у организовање предшколских установа.

Основно образовање:

- остваривање релативно уједначених услова образовања за укупну циљну групу.
- подизање квалитета наставе у основном образовању;
- повећање просторне доступности основних школа за ученике из насеља у периферним деловима општина;
- уједначавање квалитета наставе и основног образовања на територији општина;

Средње образовање:

- равноправан приступ и могућности за учење и укључивање у образовне програме за све свршене ученике основне школе који желе да наставе школовање;
- обезбеђење квалитетног образовања у средњим школама и усклађивање образовних програма са професионалним квалификацијама потребним за развој локалних заједница.

Високо образовање:

- унапређење квалитета и понуде високог образовања на планском подручју.

Здравствена заштита:

- унапређење квалитета и доступности примарне здравствене заштите за све кориснике а нарочито за угрожене друштвене групе (деца, труднице, стари, сиромашни, лица са сметњама у развоју и др.);
- интегрисање услуга здравствене и социјалне заштите;
- унапређење стања опремљености у установама секундарне здравствене заштите.

Социјална заштита:

- остваривање минималних стандарда социјалних услуга;
- јачање начела солидарности;
- ширење различитих облика подршке организацијама цивилног друштва у организовању социјалних услуга;
- подстицање нестационарних и неинституционализованих облика социјалне заштите прилагођених потребама корисника;
- подржавање програма социјалне бриге за рањиве друштвене групе (стара изнемогла и социјално угрожена лица, деца лишена родитељског старања, лица са додатним потребама и др.).

Култура:

- развијање и подстицање модела прилагођених особеностима и потребама локалних заједница;
- увођење нових механизма и организационих форми културне политике и стварање кохерентног система који ће уравнотежити приватне и јавне иницијативе и омогућити интерсекторску сарадњу.

Спорт, рекреација и физичка култура:

- ширење масовног, здравствено-рекреативног спорта, са нагласком на улагања у школски спорт и обнову, и
- одржавање објеката и јавних простора намењених коришћењу деце, омладине и за рекреацију одраслих.

3.2. Привреда/економски развој и туризам

3.2.1. Привреда

Основни циљ просторног развоја и дистрибуције привреде/индустрије на подручју Шумадијског, Поморавског, Рашког и Расинског округа је: *Развој конкурентне регионалне просторно-привредне структуре са развијеном мрежом МСП и предузетништва која омогућава повећање запослености и стандарда живота, уравнотеженији развој и бољу позиционираност планског подручја у геопросторној структури Србије.*

Оперативни циљеви су:

- јачање позиције планског подручја као атрактивне дестинације за агломерирање активности и становништва;
- повећање запослености у великим привредним системима и у сектору МСПП;
- унапређење конкурентности, ефикасности и идентитета привредних активности у ширим просторним оквирима (развој заснован на знању, конкурентним локалним и регионалним брендovima, афирмација просторних целина, привредних сектора и грана);

- одрживи развој привреде/индустрије укључивањем еколошке компоненте у секторску, гранску и просторну димензију развоја производних и услужних активности;
- успостављање атрактивног пословног амбијента за привлачење инвестиција и институција за управљање развојем и координацију привредних активности;
- ублажавање неравномерне просторне дистрибуције привреде/индустрије и смањење унутаррегионалне поларизације нивоа развијености у правцу унапређења територијалне кохезије планског подручја.

3.2.2. Пољопривреда

Основни циљ коришћења пољопривредног земљишта и пољопривредне производње на планском подручју је: *Очување, заштита и рационално коришћење пољопривредног земљишта, као интегралног и ограниченог природног ресурса, уз поштовање хетерогених агроеколошких услова и социокултурних специфичности средине, у циљу специјализације пољопривредне производње и њеног унапређења као савремене, конкурентне и тржишно оријентисане активности, способне да оствари одговарајући обим и асортиман сигурне понуде квалитетне хране и сировина за развој конкурентне прерађивачке индустрије и побољша материјалне и социјалне услове живота сеоског становништва.*

С тим у складу, постављају се наредни **оперативни циљеви** који би требало да омогуће реализацију основног циља:

- повећање конкурентности пољопривреде кроз интензивирање и унапређење примарне пољопривредне производње, прераду, понуду и пласман високо квалитетних локалних пољопривредно-прехранбених производа;
- повезивање пољопривреде са компаративним делатностима (туризам, угоститељство и сл.) ради директног пласмана производа и подстицање диверзификације руралне економије развојем допунских делатности.
- обнова и валоризација традиционалних виногорја, очување њихових пејзажних, туристичких и економских вредности и унапређивања агротехничких услова узгајања винове лозе и технологије производње вина.

3.2.3. Шумарство

Основни циљ коришћења шумског земљишта и шумарства на планском подручју је: *Рационално, одрживо газдовање шумама, које подразумева управљање и коришћење шума и шумског земљишта на такав начин и у таквом обиму да се очува биодиверзитет, а да продуктивност, обнављање, виталност и потенцијал шума буду на нивоу који задовољава одговарајуће еколошке, економске и социјалне потребе, како на локалном, тако и на националном нивоу.*

Оперативни циљеви су:

- Повећање степена шумовитости, пошумљавањем шумског земљишта - чистина, пионирским врстама четинара и аутохтоним лишћарима, како би се успоставио оптималан однос шумских и других екосистема.
- Унапређивање здравствене, рекреативне, образовне, туристичке и естетске функције шумских екосистема.
- Подизање шумских појасева у подручјима угроженим поплавама и бујицама.
- Подизање шумских појасева око изворишта водоснабдевања.
- Стварање могућности за одрживо искоришћавање шумских плодова и лековитог биља.
- Боља контрола и сарадња са приватним власницима шума.

У области **ловства**, оперативни циљеви су:

- Повећање бројности популације ситне и крупне дивљачи, побољшање структуре (полне и старосне) популације крупне дивљачи и квалитета трофеја.
- Очување ретких и угрожених врста ловне дивљачи и остале фауне.
- Рационално коришћење популације осталих врста ловостајем заштићене дивљачи.
- Очување и унапређивање трајно заштићених врста дивљачи и дивље фауне.
- Планско организовање лова и ловног туризма на деловима подручја који су у функцији одрживог коришћења биолошких ресурса.

3.2.4. Туризам

Основни циљ развоја туризма је: *Развој туризма усклађен са активностима очувања и унапређења квалитета животне средине и природних и културних добара, вредности и ресурса уз истовремено активирање економских потенцијала планског подручја, повезан у јединствену интер и интрарегионалну туристичку понуду као подстицај за развој локалних заједница и читаве територије Србије.*

Оперативни циљеви развоја туризма су:

- интегрисање туристичке понуде са понудом окружења и развој туристичких производа према захтевима различите туристичке тражње
- спровођење националне концепције развоја туризма пледиране Просторним планом Републике Србије и Стратегијом развоја туризма Републике Србије ради боље организације туристичке привреде на читавој територији Републике
- повећање саобраћајне доступности свим деловима планског подручја и модалитета кретања (ваздушни, друмски, железнички саобраћај).
- заштита и промоција расположивих природних и антропогених туристичких ресурса на регионалном, националном и међународном нивоу.
- комплетирање јавно-комуналне и туристичке инфраструктуре у функцији развоја туризма и повећање стандарда услуга расположивих и планираних туристичких капацитета

3.3. Инфраструктурни системи

Циљеви развоја **друмског саобраћаја** на подручју Регионалног просторног плана су:

- ревитализација, модернизације и доградња постојеће мреже путева
- регулисање и измештање (изградњом обилазница) одвијања транзитног саобраћаја на деоницама јавних путева кроз урбанизована подручја у циљу повећања безбедности саобраћаја и позитивних ефеката на животну околину
- резервисање простора за изградњу планираних саобраћајница
- повезивање друмске инфраструктуре са осталим видовима саобраћаја
- регулисање небезбедних укрштања путева нижег ранга са државним путевима I и II реда и регулација небезбедних укрштања са железничком инфраструктуром
- развој бициклическог саобраћаја изградњом међународног бициклическог коридора и бициклическе инфраструктуре у урбаним срединама
- подизање нивоа услуга у јавном превозу путника у погледу уређења станица, стајалишта и осавремењавања возног парка
- подизање квалитета заштите животне средине у саобраћајним коридорима
- подизање нивоа услуге саобраћајно-транспортног система
- успостављање ефикасне институционалне координације
- подизање нивоа регионалне приступачности.

Циљеви развоја железничког саобраћаја:

- усклађен развој система са плановима суседних земаља и европске уније
- модернизација и реконструкција пруга и пратеће опреме као и обнављање возних средстава
- подизање нивоа квалитета услуге у превозу путника и робе што ће утицати на повећање конкурентске способности и рационалну рерасподелу на све видове саобраћаја
- резервисање простора за изградњу и изградња планираних магистралних и регионалних железничких пруга
- регулисање небезбедних укрштања друмских путева са железничком инфраструктуром
- увођење електровуче због побољшања енергетског биланса земље и позитивних еколошких ефеката
- развој транспортног система према потребама и захтевима корисника железничких услуга
- стварање повољнијих услова за ефикасно и економски оправдано функционисање система.

Циљеви развоја водног саобраћаја:

- успостављање међународног пловног коридора током Велике Мораве у складу са развојним програмима Републике Србије
- развој терминала мултимоданог транспорта у лукама
- развој путничког саобраћаја
- развој наутичког туризма.

Циљеви развоја ваздушног саобраћаја:

- реализација регионалног аеродрома Лађевци пренаменом и доградњом војног у цивилно-војни аеродром
- координисање активности на изради планова и пројеката у функцији оптималног искоришћења постојећих капацитета.

Циљеви у области интермодалног транспорта:

- оптимизација транспортне мреже и повећање укупне транспортне ефикасности транспортног система планског подручја.
- подизање нивоа квалитета транспортне услуге
- смањење транспортних трошкова и загађења животне средине
- развој терминала интермодалног транспорта (контејнерски, Hucker-pack, Ro/Ro) и интеграција терминала у националну и међународну саобраћајну мрежу.

Циљеви у области енергетике:

- омогућавање одрживог развоја планског подручја, усклађеног са енергетским, економским, еколошким, просторним и другим локалним специфичностима;
- обезбеђење електроенергетске инфраструктуре за поуздано, сигурно, квалитетно и економично снабдевање конзума, уз рационалну употребу електричне енергије;
- смањење енергетских потреба код свих потрошача енергије применом норми енергетске ефикасности, економских инструмената и организационих мера;
- интензивирање истраживања и коришћења обновљивих извора енергије на подручју Просторног плана;
- побољшање рада и поузданости постојећих и изградња нових објеката преносне и дистрибутивне мреже;
- развој централизованих система даљинског надзора и управљања;

- развој централизованих система снабдевања топлотном енергијом у општинским центрима;
- изградња инсталације јавног осветљења по стандардима Међународне комисије за осветљење или важећим европским нормама;
- обезбеђење почетних услова за развој гасификације у подручјима у којима нема гасоводне инфраструктуре, а самим тим и бржи привредни развој и виши стандард живљења и рада;
- реконструкција, ревитализација и модернизација постојеће и изградња нове термоенергетске инфраструктуре, уз спровођење неопходних мера за снижавање интензитета штетних емисија и заштиту животне средине;

*Основни циљ развоја **водопривредне инфраструктуре** је оптимизација система водопривредне инфраструктуре и усклађивање развоја водопривредних система са циљевима очувања животне средине и других корисника на овом простору, и он је усаглашен са Водопривредном основом Републике Србије и Просторним планом Републике Србије.*

Оперативни циљеви су:

- Трајно решење снабдевања насеља водом, са обезбеђеношћу не мањом од 97%;
- Трајно решење снабдевања индустрије водом са обеђеношћу од 95-97 %;
- Приоритетно и максимално коришћење локалних изворишта водоснабдевања, а недостајуће количине воде обезбеђивати из регионалних система водоснабдевања;
- Рационално коришћење воде за пиће и виšekратно коришћење воде у технолошким процесима, као и смањење специфичне потрошње у свим видовима потрошње;
- Израда Елабората о зонама санитарне заштите према Правилнику из 2008.године, и успостављање свих зона санитарне заштите за изворишта водоснабдевања;
- Дефинисање и овера резерви подземних вода за сва изворишта јавног водоснабдевања;
- Заштита квалитета подземних и површинских вода и довођење квалитета вода река у прописане категорије.
- Осавремењавање водоводних система;
- Повезивање локалних водовода у веће подсистеме;
- Смањење губитака у водоводним системима;
- Усаглашавање развоја система за водоснабдевање и одвођење отпадних вода;
- Изградња система за одвођење и пречишћавање отпадних вода у свим градским и приградским насељима;
- Санитација сеоских насеља, посебно у зонама изворишта, изградњом вододрживих септичких јама и организованим пражњењем;
- Канализационе системе развијати по сепарационом систему;
- Индустријске отпадне воде комплетно пречистити уколико се испуштају у водотокове, односно извршити претходни третман уколико се испуштају у фекалну канализацију;
- Атмосферску канализацију димензионисати према значају подручја које се штити (двогодишња до петогодишња киша);
- Заштита насеља, индустријских комплекса и пољопривредних површина од спољних и унутрашњих вода;
- Заустављање раста штета од поплава спречавањем грађења у плавним зонама;
- Стварање услова за наводњавање на земљиштима највећих бонитетних класа;

- Побољшање режима малих вода на водотоцима
- Антиерозионо уређење сливова.

Основни циљ развоја телекомуникационе инфраструктуре је изградња и организација савремене електронске комуникационе мреже и доступност свих савремених сервиса сваком домаћинству и привредном субјекту на планском подручју.

Оперативни циљеви су:

- потпуна дигитализација телекомуникационе инфраструктуре
- повећање броја претплатника фиксне телекомуникационе мреже и достизање пенетрације од око 42%
- развој широкопојасне мреже и увођење савремених телекомуникационих услуга уз уравнотежен развој на планском подручју
- широкопојасни приступ мрежи сваком привредном субјекту, државним установама и организацијама као и грађанима који то затраже
- обезбеђивање јавних терминала за приступ интернету (у јавним установана, школама, библиотекама, аутобуским и жел. станицама, домовима здравља, месним заједницама, поштама и др.)
- обезбеђивање бежичне телекомуникационе мреже за ретко насељена и удаљена подручја и насеља
- повећање квалитета услуга мобилних телекомуникација;
- повећање процента покривености простора коришћења услуга мобилних телекомуникација уз повећање пенетрације
- потпуна дигитализација радиодифузије
- подизање нивоа и унапређење квалитета поштанских услуга уз достизање стандарда квалитета прописаних у ЕУ.

Основни циљ управљања отпадом је развијање одрживог система управљања отпадом у циљу смањења загађења животне средине.

Оперативни циљеви су:

- Доношење регионалних и локалних планова управљања отпадом у складу са законом;
- Проширење и јачање административних капацитета на локалном нивоу у области управљања отпадом;
- Подстицање рециклаже и поновног искоришћења отпада и изградња рециклажних дворишта, ради очувања природних ресурса и животне средине;
- Изградња регионалних центара за управљање комуналним отпадом и трансфер станица у општинама у складу са стратешким документима;
- Успостављање система за управљање посебним токовима отпада (отпадне батерије и акумулатори, отпадна уља, отпадне гуме, неупотребљива возила);
- Затварање и санација постојећих сметлишта комуналног отпада, ремедијација контаминираних локација опасног отпада и ревитализација простора.

3.4. Заштита простора

3.4.1. Заштита животне средине

Основни циљ заштите и унапређења животне средине је: Заустављање даље деградације, превентивна заштита од свих планираних активности које могу угрозити постојећи квалитет природне и животне средине, уз санацију и ревитализацију угрожених подручја.

Оперативни циљеви су:

- Очување постојећих природних вредности и природних ресурса у циљу постизања рационалне организације и коришћења простора.
- Јачање система заштите и управљања животном средином предузимањем превентивних мера.
- Институционално, организационо и кадровско јачање система заштите природне и животне средине.
- Санирање стања најугроженијих простора и еколошких "црних" тачака на планском подручју.
- Унапређење животне средине уз истовремену пажњу у односу на воду, ваздух и земљиште као и друге елементе здравог еколошког система.
- Успостављање система контроле свих облика загађивања и праћења стања квалитета животне средине.
- Повећање обима инвестиција за заштиту животне средине.
- Подизање и јачање нивоа еколошке свести, информисања и образовања становништва о еколошким проблемима уз укључивање јавности у доношење одлука у погледу мера заштите животне средине

3.4.2. Заштита природних система и ресурса

Основни циљ заштите, уређења, коришћења и развоја природних система и ресурса је: *Пуно планско и одрживо искоришћење свих врста геолошких ресурса, шумског и пољопривредног земљишта у складу са развојним могућностима и поштовањем мера заштите.*

Оперативни циљеви су:

- Одрживо коришћење пољопривредног земљишта и заустављање непланске пренамене у непољопривредне сврхе (за потребе ширење насеља, изградње саобраћајница, индустријских зона и привредних објеката), уз поштовање хетерогених агроеколошких услова и социокултурних специфичности средине;
- Спречавање деградације педолошког слоја и пашњака, као и нарушавања биолошког и пејзажног потенцијала травних површина, предузимањем одговарајућих мера у домену коришћења и уређења земљишта;
- Заустављање и ублажавање процеса ерозије;
- Заштита шумског земљишта од непланске пренамене за потребе ширења пољопривредних површина и насеља, и изградње инфраструктурних и привредних објеката и система.
- Заштита и унапређење стања постојећих шума кроз санацију и мелиорацију девастираних шума садњом високопродуктивних аутохтоних лишћара, уз интензивну негу и заштиту постојећих шума у свим фазама развоја.
- Повећање степена шумовитости, пошумљавањем шумског земљишта - чистина, пионирским врстама четинара и аутохтоним лишћарима, како би се успоставио оптималан однос шумских и других екосистема, и уз фаворизовање подизања састојина аутохтоних врста и очувања аутохтоних пејзажа.
- Подизање шумских појасева у подручјима угроженим поплавама и бујицама, и око изворишта водоснабдевања.
- Повећање популације ситне дивљачи у равничарским и брдским пределима, побољшање структуре популације крупне дивљачи и очување угрожених врста ловне дивљачи.
- Подстицање детаљних геолошких и хидрогеолошких истраживања.

3.4.3. Заштита културних добара

Основни циљ заштите културног наслеђа је: *очување баштине националне и других култура које су се развијале на предметном простору, као необновљивог ресурса, и његово преношење будућим генерацијама*

Оперативни циљеви су:

- очување укупног фонда непокретног културног добра;
- реинтеграција културних добара у савремени животни простор;
- успостављање интегративне заштите (заштита наслеђа у одговарајућем аутентичном окружењу);
- успостављање система управљања културним наслеђем у склопу одрживог развоја подручја;
- повећање доступности непокретних културних добара, побољшањем квалитета регионалне и локалне путне мреже, и адекватном презентацијом и интерпретацијом добара;
- јачање свести и информисање јавности, посетилаца и локалног становништва о вредности и значају културне баштине, њеној адекватној заштити и коришћењу;
- утврђивање и уређење заштићене околине непокретних културних добара;
- заштита непокретних културних добара од свих облика неконтролисане изградње и реконструкција непримерених постојећој изграђеној структури;
- очување, унапређење и заштита предела, амбијената и пејзажа око непокретних културних добара, у оквиру комплексног уређења и презентације ових целина;
- обављање систематских археолошких истраживања, утврђивања статуса и категоризације културних добара која уживају статус предходне заштите;
- формирање и уређење етно-паркова, ради очувања објекта народног градитељства;
- формирање јединствене информационе основе о културном наслеђу ради евидентирања, целовите валоризације и категоризације непокретних културних добара.

3.4.4. Заштита од интереса за одбрану земље и заштита од прир. непогода

Основни циљ заштите од природних непогода је: *интегрално управљање природним условима као фактором настанка природних хазарда, што је и основа за обезбеђење услова за ефикасан просторни развој, очување људских живота и материјалних добара.*

Оперативни циљеви су:

- управљање природним условима у складу са очувањем постојећих природних вредности и заштитом животне средине
- унапређење заштите од природних непогода
- успостављање и јачање система за управљање сеизмичким ризиком, карта сеизмичке микрорејонизације у складу са стандардима ЕУ
- успостављање и строго поштовање стандарда, критеријума и норматива за планирање, пројектовање и изградњу, као и за одржавање свих објеката у циљу заштите од појаве клижења дефинисаних Законом
- спровођење мера превенције, приправности и одговора на природне непогоде на свим нивоима (од предузећа, преко општинских органа до Републике Србије)
- институционално, организационо и кадровско јачање система одбране од природних непогода
- обнова и унапређење деградираних природних услова услед манифестације природне непогоде

Основни циљ усаглашавања просторног развоја са потребама одбране земље је: стварање просторних услова који ће у потпуности одговарати потребама савременог система одбране, ради сигурног функционисања у условима угрожавања безбедности, обезбеђење просторних услова за несметано функционисање војних комплекса и објеката од посебног значаја за одбрану земље, смањење негативних утицаја војних комплекса на животну средину и простор за посебне намене.

Основни циљ цивилне заштите је: успостављање адекватног система заштите становништва, материјалних и природних ресурса и животне средине становништва, материјалних и природних ресурса у случају елементарних непогода и удеса, заснованог на свеобухватној процени ризика и опасности који угрожавају државу и њене грађане. Овај циљ се реализује имплементацијом савременог модела управљања ризицима од катастрофа, који подразумева:

- специфично просторно планирање у потенцијално угроженим зонама, са рејонизацијом површина према степену угрожености;
- обезбеђење оптималне координације и синхронизације свих активности на заштити и ублажавању последица;
- имплементацију система телекомуникација који омогућава максимално брзу реакцију свих служби у ванредним ситуацијама

3.4.5. Заштита природних вредности

Основни циљ заштите природе је: *обезбеђење ефикасног система заштићених подручја у циљу интегралне заштите, неговања и унапређења природних добара, али и њиховог одрживог коришћења, кроз формирање адекватног и репрезентативног система заштићених подручја чији су интегрални делови заштићене вредности биодиверзитета, геодиверзитета и разноврсности предела овог простора.*

Оперативни циљеви су:

- повећање површина заштићених природних добара,
- повећање површина под заштићеним природним добрима већег просторног обухвата,
- повећање површина заштићених природних добара које се налазе у режиму I степена заштите,
- унапређење управљања и спровођења режима заштите на заштићеним подручјима,
- квалитативно побољшање стања биолошке разноврсности, а посебно стања популација ретких и угрожених врста; истовремено, потребно је континуирано пратити квалитет стања објеката геонаслеђа (посебно објеката чија је генеза везана за геоморфолошке и хидролошке феномене краса),
- рационално коришћење природних ресурса, посебно у циљу експлоатације за потребе пољопривреде и сточарства, водоснабдевања, шумарства, рударства и енергетике и др.

III. КОНЦЕПЦИЈА, ПРОПОЗИЦИЈЕ И ПЛАНСКА РЕШЕЊА РЕГИОНАЛНОГ ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА

1. Општа концепција, пропозиције и планска решења регионалног просторног развоја

Основно стратегијско опредељење је постизање **већег степена функционалне интегрисаности подручја** Плана којим се обезбеђују услова за знатно већу интеграцију планског подручја:

- *интратррегионално* - у оквиру простора Шумадијског, Поморавског, Рашког и Расинског округа, што подразумева смањење унутрашњих субрегионалних разлика, односно квалитативне промене у просторној, саобраћајној, економској и социјалној структури (нарочито брдско-планинских подручја са израженим дисфункцијама социјалног и економског развоја);
- *интеррегионално/трансгранично* - са суседним функционалним подручјима (окрузима, подручјем београдског метрополитена, општинама западне, јужне и источне Србије, као и АП Косовом и Метохијом, Црном Гором) што захтева реализацију приоритетних планских решења од значаја за више општина/градова на планском подручју (нарочито повезивање преко коридора 10 и других саобраћајних коридора, и реализација других инфраструктурних система); и
- *трансрегионално* – са даљим окружењем на заједничним пројектима у и случају заједничних сличности и интереса (међународни пројекти, пројекти ЕУ и др.).

Регионална организација Републике Србије са пет региона, позиционира планско подручје у оквиру Региона "Шумадија и Западна Србија", који се налази на главној осовини републичког развоја, између Београда и Ниша као урбаних центара међународног значаја (према ППРС), и уз помоћ својих урбаних центара државног значаја (Крагујевац, Краљево, Крушевац, Моравско Трограђе, Нови Пазар, Ужице, Чачак) формира попречне везе (трансферзале развоја), постављене управно на "кичму" развоја Србије (великоморавску осовину).

Планским подручјем (великоморавском долином) простире се развојна осовина I ранга као најзначајнија осовина развоја Србије (пored дунавске осовине развоја), односно систем градова који имају највећи потзеницијал и снагу. Од ње се протеже *западноморавска развојна осовине*, као трансферзала постављена управно на *великоморавску осовину*.

Овакав положај представља основни ресурс за даљи развој планског подручја, јер му омогућава повезивање са свим крупним инфраструктурним системима од значаја за Републику. Ово истовремено значи и могућу добру комуникацију међу насељима у овом простору, као и даљу надградњу централних функција и привредних потенцијала.

Равномерни развој планског подручја у оквиру Републике Србије се може постићи на следећи начин:

1. подршком развоју регионалних и субрегионалних **осовина развоја**, значајним за равномернији развој подручја Просторног плана, тачније, планским јачањем **ослонца на великоморавску осовину развоја** (веза Коридор X - Крагујевац - Краљево - Нови Пазар, веза Коридор X - Крушевац - Краљево, формирање Моравског Трограђа, односно кластерисање ФУП-ова).

2. адекватним третманом **путне и железничке магистрале** на осовинама развоја.

Основ путног саобраћајног система планског подручја је ослонац на аутопутске коридоре и правце државних путева, везане на шире српске и европске системе:

- Лапово/Коридор X - Крагујевац - Краљево - Рашка - Нови Пазар - Рибарићи (веза великоморавског и западноморавског коридора и даља веза са Босном, Косовом и Црном Гором. Лепеничко-гружански и даље Ибарски коридор повезују различите делове Србије са већ значајно израженим токовима робе и путника.
- западноморавски коридор (Појате–Крушевац–Краљево и даље ка Чачку, Ужицу и Босни), који се са источне стране великоморавског коридора наставља потезом Параћин - Зајечар и даље ка Бугарској.
- “шумадијска магистрала” (Крагујевац–Топола–Младеновац–Коридор X), као и доградња на правцу Младеновац - Топола - Рудник - Таково и веза на Београд - Јужни Јадран.
- “Колубара-В.Морава” (Марковац/Коридор X – Рача – Топола –Аранђеловац – Лазаревац – Ваљево и даље ка Босни).
- *саобраћајни “троугао”* Лапово–Појате–Краљево (једнакостранични троугао странице цца 50 км) , захвата све најважније путне правце планског подручја, а поменута чворишта представљају базу за формирање (привредне, функционалне и саобраћајне) “централне конурбације”.

У делу железничког саобраћаја посебан значај за планско подручје има:

- будући правац магистралних пруга за велике брзине, који као део европске мреже на потезу Београд-Ниш, пролази и кроз ово подручје.
- реконструкција и електрификација пруге Лапово-Крагујевац-Краљево-Рашка- (Нови Пазар/планирана деоница) и даље ибарском долином према Косову, Македонији и Грчкој, као и пруге Сталаћ-Крушевац-Краљево-Пожега (модернизација основних железничких праваца планског подручја у циљу повезивања значајних привредних центара).
- потенцијални железнички правац Крагујевац-Топола-Аранђеловац, као веза на потенцијални правац Вреоци - Аранђеловац - Младеновац, а преко њега са ширим подручјем Београда, Западне Србије, Босне и Црне Горе (пруга Београд-Бар).

У делу ваздушног саобраћаја посебан значај за планско подручје има:

- планирање аеродрома одговарајућег капацитета за планско подручје (Лађевци), што захтевају урбани и привредни капацитет овог подручја, и услови за одвијање унутрашњег, привредног и туристичког саобраћаја на подручју Региона Шумадије и западне Србије.

3. планским дефинисањем најзначајнијих елемената **јавних служби** на нивоу планског подручја, од битног утицаја на развој овог подручја.

Уз стимулативне мере и услове да и најмањи центри обезбеде објекте који задовољавају потребе грађана на одговарајућем нивоу, треба дефинисати потребе и основну мрежу најважнијих објеката јавних служби значајних за планско подручје, као и надлежности у реализацији и обезбеђењу средстава, што би створило основ за успостављање реалних приоритета.

4. планским третманом **пољопривреде**, као развојне функције базиране на коришћењу природних потенцијала.

Кроз глобално вредновање и рејонизацију према могућностима пољопривредне производње, планско подручје има веома високу оцену, посебно у делу воћарско-

виноградарске производње и сточарства (побрђе Рудника, Левач, Жупа), а затим и ратарства (Поморавље). Пошто се управо на овој производњи базира програм здраве (биолошки вредне) хране, у том смислу је потребно плански дефинисати подручја за ову намену, као један од највећих извозних потенцијала, и привредни и еколошки програм планског подручја. Такође, потребно је разрадити системе који треба да подрже ову производњу, како у делу мелиорације и наводњавања, тако и у делу регионално организоване привредне и научне инфраструктуре (прерађивачки центри и капацитети, сировине, стручне, образовне и научне институције и др.).

5. дефинисањем развојних **индустријских грана** на регионалном нивоу (аутомобили, привредна возила, грађевинске машине, базна хемија, наменска индустрија...), а везано за највеће регионалне индустријске центре (Крагујевац, Краљево, Крушевац, Јагодина, Трстеник, Нови Пазар) и њихове програме и капацитете.

Даља валоризација и развој постојећих индустријских капацитета и програма планског подручја (од којих неки имају и национални карактер), подразумевају развој индустријских центара који по својим постојећим капацитетима и програмима, условима локација, радне снаге и стручног кадра, омогућавају квалитетну надградњу привредних програма развојног карактера (регионалног, националног и европског). У том смислу, развојне гране привреде треба везивати за ове центре развоја и дати им регионални карактер.

6. планирањем посебног програма у делу **туризма**, који ће у оквиру успостављених туристичких кластера валоризовати оне туристичке дестинације и просторе, који поред природних истичу и културно-историјске вредности планског подручја. Овај програм нема само привредни и развојни, већ и афирмативни карактер, у смислу презентовања Србије као јединственог дела европског историјског и културног простора.

Планско подручје своје туристичке програме реално базира на ширим захватима планинских подручја, на којима се могу развити програми одмора, рекреације и спорта, бањског туризма и лова. Не сме се занемарити туризам који се ослања на значајне објекте историјског и културног наслеђа, а нарочито веће културно-историјске целине.

На планском подручју посебно је значајан европски пут културе *Трансроманика* (групација културног споменичког наслеђа долине Ибра, од Краљева до Новог Пазара). Долина Ибра је целовито подручје са најзначајнијим споменицима културе, од којих су два на УНЕСКО листи светског наслеђа, и мора се развијати као посебан национални програм, а не као комплементарни програм туристичке понуде Копаоника или Голије.

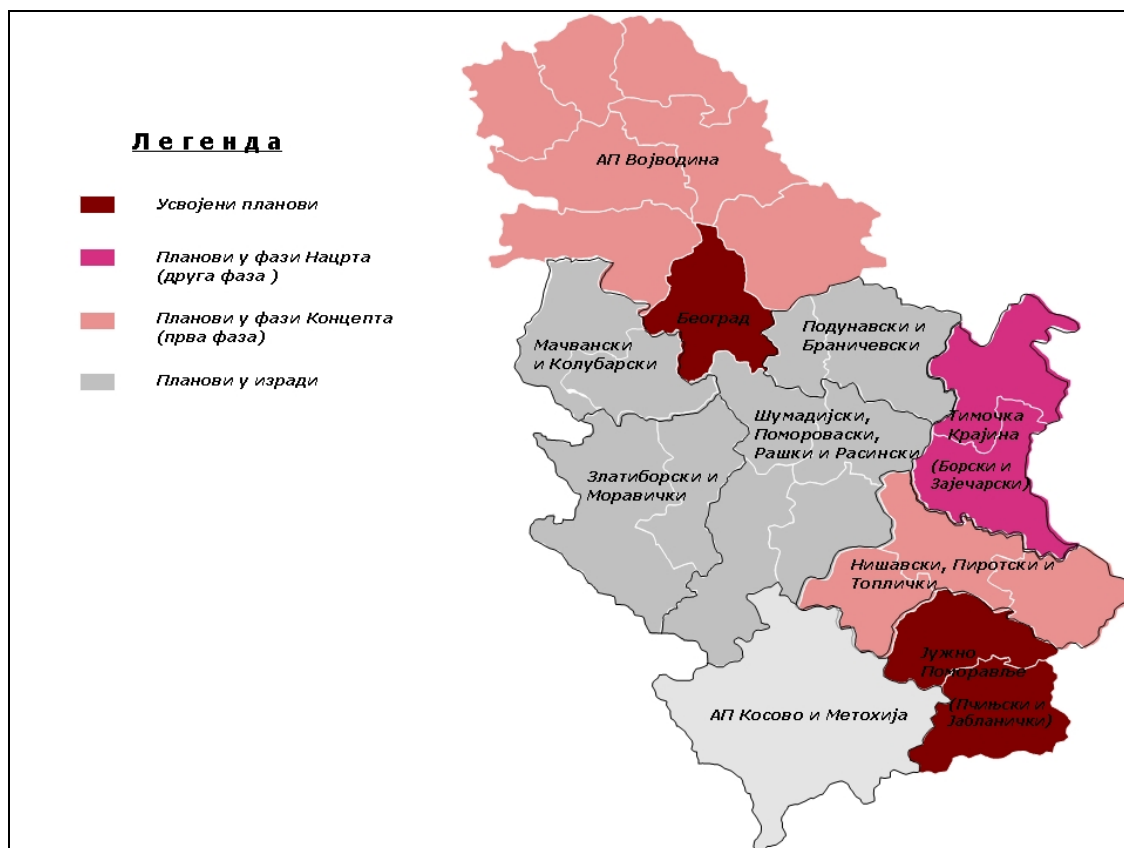
Од културно-историјског значаја је и *шире побрђе Рудника* са "линијом Карађорђа" (Орашац - Топола - Рача) и "линијом Милоша" (Таково - Г.Милановац - Крагујевац), чија чворишта, а посебно Опленец (Топола) и Милошев венац (Крагујевац), морају имати национални значај.

7. планским дефинисањем **заједничких функција и програма у оквиру Региона** "Шумадија и Западна Србија" (у оквиру планског подручја РПП "Шумадијског, Поморавског, Рашког и Расинског округа", РПП "Златиборског и Моравичког округа" и РПП "Колубарског и Мачванског округа"). Пошто по својим развојним потенцијалима и капацитету појединачна планска подручја не могу самостално развити све елементе функција и опреме региона нивоа НТСЈ 2, морају се плански ослонити једно на друго.

Развој Региона довео би до „спуштања“ функционалног тежишта ка средишту Србије, без битног утицаја на локацијске, демографске, урбане, инфраструктурне и метрополитенске предности Београдског МЕГА, односно српске, балканске и европске

развојне потенцијале Београда. Овим би се дао подстицај општем и регионалном развоју неразвијеног дела Републике, т.ј. директно би се остварио најповољнији утицај.

Карта 6: Обухват свих Регионалних просторних планова на територији РС

Извор: Републичка агенција за просторно планирање

8. повезивањем **градова са планског подручја**, са идејом да се спречи метрополитенски развој регионалних центара који би имао негативне последице на општине у окружењу, односно да се будући развој одреди у оквиру система који у простору, бази и функцијама обухвата град и суседне општине у оквиру развојног коридора. Овакав концепт иницира боље коришћење заједничких потенцијала, са редистрибуцијом функција, производних капацитета и становништва у смеру који може бити и супротан од текућег одливања према граду. Ова идеја утемељује регионалну основу одрживог развоја као принципа планирања, односно његове најбитније компоненте: еколошко-физичку, економску и социјалну:

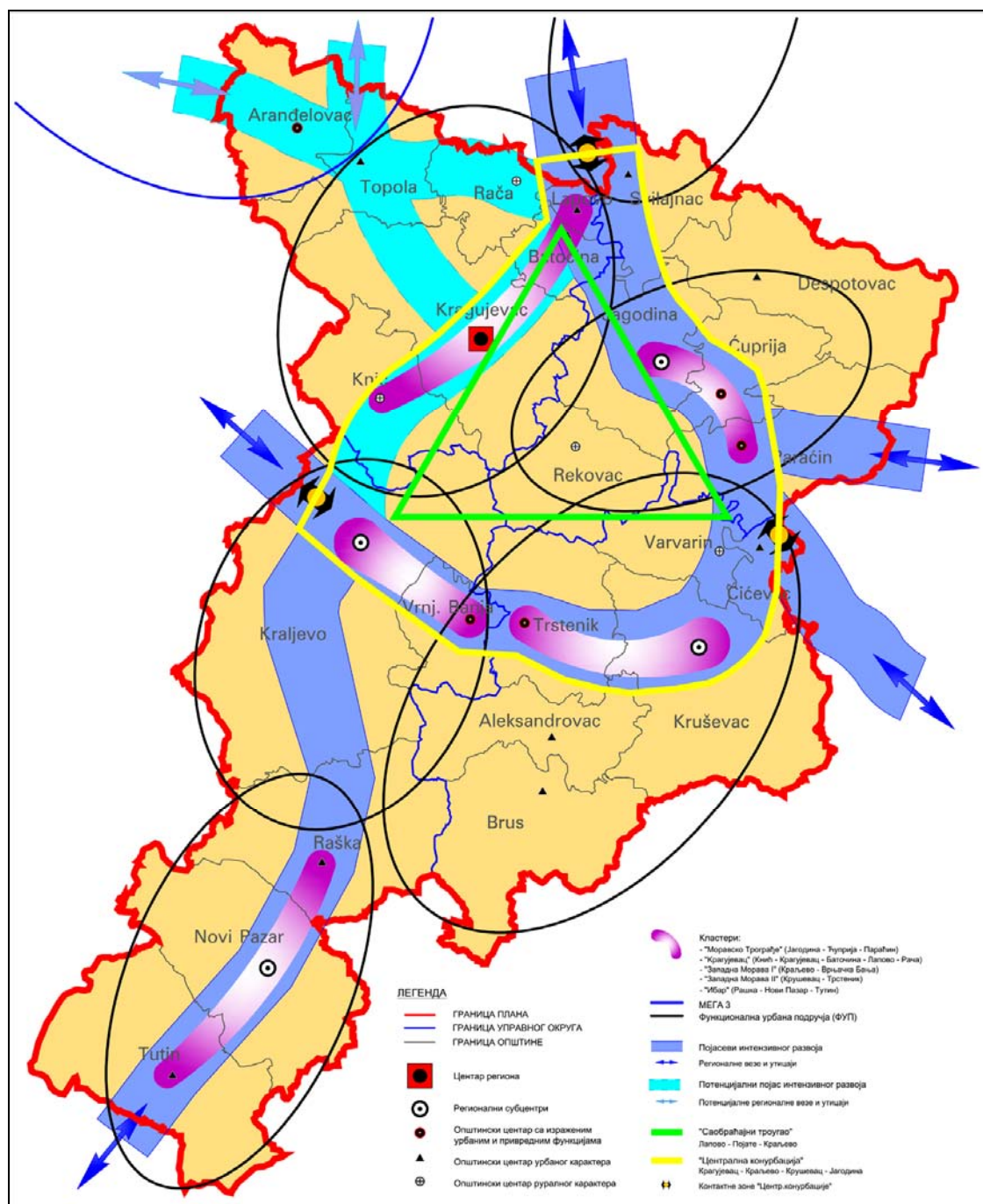
- Кластер "Крагујевац" (Кнић-Крагујевац-Баточина-Лапово-Рача).
- Кластер "Моравско Трограђе" (Јагодина-Ћуприја-Параћин).
- Кластер "Западна Морава" (Краљево-Врњачка Бања-Трстеник-Крушевац).
- Кластер "Ибар" (Рашка-Нови Пазар-Тутин).

9. планском разрадом мера и инструмената за **спровођење плана**, а посебно за подстицање регионалног развоја и равномерног територијалног развоја, као и смерница за израду планских докумената и друге развојне документације за подручје плана.

10. планским избором **реалних приоритета** развоја, приоритетних активности и стратешко-развојних пројеката (прве етапе спровођења плана).

Програм имплементације РПП садржи нарочито: приоритетне пројекте за остваривање просторног уређења; динамику за уређење појединих просторних целина и приоритетних пројеката; износе и изворе средства за финансирање пројеката; рок извршења пројеката; одговорност за извршење пројеката; показатеље за праћење промена стања у простору.

Карта 7: Општа концепција регионалног просторног развоја

2. Концепција, пропозиције и планска решења развоја појединих области

2.1. Становништво, мрежа насеља и јавне службе

2.1.1. Становништво

Као почетак пројекционог периода узети су резултати пописа становништва 2002. године, као и најновији подаци Пописа 2011. године. Узимајући у обзир континуитет депопулације на планском подручју, а која је потврђена и према првим подацима Пописа 2011. године, приликом израде пројекције будућег развоја становништва планског подручја нереално је очекивати да се неповољни правци демографских промена могу потпуно зауставити у предвиђеном планском периоду. Испољене тенденције у досадашњем демографском развоју (са наглашеним слабљењем демографског потенцијала и одмаклом фазом биолошке депопулације у којој се налази већина насеља, сем општинских и градских центара) донекле се могу ублажити ефектима побољшања општих друштвених токова и применом планских пропозиција до 2025. године. Према оваквом сценарију број становника би се у будућности кретао на следећи начин:

Подручје	Попис 1991.г.	Попис 2002.г.	Попис 2011.г.	Пројекција 2025.г.	Индекс промене 2011.-2025. г.
Подручје Плана	1.110.344	1.076.884	1.044.304	1.033.612	98,9
Шумадијски упр. округ	303.484	298.778	290.900	287.269	98,7
Општина Аранђеловац	46.442	48.129	46.079	44.279	96,1
Општина Баточина	12.641	12.220	11.759	11.348	96,5
Општина Кнић	18.186	16.148	14.205	12.705	89,4
Град Крагујевац	176.743	175.802	177.468	180.128	101,5
Општина Лапово	8.606	8.228	7.707	7.327	95,1
Општина Рача	14.384	12.959	11.475	10.375	90,4
Општина Топола	26.482	25.292	22.207	21.107	95,1
Поморавски управни округ	240.715	227.435	212.839	205.022	96,3
Општина Деспотовац	28.357	25.611	22.995	20.924	91,0
Град Јагодина	73.796	70.894	71.195	71.906	101,0
Општина Параћин	60.501	58.301	54.267	51.567	95,0
Општина Рековац	16.015	13.551	10.971	9.874	90,0
Општина Свилајнац	26.738	25.511	23.391	22.231	95,0
Општина Ћуприја	35.308	33.567	30.020	28.520	95,0
Рашки управни округ	293.311	291.230	300.102	310.218	103,3
Општина Врњачка Бања	25.275	26.492	27.332	28.425	104,0
Град Краљево	122.987	121.707	124.554	126.954	101,9
Град Нови Пазар	82.767	85.996	92.766	100.166	108,0
Општина Рашка	28.294	26.981	24.680	22.980	93,1
Општина Тутин	33.988	30.054	30.770	31.693	103,0
Расински управни округ	272.834	259.441	240.463	231.103	96,1
Општина Александровац	31.906	29.389	26.534	24.974	94,1
Општина Брус	20.758	18.764	16.293	14.893	91,4
Општина Варварин	21.917	20.122	17.772	16.372	92,1
Град Крушевац	133.911	131.368	127.429	125.529	98,5
Општина Трстеник	52.796	49.043	42.989	40.489	94,2
Општина Ћићевац	11.546	10.755	9.446	8.846	93,6

До 2025. године се очекује благи пораст броја становника у Рашком управном округу, за 3,3%, и то у градовима и општинском центрима, изузев општине Рашка. Остали управни окрузи би наставили демографски пад у већини насеља, сем у градовима, тј. окружним центрима. Наведене процене броја становника представљају сценарио који не претпоставља значајне промене у друштвено-економској структури становништва.

Уколико, међутим, дође до значајнијег социо-економског развоја планског подручја могућа су одступања у односу на овај сценарио. Применом планских мера подстицаја наталитета, привредног раста, запошљавања, активирањем аутохтоних потенцијала и подршке руралним подручјима у погледу образовања, оспособљавања и креирања радних места ван пољопривреде, у свим деловима подручја Просторног плана може се очекивати благи пораст становништва у периоду 2015-2025. године.

Основна планска претпоставка је обнова привредних капацитета и интензивирање инвестиционе активности имајући у виду богатство природних ресурса и друге потенцијале подручја Плана, што ће омогућити отварање нових радних места као кључног фактора за стимулисање задржавања и прилива становништва на основу миграција. За остваривање ове претпоставке предвиђене су следеће мере:

- јачањем поларизацијског утицаја регионалних центара Крагујевца, Јагодине, Краљева и Крушевца, и субрегионалних центара као и других општинских центара која су и у претходном периоду остварила позитивна миграторна кретања задржаће се постојећи контингент млађег, образованог и квалификованог становништва.
- ревитализација мањих урбаних центара, градова и села у складу са околностима и објективним потребама подразумева приоритетна улагања у инфраструктуру и привредне активности, остваривање веће доступности јавних служби и информација свим становницима и унапређење квалитета живота на подручју Плана у целини. Тежиште је на програмима развоја прилагођеним поједним циљним групама становништва (посебно усмерених ка младима који су на прагу или су већ ушли у радни контингент, као и на фертилни контингент) којим ће се обезбедити низ мера за стимулисање развоја МСП, туризма, као и различите бенефиције за оне који се одлучују да раде у руралном окружењу.
- подршка процесу реадмисије дела становништва из иностранства које је стекло одређено пословно искуство и мотивисано је за улагања, пренос капитала, технологија и знања, развој привреде и услуга, чиме ће се отворити могућности за запошљавање локалног становништва. По последњем Попису 2011.године, са подручја Плана, 64.769 становника је на привременом раду и боравку у иностранству

Унапређење основних демографских структура на подручју Просторног плана биће детерминисано у првом реду друштвено-економским развојем земље и синергијским ефектом спровођења, пре свега, политика регионалног развоја, запошљавања и социјалне политике, као и развојних политика предузетништва, пољопривреде, туризма и развоја инфраструктуре

2.1.2. Мрежа насеља

Шумадијски (великоморавски) правац развоја је индиректно ослоњен на ФУП Крагујевца (национални ранг) који ће у будућности генерисати општину више (Лапово) и имати 225.357 становника на површини од 1.645km² (2,1% територије Србије) и систем насеља у његовој непосредној близини. Он је у контактної зони утицаја МЕГА Београда са којим "дели" подручје општине Топола која остаје ван изразите зоне једног од доминантних центара (њен јужни део је у индиректној вези са Крагујевцем а северни са Београдом). Простор општине Свилајнац ће бољим везама систему са Рачом и

Лаповом перспективно проширити ареал ФУП Крагујевца у правцу истока. Град Крагујевац и његово ФУП се надовезује на систем ФУП-ова истог ранга у правцу Западне Мораве (Краљево, Крушевац, Чачак). Краљево у наредном периоду неће значајно проширити своје поље утицаја, док ће се ФУП Крушевца увећати и достићи преко 240.000 становника интегрисањем појединих насеља из општина Варварин, Трстеник, Брус, Ражањ и Блаце. Гранично подручје са централним ФУП-ом Крагујевца на северу чине ФУП Смедерева и Пожаревца. Са источне стране ФУП Крагујевца чини континуално подручје урбаних центара са трограђем Ћуприја-Јагодина-Параћин у којем доминира Град Јагодина. У Плану се задржава идеја о “трограђу” иако изразите функционалне везе (по свим критеријумима) нису јасно уочене (ППРС 2020.). Основ за формирање будућег функционалног подручја је физичка блискост и континуитет изграђеног подручја на малој раздаљини. Простор који се налази између 3 насеља је неопходно заједнички активирати и интегрисати у јединствен урбани систем са интенцијом постепеног проширења ка североистоку ка општини Деспотовац. Овако формирано трограђе са својим демографско-функцијским карактеристикама био би јак субрегионални центар (преко 180.000ст.) и један од центара I ранга планског подручја.

Простор Рашког управног округа је изразито некохерентно подручје без јаког центра који има функционални потенцијал окупљања већег броја општина. ФУП Новог Пазара, иако националног значаја, није могуће изразитије проширити те ће и на крају планског хоризонта имати очекиваних 143.000 становника на површини преко 2.100км². Он је део полицентричног региона овог дела Србије са издвојеним центрима у Сјеници, Пријепољу, Новој Вароши, Прибоју и Ивањици. Повезивања се очекују у већ постојећем правцу Ивањица-Ариље-Пожега ка ФУП Ужица и делом ка Краљеву, док ће општине Прибој и Пријепоље остати у функционалној вези са суседним општинама у Црној Гори. Ово је подручје у којем је готово завршен процес пресељења становништва из руралних средина у веће центре. Преостало становништво у селима је у демографски зрелом добу те није склоно интензивнијим дневним миграцијама. Стога су општине Прибој и Пријепоље, као и град Нови Пазар (некада доминантни текстилни центар овог дела Србије), на високом степену урбанизације (само Пријепоље у категорији урбано-руралних општина, а остале две у рангу урбаних), сходно ниском учешћу активног пољопривредног становништва у укупном, али и као последица пресељења и преквалификације у друге секторе делатности, те високом учешћу становника које не обавља занимање или је у категорији издржаваних лица. Недостатак јаких индустријских и привредних капацитета ограничава шире поље деловања ових насеља, већ само интегрише простор који му административно припада. Зато би успостављањем јачих веза међу њима, препознавањем заједничких облика деловања (туристичке дестинације Златар-Пештер и Голија, пољопривредна производња препознатљивог имена географског порекла), унапређењем саобраћајне и комуналне опремљености, јавних и социјалних садржаја и др., али и јасном државном помоћи, ово подручје постепено постајало атрактивније за потенцијална улагања и прелазак у виши развојни степен. Дакле, за планско подручје које је морфолошки и функционално полицентрично није могуће издвојити проворазредни центар већ ће простор тежити ка уједначеном регионалном развоју кроз систем центара (ФУП-ова) националног ранга. Субцентри планског подручја су градска насеља Аранђеловац, Трстеник и Врњачка Бања која својим израженим урбаним и привредним функцијама чине центре рада на контакту са Београдским МЕГА, те на Западноморавској осовини развоја чинећи део кластера градова на овом правцу. Ови центри, заједно са хијерархијски нижим центрима урбаног карактера су основ за повезивање ФУП-ова унутар и ван обухвата Плана што је, сходно ППРС 2020., предуслов за формирање јасне структуре градских насеља и простора око њих у Републици Србији. Зато, је мрежи насеља планског подручја могуће утврдити хијерархију, која ће перспективно омогућити кохерентнији развој читаве територије и допринети расподели функција и подела рада (функција рада и функција становања).

Хијерархија насеља и центара:

- **I ранг** – Центри државног значаја (**центри планског подручја**) (5/7) – Градско насеље Крагујевац¹⁰, Крушевац, Краљево, Нови Пазар, Јагодина (у систему *трограђа* Јагодина-Ћуприја-Параћин)
- **II ранг** - Центри са израженим урбаним и привредним функцијама (3) – Аранђеловац, Трстеник, Врњачка Бања
- **III ранг** - Општински центри урбаног карактера (10) – Александровац, Лапово, Баточина, Ћићевац, Деспотовац, Рашка, Свилајнац, Тутин, Топола, Брус
- **IV ранг** - Општински центри руралног карактера (4) – Кнић, Варварин, Рача, Рековац
- **V ранг** - Центри заједнице села (96)

Посебне категорије насеља:

- Центри са **специфичним функцијама** (саобраћајни, индустријски-рударски и др.) (9)
- Насеља са израженим **туристичким функцијама** (туристички центри) (9) – у општини Аранђеловац (1), Рашка (3), Тутин (3), Ћуприја (1), Брус (1)
- **Бањска насеља** (4) – Краљево (2), Крушевац (1), Рашка (1)

Поједини центри из категорије 1-5 садрже и специфичне функције или су јака туристичка или бањска насеља (центри). Најпре Аранђеловац, Врњачка Бања, регионални субцентри и др.

	ИМЕ	ОПШТИНА	ЦЕНТАР ОПШТИНЕ	БР. НАСЕЉА	ОРГ. МРЕЖЕ
1.	Александровац	29.380	6.476	55	- општински центар (1) - ЦЗС (6) – Горњи и Доњи Ступањ (својни), Ратаје и Лађислед (двојни), Плеш, Плоча, Суботица, Доброљупци
2.	Аранђеловац	48.128	24.000	19	- субр. и општински центар (1) - општински субцентар (2) - ЦЗС – (11) – спец. ф-је (5), поједин. ф-је (6) - остала насеља (4)
3.	Баточина	12.220	5.500	11	- општински центар (1) - субопштински центар (1) – Брзан - ЦЗС (2) – Бадњевац, Жировица
4.	Ћићевац	10.755	5.094	10	- општински центар (1) - субопштински центар (1) – Сталаћ - ЦЗС – насеље са спец. ф-јама (1) - Сталаћ
5.	Деспотовац	25.600	4.360	33	- општински центар (1) - субопштински центар (1) – Ресавица - ЦЗС (3) – Велики Поповац, Плажане, Стењевац - сеоски центри (4) - центри спец. ф-ја (2) – рударски: Равна Река, Сењски рудник (у зони утицаја субцентра)
6.	Кнић	16.140	2.300	36	- општински центар (1) - ЦЗС (2) – Топоница, Гужа
7.	Крагујевац	175.800	146.000	57	- рег и градски центар (1) - субцентар (1) – Срагари? - ЦЗС (5) – Јовановац, Лужице, Горња Сабанта, Драгобрађа, Драча - сеоски центри (11)
8.	Краљево	121.707	57.411	92	- рег/градски центар (1) - секундарни/субградски центри (3) – Матарушка Бања, Ушће, Витановац - ЦЗС (11) - Бањска насеља (2) – Матарушка, Богутовачка Бања

¹⁰ Перспективни центар међународног значаја.

9.	Крушевац	131.368	57.347	101	- рег/градски центар (1) - субградски центри (6) - Бањско место (1) – Рибарска Бања
10.	Лапово	8.200	7.400	2	- општински центар (1) + село Лапово
11.	Нови Пазар	85.996	54.604	99 (66 испод 250ст)	- рег/градски центар (1) - субградски центар (1) – Дежева - ЦЗС (12)
12.	Параћин	58.304	25.292	35	- општински центар (1) - ЦЗС (5) – Поточац, Дреновац, Доња Мутница, Поповац (спец. ф-ја)
13.	Рашка	26.981	6.619	61	- општински центар (1) - ЦЗС (1) – Баљевац - самостални тур. центри (3) . Копаоник, Јошаничка Бања, Градац - сек. центар насеља (2) – Рудница, Трнава
14.	Свилајнац	25.511	9.395	22	- општински центар (1) - ЦЗС (3) – Војска, Седларе, Бобово
15.	Трстеник	49.043	17.180	51	- општински центар (1) - ЦЗС (5) – Милутовац, В. Дренова, Медвећа, Почекovina, Стопања
16.	Тутин	30.054	9.111	93	- општински центар (1) - субопштински центар (3) – Рибариће, Лексова, Делимеђе - ЦЗС (4) - туристичка насеља (3) – Драга, Западни и Источни Мојстор
17.	Варварин	20.122	2.198	21	- општински центар (1) - ЦЗС (2) – Бачина, Доњи Крчин
18.	Топола	25.292	5.500	31	- општински центар (1) - субопштински центар (1) – Горња и Доња Трнава - ЦЗС (3) – Винча, Јунковац, Клока
19.	Рача	12.960	2.700	18	- општински центар (1) - ЦЗС (3)
20.	Јагодина	70.984	35.589	53	- рег/градски центар (1), гравитирају му 4 околна насеља (око 8.000ст) - субградски центар (1) – Рибаре - ЦЗС (3) – Стражилово-Милошево, Глоговац, Драгоцвет
21.	Ћуприја	33.567	20.585	16	- општински центар (1), гравитирају му 3 насеља (око 4.500ст.) - ЦЗС (3) - туристички центар - Сење
22.	Рековац	13.550	1.930	32	- општински центар (1) - субцентар општине (1 тј. 4) – периурбани појас око центра – систем од 4 насеља: Секурич, Опарић, Драгово, Белушић - ЦЗС (2)
23.	Брус	18.764	4.653	58	- општински центар (1) - субопштински центар (3) – Лепенац, Крива Река, Барсте - туристички центар (1) - Брзеће
24.	Врњачка Бања	26.492	9.877	14	- општински центар (1) - субопштински центар (1) – Врњци Ново Село - ЦЗС (3) . Подунавци, Шулац, Грачац

Концепција просторног **развоја руралних подручја** на планском подручју подразумева:

- утврђивање и опремање економски интегрисаних подручја, успешних и перспективних руралних подручја, комплетном комуналном опремом и уређењем,
- утврђивање и опремање удаљених и слабо развијених руралних подручја, неопходном комуналном опремом и уређењем,
- повезивање планова развоја комуналних система и јавних служби, као и планова развоја регионалних система са сеоским насељима, у циљу унапређења руралних вредности и очувања природних вредности и биодиверзитета,

- очување и заштита постојећих и планираних коридора, зона, мрежа и објеката комуналних система, као упоришта ефикасног функционисања руралних подручја,
- организациону, економску и власничку трансформацију, у циљу валоризације и афирмације живота на селу,
- примену искустава руралних подручја са вишим степеном развоја комуналних система јавних служби и сервиса.

Концепција просторног развоја треба да интегрише функционални, привредни, ресурсни и комунални сегмент развоја.

Функционални сегмент развоја сеоских насеља, подразумева њихово место у мрежи насеља, где су генератори развоја:

- **Градови:** Крагујевац, Краљево, Крушевац, трограђе Јагодина-Ћуприја-Параћин и Нови Пазар јер се значајан број сеоских насеља налази у периурбаној и блиској функционалној зони наведених градова. Осим физичког аспекта битан је и функционални аспект у домену здравства, школства, културе, пласмана производа и услуга итд.
- **Општински центри:** Аранђеловац, Топола, Рача, Баточина, Кнић, Свилајнац, Деспотовац, Рековац, Врњачка бања, Рашка, Тутин, Варварин, Ћићевац, Трстеник, Александровац и Брус, где локално становништво задовољава основне дневне, седмичне сезонске и повремене потребе.
- **Центри заједнице села,** у којима становници примарних села и сеоских простора имају доступну логистику за свакодневне активности и живот.

Привредни сегмент подразумева:

- Јачање пољопривредних, привредних и туристичких активности у свим сеоским подручјима,
- Унапређење сточарско-ратарских активности у селима која поседују потенцијале за развој руралног туризма и рекреативно-излетничких активности.
- Валоризовање природних и створених вредности за развој туристичке понуде и прерађивачких мањих предузећа.
- Даљи развој бањских, манифестационих, културних, рударских и осталих активности у селима са већ препознатљивим ресурсима и понудом.
- Организационе, економске и правне мере за отварање фарми, рибњака, расадника, мањих производних погона и туристичких објеката у оквиру свих села у обухвату Плана.

Ресурсни сегмент развоја, подразумева:

- Искоришћавање и експлоатацију постојећих рудних, минералних, водних, и биолошких потенцијала,
- Организовано прикупљање и третман отпадних вода јер се предметна насеља налазе у сливним зонама водоизворишта висококвалитетних вода значајних за водоснабдевање на нивоу Републике Србије.
- Валоризацију природних реткости и појава и животињских врста у функцији туристичке, ловне и рекреативне активности.
- Очување и унапређење просторних, амбијенталних и културних целина и вредности сеоских насеља.
- Ревитализација и пренамена објеката уметничке и етнолошке вредности.

Комунални сегмент развоја подразумева:

- Избор такве просторне дистрибуције, положаја и обима активности која најмање оптерећује животну средину.

- Избор такве технологије и производне структуре делатности која најмање оптерећује животну средину.
- Побољшање саобраћајне инфраструктуре изградњом транзитних и локалних путева.
- Побољшање комуналне сеоске инфраструктуре: водовода, канализације и септичких јама и прикупљања и депоновања отпада,
- Изградња нових савремених телекомуникационих мрежа и објеката и развој нових телематских услуга,
- Обнова постојећих и изградња нових објеката ради побољшања квалитета услуга и становања.

2.1.3. Јавне службе

Плански утицај Републике се, поред примарне мреже инфраструктуре, највише испољава у делу развоја јавних служби. Без системског дефинисања и усклађивања јавних служби на нивоу Републике и Региона, а затим и на другим нивоима просторне организације, само регионално устројство Републике и систем центара губи пуни смисао.

Развој јавних служби подразумева и одговарајућу подршку у другим секторима (у првом реду саобраћајне и комуналне инфраструктуре, посебно у односу на пригранична, периферна и брдско-планинска подручја, која имају инфраструктурна, ресурсна и друга развојна ограничења).

Концепт рационализације могућ је на нижим нивоима, где постоје могућности за прерасподелу и алтернативе у оквиру услуга јавних служби.

Основно опредељење јесте: *стварање услова за повећање просторне доступности и обезбеђење подједнаких услова коришћења услуга јавних служби.*

Од изузетног значаја је **активност локалне самоуправе** да у креирању стратешких докумената, дефинисању приоритета, увођењу и ширењу нових и прилагођених облика организације услуга јавних служби, подстиче интерсекторску сарадњу (умрежавање) свих релевантних служби; ствара подстицајне услове за укључивање других актера и доприноси успостављању партнерске сарадње између јавног и приватног сектора; укључује шири круг актера у организовање услуга, нарочито организације цивилног друштва и удружења грађана и дефинише услове укључивања других извора финасирања. Локалне управе, уз активну сарадњу интересних група/актера, треба да стварају услове, развијају модалитете и повећавају доступност услуга јавних служби.

Просторна доступност се издваја као кључни фактор у изгледима становника да користе услуге јавних служби.

У мањим насељима није оправдано организовати услуге према постојећим моделима погодним за градска насеља, општинске центре и насеља са већим бројем становника и вишим густинама насељености. Неопходно је применити прилагођене модалитете организовања услуга, који су се показали функционалним и економски прихватљивим.

Повећање просторне доступности услуга може се остварити на различите начине.

Један начин је *организовање комплементарних садржаја* који повећавају гравитационо подручје корисника установе/услуге (могућност да се услуга користи ван места становања). Смисао организовања оваквих садржаја је да се повећа подручје са кога долазе корисници услуге и тиме повећа број/концентрација корисника услуга, а да се истовремено обезбеде потребни услови за квалитетно обављање услуге (ђачки домови, интернати, недељни боравак и сл.).

Други начин за повећање доступности и квалитета услуга је *употреба мобилних услуга* (приближавање услуге месту становања - "услуга ка кориснику"), којима се повећава понуда и побољшава квалитет услуге у насељима, која су дефицитарна у обезбеђивању основних услуга. Мобилне услуге и службе се прилагођавају потребама мањег броја корисника који живе у мањим и удаљеним насељима и могу да покрију велики спектар услуга у основном образовању, програмима доквалификације и преквалификације, превентивној и примарној здравственој заштити, социјалној заштити, култури и другим областима.

Подједнаки услови коришћења услуга јавних служби обезбеђују се уз стимулативне мере, а уз услове да и најмањи центри обезбеде објекте који задовољавају потребе грађана на одговарајућем нивоу, што је основ за успостављање реалних приоритета и дефинисање надлежности у реализацији и обезбеђењу средстава за развој јавних служби.

2.2. Привреда/економски развој и туризам

2.2.1. Привреда и индустрија

Утемељена на неопходности успостављања адекватније структуре привреде и индустрије сагласно развојним потенцијалима и могућностима уз уважавање опредељења и смернице садржаних у релевантним планским и стратешким документима (Просторном плану РС, плановима локалних самоуправа, коридора, подручја посебне намене и др.), концепција развоја и просторне дистрибуције привреде/индустрије на планском подручју заснива се на следећим **опредељењима**:

1. **измена структуре привреде** обликовањем савременије регионалне и локалне конкурентне структуре кроз:
 - убрзавање реформских процеса у предузећима (пре свега власничке трансформације),
 - имплементацију знања и иновативних технологија применом савремених еколошко прихватљивих, енергетско ефикасних и економско исплативих производних програма и услуга, унапређење сарадње привредних и научних и развојних институција,
 - развој постојећих и нових брендова, унапређење квалитета производа, ефикаснију организацију пословања и квалитета руковођења;
2. **диверзификација регионалне економије и унутарсекторска специјализација** у правцу јачања идентитета регионалне економије, с друге стране:
 - у **индустријском сектору**: развој *прерађивачке индустрије* са високим уделом знања и иновативне технологије као носиоца развоја регионалне (и националне) економије, и радно-интензивних грана у циљу веће понуде радних места и упошљавања расположиве радне снаге; конкурентне гране су: производња саобраћајних средстава са комплементарним областима металског и електро-индустријског комплекса, производња прехранбених производа и пића, хемијска, текстилна, дрвопрерађивачка индустрија, индустрија грађевинског материјала; *експлоатација* енергетских сировина (угља у ресавско-моравском басену), руда и камена (магнезита, мермера, ватросталне глине и др);
 - у **сектору пољопривреде**: развој профитабилне, стандардизоване и тржишно профилисане производње усклађене са потенцијалима мањих предеоних целина; осавремењивање мреже прерађивачких капацитета и услуга у пољопривреди, подстицање удруживања у асоцијације, организације и кластере, повезивање са комплементарним делатностима (агрошумска привреда, сектор прераде, трговина, занатство, туризам и др.);

- у **сектору услуга** као значајном генератору нових радних места и фактору регионалне повезаности:
 - развој *саобраћајне привреде* на бази компаративних предности положаја планског подручја на стратешким комуникацијским правцима: интензивирање путничког и теретног саобраћаја, развој интермодалног транспорта, савремених услуга складиштења, дистрибуције, логистичких и робно-транспортних центара, мањих дистрибутивних пунктова и сл.;
 - развој *трговине* путем диверзификоване понуде артикала и организационе мреже: велетрговине, хипермаркети, тржни центри, шопинг молови и мреже предузетничких објеката са најизраженијом просторном дисперзијом;
 - развој *пословних, финансијских и других специфичних услуга* у функцији привреде (банкарство, осигурање, лизинг, послови с некретнинама), повезивање научних и развојних истраживања и привреде (консалтинг и менаџмент услуге, имплементација научних резултата и технологије, просторно и урбанистичко планирање), информатичке услуге (обрада и израда базе података...);
 - потпунија афирмација *туристичке привреде* унапређењем постојећих и развојем нових видова туризма (градски, рурални, планински, здравствени/балнеолошки, wellness/рекреативни, културно-историјски, манифестациони, транзитни...), и компатибилних активности (трговина, мала привреда, народно стваралаштво, угоститељство, пољопривреда, лов и риболов), формирање туристичких региона и дестинација;
- 3. интензивнији **развој производних и услужних МСП и предузетништва**, основног сектора развоја привреде, као самосталних субјеката и као коопераната и подизвођача већих привредних система, посебно подстицање развоја микро-бизниса, тзв. породичних фирми у мање развијеним подручјима;
- 4. **унапређење пословног окружења** за развој регионалне економије кроз:
 - унапређење рада институција на регионалном (регионалних развојних агенција и привредних комора, центара за едукацију и усавршавање вештина) и локалном нивоу (оснивање канцеларија/одељења за ЛЕР у општинама) и подстицање организационих, финансијских и других мера,
 - обликовање савремених организационих модела као инструмената за привлачење инвестиција: оснивање пословних инкубатора (Краљево, Нови Пазар, општински центри) као вида подстицајне пословне инфраструктуре, формирање регионалних кластера као облика територијалног повезивања сличних и комплементарних предузећа и институција који функционишу као мрежни систем: индустријски кластери (кластер металске индустрије, текстилни кластер...), пољопривредни (агроиндустријски кластер), туристички кластер и локалних гранских кластера, као и формирање других просторних модела за размештај привредних капацитета,
 - јачање јавног и приватног партнерства у ангажовању капитала и знања кроз различите моделе сарадње,
 - унапређење кадровске структуре запослених (иновирање модела образовних профила, унапређење стручног усавршавања запослених и незапослених и др.);
- 5. **унапређење квалитета живота** и јачање економске базе становништва посебно у мање развијеном подручју кроз подстицање развоја МСПП, унапређење инфраструктуре и диверзификацију руралне економије.
- 6. подстицање **међуопштинске, регионалне, међурегионалне и трансграничне сарадње** формулисањем заједничких циљева, приоритета и пројеката развоја.

Концепција просторног развоја привреде на планском подручју подразумева:

- **рационално коришћење земљишта** (заштита пољопривредног и шумског земљишта од неадекватног коришћења и пренамене у грађевинско у циљу развоја привредних/индустријских/радних зона),

- **виши степен искоришћености простора** у постојећим привредним и индустријским зонама, а развој нових заснивати на:
 - доступности регионалној и иновативној инфраструктури: научно-истраживачким и развојним институтима, иновационим центрима,
 - доступности магистралним и регионалним саобраћајним коридорима,
 - систему центара развоја и њиховој функцији у регионалној организацији простора,
- **унапређење локационих предности планског подручја**, а тиме и јачање конкурентности просторне организације привреде планског подручја као атрактивне дестинације за инвестиције:
 - побољшање комуналне опремљености и већи степен искоришћености постојећих зона и локалитета, посебно реактивирање девастираних brownfield локација (раније коришћених за производне, услужне или пак војне активности), као изузетан територијални „капитал“,
 - стварање услова за развој савремених локационих модела за смештај привредних активности: индустријска зона/парк, научно-технолошки парк, слободна зона, greenfield локација, предузетничке зоне, РТЦ, дистрибутивни центар, шопинг молови, тржни центри и сл.);
- **реиндустријализацију центара и децентрализацију привредног развоја** дисперзијом привредних капацитета у складу са развојним потенцијалима, специфичностима и традицијом у развоју привреде, могућностима развоја нових привредних активности и функцијама привредних центара у просторној организацији планског подручја, у циљу смањења унутаррегионалних неравномерност,
- **умрежавање привредних/индустријских/туристичких центара** на основу комплементарности функција на различитим нивоима (регионалном, окружном, општинском) у циљу јачања конкурентности и постизања веће територијалне кохезије.

Просторна организација привреде/индустрије на планском подручју, сагласно Просторном плану РС и планским документима градова/општина обухвата следеће елементе:

- **развојне зоне** уз стратешке комуникацијске правце: Коридор X, западно-моравски и ибарски магистрални коридор, регионални коридори
- **центре** различитог ранга:
 - **I ранг:** Крагујевац, национални полифункционални привредни центар, најзначајнији привредни центар планског подручја.
 - **II ранг:** Краљево, Крушевац, Нови Пазар, трограђе Јагодина-Ћуприја-Параћин, регионални полифункционални привредни центри.
 - **III ранг:** а) Трстеник, привредни центар са доминантном индустријском функцијом; б) Аранђеловац и Врњачка Бања, привредни-индустријски-туристички центри .
 - **IV ранг:** Топола, Деспотовац, Свилајнац, Рашка, Александровац, привредни центри/центри општина.
 - **V ранг:** Баточина, Кнић, Рача, Лапово, Рековац, Брус, Варварин, Ћићевац, Тутин, мали привредни центри/центри општина.
 - **VI ранг:** центри са специфичним производним и/или услужним развојним потенцијалом: Ресавица, Сењски рудници, Баљевац (рударски, индустријски центри), Буковичка бања - Аранђеловац, Јошаничка, Матарушка, Рибарска, Богутовачка, Новопазарска бања, Копаоник, Градац, Брзеће, Гоч, Станишинци и др. (мали туристички центри); субопштински центри и насеља са нуклеусом производних/услугних активности: Страгари, Јовановац, Лужница (Крагујевац), Врњци (Врњачка Бања), Ушће, Витановац, Витковац, Лађевци (Краљево), Велики Шиљеговац, Велики Купци, Коњух, Јасика (Крушевац), Рибаре, Мајур, Глоговац (Јагодина), Поповац Дреновац, Поточац. Д. Мутница

(Параћин), Милутиновац, Осаоница, Рибник, Грабовац, (Трстеник), Рудница, Трнава (Рашка), Дежева, Шароња, Беле Воде (Н. Пазар), Рибариће, Лескова, Делимеђе (Тутин), Орашац, Стојник, Врбица (Аранђеловац), Јарменовци, Винча (Топола), Брзан, Бадњевац (Баточина), Топоница, Груза (Кнић), Белишић (Рековац), Војска, Седларе, Бобово (Свилајнац), Велики Поповић, Стењевац, Плажане (Деспотовац), Сталаћ, Појате (Ћићевац), Бачина, Доњи Крчин, Обреж, (Варварин), Плеш, Плоче, Суботица (Александровац) и др.

- разноврсне **локационо-организационе моделе** за смештај привредних активности:
 - *привредне/радне/индустријске зоне (потенцијални индустријски паркови) у свим окружном, градским/општинским центрима као brownfield и greenfield локације*
 - *научно-технолошки парк у Крагујевцу уз потенцијално нове технолошке паркове и/или иновационе центар (самостално или као дела ИП) у регионалним центрима са научним и развојним институцијама,*
 - *слободна зона Fiat automobili Srbija (FAS) у Крагујевцу намењена развоју аутомобилске индустрије, односно развоју постојеће фабрике аутомобила FIAT са кооперантима (укупне површине око 176 ха)¹¹. Поред постојеће зоне фабрике аутомобила FIAT, слободна зона обухвата и ревитализовану brownfield локацију на простору касарне „Грошница“. Формирање нових слободних зона могуће је и у другим центрима развоја (нпр. Крушевац, Краљево, Јагодина и др.) у којима је значајно учешће извозно оријентисане производње,*
 - *интермодални терминали и логистички центри (Крагујевац, Јагодина, Краљево, Крушевац, Нови Пазар и др.), робно транспортни центри у општинским центрима,*
 - *бизнис инкубатори/центри у Крагујевцу, Крушевцу, Рачи (постојећи), Краљеву и Н. Пазару (у оснивању) и у другим општинским центрима,*
 - *регионални и локални кластери као облик територијалног умрежавања и јачања функционалних веза међусобно повезаних привредних субјеката и институција (произвођача, коопераната, купаца, услужног сектора).*

Превођење индустријских зона у индустријски парк биће оствариво након усвајања Закона о индустријским парковима и испуњавања основних услова за добијање статуса парка. Када је реч о категоризацији индустријских/технолошких паркова, на планском подручју могућ је развој индустријског парка од националног интереса у Крагујевцу за пословање предузећа из аутомобилске индустрије¹². Такође, од изузетног значаја су индустријски паркови и индустријске зоне посебне намене у мање развијеним подручјима у циљу ублажавања регионалних диспаритета. У току је реализација пројеката инфраструктурног опремања индустријских зона/паркова средствима НИП-а у неколико индустријских центара: Крагујевац, Лапово, Јагодина, Параћин, Свилајнац, Краљево, Крушевац, Варварин.

Значајније зоне привређивања:¹³

¹¹ Министарство финансија РС - Управа за слободне зоне <http://usz.gov.rs/sr/slobodna-zona-kragujevac.html>

¹² Према Информацији о стању у одређеним секторима индустрије (МЕРП, 2006) производња моторних возила и компоненти је идентификована као перспективна индустријска грана за коју постоји велико интересовање страних инвеститора и која има изузетан пропульзивни карактер развоја.

¹³ Извор: Просторни планови градова/општина, генерални планови општинских центара, Стратегија одрживог развоја Шумадије и Поморавља, Рашког и Моравичког округа, стратегије развоја локалних самоуправа, сајтови регионалних развојних агенција, регионалних привредних комора и локалних самоуправа, СИЕПА и др.

Град Крагујевац: а) у градском подручју: РЗ 1 „Индустријска зона Крагујевац“ 632 ха, РЗ 2 „Лепеница“, brownfield локација површине 88 ха; РЗ 3 „Застава“, brownfield локација површине 180 ха са СЗ FAS (део СЗ је на простору бивше касарне Грошница, површине 30 ха); РЗ 4 зоне у дисперзији, површине 160 ха; б) <i>зоне привређивања ван грађевинског подручја насеља</i> (greenfield зоне) стратешки развојном правац 1 уз државни пут I реда М 1.11 Крагујевац-Баточина/Лапово, површине 260 ха; стратешки развојном правац 3 уз државни пут I реда М 23 Крагујевац-Топола-Београд, површине 40 ха.
Град Краљево: индустријска зона „Стари аеродром“, површине око 300 ха са спортским аеродромом; индустријска зона „Шеовац“ површине 153 ха; радне зоне у насељу Ратина и Конареу и др.
Град Крушевац: северна индустријска зона површине око 300 ха, источна индустријска зона 370 ха
Град Јагодина: индустријска зона зона између пруге и аутопута површине око 550 ха (постојећа 420 ха и планирана 130 ха), нова индустријска зона у близини петље и аутопута површине око 250 ха (greenfield локација), индустријски комплекс Фабрике каблова у близини насеља Бресје, површине око 30 ха
Ђуприја: постојеће индустријске зоне и комплекси површине 101 ха, нове индустријске/радне зоне Добричево-Батинац површине 80 ха уз аутопут Е-75 и зона „Змич“ површине 162 ха између аутопута и саобраћајнице ка Јагодини.
Параћин: прва привредна радна зона површине око 35 ха (зона Фабрике стакла и Индустије текстила), друга привредна радна зона површине 80 ха (постојеће и планирана зона Северозапад, планирана радна зона Запад, део зоне Петља), нова индустријска зона „Змич“ површине 48 ха (између аутопута и саобраћајнице ка Ђуприји), постојећа индустријска зона Фабрика цемента „Нови Поповац – Холцим“, 32 ха.
Град Нови Пазар: постојеће и планиране радне зоне површине 160 ха (радна зона I потез Н. Пазар-Рашка са РТЦ, површине 69 ха, радна зона II потез Рашка-Рогозна-Тршава површине 20 ха, радна зона III потез Н. Пазар-Рожаје, површине 16 ха, радна зона IV потез Нови Пазар-Сјеница-Тутин површине 56 ха), индустријска зона у близини Дежева површине око 50 ха
Трстеник: индустријска зоне „Прва Петолетка“ површине 62 ха, „Источна радна зона“ површина 40 ха, привредно радна зона „Западна Морава“ 4,5 ха; локалитети Милутиновац, В. Дренова, и др.
Аранђеловац: индустријска зона Кубршница површине 171 ха (постојеће и планирано), радне зоне мешовите намене уз инфраструктурне коридоре: радна зона запад површине 60 ха (део ИЗ Пештан), радна зона Бајковица површине 19 ха, источна улазна радна зона површине око 13 ха.
Врњачка Бања: планиране зоне индустрије површине око 70 ха на стечишту државног пута I реда бр. 5, државног пута II реда бр. 222; зоне мале привреде 24 ха, главни бањски центар са са комерцијалним центром око 39 ха, зоне за туризма и угоститељство 138 ха.
Топола: индустријске/радне зоне (постојеће и нове) површине око 110 ха - локације Црвено брдо, Ливница, Шумадија, Оплењак.
Деспотовац: површине намењене за развој привреде износе 92,5 ха, а постојеће радне зоне површине 22 ха
Свилајнац: постојеће приредне зоне уз саобраћајнице на улазу општински центар из западног и јужног правца; радна зона Веље Поље површине 40 ха уз саобраћајницу Свилајнац-Пожаревац.
Рашка: индустријске зоне и комплекси уз државни пут бр. 22; зоне експлоатације енергетских и минералних сировина: Баљевац, Јарандо, Побрђе и др.
Александровац: радне зоне у Александровцу уз државни пут II реда ка Крушевцу и Трстенику, предузетничке зоне уз државни пут II реда ка Врњачкој и Јошаничкој Бањи - насеља Плеш, Плоче
Тутин: постојећа северна и јужна индустријска зона и нова привредна зона у Тутину дуж државног пута II реда бр. 118 ха; радна зона у Лескови, зоне комплекси у насељима Рибарићи (до 10 ха), Делимеђу и др.
Баточина: зоне север, запад, југ у насељу Баточина површине 17 ха (brownfield локације), индустријска зона Брзан површине 15 ха у близини аутопута Е-75.
Лапово: индустријске/радне зоне са неколико целина непосредно уз коридор X са обе стране аутопута, површине преко 1000 ха.
Кнић: радна зона „Рибез“ површине око 40 ха (постојеће и планирано); радна зона „Равни Гај“ око 30 ха; планиране радне зоне „Вучковица“ 27 ха и „Љубић“ око 19 ха (настављају се на РЗ „Равни Гај“), радна зона „Претоке“ око 35 ха, комплекси у насељима Гружа, Губеревца, Баре.
Рача: радне зоне (постојеће и нове) површине 36,5 ха на три локације: радна зона 1 - југозападни део насеља уз саобраћајницу Рача-Топола 23 ха, радна зона 2 - јужни део насеља 9 ха; и Расадник, 4,5 ха.
Рековац: радна (индустријска) зона Рековац I површине 6 ха уз саобраћајницу Крагујевац-Крушевац, радна зона Рековац II површине 16 ха (Фабрика каблова, Винарија Левач, стоваришта..)
Варварин: радне зоне/локалитети у насељима Варварину (насеље и село), Горњи Катун, Доњи Катун, Обреж, Бачина, Орашје, Доњи Крчин и др.
Ћићевац: зона и локалитети уз саобраћајницу Крушевац-Појате у Ћићевцу, Сталаћу, нове индустријска зона уз близини петље Појате уз аутопут Е-75 и уз саобраћајницу ка Крушевцу укупне површина 23 ха.
Брус: радне/индустријске зоне и комплекси уз државни пут II реда Р -222.

2.2.2. Пољопривреда

Поштујући агроеколошке услове и заступљеност типова пољопривреде по општинама, као и основних смерница просторне оријентације пољопривреде Србије датих Просторним планом Републике Србије 2010, на територији Планског подручја идентификована су **четири велика пољопривредна рејона** и у оквиру њих **два специфична субрејона**, који указују на будућу оријентацију и специјализацију производње појединих локалитета:

1. **Рејон интензивне пољопривредне производње** је на најплоднијем пољопривредном земљишту, у долини река, на равничарском тлу до 200-250m надморске висине, без већих ограничења за интензивну производњу. То су простори повољни за вођење економски ефикасне пољопривредне производње, која је оријентисана ка ратарству, повртарству и сточарству. Условно се може поделити на два **субрејона**: у долини Западне Мораве и доњег тока Расине, који обухвата долински део општина Краљево, Врњачка Бања, Трстеник и Крушевац, и у долини Велике Мораве и доњег тока Ресаве, у чијем саставу се налази алувијално тло општина Ћићевац, Варварин, Параћин, Ћуприја, Јагодина, Свилајнац, Деспотовац (мали део у долини Ресаве), Баточина и Лапово. На овом простору налазе се највеће површине под ораницама, посебно њивама и баштама, највиши су приноси који се остварују на њима и оријентисани су на тржишну производњу. С обзиром на добру крмну базу и велике површине под засејаним легуминозама и богатство житом, предуслови за интензивно бављење сточарством су испуњени, те се може говорити о развоју фармерског интензивног, посебно млечног говедарства, свињарства и живинарства. Свињарство је посебно развијено у долини Велике Мораве, а у долини Западне Мораве више је заступљено млечно говедарство. У овом рејону требало би даље подстицати и развој повртарске производње, посебно на теренима где постоје услови за примену хидромелиорација, поспешивање и ширење пластеничке и стакленичке повртарске производње, где се на малом простору могу остварити високи приноси, али такође развијати услове и градити објекте за прераду, складиштење, замрзавање, конзервирање и откуп ових производа, уз константну размену информација од научних институција, какве су нпр. Институт за крмно биље у Крушевцу и др.
2. **Рејон мешовите пољопривредне производње** карактерише хетерогеност природних, социо-културних и других фактора који су утицали на разноврсност пољопривредне производње. У зависности од склопа агроеколошких услова, у овом рејону се равноправно смењују ратарство, воћарство, виноградарство и сточарство. Лоцирано је на долинским странама и побрђу, до 500m надморске висине. Најраспрострањенији је на територији Шумадијског округа, обухватајући делове општина Аранђеловац (северни део), Топола, Рача, Крагујевац, Кнић и Баточина, али и долинске стране на простору Поморавља, те обухвата делове општина Свилајнац, Деспотовац, Ћуприја, Јагодина, Параћин, Рековац, Варварин, Крушевац, Ћићевац, Трстеник, Александровац, североисточни део Бруса, средишњи простор општина Врњачка Бања и Краљево, а у узаном појасу долине Ибра и Рашке улази на територију општина Рашке и Новог Пазара. Овај рејон карактеришу повољни услови за одвијање пољопривредне производње, која није у потпуности тржишно оријентисана. У долини река је плодно земљиште погодно за гајење поврћа и кукуруза, које представља солидну основу за постепено оријентисање ка тржишној повртарској производњи, како у пластеницима, тако и на отвореним баштама. Топле минералне воде којима располаже овај рејон могу се користити у пластеницима за сазревање раног поврћа, али и цвећа (Крушевац, Врњачка Бања, Рашка). Кукурузишта на влажном земљишту и природне ливаде у вишим пределима добра су основа за развој сточарства, различитог типа, у зависности од традиције и природних услова који га детерминишу. Тако су заступљени свињарство у Шумадији и Великом Поморављу, говедарство у Западном

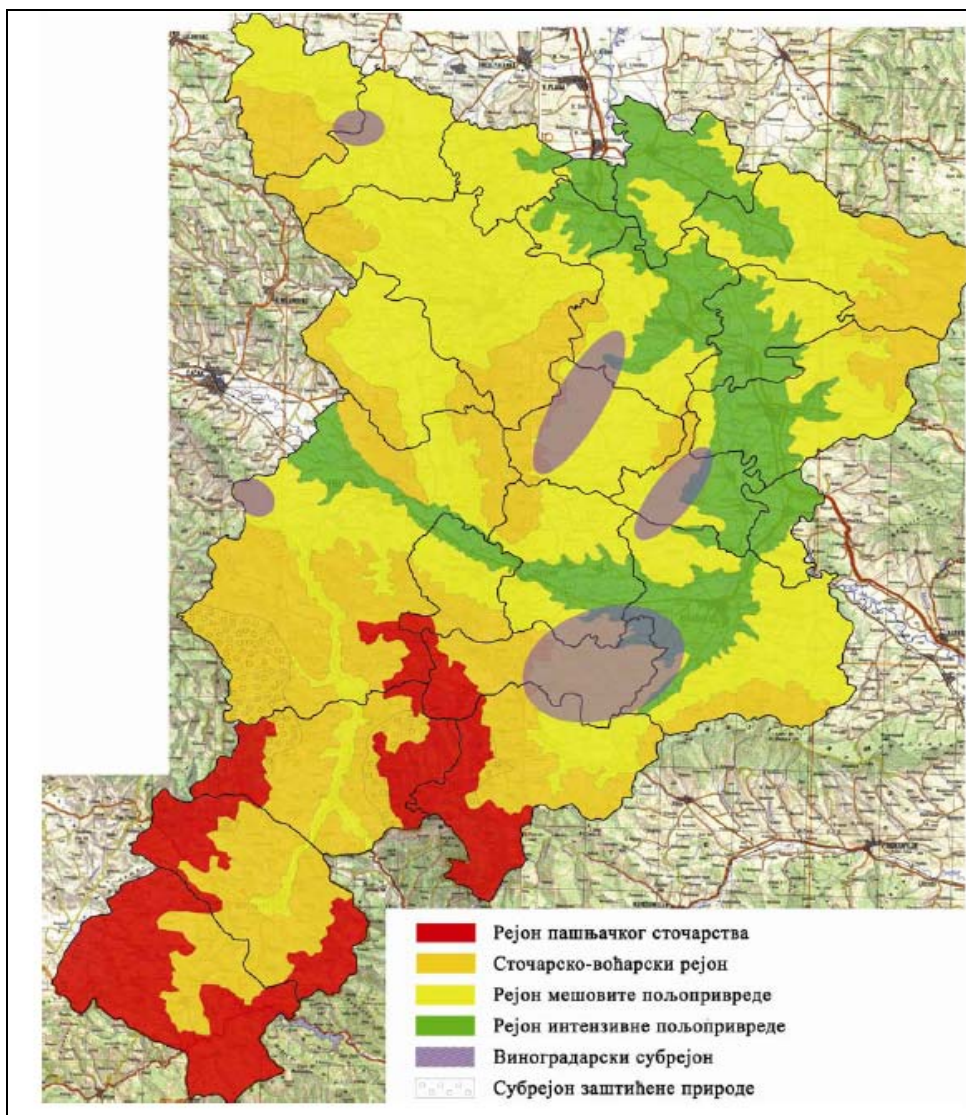
Поморављу и на обронцима планина, местимично се прожимајући са овчарством. Сточарство је више екстензивног типа, са мањим бројем фарми, аутохтоним сортиментом и слабом организацијом производње и откупа, изузев на територији шумадијских и великоморавских општина (Крагујевца, Тополе, Јагодине). Најзначајнија грана пољопривреде у овом рејону јесте воћарство, с обзиром да се ради о традиционалној делатности, широко распрострањеној. Поред подручја познатих по производњи јабуке (Јагодина, Краљево, Нови Пазар, Брус, Александровац) и шљиве (Крушевац и Шумадија), све значајније је и јагодичасто воће – бровнице, јагоде, купина, малина. На овом простору постоје изграђени капацитети за складиштење и чување воћа. У оквиру овог рејона издвајају се посебни локалитети који су специјализовани у виноградарској производњи. У том смислу, посебно се издваја **виноградарски субрејон**, лоциран на благо заталасаним косама и побрђу, постепено се у појединим деловима спуштајући до самих алувијалних равни. У Шумадији најзначајнија су виногорја Топле – Опленец, у Поморавском округу виногорја општине Рековац – Темнић, а у Расинском виногорја Жупе. Укупно, воћарска и виноградарска производња чине значајан елемент пољопривреде. Остварене су тесне везе између ових грана и прерађивачког сектора.

3. **Сточарско-воћарски рејон** простире се на обронцима острвских планина и у јужном делу Планског подручја, у висинском појасу од 500-1000m. Обухвата делове општина Краљево, Александровац, Брус, Рашка, Нови Пазар и Тутин, али се односи и на источне делове општина Деспотовац и Параћин које попримају карактеристике Карпатске Србије (Кучај), као и простор острвских планина Рудника, Јастрепца, Венчаца и Букуље, Јухора, Гледићких планина и Котленика. Покривен је земљиштем лошијег квалитета, под утицајем је хладније планинске климе, већим нагибима терена, који представљају прилична ограничења за обављање пољопривредне производње, што се одразило и на структуру коришћења пољопривредног земљишта. На овом простору постоје услови за развој воћарства и сточарства, као доминантне гране, али је екстензивног карактера, са мањим учешћем оваца у укупном сточном фонду. Становништво се бави ратарством само на малим парцелама ради обезбеђења личне прехранбене сигурности, ограничене на производњу крмног биља, меркантилног кромпира, пшенице, јечма и ражи, али поседује и потенцијале за органску производњу хране, с обзиром на лоцираност у рубној зони резервата природе. Овај рејон није тржишно оријентисан, те су воћњаци и оранице нископродуктивне, а сточарство екстензивно - говедарство и овчарство. У циљу унапређења производње требало би извршити укрупњавање поседа, где је то могуће, ради заједничке обраде и примене агротехничких мера у циљу повећања приноса и ради санације деградираних пашњака и ливада, а истовремено омогућити прелазак са екстензивног сточарства на фармерско, уз постепено повећање сточног фонда и побољшања квалитета врста стоке и услова у којима се држи. На приватним поседима не постоје значајнији објекти за узгој и прераду сточних производа, што указује на могуће правце развоја у будућности. Воћњаци овог рејона су екстензивни, застарели, са ниским приносима, са малим улагањем, расути по брдском терену. Пољопривредницима који се баве производњом на свом газдинству требало би дати позитивне импулсе, како би се међусобно удруживали, вршили константну едукацију и повезивали са прерађивачким сектором.
4. **Рејон пашњачког сточарства** карактеристичан је за највише пределе Планског подручја, преко 1000m надморске висине, који обухвата периферне делове општина Александровац, Брус и Рашка (Копаоник), Краљева, Рашке и Новог Пазара (Голија), Тутина и Новог Пазара (Велика Нинаја и Гиљева и др.). Општина Тутин припада високопланинском пределу у целости. У структури пољопривредних површина доминирају пашњаци, те се сточарство издваја као једина и најбитнија пољопривредна делатност. Травни пашњачки потенцијал је изузетно богатство овог рејона, али је изложен константној деградацији услед екстензивног сточарења. Из

тог разлога неопходно је предузети одговарајуће хидротехничке мере (посебно у рејону Велике Нинаје, Коштам поља и Гиљеве, јер се ради о безводним теренима), ради санирања ерозије и спречавања даље деградације која је видљива у појединим деловима обраслим клеком и другим самониклим биљем. Посебну пажњу требало би усмерити ка унапређењу сточарске производње и побољшању расног састава и услова санитарне и ветеринарске заштите стоке и побољшању крмне базе у зимском периоду године. Приоритет би требало дати млечној и месној производњи, уз задржавање традиционалног начина производње и промовисање квалитета специфичних производа овог краја (планинско јагње, сир и сл.). Ради побољшања конкурентности сточарских производа требало би такође стимулисати проширење говедарских и овчарских фарми, организовану сезонску испашу, унапређење и осавремењавање производње кроз стандардизацију квалитета, развој малих предузећа, подстицање развоја газдинстава и повезивање са сфером прераде, прикупљања и промоције производа, едукација сточара и очување и рационално коришћење пашњака као природног потенцијала изузетних еколошких и пејзажних вредности.

5. **Субрејон заштићених природних целина** се издваја посебно у оквиру претходна два рејона. Пољопривредна производња и коришћење пољопривредног земљишта одређена је дефинисаним правилима и режимом заштите природних целина. Овај субрејон односи се на део Планског подручја који је у обухвату НП Копаоник, Парка природе Голија и Специјалног резервата природе „Увац“. Пољопривредна производња овог субрејона заснована је на сточарству, али би требало подстицати примену органских метода производње хране, која у спрези са руралним туризмом може чинити окосницу привреде. Такође, присутно је и ратарство на ораницама слабог економско-производног потенцијала и традиционално планинско воћарство, као и алтернативни видови пољопривреде, типа сакупљања лековитог биља и шумских плодова. Сточарство, са говедарством и овчарством, представља ослонац развоја пољопривреде. Развој и обнављање сточарства требало усмеравати рационалним и одрживим коришћењем ливада и пашњака уз очување биолошког потенцијала травних површина, подизањем мини фарми где то услови и правила заштите животне средине дозвољавају, уз збрињавање кафилиеријског отпада и традиционалном прерадом сточарских производа која би у комбинацији са природним вредностима била адекватан потенцијал који се може валоризовати у туристичке сврхе, уз очување традиционалног начина живота.

На Планском подручју хетерогени склоп агроеколошких услова, с обзиром на велико пространство територије коју обухвата, детерминисао је велику неравномерност у начину коришћења пољопривредног земљишта и развоја пољопривреде. Та неравномерност очигледна је на релацији север-југ и долина-брда-планине. Пружају се могућности за развој свих грана пољопривреде – од интензивне ратарско-повртарске производње у Поморављу, сточарства (фармерског у Поморављу и Шумадији местимично и традиционалног-аутохтоног планинског сточарства), воћарске традиционалне производње у Западном Поморављу и Шумадији, са високим степеном прераде, виноградарске производње на подручју традиционалних виногорја (опленац, темнић, јагодинско, левичко, жупско и др.) и органске пољопривреде како у високим пределима очуване животне средине, тако и у еколошки заштићеним природним целинама. Приоритет би требало дати даљој специјализацији пољопривреде уз ефикасније искоришћавање природних и тржишних погодности за интензивирање производње поврћа, континенталног воћа, винове лозе, сточарства у тесној вези са агроиндустријским сектором.

Карта 8: Рејонизација пољопривредне производње планског подручја

2.2.3. Шумарство

Концепција развоја шумарства на планском подручју базира се на Просторном плану Републике Србије, Закону о шумама, Националној стратегији развоја шумарства Србије, Студији за израду Националног шумарског акционог плана и понуђеним решењима Шумарске политике Србије. У односу на тренутно стање шума у Шумадијском, Поморавском, Рашком и Расинском управном округу, у наредном планском периоду предвиђено је:

- **рационалнија експлоатација шума** (усклађена са прирастом дрвне масе), посебно у шумама у приватној својини;
- **унапређење стања шума** (превођењем изданаčkih шума у високе, мелиорацијом, реконструкцијом и реституцијом деградираних састојина), како би се елиминисале категорије деградираних шума, а разређене шуме свеле на најмању могућу меру;
- **повећање површина под шумама** (у складу са Општим и Посебним основама газдовања шумама);

- **интензивна нега и заштита постојећих шума** у свим фазама развоја (заштита шума од штеточина и биљних болести, штетног абиотичког фактора и пожара);
- **пошумљавање девастираних ерозионих подручја**, голети и земљишта лоше бонитетске класе;
- успостављање **шумских заштитних појасева дуж саобраћајница**.

Шумадијски управни округ

Подручје општине **Аранђеловац** (шумовитост 24,3%) карактерише бујна шумска вегетација на падинама Букуље и планине Венчац, али и деградиране шуме на Шутици, Орловици и Вагану, па је неопходно у наредном периоду извршити унапређење стања ових шума **мерама реконструкције и реституције**. За развој и обнављање шумских заједница изузетно је повољан локални хумидни климат субпланинског региона на Букуљи, где је формиран шумски расадник у коме се производе четинарске врсте, које се интродукују у постојећу букову шуму.

На подручју општине **Баточина** (шумовитост 12,6%) посебно је значајан комплекс под шумама „Рогот“, који заузима површину око 365 ha и представља познато излетиште и ловиште за пернату и крупну дивљач. Ловиште заузима површину од 13.500 ha и обилује дивљачи (срндаћи, фазани, јаребице и зечеви) и по потенцијалима је значајно и у регионалним оквирима, али је тренутно у запуштеном стању, **па га је у наредном периоду неопходно уредити и промовисати у сврхе ловног туризма**, чиме би се подстакao развој овог подручја.

Општина **Кнић** (шумовитост 26,1%) је недовољно покривена шумом, која је различитог квалитета и неравномерног распореда. Поред букових, присутне су и храстове шуме које су због претераног експлоатисања дрвне грађе и испаше значајно проређене и деградиране, а досадашње обнављање и вештачко пошумљавање није дало очекиване резултате. У наредном периоду неопходно је **повећање површина под шумама** (у складу са Основом газдовања шумама), као и **спровођење мера унапређења постојећег стања шума** на целом подручју општине. На локалитетима Борачки крш и Котленик потребно је **утврдити режим заштите** и коришћења шума. Ловиште „Гружа“ има идеалне услове за развој ловног туризма. Посебно је атрактивно за летњи лов на језеру Гружа, где је велика бројност дивљих патака и дивљих гусака. Ловиште има изузетно повољне услове за обуку паса птичара и гонича, као и ров за обуку паса јамара. Због своје атрактивности и положаја ово ловиште је изузетно занимљиво за госте из Италије и Грчке.

Шуме на територији општине **Крагујевац** заузимају 24.097 ha (шумовитост 29,5%), што је више од републичког просека. Очуване састојине су заступљене на 70,6%, разређене на 21,6% девастиране на 4,4%, а шикаре на 3,4% површине, а погодност представља и апсолутна доминација аутохтоних лишћара, пре свега храстова (93,9%), у односу на четинаре (6,1%). Међутим, велико учешће изданаčkih у поређењу са високим шумама, висок ниво деградације и мала просторна заступљеност шумских заједница указују да је у наредном планском периоду неопходно извршити превођење изданаčkih шума у високе, као и **мелиорацију, реконструкцију и реституцију деградираних састојина, како би се постојеће стање шума унапредило**. У приватном власништву је чак 75% шума, што захтева посебну политику и организацију коришћења, заштите и уређења ових површина, са већим бројем активних учесника и већим програмским могућностима. На појединим локалитетима шуме се због лоших еколошких карактеристика интензивно секу, па долази до обешумљавања, а самим тим и до појаве ерозије па је **неопходно спровести мере пошумљавања девастираних ерозионих подручја, голети и земљишта лоше бонитетне класе**. Веће површине под шумама налазе се на обронцима Рудника и Гледићких

планина и имају превасходно еколошку вредност, па их треба **прогласити шумама заштитног карактера**. Очување постојећих шума на територији општине Крагујевац у еколошком смислу је вишеструко значајно, како у погледу спречавања ерозије односно везивања тла, тако и у спречавању меандрирања река и наношењу талога. Неопходно је дефинисати и утврдити могућности за **подизање нових шумских заштитних појасева око саобраћајница** Крагујевац–Топола, аутопут Крагујевац–Баточина и правац М23 Крагујевац–Краљево. Као центар Шумадијско-поморавске ловне области Крагујевац са великим ловним потенцијалом има све предуслове за **унапређење ловства**.

Лапово је општина са најмањом површином и најмањом шумовитошћу (свега 6,8%) на подручју које обухвата Регионални просторни план. Свих 374 ха шума су у приватној својини. Као зона аутохтоне шуме издваја се еколошка целина Залеђе. Неопходно је извршити **валоризацију, рекултивацију и ревитализацију постојећих шума** на подручју ове општине. Имајући у виду чињеницу да примарну карактеристику насеља представља мрежа инфраструктурног коридора (дефинисана Просторним планом подручја инфраструктурног коридора аутопута Е–75, деоница Београд–Ниш), приоритет треба дати **подизању шумских појасева** дуж саобраћајница. Погодан географски положај, развијена путна мрежа и постојање капацитета за прераду дрвета (фабрика „Kroposran“), чине ово подручје погодним за формирање Центра за прераду шумског отпада у палете, које би се користиле као биомаса, односно као алтернативни извор енергије.

У општини **Рача** шумовитост износи 14,2%, што је знатно мање од републичког просека, а свих 3.074 ха шума су у приватном власништву. Развијен је ловни туризам, нарочито пролећни лов срнеће дивљачи и јесењи лов зеца и фазана.

У општини **Топола** (шумовитост 14,6%) у приватној својини је 70% постојећих шума, а шумарство као привредна грана није развијено. Ловни туризам је добро развијен, нарочито летњи лов препелице, грлице и голуба гривњаша и јесењи лов фазана.

Поморавски управни округ

Шумовитост на територији општине **Деспотовац** износи 43,7%, а највећи део чине шуме са производном функцијом (17.429,36 ха). Заступљене су и шуме са основном наменом заштите земљишта од ерозије и шуме које су стављене под заштиту државе због својих природних карактеристика и лепота као резерват природе. Стање шума на подручју општине Деспотовац генерално је задовољавајуће. На целој површини општине планира се **санација девастираних шума** и **пошумљавање** аутохтоним лишћарским врстама дрвета (буква, јавор и дивља трешња). Планирано је и **селективно пошумљавање голети** на укупној површини од 249,74 ха (10,7% површине која је потенцијално погодна за пошумљавање) пионирским врстама четинара на плитким земљиштима и аутохтоним лишћарским врстама, где год то услови средине дозвољавају. Подручје општине Деспотовац поседује велики ловни потенцијал, са учешћем популације крупне и високе дивљачи у захвату Бељанице, Ресаве и Јужног Кучаја.

Изузев у општинама **Деспотовац** (у државном власништву је 78% шума) и **Параћин** (у државном власништву 53% шума) у осталим општинама Поморавског управног округа шуме су већим делом у приватној својини (**Свилајнац** 95%, **Рековац** 74%, **Ђуприја** 71,5% и **Јагодина** 71%) што захтева посебну политику и организацију коришћења, заштите и уређења ових површина.

Поморавски управни округ карактерише разноврсна фауна, од ситне дивљачи (зец, лисица, фазан, јаребица итд.) до крупне дивљачи (срндаћ, дивља свиња) и представља један од потенцијала за развој ловног туризма.

На територији општине **Јагодина** функционише истоимено Ловачко удружење које газдује ловиштем Липар површине 33.646 ha. Гајене врсте дивљачи у ловишту су: срна, дивља свиња, зец, фазан, пољска јаребица, пратеће врсте: дивља гуска, дивља патка, дивљи голуб и грлица. Од предатора заступљене су: лисица, шакал, дивља мачка, твор, куна и ласица. У власништву ЛУ налазе се пословна зграда, ловачки дом „Поток“ на Ђурђевој брду, фазанерија са инкубаторском станицом капацитета преко 4.000 јаја у турнусу, као и велики број ловних и ловно-техничких објеката (високе затворене и отворене чеке, хранилишта за крупну и ситну дивљач и волијере за прихват фазанске дивљачи итд.), што поред богатства фауне нуди велике могућности за развој ловног туризма.

На територији општине **Ђуприја** функционише ловачко удружење „Морава“ које газдује ловиштем „Раваница“ површине 28.788 ha. У ловишту су присутне различите аутохтоне врсте дивљачи (срна, дивља свиња, зец, фазан и пољска јаребица). Газдује се и са миграторним врстама као што су препелица, грлица, гугутка, дивље пловке, дивље гуске, шумска шљука, голуб гривњаш и другим врстама. Капацитет ловишта (у матичном фонду) је: срна – 920 грла; дивља свиња – 76 грла; зец – 2.500 јединки; фазан – 3.850 јединки и пољске јаребице – 3.360 јединки, што представља велики потенцијал за развој ловног туризма.

Рашки управни округ

Овај управни округ карактерише шумовитост од 46,2%, што је знатно изнад Републичког просека. Врњачка Бања, као центар бањског туризма, Национални парк Копаоник, Парк природе Голија, богатство шумом, шумским плодовима, лековитим биљем, гљивама и разноврсном и бројном дивљачи огроман су потенцијал за развој овог подручја и целог планског подручја, као и за развој одређених привредних активности, које се не базирају на класичној експлоатацији шума. Од пресудног значаја за будуће стање и квалитет шума на овом подручју је спровођење мера **неге и заштите**. Посебно треба истаћи велики значај ових мера у вештачки подигнутим састојинама, због њихове мање биолошке стабилности и веће угрожености биотичким и абиотичким факторима на целом подручју.

Врњачка Бања (шумовитост 61,1%) - Готово целом површином западног дела катастарске општине Гоч газдује Шумарски факултет из Београда. Овај простор је потпуно опредељен за узгајање шума у сврху наставно научног процеса Факултета и максималну **заштиту шума, изворишта и водотокова**. Резерват *Брезна*, мешовита састојина јеле, букве, црног бора и храста китњака на планини Гоч, стављен је под заштиту државе 1959. године. За ову шуму важи режим строгог резервата укупне површине 2.07 ha, на којем се не може вршити никакво искоришћавање шума нити ма којих других природних добара.

Нови Пазар (шумовитост 46,9%) – Највећа површина шумских састојина користи се за производњу техничког дрвета. Здравствено стање састојина је релативно добро, а највише варира код изданаčkih састојина. Вештачки подигнуте састојине четинара су младе састојине различитог здравственог стања којима је **неопходна нега**. По наменским целинама, најзаступљеније су шуме са основном функцијом заштите земљишта од водне ерозије и заштитне зоне резервата биосфере „Голија – Студеница“. У дендролошком смислу ово је релативно богато подручје. Основни потенцијал је аутохтоност присутних врста и ниско учешће четинара (око 10% укупне запремине) у односу на лишћаре, што је врло значајно са аспекта разноврсности.

Производни потенцијал шумског фонда користи се само са 35% по запремини и 45% по запреминском прирасту, тако да је **увећање основног фонда** један од приоритетних задатака у будућем периоду. Неискоришћена ловно продуктивна површина и еколошки капацитет ловишта представљају потенцијал за развој ловства.

Рашка (шумовитост 46,8) - Државне шуме у општини највећим делом груписане су у веће целине тзв. газдинске јединице, за које постоје посебни планови газдовања, којима се обезбеђује њихово редовно одржавање, обнова и унапређење, као и максимално могућа продукција дрвних асортимана и других шумских производа. Око 70% државних шума су високе. Шуме у приватном власништву мање су заступљене у дрвној запремини (45%) него у површини (50%). Оне су као и у другим подручјима разбијене на велики број парцела и власника, што је условило постојање знатних разлика у њиховом стању и начину газдовања. Око 74% приватних шума су високе, а око 23% изданаčke. Сеча и у државним и у приватним шумама је мања од прираста, јер су шуме недовољно отворене. Пошумљавање се интензивно одвија само у државним шумама. Последњих година приватни власници врше пошумљавање четинарима.

На **Копаонику** постоји истоимено ловиште за које је донета Ловна основа по којој су у оквиру Националног парка предвиђени ловни резервати „Суво рудиште - Јарам“ и „Равниште“ на укупној површини од 1.392 ha, а укупна ловно-продуктивна површина је 11.219,53 ha. Од ловне дивљачи, у Националном парку су као гајене врсте присутне: срна, дивља свиња, зец, пољска јаребица и јаребица камењарка. У будућности се планира **реинтродукција нових врста**, али су прихватљиве само ишчезле аутохтоне врсте (медвед, европски јелен, рис, дивокоса, велики тетреб), а не и друге (муфлон, јелен лопатар) и то само ако се обезбеде станишни услови.

Тутин (шумовитост 42%) - Здравствено стање састојина у целини је задовољавајуће. Нису евидентирана обољења ентомолошког ни фитопатолошког порекла већег обима. Основни потенцијал је аутохтоност свих присутних врста и равномерније учешће четинара у односу на лишћаре, што је врло значајно са аспекта разноврсности. Производни потенцијал шумског фонда користи се са око 40%, тако да је **увећање основног фонда** један од приоритетних задатака у будућем периоду.

Расински управни округ

На подручју општине **Александровац** (шумовитост 36,9%) евидентно је неконтролисано смањење шумског фонда уз локалну појаву бесправне сече шума. Увећање степена шумовитости оствариће се **пошумљавањем** земљишта најнижег производно-економског потенцијала и површина угрожених ерозионим процесима. У катастарској општини Плоча, налази се строги природни резерват „Врх Жељина – Плочка чука“, површине 19,68 ha са очуваним природним вредностима, који служи за научна истраживања и проучавања субалпске букове шуме, ливаде и мале високопланинске тресаве. На овом простору забрањена је сеча стабала, жбуња, приземне флоре, лов дивљачи, паша, брст стоке, изградња објеката и др.

Брус (шумовитост 46,9%) - Површински, најзаступљеније су шуме смрче (37,89%), шуме букве (25,35%) и шуме смрче, јеле и букве (14,04%). Доминирају високе природне шуме са 91,68%, вештачки подигнутих састојина има на 6,46%, а изданаčkih на 1,86% површине. Очуване састојине доминирају са 70%, али је значајно учешће разређених састојина (25%), уз учешће деградираних форми (5%). Стање шума по пореклу и очуваности указује на квалитетан и очуван фонд државних шума. У државним шумама издвојено је пет наменских целина: производно-заштитне шуме, заштитне шуме земљишта, рекреативне површине, природне предеоно целине (II степен заштите НПК) и природни резервати (I степен заштите НПК), међу којима изразито доминирају шуме природних предеоних целина (Барска река, Самоковска река, Гобелска река, Дубока и

Брзећка река), заштитне шуме земљишта и строги природни резервати. У односу на наменске целине, најнеповољније стање очуваности је код заштитних шума земљишта (32,63% разређених и 13,69% деградираних састојина), а најповољније код природних резервата.

Варварин (шумовитост 20%) - Шуме на подручју општине су распоређене углавном на стрмим, неприступачним теренима и уз водотокове. У наредном периоду предвиђено је интензивније **пошумљавање** необраслих шумских земљишта, гајење и експлоатација шума (дрвне масе и споредних шумских плодова), као и примена интензивнијих мера **неге и обнове шумског фонда**.

Преовлађујуће присуство високих шума на подручју општине **Крушевац** (шумовитост 31,7%) указује на организовано и планско газдовање шумама. Према очуваности, најзаступљеније су очуване шуме са 67%, разређених има 31%, а девастираних 1,9%, што говори о високом квалитету шума. Најзаступљеније врсте су: буква, китњак, граб, црни бор, смрча и јела. У ловишту Велики Јастребац (15.275 ha) најзаступљеније врсте су: срна, дивља свиња, вук, зец, лисица, куна, дивља мачка, јазавац, ласица, орао и соко. У оквиру ловишта постоји уређен, ограђен ловно-узгојни центар (површине 376 ha), који се користи за заснивање популације аутохтоних врста крупне дивљачи, (европски јелен и дивља свиња). У циљу очувања природног амбијента, све планиране мере и интервенције на подручју Расинског управног округа треба да се заснивају на коришћењу аутохтоних врста (које се природно подмлађују и у конкретним условима биолошки су стабилније), посебно на Гледићким планинама, на Јухору, обронцима Гоча и на теренима уз Западну Мораву и њене притоке. Посебну пажњу треба посветити **планској и рационалној експлоатацији шумског фонда** усклађеној са саморепродуктивним потенцијалом овог екосистема.

Табела 20. План пошумљавања до 2020. године и оптимална шумовитост у Шумадијском, Поморавском, Рашком и Расинском управном округу

Подручје/ Управни округ	Укупна површина (ha)	Површина шума 2014. (ha)	Шумовитост 2014. (%)	Површина шума 2020. (ha)	Шумовитост 2020. (%)	Оптимална шумовитост (%)
Шумадијски	238.500	54.700	22,9	55.000	23,0	30,0
Поморавски	261.400	72.778	27,8	73.956	28,3	37,5
Рашки	391.700	201.776	51,5	203.952	52,0	60,2
Расински	295.700	122.000	41,3	124.100	42,0	42,7
УКУПНО	1.187.300	451.254	38,0	457.008	38,5	49,8
Србија (без КиМ)	7.747.400	2.297.400	29,7	2.342.400	30,2	41,4

Извор: Просторни план Републике Србије од 2010. до 2020. године

2.2.5. Туризам

Просторно функционално структурисање туристичке привреде за подручје Шумадијског, Поморавског, Рашког и Расинског управног округа обухвата формирање:

- **Туристичких кластера/зона**, као ресурсне основе подручја за развој туризма. Кластери представљају просторно-функционалне целине обједињене туристичке понуде, са целим туристичким дестинацијама сродних карактеристика, градским туристичким центрима и местима, бањским туристичким центрима и местима, као и са обухваћеним сегментима кружних и линеарних туристичких праваца и секундарним туристичким просторима. Туристички кластери су засновани на упориштима економије искуства и на концентрацији различитих ресурса у појединим крајевима земље. Територија Републике Србије је индикативно подељена на следећих пет туристичких кластера, на чије ће коначно формирање утицати тржиште, и то: АП Војводина;

Београд; југоисточна Србија; средишња и западна Србија; АП Косово и Метохија.

- **Туристичких простора** који представљају делове туристичких кластера са touring правцима, дестинацијама, туристичким местима и местима за одмор. Према расположивим условима и ресурсима, подељени су на: **примарне туристичке просторе** који обухватају површинске целине туристичких дестинација, кружне и линеарне међународне и националне путне и пловне туристичке правце и концентрисане/тачкасте агломарације градских туристичких центара и места, бањских туристичких центара и места међународног и националног значаја и остале; **секундарне туристичке просторе** регионалног и локалног значаја, унутар или ван делова подручја обухваћених примарним туристичким дестинацијама утврђеним ППРС.

Примарне туристичке дестинације, као регионалне целине интегрисане понуде планског подручја, могу се поделити по критеријумима учешћа целогодишње туристичке сезоне на:

- дестинације са **мањим учешћем целогодишње понуде**: Кучајске планине, Рудник, Бељаница, Гледичке планине, Јастребац, Букуља, Котленик, Радочело, Јелица, Чемерно, Троглав, Жељин, Гоч, Студена–Равна планина, Столови и др.
- дестинације са **комплетном целогодишњом понудом**: планине Копаноник; Голија. У дестинације са комплетном целогодишњом понудом увршћују се и међународни: кружне туре, градски туристички центри, бањски туристички центри, манастири и др.

Издавање **touring туристичких праваца** РПП за подручје Шумадијског, Поморавског, Рашког и Расинског управног округа бухвата:

- путне touring правце – међународни правци у коридорима аутопутева и осталих европских путева, а национални у коридорима осталих путева првог реда. У оквиру путних коридора и њихове гравитације налазе се путеви/стазе културе, бициклизма и др;
- пловне touring туристичке правце – перспективно ток Велике Мораве

Градови и општине националног туристичког значаја према Просторном плану РС, а на простору РПП за подручје Шумадијског, Поморавског, Рашког и Расинског управног округа су Нови Пазар и Крагујевац, док су Краљево, Крушевац, Јагодина перспективно националног туристичког значаја.

Бањска туристичка места националног, а перспективно међународног значаја су Врњачка Бања, Матарушка Бања и Буковичка Бања. Остала национална бањска туристичка места су Јошаничка, Богutowачка и Новопазарска Бања. Остала бањска места су регионалног значаја.

Природни и антропогени туристички потенцијали свих градова и општина на подручју Шумадијског, Поморавског, Рашког и Расинског управног округа би требало да чине **заједничку туристичку понуду** која обједињава различите видове туризма. На тај начин се постиже разноврсност у понуди, избегавање брзог засићења од исте понуде, као и активирање нових и неафирмисаних дестинација. Како бављење туризмом захтева висок ниво опремљености инфраструктуром и супраструктуром, тако је претпоставка развоја довођење истих на оптималан ниво. Посебно важна у овом моменту је брзина, квалитет и разноврсност видова саобраћаја како би се потенцијални посетиоци најкомфорније пребацили на жељену дестинацију. Ради тога се планира комерцијализација војног аеродрома Лађевци у цивилне сврхе (**аеродром Морави**). Отварање оваквог објекта (у близини Краљева) обезбедиће већу приступачност централног и јужног дела планског подручја нарочито погодним за планински туризам. Планирана изградња државног пута највишег ранга (аутопут

Београд-Јужни јадран) уз већ постојећи Е-75 омогућиће бољу кохезију простора и перспективно пробој туризма овог подручја на шири европски простор. Од посебног значаја за развој препознатљиве туристичке понуде јесте **идентификација аутентичних руралних етноцелина и духовних обичаја** (верски празници, сабори, друге светковине, сајмови и такмичења) различитих ентитета и њихових традиционалних кухиња.

Са испуњењем сваког наредног планског корака ближа је реализација циља. Евидентно је да непостојање макар једног од елемената угрожава остале елементе, снижавајући тако целокупну туристичку понуду. Озбиљно бављење туризмом не познаје административне границе. Због тога је потребна координација и заједничко деловање Шумадијског, Поморавског, Рашког и Расинског управног округа, те третирање простора управних округа као **јединственог природног система** (интерно) и као **дела ширег природног и антропогеног подручја** (екстерно), нарочито имајући у виду везе ка северу (Регион Београда), западу (западноморавска осивина развоја са својим туристичким потенцијалнима), истоку (према Тимочној крајини и Подунављу) и југу (простор Понишавља и јужне Мораве). Због тога је идеја планске концепције развоја туризма у РПП за подручје Шумадијског, Поморавског, Рашког и Расинског управног округа оријентисана на каузалну-системску повезаност простора, односно позиционирање туризма на начин да се веже на свеукупну туристичку понуду овог дела Србије (**интегрални развој туризма**). Концепција развоја туризма се зато ослоња превасходно на три системска нивоа: **националном, регионалном (на подручју РПП) и локалном (општинском)**.

Субординација и синхронизација активности на сва три нивоа би требало да синергетски допринесе уначајнијем унапређењу овог сектора а последично унапреди развој читавог подручја. На основу тога, једна од развојних шанси подручја које је обухваћено РПП је развој **одрживог туризма**, који подразумева развој туристичке привреде у складу са капацитетима животне средине. Са једне стране циљ овакве концепције је упознавање великог броја посетилаца са туристичким вредностима подручја и активирање осталих комплементарних делатности које би омогућиле развој туризма или би биле његова последица (сточарство, шумарство, производња здраве хране, пића), док би са друге, ове активности биле организоване на начин да не угрозе еколошку равнотежу простора и богати биљни и животињски свет. Сви облици туризма на простору РПП би требало да делују усаглашено, односно да потенцијални корисници комбинују неколико видова туризма. Јединство садржаја је регионалног карактера и подразумева постојање заједничких **итинерера** са суседним општинама и регионима. Истовремено организација туризма захтева укључивање конвенционалне и традиционалне производње у јединствен привредни систем чиме би се омогућила већа запосленост локалног становништва, повећање конкурентности и успорио демографски губитак у појединим деловима округа (посебно на селу). Основно полазиште је зановано на активирању свих потенцијала планског подручја на начин да се корисник најпре информише о предностима и туристичким вредностима овог подручја, организовано или индивидуално комфортно доведе до туристичке дестинације, смести у квалитетним објектима, садржајно проведе време боравка и поново врати. Неопходност едукације управе и становништва о улози и значају туризма, маркетиншки пробој на српско и европско тржиште, повећање саобраћајне доступности изградњом државних и локалних путева и квалитетани смештајни објекти предуслов су реализацији ове концепције.

Предвиђена организација и интегрисање туристичке понуде градова и општина у РПП са туристичким зонама и регионима у окружењу, као и њихово повезивање кружним кретањем туриста и излетника омогућиће развој препознатљивог туристичког производа. Осим тога потребна је **заштита најатрактивније и потенцијално најкомерцијалније туристичке просторе** на подручју РПП, у првом реду планинских

простора и акваторија, уз усмеравање и контролу коришћења, изградње и уређења тих простора и обезбеђење одговарајуће подршке земљишне политике. Неопходно је значајно повећање смештајних капацитета подручја кроз нову изградњу или обнову постојећих и активирање индивидуланог/приватног смештаја у селима.

За социо-економске, просторно-еколошке и културолошке прилике на простору РПП релевантни су следећи туристички производи (без приоритета у наведеном редоследу):

- **градски туризам** (градски одмори у Крушевцу, Краљеву, Новом Пазару, Јагодини, Крагујевцу, културне, уметничке и спортске манифестације и др);
- **touring** (кружна и линеарна туристичка путовања/туре/путеви -национални парк Кopaоник, парк природе Голија, планина, пећина – националног и регионалног значаја, палата и споменика, средњовековних манастира у долини Ибра, вина и гастрономије на Опленцу и Жупском виногорју, бициклизма, пешачења, јахања, лова, риболова и др);
- **пословни + MICE** (Нови Пазар, Крагујевац и друга места);
- **бањски туризам** (здравствени/балнеолошки, климатски и wellness/рекреативни: Врњачка, Буковичка, Матарушка и друге бање);
- **планински туризам** (на високим планинама, на средњим и ниским планинама, Кopaонику, Голији, Букуљи, Кочу и др);
- **наутички и други видови водног туризма** (на Великој Морави, језерима регионалног значаја);
- **догађаји** (културне, уметничке и спортске манифестације);
- **рурални туризам** (агротуризам, рурални туризам, и комбиновани рурални туризам);
- **научно-истраживачки туризам** обухвата истраживање природних вредности, посебно геолошких, спелеолошких и хидролошких објеката и биодиверзитета, археолошких налазишта и културно-историјских споменика и др.
- **транзитни туризам** – у зони националних путних праваца
- **туризам специјалних интереса** (верски у долини Ибра и долини Западне Мораве, рекреативне активности на планинама ниже надморске висин еи спортско-авантуристичке активности на ширем подручју РПП).

Туристички простор планског подручја се диференцира на **примарне (националног значаја) целине и секундарне (регионалног значаја) целине** (туристичке дестинације), које се разликују како по природним карактеристикама, расположивим туристичким ресурсима, географско саобраћајном положају и планираним садржајима и то:

- **Планинске зоне – Првог реда¹⁴** - Кopaоник, Голија и **Другог реда¹⁵** Жељин, Столови (Град Нови Пазар, општине Тутин, Рашка, Брус и делови града Краљева и општине Александровац) и околина која се надовезује на планине суседних региона: Рогозна, Јадовник и даље, односно Радан, Мајдан и Гољак на истоку. Планинска зона другог реда обухвата масиве Бељанице и Кучаја у источном делу планског подручја, на простору општина Параћин и Деспотовац Планински, ловни, спелеолошки, сеоски, еко и агро, спортско рекреативни, манифестациони, туризам културе и религије, бањски и др. ован на препознатим природним, антропогеним и манифестационим реперима.
- **Зона аутопута и осталих саобраћајних праваца – touring туристички правци** – подручје уз Коридор X (општине Ћићевац, Лапово, Свилајнац, Баточина, Ћуприја, Параћин и Града Јагодина и Крушевац) и путеве ка западу (правац Краљево-Чачак-Ужице) на територији града Краљева и Крушевца и општина Трстеник и Врњачка Бања и југу (Ћићевац-Куршумлија-Приштина) кроз

¹⁴ Комплетна целогодишња понуда

¹⁵ Мање учешће целогодишње подуде

територију општина Ђиђевац, Варварин, Брус и Александровац и града Крушевца¹⁶. Транзитни, спортско рекреативни, сеоски и др. У складу са ППРС аутопут Београд-Ниш дугорочно је конципиран као међународни транзитни туристички правац највишег, I степена, којим се омогућава главни туристички транзит из средње према југоисточној и јужној Европи и блиском истоку, као и **пловни touring правац** уз Велику Мораву, перспективно од националног значаја. Сви правци су у функцији транзитног туризма, без изласка моторним возилом ван аутопута (задржавање са најмање једним ноћењем) и транзитне рекреације (задржавање без ноћења).

- **Урбане зоне градских насеља Крагујевац, Нови Пазар (национани), односно Краљево, Крушевац, Јагодина (регионални) и др.** Културни, едукативни, спортски, транзитни и др. туризам.
- **Долина јоргована** - Пружа се од Косовске Митровице до Краљева, а кроз њу пролази Ибарска магистрала чију су трасу просекли Римљани, проширивали српски владири, а данас спада међу најпрометније саобраћајнице Србије. У долини Ибра стверени су темељи српске средњовековне државе, њене духовности и културе-стари град Рас прва српска престоница, манастир Жича-прва српска архиепископија и манастири Студеница, Сопотани, Градац, који су део светске културне баштине. Осим тога краци овог појаса обухватили би и просторе око Града Новог Пазара, општине Сјеница и Тутин и свеукупно наслеђе исламске културе и специфичне архитектуре. Овај појас просеца Планинску зону планског подручја и погодан је за развој културног, манифестационог, едукативног и истраживачког туризма.
- **Развојни појас Аранђеловац-Топола-Крагујевац** је део ширег културно историјског појаса који иде од Фрушке Горе-Београда-Авале и Космаја ка југу. Предвиђене активности су у смеру едукативног, манифестационог, истраживачког, руралног и др. облика туризма.

Тачкасти објекти (бањска места, планине, језера, градска насеља и др.) биће повезане разним **итинерерима** са доминантин зонама и појасевима развоја туризма.

Мотивација становништва за учешће у туристичкој привреди ће се вршити кроз повољне кредитне аранжмане, порески систем и субвенције у производњи или подизању и опремању објеката. Осим прописивања јасних мера и политика у овом плану, неопходно је извршити и јасну институционалну поделу на субјекте који се старају за њихову реализацију (РПП за подручје Шумадијског, Поморавског, Рашког и Расинског управног округа, локалне туристичке организације, општинске управе, остала јавна предузећа, приватни сектор и сл.) кроз јасно јавно-приватно партнерство. Едукација, маркетинг, информисање, кампање и друго, активности су које треба да прате и планирање и реализацију и коришћење туристичких акција у простору.

2.3. Инфраструктурни системи

2.3.1. Саобраћајна инфраструктура

Потенцијал јачања свеобухватног привредног, културног и социјалног развоја Србије у окружењу, огледа се у јачању инфраструктурних веза (првенствено друмске и железничке инфраструктуре), што ће допринети ефикаснијем и економичнијем протоку робе, информација и путника.

Предуслов успешне интеграције Србије и Региона у шире просторне целине биће развијена мрежа транспортних система.

¹⁶ Регионални значај

Планским подручјем пролази паневропски коридор X, који представља интермодални коридор, што подразумева комбинацију и повезивање више видова саобраћаја (друмског, железничког, водног и ваздушног).

Одрживи развој **друмског саобраћаја**, као најзаступљенијег вида саобраћаја на планском подручју, засниваће се на принципима који су у складу са принципима Просторног плана Републике Србије:

- развој друмског саобраћаја, који омогућава одрживу мобилност становништва и убрзани развој привреде планског подручја, Региона и Републике;
- ефикасност и безбедност, која се заснива на пројектовању и реализацији пројеката у складу са потребама корисника и економског система;
- усмереност према кориснику, односно прилагођавање пројектованих решења крајњем кориснику друмског саобраћаја;
- одређивање приоритета за реализацију и усаглашеност приоритета са приоритетима Републике Србије и Европске Уније;
- усмереност ка заштити животне средине кроз све фазе реализације саобраћајних пројеката;
- интегрисаност са окружењем и осталим видовима саобраћаја, која се огледа у просторној приступачности у координацији са другим видовима саобраћаја;
- јачање улоге јавног градског саобраћаја у урбаним подручјима у зависности од захтева корисника, што ће утицати на усмеравање развоја јавног превоза уз поштовање еколошких услова;
- стимулисање развоја немоторних видова саобраћаја (пешачког и бициклистичког);
- координисање активности од израде планских решења преко пројектантских решења и реализације саобраћајних пројеката.

Развој друмског саобраћаја у планском периоду базираће се и на следећим конкретним задацима:

- израда планске и пројектне документације за аутопутски коридор Баточина-Крагујевац-Кнић (веза постојећег аутопута Е-75 Београд-Ниш и планираног аутопута Е-761 Појате-Крушевац-Краљево-Чачак),
- израда пројектне документације и почетак реализације коридора аутопута Е-761, Појате-Крушевац-Краљево-Чачак,
- изградња обилазних (транзитних) саобраћајница за Крагујевац, Краљево, Крушевац, Параћин и Нови Пазар,
- завршетак изградње деонице државног пута IB реда бр.15, Крагујевац-Баточина,
- израда планске и пројектне документације и реализовање (по деоницама) државног пута IB реда бр.23 и државних путева II реда бр. 130, 131 и 150, чиме ће се истовремено у највећој мери превазићи проблем транзитног саобраћаја за Аранђеловац, Тополу, Рачу, Свилајнац и Деспотовац,
- изградња деонице државног пута II реда Р-223 (према важећој категоризацији путне мреже, наведена деоница не припада државним путевима) од излетишта на Јастебцу до границе општине према Прокупљу,
- изградња деонице државног пута IB реда бр.18, од Липовца до аутопута Е-761 (тзв. источна обилазница око Крушевца),
- изградња деонице државног пута II реда Р-225 (према важећој категоризацији путне мреже наведена деоница не припада државним путевима), од општинског пута Л-1052 до општине Врњачка Бања,
- изградња деонице државног пута IB реда бр. 36 на територији општине Краљево,
- изградња обилазнице око манастира Студеница у циљу заштите манастирског комплекса,

- доградња и реконструкција деоница државних путева II реда на територији општине Рашка, у функцији туризма према Голији и Копаонику,
- очување постојећих и планираних коридора државних путева у циљу унапређења постојеће путне мреже и реализације планираних траса.

Развој железнице, као великог система и система који има низ предности у односу на друге видове саобраћаја, има значајну улогу у просторном уређењу земље и одрживој мобилности. Концепција и принципи одрживог развоја **железничког саобраћаја** засниваће се на:

- приликом реконструкција траса максимално задржавање постојећих коридора у којима су формиране просторне целине и садржаји, са минимумом заузећа новог земљишта;
- ефикасност и безбедност, која се заснива на пројектовању и реализацији пројеката у складу са потребама корисника и економског система;
- усмереност према кориснику, односно прилагођавање пројектованих решења крајњем кориснику железничког саобраћаја;
- избалансиран развој мреже са просторног, техничког и технолошког аспекта;
- интегрисаност са окружењем и осталим видовима саобраћаја;
- усклађеност планова развоја са плановима развоја железничке мреже Европе, Међународне железничке уније (УИЦ) и већ ратификованим споразумима;
- усмереност ка заштити животне средине кроз све фазе реализације саобраћајних пројеката.

За развој железничког саобраћаја у планском периоду неопходна је:

- реконструкција и модернизација магистралне међународне пруге Београд-Ниш,
- ревитализација и модернизација пруге Сталаћ-Краљево-Пожега,
- ревитализација и модернизација и изградња другог колосека пруге Лапово-Крагујевац-Краљево-Ђенерал Јанковић,
- израда планске и пројектне документације за железничке пруге Рашка-Нови Пазар и Младеновац-Аранђеловац-Топола-Горњи Милановац-Чачак,
- реконструкција и модернизација станичних објеката, сигурносне опреме и остале железничке инфраструктуре.

Развој **ваздушног саобраћаја** на подручју Регионалног просторног плана заснива се на формирању регионалног аеродрома у Краљеву - Лађевци, који би доградњом и пренаменом прерастао у војно-цивилни аеродром. Аеродром у Лађевцима био би најважније регионално чвориште у систему регионалних ваздушних пристаништа, доминантно у функцији путничког саобраћаја мањих авио-компанија. Такође, на подручју плана је у планском периоду неопходно употпунити и мрежу мањих аеродрома у функцији спорта, туризма, пословних путовања (Крушевац, Краљево, Трстеник, Параћин-Давидовац, Јагодина).

Принципи развоја ваздушног саобраћаја заснивају се и на ефикасности и безбедности, усмерености ка кориснику, економичности, оријентисаности ка заштити животне средине и интеграцији са окружењем и другим видовима саобраћаја.

Развој **водног саобраћаја** на планском подручју везан је за формирање пловног пута током Велике Мораве.

Принципи развоја **интермодалног саобраћаја** заснивају се на:

- припреми планова развоја основне мреже терминала интермодалног саобраћаја;
- усклађености развојних програма са програмима развоја осталих видова саобраћаја;

- стимулисању интермодалних транспортних технологија;
- дефинисању приоритета узимајући у обзир ресурсе и очекиване транспортне токове;
- планирању, пројектовању и обезбеђивању финансијских средстава за развој.

2.3.2. Енергетска инфраструктура

У наредном периоду неопходно је урадити нове, савремене студије развоја **електроенергетског система** планског подручја, али и појединачних општина/градова. Постојећи електроенергетски систем је потребно реконструисати, модернизовати и проширити до пројектованих капацитета тако да у потпуности може да омогући и прати привредни развој планског подручја. Неопходно је увести систем даљинског надзора и управљања у преносну и дистрибутивну мрежу.

Просторним планом Републике Србије, односно развојним документима појединих општина, планира се изградња следећих објеката:

На напонском нивоу 400kV

- изградња далековода 400kV Крагујевац - Обреновац
- изградња далековода 400kV Крагујевац - Краљево
- изградња нове трансформаторске станице 400/220/110kV "Краљево 3"

На напонском нивоу 220kV

- овај напонски ниво нема перспективу па је потребно урадити студије којима би се утврдила судбина постојећих далековода

На напонском нивоу 110kV

- изградња нове трансформаторске станице 110/20kV у Аранђеловцу, снаге 2х31.5 MVA, која ће се напојити са далеководом 110kV Аранђеловац-Топола (приоритет)
- изградња нових трансформаторских станица 110/10kV у Крагујевцу, у зонама: Сервис II, Козујево, Цветојевац, Корман, Виногради, фабрика аутомобила и напојних далеководом 110kV
- изградња трансформаторске станице 110/10kV "Диспечерски центар" у центру Крагујевца и напојних кабловских водова 110kV.
- изградња нове трансформаторске станице 110/10kV у месту Гружа код Крагујевца са напојним далеководом 110kV до трансформаторске станице 400/110kV у Крагујевцу
- изградња далеководом 110kV Кнић - Горњи Милановац
- изградња нове трансформаторске станице 110/10kV у Свилајнцу снаге 2х31.5MVA и повезивање са трансформаторским станицама "Свилајнац I" и "Свилајнац II" далеководима 110kV
- изградња нове трансформаторске станице 110/35/20kV у Деспотовцу, снаге 31.5MVA и напојног далеководом до трансформаторске станице 400/110kV "Јагодина I"
- изградња новог далеководом напона 110kV од трансформаторске станице "Деспотовац" до трансформаторске станице "Стењевац" у дужини од око 8.5km
- изградња нове трансформаторске станице 110/35/10kV "Параћин 4", снаге 31.5MVA и напојног далеководом до трансформаторске станице 400/110kV "Јагодина I"
- изградња нове трансформаторске станице 110/35kV непосредно поред постојеће 110/6kV "Нови Поповац"
- изградња нове трансформаторске станице 110/x kV на Копаонику, заједно са напојним далеководом 110kV до Брзећа

- изградња далековода 110kV Краљево - Баљевац - Рашка
- изградња нове трансформаторске станице 110/x kV "Нови Пазар 3" у Новом Пазару са напојним далеководима
- на подручју Дубова код Тутина планирана је изградња трансформаторске станице 110/35/20kV капацитета 20/20/13,3 MVA
- изградња нове трансформаторске станице 110/x kV у Варварину. Уколико се за х усвоји напон 35kV или трансформација 35/10kV, потребно је изградити још једну трансформаторску станицу 35/10kV у насељу Бачина.
- изградња нових трансформаторских станица 110/x kV капацитета 2x31.5MVA "Крушевац 3", "Крушевац 5", "Крушевац 6" са напојним далеководима 110kV
- изградња нове трансформаторске станице 110/x kV у Брзећу.

На напонском нивоу 35kV

- изградња нове трансформаторске станице 35/10kV у Лапову.
- изградња нових трансформаторских станица 35/10kV и напојних далековода у насељима Петровац и Баре у близини Крагујевца
- изградња нове трансформаторске станице 35/10kV "Ћуприја 6" снаге 2x8MVA са напојним далеководом 35kV
- изградња нових 35kV далековода у Параћину ради растерећења постојећих који раде у режиму близу номиналног оптерећења
- изградња далековода 35kV од трансформаторске станице 110/35kV "Рашка" до трансформаторске станице 35/10kV "Рашка 2"
- изградња три нове трансформаторске станице 35/10kV у Новом Пазару: "Мур", "Дојевиће", "Врановина", "Паралово"
- изградња нових далековода 35kV: "Нови Пазар 1" - "Врановина" у дужини од око 10км, "Кула" - "Делимеђе" у дужини од око 10км
- изградња далековода 35kV Александравац - Ботурићи - Плеш
- изградња трансформаторске станице 35/10kV "Плеш" снаге 1x4MVA
- изградња далековода 35kV од планиране трансформаторске станице у Брусу до Јошаничке Бање

Производња електричне енергије:

- потребно је извршити замену филтера у термоелектрани "Морава" у Свилајнцу
- на Западној Морави предвиђена је изградња две нове хидроелектране каскадног типа, укупне инсталисане снаге око 42MW (око 127.200.000KWh/год);
- на реци Ибар предвиђена је изградња девет проточних хидро електрана каскадног типа укупне инсталисане снаге око 120MW (око 425.000.000KWh/год);
- постоји могућност изградње већег броја МХЕ, према катастру МХЕ и условима надлежних предузећа.

На планском подручју планирани су следећи **гасоводи и гасоводни објекти**:

Шумадијски округ:

- деонице разводног гасовода Кусадак-Топола и Топола-Рача,
- деоница разводног гасовода Баточина-Цветовевац, пречника Ø356 mm, (изграђена преко 90%), паралелно постојећој деоници,
- деоница разводног гасовода Цветовевац-Бресница, паралелно постојећој деоници,
- све од челичних цеви за радни притисак до 50 бара,
- ГМРС „Топола“, МРС „Рача“, ГМРС „Баточина“ и ГМРС „Крагујевац 2“.

Поморавски округ:

- разводни гасовод Јагодина-Рековац,
- гасовод средњег притиска од Свилајнца до Деспотовца,

- ГМРС „Рековац“, ГМРС „Јагодина 2“, ГМРС „Багрдан“, МРС „Деспотовац“, МРС „Медвеђа“.

Рашки округ:

- деоница разводног гасовода Копаоник - Рашка - Нови Пазар - Тутин, од челичних цеви за радни притисак до 50 бара,
- ГМРС „Рашка“, ГМРС „Нови Пазар“ и ГМРС „Тутин“.

Расински округ:

- деоница разводног гасовода Александровац - Брус – Копаоник, од челичних цеви за радни притисак до 50 бара,
- ГМРС „Брус“ и ГМРС „Копаоник“.

Трасе планираних разводних гасовода и локације свих гасоводних објеката нису дефинисане аналитичким елементима и није израђена техничка документација, тако да ће оне бити дефинисане посебним планским документима. За планирану гасоводну инфраструктурну мрежу, тј. за трасе планираних гасовода, потребно је *резервисати коридоре* у простору.

На простору јужно од Бољевца, источно од Параћина, Ћуприје, Јагодине, Свилајнца, према Великој Плани, планирано је провођење магистралног гасовода „Јужни ток“, високог радног притиска, пречника до 1420 mm. Трасе су још у преиспитивању, нису коначне и могуће су мање измене. Ове трасе ће бити дефинисане посебним планским документом за потребе изградње овог гасовода. Изградња гасовода „Јужни ток“ је од државног значаја, јер ће се на тај начин извршити диверсификација праваца снабдевања и обезбедити сигурност и редовност снабдевања природним гасом.

Кроз обухват Просторног плана планирано је да пролази **систем продуктовода** (правац Смедерево – Јагодина - Ниш), којим би се транспортовала моторна горива (бензин и дизел горива). На територији општине Јагодина планиран је терминал „Јагодина“, у зони Ауто-пута Е-75, деоница Београд - Ниш, у оквиру нове индустријске зоне „Јагодина“. Траса продуктовода и локација терминала одређени су Просторним планом подручја посебне намене Система продуктовода кроз Србију.

Планирати даљи развој **система даљинског грејања**, са посебном пажњом посвећеном когенерацијским постројењима, уз обавезно мерење потрошене топлотне енергије крајњих корисника.

Обновљиви извори енергије

Коришћење обновљивих извора енергије планирати у складу са условима заштите животне средине, природних и културних добара. Примена ових извора енергије треба бити подржана регулативним и подстицајним мерама државе, како би се остварили очекивани позитивни ефекти на смањење негативних утицаја на животну средину, смањење потрошње електричне енергије за грејање, економску исплативост примене ових извора енергије и ефикасније коришћење енергије.

Коришћење извора **геотермалне енергије** планирати у областима нискотемпературне примене, као што су: базени у бањама где се спроводи терапија, загревање санитарне воде или просторија, на фармама за загревање просторија, у пољопривреди за загревање стакленика, рибњацима и др.

Обзиром на огромне потенцијале **биомасе** из пољопривреде, планирати њено коришћење за загревање простора сагоревањем биомасе, когенерацијску производњу енергије (топлотне и електричне), као и за самосталну производњу електричне

енергије и производњу биогорива. Ово су најперспективније могућности за коришћење биомасе, препознате у Акционом плану за биомасу 2010-2012. усвојеном од Владе Републике Србије („Сл. гласник РС“, бр. 56/2010). Планирати коришћење биомасе и из шумских остатака, али само у дозвољеним границама заштите природних добара. Планирати и енергетско коришћење комуналног отпада, тј. метана који се ствара као нуспроизвод при процесима у депонији, за комбиновано добијање топлотне енергије и струје, који би могли да се користе за потребе депоније, а вишак струје би могао да се испоручује у мрежу електродистрибуције.

Просторним планом Републике Србије, Расинска и Рашка област су означене као зоне погодне за коришћење **енергије ветра**, тј. за изградњу ветроелектрана. За тачну оцену оправданости изградње ветроелектрана на потенцијалним локацијама неопходно је спровести детаљна мерења брзине и правца ветра. Приликом одређивања локације за ветроелектране потребна пажња треба бити посвећена ризику по животну средину и процени прихватљивости тог ризика са становишта домаћих прописа у области заштите природе и животне средине, пре свега Закона о заштити природе, и европских стандарда и искустава у изградњи ветроелектрана (израда стратешких процена утицаја на животну средину и студија о процени утицаја на животну средину), што се посебно односи на заштићена и еколошки значајна подручја.

На годишњем нивоу, просечна вредност енергије глобалног зрачења је око 1400 kWh/m². Планирати коришћење **соларне енергије**, применом разних врста пасивних соларних система (у којима објекат представља пријемник који захвата и чува највећи део енергије) и активних соларних система (који захватају енергију инсталисањем посебне опреме).

Подаци из Катастра **малих хидроелектрана** Србије често не одговарају стварном стању на терену и не би их требало стриктно примењивати у данашњим условима без техно-економске и посебно еколошке евалуације решења и сагласно оптималном коришћењу расположивог потенцијала водотока. Услед значајног протока времена од израде ових катастара и насталих промена у простору и хидрологији, исти се могу користити као документациона подлога за припрему изградње МХЕ уз неопходност претходне провере стања у простору и хидрологији. Ове објекте је могуће градити и на другим локацијама, уз сагласност надлежног министарства у погледу максималног искоришћења енергетског потенцијала водотокова и сагласности других министарстава и институција. Мале хидроелектране, нису еколошки прихватљиве на деловима заштићених подручја са режимом заштите I степена, што треба имати у виду као један од критеријума приликом ревизије локација малих хидроелектрана и проглашења заштићених подручја.

2.3.3. Водопривредна инфраструктура

На јединственом водопривредном простору Србије развијају се две класе водопривредних система:

- Регионални системи за снабдевање насеља водом;
- Речни системи у оквиру којих се реализују објекти и мере за интегрално коришћење, уређење и заштиту вода.

У погледу водоснабдевања, територија обухваћена планом припада Ибарско-шумадијском (Шумадијски и Рашки управни округ) и Расинско-поморавском (Поморавски и Расински управни округ) регионалном систему водоснабдевања.

У погледу речних система територија обухваћена планом припада Западноморавском систему и систему Велика Морава.

Водоснабдевање

Процењене потребне количине воде до краја планског периода одређене су на основу планираног броја становника и процењене специфичне потрошње воде. Према подацима из ВОС-а процењена специфична потрошња на крају планског периода износи 600 л/стан/дан у градским подручјима и 400 л/стан/дан у сеоским подручјима. Ове количине нису препоруке за пројектовање конкретних водоводних система, већ служе да се резервишу водни ресурси за будуће коришћење вода.

Табела 21. Потребне за водом

Организациона јединица	Висококвалитетна вода 10 ⁶ м3/сек	Индустрија 10 ⁶ м3/сек	Укупно 10 ⁶ м3/сек
Шумадијски округ			
Крагујевац	51,9	47,2	99,1
Аранђеловац	20,9	5,3	26,2
Баточина	2,0	0,9	2,9
Кнић	1,2	1,1	2,3
Лапово	3,0	1,2	4,2
Рача	1,6	0,6	2,2
Топола	4,1	3,7	7,8
Укупно:	84,7	60,0	144,7
Рашки округ			
Краљево	32,2	29,6	61,8
Врњачка Бања	11,5	1,7	13,2
Нови Пазар	19,7	13,4	33,1
Тутин	4,9	1,0	5,9
Рашка	8,1	4,3	12,4
Укупно:	76,4	50,0	126,4
Поморавски округ			
Јагодина	35,3	28,2	63,5
Деспотовац	4,6	2,7	7,3
Параћин	15,3	14,0	29,3
Рековац	0,9	1,5	2,4
Свилајнац	5,8	3,7	9,5
Ђуприја	20,2	28,3	48,5
Укупно:	82,1	78,4	160,5
Расински округ			
Крушевац	39,2	41,8	81,0
Александровац	11,4	3,0	14,4
Брус	2,9	1,1	4,0
Варварин	3,0	0,9	3,9
Трстеник	15,3	8,3	23,6
Ћићевац	3,1	1,6	4,7
Укупно:	75,9	56,9	132,8
Укупно подручје плана:	319,1	245,3	564,4

Подручје обухваћено планом располаже високо квалитетним водама и представља део изворишта два регионална система за снабдевање насеља водом.

У оквиру Ибарско-шумадијског регионалног система постоје два подсистема:

- Студеница-Лопатница – овај подсистем, уз постојећа изворишта користиће и планиране акумулације: „Препрана“ (резервише се простор, до усвајања решења концепције коришћења вода Студенице), „Бела Стена“ и „Дрезга“. Са овог подсистема снабдевање се: Краљево, Врњачка Бања, Трстеник, Крагујевац, Кнић, Лапово, Баточина, Рача, Топола и Аранђеловац;
- Рашки - овај подсистем, уз постојећа изворишта користиће и планиране акумулације: „Вучиниће“, „Бела Вода“, „Тутин“ и „Градац“. Са овог подсистема снабдевање се: Рашка, Нови Пазар и Тутин.

У оквиру Расинско-поморавског система, уз постојећа изворишта, предвиђена је изградња акумулација: „Забрега“, „Бељаница“ и „Дуленка“.

Табела 22. Планиране акумулације у склопу регионалних водопријевних система

Акумулација	Река	Град/Општина	Макс.запр. (10 ⁶ м ³)	КНУ (мм)	Намена
„Бела Стена“	Лопатница	Краљево	65	460	В,Е,П,О,Р,Т
„Дрезга“	Угљешница	Крагујевац	11	276	В,И,П,О,Р,Т
„Препрана“	Студеница	Ивањица		665	В,Е,П,О,Р,Т
„Вучиниће“	Људска	Нови Пазар	45	667	В,И,Е,П,О,Р,Т
„Бела Вода“	Људска	Сјеница	60	880	В,Е,О,Р,Т
„Тутин“	Видрењак	Тутин	26	1030	В,О,Р,Т
„Градац“	Градачка	Рашка	4,5	631	В,О,Р,Т
„Забрега“	Црница	Параћин	25	335	В,И,Е,П,О,Р,Т
„Бељаница“	Ресава	Деспотовац	40	560	В,И,Е,Н,П,О,Р,Т
„Дуленка“	Дуленка	Рековац			В,И,О,П,Р

Легенда: В – водоснабдевање становништва, И – снабдевање индустрије, Е – енергетика, Н – наводњавање, П – заштита од поплава, О – оплемањавање малих вода, Р – рибарство, Т – одрживи туризам (у складу са Правилником о заштити изворишта водоснабдевања)

Табела 23. Снабдевање општина водом

Организациона јединица	Начин водоснабдевања и потребни радови
Шумадијски округ	
Крагујевац	- Максимално коришћење постојећих изворишта водоснабдевања уз ревитализацију изворишта „В. Морава“-Брзан; - Заштита слива акумулације „Туцачки напер“; - Довођење воде из подсистема Студеница - Лопатница
Аранђеловац	- Реконструкција ППВ-а - Пребацивање вода из слива реке Качер - Довођење воде из подсистема Студеница – Лопатница
Баточина	- Формирање и заштита изворишта „Јасик“ - Изградња ППВ-а
Кнић	- Проширење локалних изворишта - Систем „Гружа“ као део подсистема Студеница – Лопатница
Лапово	- Заштита постојећих изворишта - Изградња ППВ-а - Повезивање са системом „В.Морава“-Брзан као делом подсистема Студеница-Лопатница
Рача	- Максимално коришћење постојећих изворишта - Повезивање са системом „В.Морава“-Брзан као делом подсистема Студеница-Лопатница - Директна веза са подсистемом Студеница – Лопатница из правца Крагујевца (варијанта)
Топола	- Максимално коришћење локалних извора - Реконструкција ППВ-а - Довођење воде из подсистема Студеница – Лопатница
Рашки округ	
Краљево	- Заштита и доградња изворишта Жичко поље и Конарево - Довођење воде из система „Гружа“ до изградње подсистема Студеница - Лопатница - Довођење воде из подсистема Студеница – Лопатница
Врњачка Бања	- Максимално коришћење локалних изворишта - Развој локалног система – брана „Селиште“ - Довођење воде из подсистема Студеница – Лопатница
Нови Пазар	- Ревитализација постојећих изворишта и система - Изградња брана и акумулац. „Вучиниће“ и „Бела вода“ на Људској реци
Тутин	- Максимално коришћење локалних изворишта водоснабдевања - Изградња бране и акумулације „Тутин“ на реци Видрењак
Рашка	- Максимално коришћење локалних извора - Изградња бране и акумулације „Градац“ на Градачкој реци - Изградња малих акумулација на територији Националног парка
Поморавски округ	
Јагодина	- Проширење локалног изворишта „Рибаре“ - Изградња бране и акумулације „Забрега“ на реци Црници
Деспотовац	- Максимално коришћење локалних извора - Изградња бране и акумулације „Бељаница“ на реци Ресави
Параћин	- Проширење и максимално коришћење локалних изворишта - Изградња бране и акумулације „Забрега“ на реци Црници
Рековац	- Развој локалних неогених изворишта - Изградња бране и акумулације „Дуленка“ - Довођење воде из подсистема Студеница – Лопатница
Свилајнац	- Проширење постојећег изворишта „Перкићево“ - Изградња бране и акумулације „Забрега“ на реци Црници
Ђуприја	- Проширење и максимално коришћење локалних изворишта - Изградња бране и акумулације „Забрега“ на реци Црници

Расински округ	
Крушевац	- Акумулација „Ћелије“ - Проширење ППВ
Александровац	- Жељински систем - Акумулација „Ћелије“
Брус	Максимално коришћење пост. и потенцијалних локалних изворишта
Варварин	Акумулација „Ћелије“
Трстеник	- Развој изворишта „Звездан“ и „Старо корито“ - Довођење воде из подсистема Студеница – Лопатница - Акумулација „Ћелије“
Ћићевац	Акумулација „Ћелије“

За сва изворишта водоснабдевања потребно је оформити зоне и спровести мере санитарне заштите.

Одвођење отпадних вода

Одвођење отпадних вода ће се обављати по сепарационом систему, тј. посебно се одводе санитарне и технолошке а посебно атмосферске воде.

Потребно је укинути све парцијалне изливе колектора отпадних вода у водотокове и довести их до ППОВ. У долинимским насељима градити групне системе, спајањем канализација више насеља. До краја планског периода треба тежити да се ураде комплетни системи за сакупљање, одвођење и пречишћавање отпадних вода за градске и општинске центре (Баточина, Кнић, Лапово, Рача, Краљево, Врњачка Бања, Нови Пазар, Тутин, Рашка, Свилајнац, Ћуприја, Крушевац, Александровац, Брус, Варварин, Трстеник и Ћићевац).

У сеоским насељима, где није могуће формирати канализациону мрежу, санитарне отпадне воде одводити у прописне водонепропусне септичке јаме.

Уређење, коришћење и заштита вода

Како је већ напоменуто у погледу речних система територија обухваћена планом припада Западноморавском систему (Расински и Рашки управни округ) и систему Велика Морава (Шумадијски и Поморавски управни округ).

У оквиру Западноморавског речног система изграђене су акумулације: „Ћелије“ на Расини, „Туцачки напер“ на Грузи и „Газиводе“ на Ибру. Поред наведених акумулација у поглављу о водоснабдевању („Бела Стена“, „Вучиниће“, „Бела Вода“, „Тутин“, „Градац“ и резервише се простор за акумулацију „Препрана“), планирана је изградња акумулације „Рибариће“ на Ибру, система каскадних акумулација на Ибру (које не би излазиле из површина предвиђених за велику воду), као и осталих мањих акумулација предвиђених просторним плановима општина/градова. Предвиђени су регулациони радови на Ибру (Краљево, Рашка), Рашкој реци (Нови Пазар), Врњачкој реци (Врњачка Бања), реци Расини (Брус), насипи поред Западне Мораве (Краљево, Трстеник, Крушевац), као и уређење бујичних водотокова у свим насељима.

У оквиру система Велика Морава, поред наведених акумулација у поглављу о водоснабдевању („Забрега“, „Бељаница“, „Дрезга“ и „Дуленка“) планира се изградња каскадних акумулација на Великој Морави, које не би излазиле из оквира реконструисаних насипа за велику воду. Предвиђа се регулација Јовановачке реке (Ћићевац), Каленићке реке (Варварин), Велике Мораве, Црнице (Параћин), завршетак регулације Раванице (Ћуприја), завршетак реконструкције корита Лугомира, реконструкција насипа на Белици, регулација Осаонице (Јагодина), регулација Ресаве (Деспотовац, Свилајнац), регулација Кубршнице и Пештана (Аранђеловац), завршетак регулације реке Раче (Рача) и регулација Липарског и Казанског потока (Лапово).

Дозвољава се изградња и других акумулација, уколико нису у колизији са другим корисницима простора.

Антиерозиону заштиту треба спроводити као део мера интегралног коришћења и уређења простора и благовремене заштите акумулација од засипања наносом. У складу са стратегијом да се пољопривредна земљишта нижих бонитетних класа претварају у шумска, приоритет се даје биолошким мерама заштите: пошумљавању, обнављању деградираних шума, затрављивању и мелиорацији пашњака.

У погледу заштите вода циљ је да се квалитет воде у рекама доведе и одржи у класама: I и I/II – у зонама изворишта и у подручјима која су заштићена као посебне природне вредности, у класи IIa и IIb у свим осталим случајевима. Класа III је дозвољена само на краћим потезима мањих река низводно од великих насеља и индустрија. Ни један потез водотока не може остати у квалитету „ван класа“. Заштита вода ће се одвијати у оквиру речних система, уз интегрално коришћење технолошких, водопривредних и организационо-економских мера.

Технолошке мере: изградња ППОВ за сва насеља која имају више од 5.000 ЕС (и за мања насеља која се налазе у заштитним зонама изворишта водоснабдевања), приоритет имају насеља у зонама заштите постојећих и планираних акумулација за водоснабдевање и насеља која својим отпадним водама угрожавају алувијална изворишта; изградња предтретмана у индустријама прикљученим на канализације насеља или комплетних ППОВ ако се отпадне воде испуштају у водотокове.

Водопривредне мере: каналисање насеља сепарационим системима; канализационе системе завршавати ППОВ; побољшавање режима малих вода испуштањем воде из акумулација; заштита изворишта водоснабдевања успостављањем све три зоне санитарне заштите.

Организационо-економске мере: забрана стављања у промет опасних материја за квалитет воде; економски стимулаци за промену „прљавих технологија“ и смањење потрошње воде у производњи; спровођење принципа „загађивач плаћа“ (трошкови накнада већи од пречишћавања отпадних вода).

Заштита од штетног дејства вода

С обзиром на неравномеран степен развоја система за заштиту од поплава на територији обухваћеној планом и лоше одржавање постојећих система и објеката, а у циљу заштите од штетног дејства вода, потребно је израдити опште и оперативне планове одбране од поплава, као и карте угрожености и карте ризика од поплава за целокупно планско подручје.

2.3.4. Телекомуникациона инфраструктура

Телекомуникације се морају развијати као савремени систем што подразумева увођење најсавремених технологија у области телекомуникација, модернизацију постојеће телекомуникационе инфраструктуре и објеката, изградњу поуздане широкопојасне мреже на свим нивоима уз употребу најсавременијих медијума преноса. Оквири будућег развоја телекомуникација Републике Србије и планског подручја, одређени су кроз више стратешких докумената од којих су најважнији: Стратегија развоја електронских комуникација у Републици Србији до 2020. године, Стратегија развоја информационог друштва у Републици Србији до 2020. године, Стратегија и акциони план за развој поштанских услуга, Стратегија и акциони план за прелазак са аналогног на дигитално емитовање РТВ програма и др.

Телекомуникациони систем, у складу са постављеним циљевима, ће се развијати по следећој **концепцији**:

- равномеран развој фиксне телекомуникационе мреже на целом подручју. Потпуна замена аналогних система комутације и старијих дигиталних новим системима у складу са технологијом развоја истих. Капацитете обезбедити у складу са растућим потребама. Реконструкција постојеће телекомуникационе мреже на свим нивоима. Употреба оптичких каблова као медијума преноса, где год је то могуће;
- транспорт у нижим равнима мреже заснован на оптичким кабловима;
- реконструкција постојеће приступне мреже код које би се употреба бакарних каблова максимално избегавала, а значајно повећао удео оптичких каблова и могућност бежичног приступа;
- доградња постојеће мреже да би се постигла потпуна покривеност територије и омогућило увођење свих нових услуга;
- наставак модернизације фиксне мреже, пре свега у домену увођења широкопојасних услуга;
- у циљу обезбеђивања нових услуга, приступну мрежу градити довођењем оптичке мреже што ближе корисницима (FTTH/B/C) као и различитих бежичних (wireless) технологија (нпр. WiMAX, WiFi и др.);
- ADSL технологија која сада представља основу за испоруку нових широкопојасних сервиса (Интернет, Audio & Video Conference, E-Learning итд.), је само међукорак до довођења оптике до крајњих корисника што представља основни правац будућег развоја
- подстицање развоја широкопојасних услуга како би пенетрација широкопојасних корисника до краја 2020.год. достигла ниво од 20%;
- даљи развој мобилне мреже и наставак увођења GPRS/EDGE и UMTS/HSPA технологија, са циљем да до 2012 год. 50% становништва има могућност коришћења ових технологија;
- припремити стратегију увођења решења које се управо уводи у развијеним земљама, познатог као Long Term Evolution (мобилне мреже четврте генерације);
- мреже кабловских дистрибутивних система (КДС) градити искључиво према техничким стандардима издатим од стране РАТЕЛ-а, уз максималну примену оптичких каблова;
- дигитализација емисионих система радиодифузије
- сваком потенцијалном кориснику треба омогућити квалитетан приступ радио и ТВ програмима који су добили дозволу за покривање територије
- достизање стандарда квалитета поштанских услуга прописаних у ЕУ.

На развој телекомуникационих система пре свега утиче брз технолошки развој и свакодневна примена нових технологија, због чега сами оператори имају тешкоћа при изради конкретних дугорочних планова развоја. Током реализације плана биће неопходно повећати капацитет свих магистралних веза међу комуникационим центрима, а пре свега каблова на релацији Београд - Јагодина - Ниш.

Тренутно се планира изградња нових **комутационих центара** и то:

- у Шумадијском управном округу 111 (у Крагујевцу 34, у Аранђеловцу 17, у Тополи 19, у Рачи 15, у Баточини 5, у Лапову 2, у Книћу 19);
- у Расинском управном округу 128 (у Крушевцу 37, у Александровцу 25, у Брусу 21, у Варварину 9, у Трстенику 20, у Ћићевцу 6, у Ражњу 10);
- у Рашком управном округу 81 (у Краљеву и Рашкој 64, а у Новом Пазару и Тутину 17);
- у Поморавском управном округу 85 (у Јагодини 40, Ћуприји 9, Параћину 10, Свилајнцу 8, Рековцу 18).

Сви планирани комутациони центри повезаће се оптичким спојним путевима потребног капацитета са надређеним централама.

Према подацима предузећа "Телеком Србија", сва насељена места покривена су неком врстом **фиксне телефоније**. Изузетак је део Расинског округа где је планирана изградња бежичне приступне мреже у CDMA технологији. Током реализације плана, у зависности од потреба и финансијских могућности, бежичне мреже изграђене у CDMA технологији постепено ће се каблирати или ће се прећи на неку савременију бежичну технологију која ће омогућити приступ интернету. Оператори **мобилне телефоније** планирају даље ширење мреже, односно изградњу 465 нових базних станица мобилне телефоније на планском подручју.

Поштанска мрежа је добро развијена и задовољава тренутне потребе становништва, а даље ће се развијати по следећој концепцији:

- обезбеђивање поштанске услуге за све кориснике по приступачним ценама;
- формирање и примена адресног кода;
- постепено увођење конкуренције;
- примена европских стандарда у области сигурности и безбедности;
- модернизација поштанске технологије и подизање нивоа техничко-технолошке опремљености за базичне поштанске капацитете;
- развој нових сервиса и унапређење кадровског потенцијала како би се у делу поштанских услуга одговорило на савремене захтеве и актуелне тенденције развоја ПТТ саобраћаја у земљама ЕУ.

Није планирано отварање нових јединица поштанске мреже у руралним срединама, док ће у градским срединама зависити од интензитета изградње и развоја привреде, односно од пораста потражње корисника за поштанским услугама.

2.3.5. Комунална инфраструктура

Стратегијом **управљања отпадом** предвиђено је удруживање општина са циљем заједничког управљања отпадом. Просторним планом Републике Србије планирана је изградња 5 регионалних центара за управљање отпадом на територији Регионалног просторног плана. Регионални центар за управљање отпадом обухвата регионалну депонију са капацитетом за најмање 20 година, постројење за сепарацију рециклабилног отпада поред депоније, трансфер станице за претовар отпада, као и постројење за компостирање отпада. Потенцијалне локације регионалних центара за управљање отпадом, критеријуми и смернице за њихову изградњу морају бити планиране просторним плановима, док ће се коначне локације одабрати након обављених истражних радова и спровођења поступка процене утицаја на животну средину.

Регионалним и локалним плановима управљања отпадом ће бити дефинисано управљање отпадом у складу са националном Стратегијом управљања отпадом. Потписивањем споразума о заједничком управљању отпадом између општина и израдом регионалних и локалних планова дефинисаће се региони за управљање отпадом у складу са смерницама из Стратегије управљања отпадом за период 2010-2019. Планирана мрежа регионалних центара за управљање отпадом не искључује друге варијанте удруживања, што ће се тачно утврдити након потписивања међуопштинских споразума и доношења регионалних планова управљања отпадом. Два региона за управљање отпадом обухватају и део простора ван обухвата предметног Плана (Карта 1.). Према Стратегији управљања отпадом, планирано је да се општине Велика Плана и Смедеревска Паланка придруже регионалном центру за управљање отпадом у Лапову, а да се Горњи Милановац придружи региону где је носилац активности град Крагујевац.

Региони који већ имају уређене санитарне депоније су Лапово и Јагодина. Регионална депонија у Лапову изграђена је финансијским средствима приватног партнера, компаније A.S.A Еко, а депонија у Јагодини средствима приватног партнера, компаније Porr Werner Weber, а на основу уговора о јавно-приватном партнерству са општинама. Остали региони су у великом заостатку и потребне су најмање две године за припрему споразума о заједничком решавању проблема отпада, израду регионалних и локалних планова управљања отпадом, израду пројектне документације и прибављање потребних дозвола.

У области Шумадијског и Поморавског округа предвиђена су 3 регионална центра за управљање отпадом која обухватају: а) општине Лапово, Деспотовац, Баточина, Свилајнац, Рача, Смедеревска Паланка и Велика Плана; б) град Крагујевац, општине Аранђеловац, Топола, Кнић и Горњи Милановац и в) град Јагодина, општине Параћин и Ћуприја.

У области Рашког и Расинског округа предвиђена су 2 регионална центра за управљање отпадом: а) градови Краљево и Крушевац, општине Врњачка Бања, Трстеник, Варварин, Брус, Рековац, Александровац и Ћићевац и б) град Нови Пазар, општине Рашка и Тутин.

Табела 24. Планирана мрежа регионалних центара за управљање комуналним отпадом

Локална самоуправа која је носилац активности изградње регионалне депоније	Остале локалне самоуправе које чине Регионални центар за управљање отпадом	Број становника (2002.)	Количина отпада (2009.), t/год.
Лапово	Велика Плана, Смедеревска Паланка, Рача, Деспотовац, Баточина, Свилајнац	179.013	37.700
Крагујевац	Аранђеловац, Топола, Горњи Милановац, Кнић	319.188	86.653
Јагодина	Параћин, Ћуприја	160.087	44.117
Нови Пазар	Рашка, Тутин	149.976	16.699
Крушевац	Краљево, Врњачка Бања, Трстеник, Варварин, Рековац, Ћићевац, Брус, Александровац	410.525	94.973

Просторним плановима општина потребно је дефинисати и локације **трансфер станица**, када се буде дефинисала њихова потреба у односу на локацију регионалног центра. У урбаним центрима је потребно одредити локације центара за одвојено сакупљање рециклабилног отпада (рециклажних дворишта), где би грађани сами доносили свој отпад. У урбаним центрима је потребно одредити и локације центара за сакупљање опасног отпада из домаћинстава (отпадних уља, отпада од електричних и електронских производа, отпадних батерија и др.), вероватно уз локације за одвојено сакупљање рециклабилног отпада. Истовремено је потребно радити на санацији постојећих званичних одлагалишта отпада које представљају ризик по животну средину. Неопходна је и санација црних тачака на овом подручју које су контаминирани опасним отпадом (Крагујевац и др.).

Успостављањем **система за управљање посебним токовима отпада**, изградиће се постројења за сакупљање и третман отпадних батерија и акумулатора, гума, уља, отпада од електричних и електронских производа и др., углавном инвестирањем приватног сектора, а на основу дозвола за управљање отпадом и региона који ће бити дефинисани након прецизне анализе количина отпада. Део производних капацитета у овом подручју са могућношћу термичког третмана отпада може се користити за коинсинерацију одређених врста отпада. Фабрика цемента „Holcim“ у Новом Поповцу код Параћина има дозволу за коришћење одређених врста отпада (отпадних гума, отпадних уља, горива припремљеног од комуналног отпада) као алтернативног горива.

Систем управљања медицинским отпадом треба даље развијати. У сваком округу, као централно место третмана инфективног медицинског отпада, опремљена је аутоклавом најмање по једна здравствена установа државног сектора, која има обавезу третмана инфективног отпада из здравствених установа у округу. У појединим окрузима именоване су додатне здравствене установе као локална места за третман инфективног медицинског отпада. Потребно је и приватне здравствене установе обухватити системом управљања медицинским отпадом и успоставити раздвајање инфективног отпада и третман.

Отпад животињског порекла, нарочито отпад из клиника, ће се третирати у постројењу за третман отпада животињског порекла отвореног типа у Ћуприји. Непостојање објекта за сакупљање и складиштење отпада животињског порекла је додатни проблем који треба решити у сарадњи са локалним самоуправама, које су надлежне за уклањање лешева животиња са јавних површина и објекта за узгој и држање животиња. Третирани отпад животињског порекла, као и производе настале прерадом отпада животињског порекла, треба користити у енергетске сврхе.

Пољопривредни отпад је отпад који настаје од остатака из пољопривреде, шумарства, прехранбене и дрвне индустрије и представља значајне количине. Остаци из пољопривреде се могу разврстати у три главне групе: отпад произведен у процесу узгајања ратарских култура, отпад пореклом од воћарских култура, као и отпад настао као последица узгајања стоке (говеда, свиња и живине), тј. стајско ђубриво. Количине пољопривредног отпада на предметном подручју износе око 2 милиона t/год. (дрвног отпада, остатака пољопривредних и ратарских култура и течног стајњака).

Грађевински отпад се не сме трајно одлагати на месту настанка нити на локацијама које нису за то предвиђене. Потребно је да локалне самоуправе планским документима одреде локације за привремено одлагање грађевинског отпада и потребно је увести обавезну рециклажу грађевинског отпада и отпада од рушења. Рециклирати се може бетон, асфалт, камен и др.

Гробља - Основно концептуално опредељење јесте планско лоцирање нових сеоских гробаља и утврђивање надлежности општинских јавних комуналних предзећа над свим сеоским гробљима. Неопходно је уредити и комунално опремити сеоска гробаља водоводном и кишном канализацијом и формирати управе гробаља у свакој месној заједници. Ширење постојећих или изградња нових гробаља на другим локацијама усмеравање се на основу одговарајућег урбанистичког плана у центре заједнице насеља, како би се обезбедило њихово функционисање, уређење и одржавање у складу са правилима за ову врсту комуналних објекта.

Пијаце - Основно концептуално опредељење јесте побољшање хигијенских услова и уређење пијаца (зелених, сточних и млечних) према утврђеним стандардима. Приоритет има побољшање санитарних услова на постојећим објектима. Приликом пројектовања нових пијаца у градским и сеоским насељима требало би обезбедити саобраћајну регулацију око пијаце, одговарајуће паркинг површине и адекватан приступ доставним возилима. Неопходно је ограничити промет робе ван пијачног простора.

2.4. Заштита животне средине, предели и природна и културна добра

2.4.1. Заштита животне средине

Основно полазиште просторног развоја заснива се на концепту уравнотеженог, одрживог развоја подручја, при чему се максимална пажња поклања и очувању природних богатстава. У том погледу, истиче се потреба за успостављањем активне политике заштите животне средине која очувањем и унапређењем природних ресурса и вредности не доприноси само побољшању укупног квалитета живљења, већ и свеобухватном привредно-економском развоју подручја.

Концепција заштите и унапређења квалитета животне средине кроз даљи плански развој подразумева стриктно поштовање законске регулативе у свим областима које се дотичу ове области. Поред поштовања законских оквира концепција се заснива на следећим поставкама:

- планирање развоја на свим нивоима мора бити на принципима одрживог развоја, што подразумева рационално коришћење природних ресурса: воде, земљишта, минералних сировина као и свих других природних ресурса, уз очување и унапређење еколошких потенцијала простора, афирмисати коришћења обновљивих извора енергије;
- очување природних вредности: шума и шумског земљишта, квалитета воде за пиће, ваздуха, заштити пољопривредног земљишта и очувању његовог квалитета за производњу здравствено безбедне хране, заштити биодиверзитета и екосистема, заштити и унапређењу других природних и културних добара;
- управљање комуналним, индустријским и опасним отпадом базира на опредељењу смањења количине отпада, ефикаснијој рециклажи, безбедном трајном збрињавању опасног отпада из постојећих привремених складишта, спроводи се у складу са законима, уредбама и прописима који уређују ову област;
- спровођењем мера превенције еколошких ризика, као и санације последица индустријских удеса и санације и ремедијације деградираних подручја;
- спровођењем поступка процене стратешких утицаја (СПУ) у фази израде планских докумената као и студије о процени утицаја (ПУ) на нивоу пројеката, обезбедити интегрисање основних принципа и начела заштите животне средине (начела заштите права на здраву животну средину, превенције и предострожности, очувања природних вредности, одрживог развоја, одговорности загађивача и информисања и учешћа јавности) у све процесе планирања, пројектовања и реализације,
- у складу са законском регулативом обезбедити заштитне зоне и одстојања између објеката са повећаним загађењем односно индустријским ризиком од зона становања и других вулнерабилних објеката и зона
- очување природних вредности израдом планских докумената уз сарадњу са надлежним институцијама, и то кроз планирање система зелених површина града, планирање еколошке мреже (мрежа вредних биотопа), издвајање карактеристичних типова предела и др.

Наведена концепција подразумева интегрисање питања заштите животне средине у секторске развојне политике, односно разматрање утицаја животне средине приликом доношења будућих одлука и инвестиционих подухвата, чиме се ће остварити предуслови спровођења савременог принципа развоја планског подручја, уз уважавање еколошких карактеристика и специфичности подручја.

Досадашња пракса је потврдила чињеницу да се доследна реализација мера заштите животне средине никад не обезбеђује појединачним активностима и интервенцијама, већ за то мора постојати заједнички интегрални друштвени интерес.

Категоризација животне средине

У складу са критеријумима из Просторног плана Републике Србије од 2010. до 2020.г. („Службени гласник РС“, бр. 88/10), на предметном планском подручју може се извршити диференцијација животне средине на четири категорије, и то:

- 1. Подручја загађене и деградиране животне средине**, са негативним утицајима на човека, биљни и животињски свет и квалитет живота (локалитети са прекорачењем граничних вредности загађивања, урбана подручја, регионалне депоније, коридори аутопутева, водотоци "ван класе"). У овој категорији најугроженија подручја су: Крушевац, коридор аутопута Београд–Ниш–Лесковац; урбана подручја: Краљево, Крагујевац, Трстеник, Прокупље, Нови Пазар, Јагодина, Параћин; као и садашњи водотоци четврте класе и "ван" класе.
- 2. Подручја угрожене животне средине**, са мањим утицајима на човека, живи свет и квалитет живота (локалитети са повременим прекорачењем граничних вредности, субурбане зоне насеља најугроженијих подручја из I категорије, сеоска и викенд насеља, туристичке зоне са прекомерним оптерећењем простора, подручја експлоатације минералних сировина, државни путеви I и II реда, железничке пруге, велике фарме, зоне интензивне пољопривреде, аеродроми, речна пристаништа, водотоци III класе). У овој категорији су: Рашка, Ћуприја, Свилајнац, зоне интензивне пољопривреде (већи део Поморавља), туристички центри на Копаонику, линије државних путева I и II реда и пруга. Подручја експлоатације минералних сировина укључују Нови Пазар, Рашку (Сува руда, Суво рудиште), Деспотовац (Рембас), и др.
- 3. Подручја квалитетне животне средине** са преовлађујућим позитивним утицајима на човека, живи свет и квалитет живота (шумска подручја, туристичке зоне контролисаног развоја, пољопривредне воћарске и виноградарске зоне, подручја са природном деградацијом, ливаде и пашњаци, ловна и риболовна подручја, водотоци II класе). У овој категорији су: Врњачка Бања, Топола, Аранђеловац, као и приградске зоне са викенд градњом, зоне са воћарством (подручје Краљева, и други мањи рејони) и виноградарством (Западноморавски рејон, Шумадијско-великоморавски рејон), коридори локалних путева, као и територије сеоских насеља општина које припадају II категорији, подручја са природном деградацијом (еродирани површине, заслањена земљишта, клизишта, плавни терени и др).
- 4. Подручја веома квалитетне животне средине** (подручја заштићених природних добара, мочварна подручја, подручја заштићена међународним конвенцијама, планински врхови и тешко приступачни терени, водотоци I класе) у којима доминирају позитивни утицаји на човека и живи свет. У ову категорију спадају: национални парк Копаоник¹⁷, парк природе Голија (резерват биосфере Голија–Студеница), специјални резерват природе Увац, Бељаница–Кучај (у току је процедура заштите овог прородног добра), предели изузетних одлика, споменици природе (ботаничког, геолошког и хидролошког карактера) и подручја од културно-историјског значаја (простори око непокретних културних добара и знаменита места).

¹⁷ Напомена: НП Копаоник убрзано губи прерогативе неопходне за национални парк, пре свега услед бесправне изградње, неодговарајућег комуналног система, као и повећаног еколошког притиска услед претераног оптерећења грађењем.

2.4.2. Заштита природних система и ресурса

Заштита, уређење, коришћење и развој природних система и ресурса подразумева:

- рационално и одрживо коришћење пољопривредног земљишта, што укључује и његову заштиту од непотребне и неконтролисане пренамене;
- контролисање деградације земљишта (при чему је потребно израдити стратешки план управљања земљиштем, катастар главних и приоритетних утицаја загађивача и њихових извора, израдити нови катастарски преглед земљишта, извршити агрохемијске и микробиолошке анализе, испитати садржаје опасних материја у земљишту, увести ефективне контролне мере за заштиту земљишта);
- успостављање огранизованог развоја и јачања мониторинга земљишта, јачања стручно-саветодавних тела и едукације произвођача;
- заустављање и ублажавање процеса ерозије, успостављањем еколошки повољнијих односа између пољопривредних, шумских и других површина умрежавањем пољопривредног земљишта у разне видове заштитног зеленила, сходно конфигурацији терена, хидролошким условима, начину коришћења земљишта, величини потеза и сл.;
- адекватну примену агромилиоративних мера, смањену и опрезну примену ђубрива и хемијских средстава ради заштите земљишта и подземних вода;
- интензивну негу и заштиту постојећих шума (у свим фазама развоја), од штеточина и биљних болести, штетног абиотичког фактора и пожара;
- рационалнију експлоатацију шума, усклађену са прирастом дрвне масе (посебно у шумама у приватној својини);
- унапређење стања постојећих шума, превођењем изданачких шума у високе, мелиорацијом, реконструкцијом и реституцијом деградираних састојина (како би се елиминисале категорије деградираних шума, а разређене шуме свеле на најмању могућу меру);
- постепено повећање шумских површина, пре свега пошумљавањем одговарајућим доминантним аутохтоним врстама (у складу са Општим и Посебним основама газдовања шумама), посебно девастираних ерозионих подручја, голети и земљишта лоше бонитетске класе, као и успостављањем шумских заштитних појасева дуж саобраћајница.
- обавезну примену таквих технолошких поступака приликом отварања и коришћења погона за експлоатацију минералних сировина, који ће свести на минимум негативне утицаје на животну средину.
- спровођење поступка рекултивације и ремедијације локација најоштећенијих експлоатацијом минералних сировина (Ресавско-моравски басен мрког угља код Деспотовца, Ибарски рудници каменог угља), и санацију и ремедијацију загађених водотокова.
- побољшање квалитета површинских и подземних вода што подразумева: изградњу система за прикупљање, одвођење и пречишћавање отпадних вода насеља и индустрија са највећим ризиком по животну средину, обезбеђење рационалног коришћења воде у индустрији и енергетици, и др.
- заштиту вода у оквиру речних система, уз интегрално коришћење технолошких, водопривредних и организационо-економских мера, тако да ни један потез водотока не може остати у квалитету „ван класа“.
- заштиту изворишта водоснабдевања успостављањем све три зоне санитарне заштите.
- антиерозиону заштиту, као део мера заштите акумулација од засипања наносом.
- побољшавање режима малих вода (испуштањем воде из акумулација).
- детаљна истраживања потенцијалности у термалним водама.
- повећање обима коришћења обновљивих извора енергије.

2.4.3. Заштита културних добара

Несумњив културни капитал Шумадијског, Поморавског, Рашког и Расинског округа, који својим значајем, обимом, просторном дистрибуцијом, типолошком и хронолошком хетерогеношћу представља изузетан потенцијал овог подручја, има могућност да постане један од битних фактора његовог интегрисаног развоја, али и фактор ширег интеррегионалног повезивања подручја на културној и економској основи. Један од кључних предуслова за ово је, пре свега, адекватна валоризација културног наслеђа, заснована на његовом систематском и темељном рекогносцирању, из које треба, у складу са концепцијом **интегративне заштите**, да проистекне систем активности усмерених на:

- заустављање даље деградације културног наслеђа;
- очување највреднијих примера;
- дефинисање начина за повећање интегрисаности у савремени друштвени, културни и привредни развој;
- дефинисање оквира за повезивање наслеђа у јединствену културну мапу подручја;
- стварање претпоставки за значајније активирање економског аспекта коришћења културног наслеђа.

Реализација ових активности захтева успостављање институционалних и организационих оквира у којима би се, на бази стручних, нормативних и финансијских претпоставки, на одговарајући начин усмеравало деловање. Ово подразумева ефикасну вертикалну и хоризонталну координацију - како у смислу јасних хијерархијских нивоа надлежности у погледу старања о културним добрима, тако и у смислу активне и динамичне сарадње локалних самоуправа међусобно, али и са институцијама управљања регионалног и републичког нивоа.

Табела 25. Утврђена непокретна културна добра од изузетног значаја (2010.год)

	Назив НКД од изузетног значаја	Врста НКД	Општина	Насељено место	Напомена
1	Марићевина јаруга	Знаменито место СРС 14/79	Аранђеловац	Орашац	Део простора у природи везан за подизање Првог српског устанка, са спомен обележјима
2	Спомен парк "Крагујевачки октобар" у Шумарицама	Знаменито место СРС 14/79	Крагујевац	Крагујевац	Део простора са хумкама, спомен обележјима и Музејом 21. октобра 1941.
3	Зграда Окружног начелства и Суда	Споменик културе СРС 14/79	Крагујевац	Крагујевац Драгог Барјактарев.10	
4	Кућа Светозара Марковића	Споменик културе СРС 14/79	Крагујевац	Крагујевац Светозара Марковића 23	
5	Собрашице	Споменик културе СРС 14/79	Крагујевац	Лужнице	Налази се у црквеној порти
6	Топола са Опленцем	Споменик културе СРС 14/79	Топола		
7	Манастир Манасија	Споменик културе СРС 14/79	Деспотовац	Деспотовац	Налази се 2 км од Деспотовца на путу према Ресавици
8	Манастир Каленић	Споменик културе СРС 14/79	Рековац	Каленићки Прњавор	
9	Манастир Раваница	Споменик културе СРС 14/79	Ћуприја	Сење	
10	Црква св. Стефана Лазарица са Крушевачким градом	Споменик културе СРС 14/79	Крушевац	Крушевац	
11	Манастир Љубостиња	Споменик културе СРС 14/79	Трстеник	Прњавор	
12	Спомен-парк	Знаменито место СРС 28/83	Краљево	Краљево	Стрељаним у Краљеву 1941

	Назив НКД од изузетног значаја	Врста НКД	Општина	Насељено место	Напомена
13	Манастир Жича	Споменик културе СРС 14/79	Краљево	Крушевица	
14	Манастир Студеница	Споменик културе СРС 14/79	Краљево	Студеница	
15	Средњовековни град Маглич	Споменик културе СРС 14/79	Краљево	Маглич	Налази се у Ибарској клисури, око 20 км јужно од Краљева
16	Манастир Ђурђеви Ступови	Споменик културе СРС 14/79	Нови Пазар	Врболази	Налази се на брду изнад Новог Пазара
17	Петрова црква	Споменик културе СРС 14/79	Нови Пазар	Нови Пазар	
18	Манастир Сопотани	Споменик културе СРС 14/79	Нови Пазар	Дољани	
19	Остаци средњовековног града Рас	Споменик културе СРС 14/79	Нови Пазар	Бубреговићи	Споменичка целина која обухвата Утврђење - Градину, подграђе, Трговиште и некрополу
20	Стара чаршија	Просторна култ.-ист. целина СРС 14/79	Нови Пазар	Нови Пазар	Обухвата Улицу Првог маја
21	Стари Рас са Сопотанима	Просторна култ.-ист. целина, Споменик културе СРС 47/87	Нови Пазар	Нови Пазар	Уписано у списак "Светске културне баштине"
22	Манастир Градац	Споменик културе СРС 14/79	Рашка	Градац	

Табела 26. Утврђена непокретна културна добра од великог значаја (2010.год)

	Назив НКД од великог значаја	Врста НКД	Општина	Насељено место	Напомена
1	Пећина Рисовача	Археолошко налазиште СРС 28/83	Аранђеловац	Аранђеловац	
2	Градац	Археолошко налазиште СРС 28/79	Баточина	Градац	Налази се на путу Баточина - Крагујевац на десној обали реке Лепенице
3	Средњовековни град Борач	Споменик културе СРС 28/83	Кнић	Борач	Црква св.Арханђела, град, старо гробље
4	Средњовековни град Сребреница	Споменик културе СРС 28/83	Крагујевац	Страгари	Град са црквом Петковицом
5	Грађевине из времена Обреновића	Споменик културе СРС 14/79	Крагујевац	Крагујевац	Споменичка целина из времена Обреновића, стара црква, Амицин конак, кнез Михајлов конак
6	Зграда Гимназије	Споменик културе СРС 14/79	Крагујевац	Крагујевац	
7	Зграда Старе Скупштине	Споменик културе СРС 14/79	Крагујевац	Крагујевац	
8	Зграда Ливнице са ковачницом	Споменик културе СРС 14/79	Крагујевац	Крагујевац у комплексу ВТЗ	
9	Манастир Вољача	Споменик културе СРС 14/79	Крагујевац	Страгари	
10	Манастир Благовештење Рудничко	Споменик културе СРС 14/79	Крагујевац	Страгари	
11	Црква св. Николе	Споменик културе СРС 14/79	Крагујевац	Рамаћа	
12	Манастир Драча	Споменик културе СРС 14/79	Крагујевац	Драча	
13	Старо градско језгро	Просторна култ.-ист. целина, СРС 14/79	Крагујевац	Крагујевац	Захвата део ул. Маршала Тита, од Трга "Крст" до Цара Лазара, Лоле Рибара, 27. марта

	Назив НКД од великог значаја	Врста НКД	Општина	Насељено место	Напомена
14	Црква брвнара	Споменик културе СРС 14/79	Рача	Рача	
15	Црква св. Николе	Споменик културе СРС 28/83	Топола	Шаторња	
16	Александров поткоп у Сењском руднику	Споменик културе СРС 14/79	Деспотовац	Сењски рудник	
17	Манастир Сисојевац	Споменик културе СРС 14/79	Параћин	Сисевац	
18	Група црква и локалитета у долини реке Црнице	Споменик културе СРС 28/83	Параћин	Поповац, Забрега, Лешје, Извор	Град Петрус, црква Петруша-Блага Марија, црква св. Јована Главосека, Намасија, Цркве св. Богородице, Манастир св. Петка
19	Кућа Стевана Синђелића	Споменик културе СРС 14/79	Свилајнац	Грабовац	
20	Шанчеви из I српског устанка	Споменик културе СРС 14/79	Ћуприја	Иванковац	
21	Манастир Дренча	Споменик културе СРС 14/79	Александровац	Дренча	
22	Манастир Руденица	Споменик културе СРС 14/79	Александровац	Руденица	
23	Пољана Лукаревина	Просторна култ.-ист. целина, СРС 28/83	Дренча	Пољана	
24	Средњовековни град Козник	Споменик културе СРС 14/79	Брус		18 км западно од Александровца
25	Црква св. Стефана (Манастир Милентија)	Споменик културе СРС 28/83	Брус	Осредци	
26	Место стрељаних жртава са гробницом и црквом у Кривој Реци на Копаонику	Споменик културе СРС 14/79	Брус	Крива Река	Споменичка целина: место стрељаних 1942. године, гробница и црква
27	Манастир Наупаре	Споменик културе СРС 14/79	Крушевац	Наупаре	
28	Зграда Окружног начелства	Споменик културе СРС 14/79	Крушевац	Крушевац, Пана Ђукића 1	
29	Грчки шор	Просторна културно исторјиска целина, СРС 14/79	Крушевац		Обухвата Улицу Вука Караџића
30	Симића кућа	Споменик културе СРС 28/83	Крушевац		
31	Слободиште	Споменик културе СРС 28/83	Крушевац		
32	Манастир Велуђе	Споменик културе СРС 14/79	Трстеник	Велуђе	
33	Катића кућа	Споменик културе СРС 14/79	Трстеник	Трстеник, Маршала Тита 17	
34	Средњовековни град Сталаћ	Споменик културе СРС 14/79	Ћићевац	Сталаћ	
35	Мојсињски манастири и цркве	Споменик културе СРС 28/83	Ћићевац (Ражањ)	Прасковче, Браљина, Сталаћ, Стеванац, Јаковац, Под Сталаћким градом	Манастир св.Роман, црква св. Николе, црква св. Аранђела, црква св. Марка, црква св. Јована, црква св. Духа
36	Чајкино брдо	Просторна култ.-ист. целина, СРС 47/87	Врњачка Бања	Врњачка Бања	
37	Дворац Белимарковића	Споменик културе СРС 28/83	Врњачка Бања	Врњачка Бања	

	Назив НКД од великог значаја	Врста НКД	Општина	Насељено место	Напомена
38	Група црква у околини манастира Студенице	Споменик културе СРС 28/83	Краљево	Ушће, Река засеок, Палеж, Врх, Савово, Савово, Милићи, Жељезница, Косурићи, Долац	Црква св. Николе, Црква св. Николе, Црква св. Ђорђа, Горња Савина испосница, Доња Савина испосница, Црква св. Алексеја, Црква св. Димитрија, Црква св. Катарине, Црква св. Богородице
39	Сеничића кућа	Споменик културе СРС 28/83	Краљево	Печеноге	
40	Црква брвнара са гробљем у Цветкама	Споменик културе СРС 14/79	Краљево	Цветке	
41	Господар Васин конак	Споменик културе СРС 14/79	Краљево	Краљево, Карађорђево 3	
42	Зграда основне школе "IV Краљевачки батаљон"	Споменик културе СРС 14/79	Краљево	Краљево, Војводе Степе 2	
43	Група црква у околини манастира Сопћана	Споменик културе СРС 28/83	Нови Пазар	Попе, Доиновићи, Штитари, Јаначко Поље, Живалићи, Пурће	Црква св. Петра и Павла, Црква Мариница, Црква св. Николе, Црква св. Димитрија, Црква св. Лазара, Црква Лазарица
44	Средњовековни град Јелеч	Споменик културе СРС 14/79	Нови Пазар	Грубетић Војковиће	
45	Новопазарска тврђава	Споменик културе СРС 14/79	Нови Пазар	Нови Пазар	
46	Амир-агин хан	Споменик културе СРС 14/79	Нови Пазар	Нови Пазар Р.Бурџевића 2	
47	Стари амам	Споменик културе СРС 14/79	Нови Пазар	Нови Пазар 7. јула 24	
48	Алтум-алем џамија	Споменик културе СРС 14/79	Нови Пазар	Нови Пазар 1. маја 79	
49	Стара Павлица	Споменик културе СРС 14/79	Рашка	Павлица	
50	Црква Нова Павлица	Споменик културе СРС 14/79	Рашка	Павлица	
51	Манастир Кончулић	Споменик културе СРС 28/83	Рашка	Кончулић	
52	Црква св. Николе	Споменик културе СРС 47/87	Рашка	Баљевац	
53	Црква св. Николе	Споменик културе СРС 47/87	Рашка	Шумник	
54	Манастир Црна Река	Споменик културе СРС 14/79	Тутин	Рибариће	
55	Црква св. Петра и Павла	Споменик културе СРС 28/83	Тутин	Тутин	
56	Манастир Јошаница	Споменик културе СРС 14/79	Јагодина	Јошанички Прњавор	

На подручју Плана, осим у мањем обиму, нису остверене интеррегионалне везе. Једини међународни пројекат промоције културног наслеђа јесте пројекат „Трансроманика“ који спаја европско наслеђе романичког периода. Трансроманика је европска културно туристичка рута која повезује споменике десет европских региона (Немачке, Аустрије, Италије, Француске, Шпаније, Словеније), а од новембра 2007. године и споменике у Србији. Манастири Жича, Студеница, Градац, Ђурђеви Ступови и Сопћани чине део ове културно туристичке руте. Савет Европе је уврстио Трансроманику у програм Главни европски путеви културе, јер повезује и промовише заједничко наслеђе Европе.

Значајно споменичко наслеђе које је могуће **повезати у јединствен систем**, у циљу афирмације и презентације културне баштине овог подручја:

- групација културног споменичког наслеђа долине Ибра - манастири и стари градови из времена средњевековне Српске државе, од Краљева до Новог Пазара.
- група манастира на подручју средњег Поморавља, од села Гложане (општина Свилајнац) узводно, на десној обали Велике Мораве - манастири: Томић, Добреш, Девесиње, Радешин, Ивковић, Златенац и Миљков манастир (Буковица).
- групација средњевековних сакралних објеката и утврђења Петрушке области (град Петрус, манастир Сисојевац, Блага Марија Петрушка, Намасија и др.).
- групација културног споменичког наслеђа формирања модерне српске државе (од оријента ка западу) – споменичко наслеђе везано за владавину династија Обреновић (Крагујевац) и Карађорђевић (Топола, Рача).
- група споменичког наслеђа и обележја другог светског рата - места страдања становништва у другом светском рату (Спомен парк „21.октобар“ и др.)
- мрежа средњевековних утврђења (градова) - Рас, Маглич и др.
- мрежа центара народног градитељства (заснована на резултатима истраживачког пројекта „Атлас народног градитељства“), уз примену модела активног етно-парка.

Услови **чувања, одржавања и коришћења и мере заштите** за подручје Шумадијског, Поморавског, Рашког и Расинског управног округа добијени од Републичког завода за заштиту споменика културе – Београд:

- мере техничке заштите и други радови на споменицима културе, односно њиховој заштићеној околини могу се издовојити само под условима и на начин утврђен Законом о културним добрима;
- на утврђеним културним добрима и добрима која уживају претходну заштиту не може се вршити раскопавање, рушење, преправљање, прекопавање или било какви радови који могу да наруше својства културног добра без претходно утврђених услова и сагласности;
- забрањује се коришћење или употреба непокретних културних добара на овом подручју у сврхе које нису у складу са њиховом природом, наменом и значајем, или на други начин који може да доведе до њиховог оштећења.
- изградња инфраструктуре, индустријских, јавних и комерцијалних објеката и постројења, извођење земљаних, рударских и геоистраживачких радова, изградња стамбених и помоћних објеката, пошумљавање простора у заштићеној околини непокретног културног добра врши се под условима који се утврђују по сваком појединачном захтеву у Заводу за заштиту природе и Заводу за заштиту споменика културе сходно законској процедури;
- реконструкција, одржавање постојећих и изградња нових стамбених и помоћних објеката потребних за пољопривредну производњу и становање житеља насељених места у оквиру заштитом обухваћеног простора непокретног културног добра дозвољава се искључиво на већ постојећим локацијама, односно на локацијама утврђеним другим планским документом;
- забрањује се отварање каменолома и извођење земљаних и других радова којима се мења морфологија терена и мења пејзаж у широј околини непокретног културног добра;
- превођење свих надземних инсталација у заштићеној околини непокретног културног добра дозвољава се под условима који се утврђују по сваком појединачном захтеву у Заводу за заштиту природе и Заводу за заштиту споменика културе сходно законској процедури;
- уколико се приликом пољопривредних или других радова наиђе на материјалне остатке прошлости – добра која уживају претходну заштиту према Закону о културним добрима – радови морају да буду прекинути и о томе да се обавести надлежни Завод за заштиту споменика културе. Ова добра се не смеју оштетити

или уништити. После валоризације тековг добра може се предложити измена режима на тој и околним парцелама;

- неопходно је обавити даљу евиденцију, валоризацију, заштиту кроз израду техничке документације, израду програма конзервације ревитализације и презентације и утврдити нову категоризацију за поједина културна добра.

Посебне мере заштите обухватају заштићену околину непокретних културних добара, у којима се дозвољавају мере засноване на условима или планским решењима институција надлежних за заштиту, уређење и презентацију културних добара и природе:

- забрањује се изградња индустријских објеката, индустријске инфраструктуре и хидротехничких објеката који могу нарушити културно-историјски пејзаж или променити услове коришћења простора или променити микро-климатске услове, а нарочито колских путева, осим у складу са утврђеним општим условима;
- обезбедити одржавање природних карактеристика простора;
- у циљу презентације појединачних непокретних културних добара, естетског побољшања и уређења простора потребно је предвидети израду одговарајућих планаове детаљне регулације за заштићене околине и пројектну документацију уз сагласност надлежног завода за заштиту споменика културе и Завода за заштиту природе за појединачна културна добра.

У просторним плановима за насеља са заштићеним историјским целинама потребно је у највећој могућој мери задржати и ревитализовати историјску матрицу језгра насеља, а измене структуре и типологије постојећих објеката функционалним повезивањем у веће просторне целине, због губитка идентитета није оправдано. Изградњу у неизграђеним деловима језгра реализовати интерполацијама уважавајући начело типолошке реконструкције, а на основу конзерваторских студија, документације и услова.

Ради задржавања стамбене функције историјских делова насеља у случају интерполације нових објеката у историјске целине, неопходно је планирати више од 50% њихове површине за стабену намену, а пословну намену омогућити у приземљима постојећих и нових објеката. Услови овог става се не односе на хотеле и грађевине јавне и друштвене намене.

За захвате унутар ПКИЦ потребно је примењивати смернице из конзерваторских документација, а уколико иста не постоји потребно је истражити, уочити и заштитити архетипске појаве у простору, подстицати обнављање и заштиту изворних градитељских облика.

Ови простори уређују се стварањем мреже насеља у којима се планским приступом развијају локалне традиције и очување етнолошких вредности, уз очување животности насеља.

2.4.4. Заштита од интереса за одбрану земље и заштита од прир. непогода

Савремен концепт заштите и управљања полази од чињенице да је на свим нивоима и у свим фазама планирања потребно дефинисати прихватљив ниво **ризика од природних непогода**, па затим системом превентивних, организационих и других мера и инструмената интервенисати у циљу спречавања њиховог настанка, односно смањивања последица непогода на прихватљив ниво.

Да би се могла извршити правилна процена степена повредивости простора, односно ограничења за његово коришћење, потребно је приступити изради *катастра угрожености простора од природних непогода* у функцији просторног планирања. На бази

сазнања и истраживања направила би се листа тачака (зона) могућих ризика, вероватноће појављивања, обима последица и на основу тога дефинисање планова заштите и приоритета заштите у планирању простора Републике.

Шумадијско, Поморавско, Рашки и Расински управни округ нису, до сада, имали јасно дефинисану политику заштите од природних непогода, већ се овај проблем решавао или кроз секторске студије за поједине врсте непогода или као саставни део разних планских докумената (који најчешће нису били усаглашени по питању ове проблематике). Због тога, неопходно је у наредном периоду донети *стратегију интегралне заштите од природних непогода*, која би уз одговарајуће планске и друге потребне мере и инструменте, морала бити подржана адекватном законском, просторно-планском, урбанистичком и техничком регулативом, нарочито у вези са политиком коришћења земљишта, изградње објеката и техничке инфраструктуре.

Стратегија интегралне заштите од природних непогода је посебно неопходна у Шумадијском, Поморавском и Рашком управном округу с обзиром на проценат потенцијалне угрожености територије у односу на укупну територију ових округа (у Шумадијском округу преко 80%, у Поморавском 74,25%, односно у Рашком 60,08%). Посебно је индикативно да на највећем делу територија ових округа долази до мултипликације природних непогода на истом простору, односно до потенцијалног здруженог дејства, што у практичном може довести до великих губитака људских живота и материјалних добара. Близина сеизмогених зона које могу генерисати земљотресе макросеизмичког интензитета преко 8° (око 40% укупне територије просторног плана за сва четири округа), посебно упозорава на подручја где су реално могуће и сеизмотектонске деформације у терену, тј. различити видови и појаве нестабилности, као и појаве ликвефакције (пример Краљевачки земљотрес из 2010. године). Такође, искуства из 2005. и 2006. године, када су екстремне падавине и нагло топљење снега током пролећа изазвале значајне поплаве у овим окрузима праћене активирањем и реактивирањем клизишта и одроњавањем, указују на неопходност и хитност доношења концепције заштите од природних непогода кроз нижа планска документа и стриктно поштовање препорука дефинисаних овим Регионалним просторним планом.

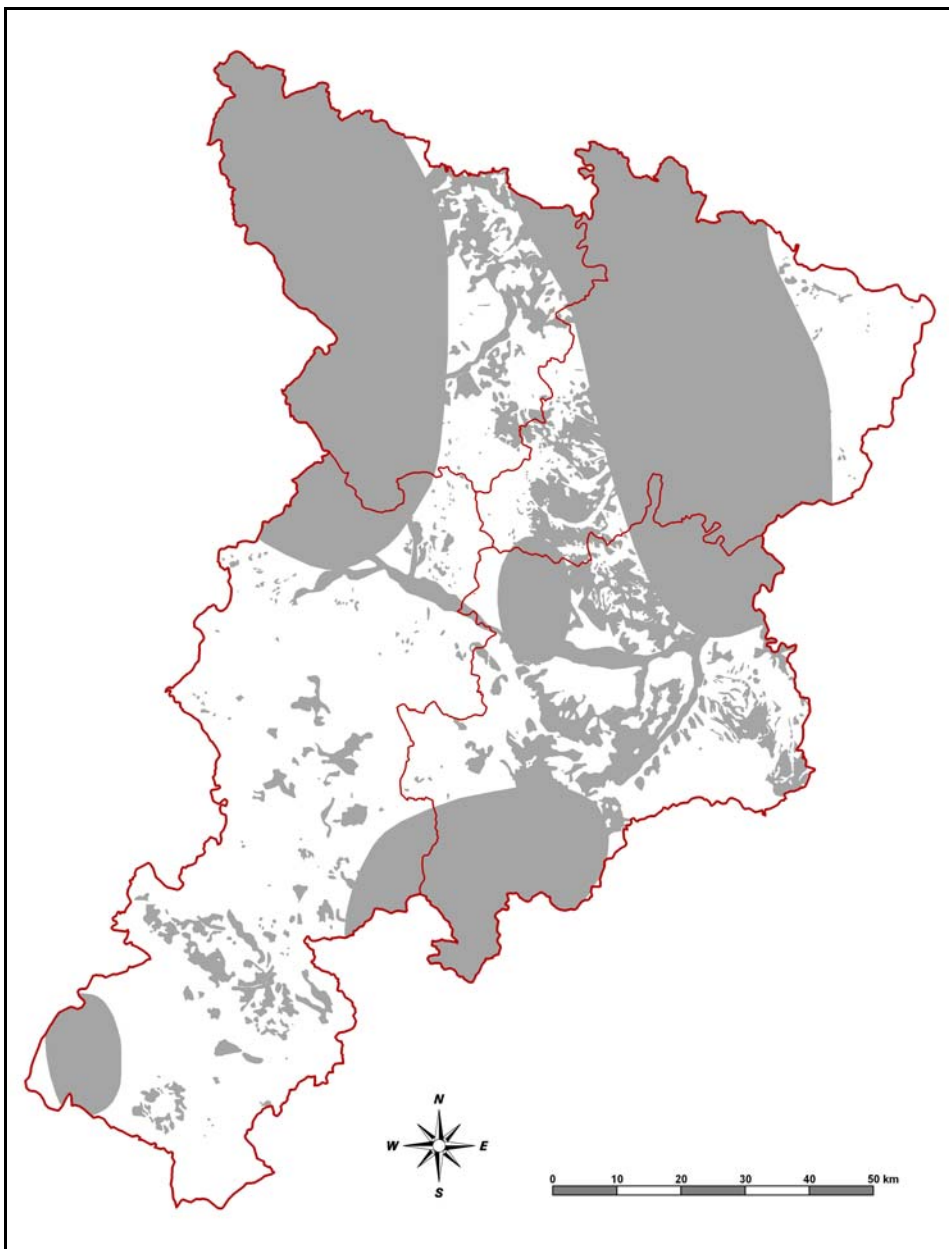
Концепција заштите од природних непогода мора се заснивати на:

- успостављању и јачању система за управљање сеизмичким ризиком
- изради интегралног информационог система о природним непогодама чији би саставни део био везан за макро и микросеизмичку активност
- припреми и организовању превентивних мера одбране на основу реалног система мониторинга на најугроженијим локацијама
- изради интегралног информационог система о природним непогодама
- дефинисању безбедне површине на слободним просторима које би евентуално представљале зоне евакуације и склањања становника
- имплементацији савременог експертског система за подршку у одлучивању (софтверски пакет DSS-Decision Support System), у циљу обезбеђења оптималне координације и синхронизације свих активности на спречавању непогода, или ублажавању њихових последица.

Табела 27. Површине угрожене природним хазардима

Административна јединица	Површина [km ²]	Најугроженије хазардима [km ²]	Удео у укупној површини [%]
Шумадијски округ	2378.76	1902.99	80.00
Поморавски округ	2600.39	1930.72	74.25
Расински округ	2668.15	1603.11	60.08
Рашки округ	3925.39	918.56	23.40
Укупно	11572.68	6355.39	54.92

Карта 9: Укупна повредивост територије РПП природним хазардима

Концепција коришћења и уређења простора у обухвату плана од интереса за **одбрану земље** заснива се на следећим пропозицијама:

1. Непосредни појас заштите уз државну границу са Црном Гором је под режимом контролисаног и ограниченог коришћења и у надлежности Министарства унутрашњих послова. У дубини од 300 м на територији Србије не предвиђа се изградња објеката који би ометали безбедност и довели у питање видљивост граничне линије, што се односи и на нове засаде високог растиња и пољопривредних култура.
2. Простор у обухвату КЗБ ширине 5000м третирају као подручје од посебног значаја за одбрану земље. Пре приступања изради планске документације хијерархијски нижег нивоа и изради техничке документације и изградње инфраструктурних и привредних објеката у КЗБ обавезно је прибављање мишљења Министарства

одбране. Простор око војних објеката и комплекса који се налазе у овој зони, а сматрају се привременим, имају посебну намену и третман зоне забрањене градње, која подразумева забрану било какве градње

3. Око комплекса са статусом "перспективан" утврђују се зоне просторне заштите, које су условљене њиховом наменом и прописују се због безбедности околине од ових комплекса и активности у њима, у циљу заштите становништва и материјалних добара. Зоне третирати као простор са посебним режимом коришћења, уређења и изградње, а правилима уређења дефинишу се као:
 - а) зоне забрањене изградње – са потпуном забраном било какве градње.
 - б) зоне контролисане градње – за које је обавезна сагласност Министарства одбране.
 - в) зоне санитарне заштите-подразумева зону заштите земљишта од загађивања као и забрану изградње објеката.
4. За комплексе са статусом "није перспективан" и "Мастер план" може се скинуту статус посебне намене. Будућа намена ових комплекса одредиће се плановима нижег нивоа, након отуђења и регзулисања имовинско правних односа. Планом се предлаже да приоритет има јавна намена ових објеката а у складу са интересима локалне самоуправе, Републике и других заинтересованих субјеката. Реализација планских решења условљена је коначним регулисањем имовинско правних односа са будућим власником или корисником.
5. За комплекс Аеродрома "Лађевци" дефинише се зона ограничене градње. Приликом планирања и изградње објеката у зони просторне заштите око аеродрома, обавезно је поштовати одредбе Закона о ваздушном саобраћају (Сл.л.СРЈ бр.12/98, 5/99, 44/99, 73/2000 и 70/2001), као и других законских и подзаконских аката која се односе на планирање, висину, изградњу и обележавање објеката, инсталација и препрека у зонама аеродрома. За део комплекса посебне намене аеродром Лађевци промена статуса односи се на могућност цивилног коришћења уз поштовање услова и ограничења изградње Директората цивилног ваздухопловства Републике Србије.

Систем организовања и функционисања **цивилне заштите** у ванредним ситуацијама гради се око следећих елемената: превентива, односно спречавање опасности; руковођење у кризној ситуацији односно активирање и спровођење планова спасавања од стране надлежних органа власти на националном, регионалном и локалном нивоу; руковођење у посткризном периоду, односно мере и активности повратка у нормално стање. У том смислу, надлежни органи се придржавају следећих принципа:

- да су утврђене мере заштите у ванредним ситуацијама, на свим нивоима, усаглашене са могућностима и средствима која су на располагању органима и јединицама цивилне заштите и другим релевантним службама;
- да руковођење мерама заштите и спасавања у ванредним ситуацијама координира један орган коме су додељена јавна овлашћења, под окриљем државе (служба цивилне заштите);
- да је цивилна заштита орган координације који, функционишући у међуресорном контексту, руководи вишеструким, вишеслојним и разноврсним мерама и активностима усмереним на спасавање живота, имовине и животне средине.

Заштита становништва, материјалних и културних добара и животне средине од ратних дејстава, елементарних непогода и других несрећа и опасности планира се у складу са извршеном проценом угрожености и повредивости територије. На основу Закона о ванредним ситуацијама, јединице локалних самоуправа, на основу процене угрожености, доносе План заштите и спасавања у ванредним ситуацијама, а у складу са Националним планом заштите и спасавања у ванредним ситуацијама.

Управа за ванредне ситуације Министарства унутрашњих послова штити и спасава људе, материјална добра и животну средину од елементарних непогода, механичко-

технолошких несрећа и катастрофа, последица тероризма, ратних и других већих несрећа, обезбеђује континуирано функционисање државних органа, органа локалне самоуправе, јавних предузећа, служби и привредних друштава у ванредним ситуацијама, преко следећих задатака: припреме државних органа, органа локалне самоуправе, привредних друштава и јавних служби за функционисање у рату и миру, едукације и оспособљавања становништва, превенције, осматрања и обавештавања, и координације активности са осталим институцијама значајним за деловање у ванредним ситуацијама.

2.4.5. Заштита природних добара

Општи принципи заштите природе на планском подручју усклађени су са ширим секторским принципима у интегралној и комплексној области заштите животне средине Србије. Сви принципи на којима је заснована заштита природе полазе од уважавања критеријума научне идентификације и инвентаризације разноврсности и бројности природних вредности, њихове одрживости (подједнако биотичких и абиотичких), стања угрожености и осетљивости и обновљивости ресурса.

Основне пропозиције заштите природе, биодиверзитета, геонаслеђа и разноврсности предела су:

- утврђивање реалног стања вредности, квалитета и угрожености простора као ресурса, и након тога утврђивање приоритета за заштиту, ревитализацију, санацију, коришћење и унапређење,
- заустављање или умањење активности које воде ка осиромашењу и деградацији потенцијала биодиверзитета и геодиверзитета,
- обезбеђивање имплементације принципа одрживог развоја у циљу заустављања губитака природних ресурса и подстицање њихове ревитализације,
- заустављање антропогених притисака на вредности биодиверзитета и геодиверзитета, не само на оне које су већ заштићене, или се налазе у поступку заштите, већ и на оне вредности које су им просторно и функционално комплементарне,
- успостављање интегралног и ефикасног система заштите и одрживог коришћења биодиверзитета и геодиверзитета Србије који ће одговарати постављеним националним стратешким оквирима, али истовремено бити и усаглашени са међународним критеријумима.

На анализираном подручју као простори највеће осетљивости идентификована су природна добра од изузетног националног, али и међународног значаја (НП Копаоник, Парк природе и МаВ резерват биосфере Голија, и будућа заштићена природна добра Кучајске планине, Мокра гора - Проклетије и др.). Ова природна добра уједно припадају и високопланинским, односно планинским пределима чија је осетљивост екосистема посебно изражена. У контексту претходног, важно је истаћи да како се нека од наведених природних добра налазе само у свом делимичном обухвату на подручју овог РПП-а, концепција будућег развоја простора мора бити синхронизована са концепцијама будућег развоја како суседних региона, тако и држава (гранични положај са Албанијом и Црном Гором). Посебно је деликатна политика заштите будућег природног добра Мокра гора – Проклетије, чије су природне вредности већ интегрисане у заштиту на основу неких међународних програма и еколошких мрежа (EMERALD, IBA, IPA и PBA).

Табела 28. Листа међународно значајних подручја за заштиту природе на Плана

EMERALD мрежа	IBA (међ. значајна подручја за птице)	IPA (међ. значајна подручја за биљке)	РВА (међ. значајна подручја за дневне лептире)	Рамсарско подручје
Кучајске планине	Кучајске планине	-	-	-
Пештерско поље	Пештерско поље	Пештерско поље	Пештерско поље	Пештерско поље
Проклетије	Проклетије	Проклетије	Проклетије	-
Копаоник	Копаоник	Копаоник	Копаоник	-
Голија	Голија	Голија	Голија	-
-	-	Ибарска клисура	Ибарска клисура	-
Прокоп	-	-	-	-
Винатовача	-	-	-	-
-	Горње Поморавље	-	-	-
-	Акумулација Гужа	-	-	-
-	-	Рогозна	-	-
-	-	Александро. слатина	-	-
-	-	-	Ресава	-
-	-	-	Гоч	-

Табела 29. Заштићена природна добра на подручју Плана

Природно добро	Општина	Површина (ha)	Година заштите
Национални парк			
Копаоник	Рашка, Брус	11.809,91	1981.
Парк природе			
Голија	Ивањица, Краљево, Рашка, Нови Пазар, Сјеница	75.183,00	2001.
Предео нарочите природне лепоте*			
Рогот	Баточина	365,00	1971.
Ресава	Деспотовац, Стрмостен, Јеловац	10.000,00	1957.
Општи резерват природе			
Винатовача	Деспотовац, Ресавица	37,43	1995.
Прокоп	Крушевац, Вуци	5,91	2008.
Строги резерват природе*			
Клисура реке Ресаве	Деспотовац, Ресавица	884,65	1974.
Клисура реке Суваје	Деспотовац, Јеловац	258,91	1974.
Каленић	Рековац, Каленићки Прњавор	2,00	1974.
Брезна	Краљево, Гоч		1969.
Врх Жељина – Плочка чука	Александровац, Плоча	19,68	1985.
Каљавица	Тутин, Западни Мојстир	15,00	1954.
Поглед	Тутин, Дрљаге	16,95	1980.
Белег	Тутин, Драга	10,50	1980.
Научно-истраживачки резерват			
Лојаник	Краљево, Матарушка бања	5,00	1963.
Споменици природе – објекти геонаслеђа			
Рисовача	Аранђеловац	13,00	1995.
Радочева пећина	Деспотовац, Стрмостен		1949.
Велика Атула – Витанова кристална пећина	Деспотовац, Стрмостен		1949.
Велико врело	Деспотовац, Стрмостен		1981.
Водопад Лисине	Деспотовац, Стрмостен	10,00	1995.
Ресавска пећина	Деспотовац, Јеловац	10,86	1995.
Вртачелје	Деспотовац, Јеловац		1974.
Бушан камен	Деспотовац, Стрмостен		1978.
Равничка пећина	Ћуприја, Сење		1951.
Годовска пећина	Тутин, Годово	5,27	2007.
Промуклица	Тутин, Островица		2007.
Прераст (прир. мост)	Тутин		1980.
Споменици природе ботаничког карактера			
Храст цер - Загус запис**	Аранђеловац, Гараши		2005.
Лукића храст**	Аранђеловац, Раниловић	0,06	1995.
Стабло јасена - Равни гај**	Аранђеловац, Брезовац		1970.
Стабло храста лужњака	Врњачка бања, Вранеша	0,09	1997.
Црни бор у парку Врњачке бање	Врњачка бања	0,02	1966.
Група стабала „Пет храстова“	Врњачка бања	0,10	1995.
Два стабла храста лужњака	Врњачка бања, Врњци	0,07	1995.
Парк Учитељске школе	Јагодина	1,67	2004.
Градски парк Ђурђево брдо	Јагодина	5,35	2004.
Храст Коче капетана	Јагодина, Кочино село	0,13	1997.
Стабло храста лужњака	Јагодина, Коларе		1970.

Природно добро	Општина	Површина (ha)	Година заштите
Брђанка – дивља крушка	Крагујевац, Белошевац	0,15	2003.
Стабло храста лужњака Обрва	Краљево, Обрва	0,06	2001.
Стабло храста лужњака	Краљево, Ратина	0,003	1997.
Два стабла храста лужњака код ман. Жича	Краљево, Жича	0,34	1997.
Стабло црног бора у клисури реке Ибар	Краљево, Церје	0,01	1997.
Стабло храста лужњака у селу Ковачи	Краљево, Ковачи	0,05	2003.
Стари храст у Годачици	Краљево, Годачица	0,97	2003.
Стабло горског јавора на Гочу	Краљево, Каменица		
Самаилски крајпуташки храстови	Краљево, Самаила	0,79	2004.
Буковички храст запис	Краљево, Буковица	0,05	2004.
Стабло зеленике (божиковине)	Краљево, Студеница		1970.
Стабло храста лужњака у месту Бела Вода	Крушевац, Бела Вода		1991.
Стабло храста лужњака	Крушевац, Липовац		1969.
Група стабала храста лужњака и цера у порти цркве Св. преображење	Крушевац, Јабланица		1981.
Заштићени простори културно-историјских вредности			
Меморијални природни споменик Орашац	Аранђеловац, Орашац		1970.
Меморијални природни споменик Градиште	Рача, Вишевац		1987.
Непосредна околина споменика културе Собрашница	Крагујевац, Лужнице		1988.
Меморијални природни споменик Мијајлова јама	Деспотовац, Сењски рудник	7,75	1978.
Манастир Манасија	Деспотовац	243,60	
Манастир Студеница	Краљево, Ушће, Засад, Брезова, Долац	269,34	1988.
Манастир Наупаре	Крушевац, Наупаре	113,20	1994.
Манастир Љубостиња	Трстеник, Прњавор	113,13	1991.
Парк Опленец***	Топола	83,00	1967.
Иванковац	Ћуприја, Иванковац	74,09	1990.

* заштићени објекат на основу Закона пре 1991. године

**природна добра за која је дат предлог за укидање статуса заштите

Како по својој суштини концепција заштите природних вредности не може бити генерализована у простору, тако се сем констатације да су на подручју обухваћеним РПП-а заштићена природна добра просторно неравномерно распоређена, у правцу реализације политике равномерног размештаја заштићених природних добара не уочава се могућност побољшања затеченог стања. Нова природна добра заштићена по националним критеријумима, немогуће је проглашавати уколико на одређеном простору не постоје адекватне природне вредности. Тако ће и диспропорција између управних округа изражена преко површина заштићених природних добара и њиховог броја, и на даље бити присутна. Ипак, та чињеница не представља ограничење у просторном развоју планског подручја у целини, јер се циљеви развоја планског подручја на основу политике заштите природе не заснивају на подстицању конкурентних односа између управних округа, већ јачању сарадње и заједничких напора заснованих на експертским решењима у процесу заштите, очувања, унапређења, промовисања и валоризације природних вредности у складу са принципима одрживости.

Адекватним експертским и интегралним приступом постојећи и будући рад на заштити природе можемо посматрати као развојни потенцијал Шумадијског, Поморавског, Рашког и Расинског управног округа у целини. Планске активности на заштити природе у овом округу имају своје упориште поред експертских планова заштите који су предвиђени од стране Завода за заштиту природе Србије и у документима као што су Стратегија просторног развоја Србије (2009) и Просторни план РС (2010). Поред осталог, Просторним планом РС (2010) посебно је истакнута важност заштите високопланинских подручја националног значаја. На подручју обухвата РППа са територије Рашког и Расинског управног округа у овом контексту се издваја већ заштићен простор НП Копаоник и њему функционално блиских планинских система

Жељина, Стола и Гоча, ПП Голија (са Радочелом и Чемерном) и Мокра Гора са делом Пештерске висоравни која ће представљати интегрално заштићен простор Проклетија (са Јуничком планином, Богићевицом, Копривником, Хајлом и Жљебом) до 2014. године. Такође, и јужна подгорина Копаоника која улази у заштитну зону националног парка, а административно припада општини Лепосавић, предмет је фокусиране заштите у планском периоду. Са подручја који припада Поморавском управном округу као приоритет заштите високих планина до 2014. године издваја се простор Кучајских планина, односно будућег природног добра Бељаница – Кучај.

На свим природним добрима која се налазе у поступку заштите забрањено је вршити било какве интервенције до доношења одговарајућег акта о заштити, у циљу очувања њихових примарних вредности. Доношењем акта о заштити прописале се мере и активности на заштити које ће спроводити управљач, односно старатељ над природним добром. Обавезан део поступка проглашења заштите обухвата и одређивање категоризације природног добра које би према препорукама требало ускладити са међународном IUCN категоризацијом.

Табела 30. Природна добра која се налазе у поступку заштите

Природно добро	Општина	Предложена врста заштите
Шумадијски округ		
Парк Буковичке бање	Аранђеловац	споменик природе – у поступку заштите
Стабло храста сладуна	Аранђеловац, Тулеж	споменик природе – у поступку заштите
Брзанско моравиште	Баточина, Јагодина	специјални резерват природе – у поступку заштите
Поморавски округ		
Стабло храста лужњака на Јованом брду	Деспотовац, Плажане	споменик природе – у поступку заштите
Кучајске планине	Деспотовац	у поступку азштите
Комплекс језера Буљанка	Параћин, Сисојевац	решење о претходној заштити из 1997. год.
Врело Грзе	Параћин, Грза	споменик природе – у поступку заштите
Рашки округ		
Парк у Матарушкој бањи	Краљево, Матарушка бања	споменик природе – у поступку заштите
Гоч - Гвоздац	Краљево	специјални резерват природе – у поступку заштите
Паркови Врњачке бање	Врњачка бања	споменик природе – у поступку заштите
Ђурђеви ступови	Нови Пазар	споменик природе објекат геонаслеђа – у поступку заштите
Рас - Сопоћани	Нови Пазар	предео изузетних одлика – у поступку заштите
Тресава – Карајукића бунари	Тутин	у поступку заштите
Мокра гора – Проклетије	Тутин и др.	у поступку заштите
Расински округ		
Мојсињске планине и Сталаћка клисура	Ћићевац, Крушевац	предео изузетних одлика – у поступку заштите
Осредак	Крушевац, Трстеник	у поступку заштите
Хидроакумулација Ћелије	Крушевац, Брус	предео изузетних одлика – у поступку заштите
Стабло храста лужњака	Крушевац	споменик природе – у поступку заштите
Храст запис царице Милице	Крушевац, Модрица	споменик природе – у поступку заштите

3. Интеррегионалне и интрарегионалне функционалне везе и трансгранична сарадња

Један од међународних видова сарадње планског подручја одвија се преко **Програма транснационалне сарадње** за Југоисточну Европу, за период 2007-2013. година, финансијски подржан Инструментом за претприступну помоћ (IPA Instrument for Pre-accession Assistance). У оквиру тог програма постоје различити пројекти (један од њих нпр. је Европско партнерство са општинама јужне и југозападне Србије које помаже друштвено-економски развој 25 наших општина којима припадају и делови планског подручја; други је везан за подунавске земље - Заједничка свеобухватна стратегија за земље дунавског слива - EU Danube Strategy, итд). Велики је број других пројеката у области привредне сарадње које подржава ЕУ преко својих фондова, а претежно се односе на веће центре планског подручја. Осим већих градова аплицирању за добијање међународних пројеката прикључили су се и мањи центри (нпр. Свилајнац, Рековац). Постоје, такође, примери сарадње са ваневропским подручјима (нпр. Нови Пазар са Саудијском Арабијом и сл.). Сарадња се, такође, одвија на пољу инфраструктуре (изградња саобраћајница, енергетске инфраструктуре, изградња пешачких и бициклистичких стаза и сл.), заштите животне средине (управљање чврстим отпадом у Расинском округу) итд.

Прекограничном сарадњом са Црном Гором обухваћен је Рашки округ (погранична општина је Тутин) који прекограничну сарадњу може да обавља са највећим делом простора суседне државе. Циљ овог програма, помогнутог IPA инструментом ЕУ, је да подржи и унапреди социо-економску и културну сарадњу између Србије и Црне Горе, као и да пружи помоћ становништву са обе стране граница у решавању заједничких проблема (нпр. унапређивање привредне сарадње, саобраћајно повезивање, развој туризма и сл.). Приоритет програма је друштвена и економска кохезија кроз заједничке активности на побољшању физичке, пословне, социјалне и институционалне инфраструктуре и капацитета. Град Краљево, као центар Рашког округа, остварује успешне активности у вези са дефинисањем прекограничних инфраструктурних пројеката (модернизовање граничних прелаза, израда бициклистичких стаза кроз две државе, уклањање дивљих депонија) итд, а радионице у вези са прикључивањем другом позиву прекограничних пројеката одржане су у Новом Пазару. У уском пограничном простору који чини Рашки округ није формирана ниједна еврорегионална асоцијација као додатни вид билатералне сарадње Србије и Црне Горе.

Најинтензивнији вид **интрарегионалне сарадње**, тј. функцијских веза које се одвијају између јединица локалне самоуправе на планском подручју, је у јавном сектору – област администрације и урбаних сервиса (посебно здравство и школство). Сарадња у пољопривреди, туризму, екологији, саобраћају и другим инфраструктурним системима се одвија слабијим интензитетом, изузев заједничког водоснабдевања (нпр. депоновање отпада, постојање комплементарних сервиса, активирање заједничких туристичких веза, заједничке акције на успостављању мониторинга и праћење стања животне средине). Заштићена природна добра треба, такође, да буду предмет сарадње локалних самоуправа, али се ни у овом домену није остварио завидан ниво. Недостатак локалне и регионалне иницијативе је, такође, разлог слабих међуопштинских функцијских веза. Комунална сарадња претежно се ограничава на локалне јединице на подручју сваког од планских округа (нпр. планирано водоснабдевање општина Расинског округа). Интрарегионална сарадња на пољу привреде, односно индустријске производње, одвија се по основу гранске повезаности. Интрарегионалне функцијске везе насеља су у великој зависности од гравитационих подручја и хијерархије насеља и центара. На врху хијерархије су макрорегионални центар Крагујевац и окружни центри Јагодина, Краљево и Крушевац, као и центар Нови Пазар. Сваком од окружних центара углавном гравитира становништво општина матичних округа. Велики број насеља у периферним деловима општина или округа има

добро развијену међуопштинску сарадњу, посебно кад је у питању коришћење објеката јавних служби. Посебне активности у интрарегионалној, општинској, сарадњи се односе на оснивање Регионалне агенције за економски развој Шумадије и Поморавља, која је активна у управљању процесом у пет приоритетних области развоја: малих и средњих предузећа и предузетништва, људских ресурса, инфраструктуре, туризма и руралних подручја, као и у аплицирању пројеката који имају европску финансијску помоћ.

Саобраћајно-географски положај Шумадијског, Поморавског, Рашког и Расинског округа чини основу за међурегионалну сарадњу и функционално повезивање. Ту основу у првом реду чини долина Велике Мораве са коридором X и долина Западне Мораве са значајним саобраћајницама. Осим тога везе које се односе на планирање одрживог развоја различитих сегмената у простору (енергетске везе, заштита природе, одрживи развој туризма, изградња инфраструктурних објеката, друге економско-социјалне везе и сл.), како на подручју Србије тако и у ширем окружењу представљају чиниоце интеррегионалних и интрарегионалних видова функцијске сарадње.

Један од важнијих предуслова успостављања интензивније регионалне сарадње општина/градова са окружењем је побољшање саобраћајне приступачности, а што се приоритетно односи на јачање постојећих веза ка коридору X и ка планираном „западноморавском“ коридору аутопута Е-761, као и на унапређење техничких карактеристика државних путева I и II реда.

Основни видови међународне сарадње у планском периоду одвијаће се у складу са дефинисаним програмима сарадње на **транснационалном нивоу**, у складу са Програмом транснационалне сарадње за Југоисточну Европу, за период 2007-2013. година. У оквиру тог програма је више пројеката који су везани за привредну, инфраструктурну сарадњу или сарадњу на основу унапређивања људских ресурса. Период до 2013. године, или до 2012. године, је време реализације већине пројеката у које је укључена Србија, а тиме и планско подручје. Већ усвојени други програми међународне сарадње за планско подручје, који имају и финансијску подршку, за текући и наредни период су обавезујући и морају се доследно испоштовати, тј. употреба финансијских средстава подразумева благовремену припрему и реализацију пројеката сарадње.

У оквиру заштите простора планско подручје је у обавези да сарађује и испуњава све активности у вези са пружањем потребних информација за четири локалитета која су уврштена у EMERALD мрежу Србије (део НП Копаоник, део Парка Природе Голија, Резерват природе „Прокоп“, у општини Крушевац и Резерват природе Витановача у општини Деспотовач), као и осталих задатака који се односе на заштиту објеката споменичког наслеђа који су под заштитом UNESCO-а (манастир Студеница и Стари Рас са Сопотанима; на прелиминарној листи је и манастир Манасија; део Парка природе Голија који је UNESCO МАВ Савет, у оквиру програма „Човек и биосфера“, прогласио за Резерват биосфере Голија – Студеница).

Кад је у питању **прекогранична сарадња**, потпомогнута IPA фондом, до 2013. године се завршава могућност реализације пројеката између Рашког округа и Црне Горе. Локалне самоуправе Рашког округа, а пре свега Град Краљево и Град Нови Пазар треба што пре да искористе могућност дефинисања других заједничких пројеката који би се односили на економски развој, подршку локалној/регионалној друштвено-економској инфраструктури, развој туризма, развој малих и средњих предузећа, подршку истраживању и развоју и иновативности у пограничним регионима. Осим дефинисаних приоритета овим програмом, сарадња са Црном Гором треба да обухвати и модернизацију граничних прелаза, билатералну сарадњу по било ком основу, будући да је локалну сарадњу могуће остваривати и независно од постојећих дефинисаних европских програма.

Међународне интеррегионалне везе потребно је даље развијати бар по основу братимљења градова и општина. **Интеррегионалне везе на подручју Србије**, као и **интарегионалне везе** на територији планског подручја ће се одвијати у зависности од конкретних регионалних пројеката сарадње са подручјима околних округа. Осим националних мера које се односе на реализацију заједничких, регионалних инфраструктурних објеката (регионални систем водоснабдевања, одвођење вода и депоновање отпада), потребно је удруживање локалних самоуправа у спровођењу колективних акција, како у том сегменту развоја тако и кад је у питању развој привреде, социјални развој или заштита простора.

Конкретне мере функционалне сарадње би садржавале решења за интегрални развој туризма, посебно на простору значајнијих природних и културних локалитета кроз дефинисање туристичких тура које би обухватале планско подручје и околне округе. Доминантна гранска производња већих предузећа (прехрамбена, хемијска, метална и електро-индустрија) треба у будућем периоду да буде подстицај за отварање МСП одговарајућих делатности. Осавремењивање путних праваца представља неопходан предуслов за сарадњу, пре свега на подручју предвиђеном за изградњу нових привредно-радних зона дуж државних путева, односно на простору потенцијалних појасева индустријског развоја (центри у долинама Велике Мораве и Западне Мораве, као и на потезу између Баточине, Крагујевца и Краљева). Пољопривредна производња би се развијала уз заједничку регионалну институционалну подршку, инвестирање у нове технологије и маркетинг. Социјални аспект сарадње подразумевао би заједничке регионалне активности које се односе на бригу о старим лицима, посебно у руралним срединама. Поред најзначајнијих регионалних центара, у складу са политиком полицентричног развоја, треба и остала градска насеља мале и средње величине, поштујући принцип супсидијарности, да ојачају своје међурегионалне односе у процесу функцијске сарадње. Заштита окружења не може се замислити без заједничких активности ван административних граница било ког територијалног нивоа. Она би обухватала заштиту природе која се не би односила само на категорисана природна добра и заштиту добара културе него и на све мере које ће спречити загађивање окружења.

Успешан процес међуфункцијских локалних/регионалних повезивања зависи од начина управљања. У том смислу потребна је национална подршка у одређивању институционалних надлежности, како на регионалном тако и на локалном нивоу, као и повезивање са спољним партнерима при интеррегионалној и интарегионалној координацији. Постојањем основаних регионалних развојних агенција ће се сагледати свеукупни развојни изазови на одговарајућим подручјима, идентификоваће се начини за решавање постојећих проблема, односно припремати међуопштински и регионални пројекти и са њима конкурисати код националних и међународних фондова. Имајући у виду да су Србији на располагању и претприступни фондови Европске уније, регионалне развојне агенције могу постати генератори регионалног развоја. У том смислу потребно је формирати регионалну развојну агенцију за Расински округ. Израда стратегија регионалног развоја за Рашки и Расински округ је, такође, један од чинилаца унапређења регионалне сарадње у процесу одрживог развоја. Већ усвојени просторни планови локалне самоуправе и подручја са посебном наменом, односно планови чија је израда у току, а обухватају делове четири округа и суседна подручја, такође, су подстицај међурегионалне и унутаррегионалне сарадње у процесу њихове реализације. Најзад, едукација становништва о значају сарадње, уз побољшавање доступности, смањивање раздаљине и ублажавање одвојености од окружења, као и подстицање алтернативног финансирања уз учешће дијаспоре и приватних предузетника, такође, доприносе просторним интеграционим процесима планског подручја.

4. Коришћење и основна намена простора

Планска намена земљишта у Републици Србији, у смислу и за потребе планирања уређења простора, дефинисана је кровним документом - **Просторним планом Републике Србије** из 2010. Године, који је саставни део Закона о Просторном плану Републике Србије (ППРС). Просторним планом Републике Србије, рационална организације и уређења простора је постављено као основни општи циљ. Оцењено је да се остварење овог циља, међу осталим може постићи заустављањем даље деградације простора, угрожавања и уништавања природних ресурса и добара, сузбијањем непланске изградње и ненаменског коришћења простора, те ревитализацијом угрожених подручја. У том циљу је у оквиру ППРС обрађено Коришћење пољопривредног земљишта, Шуме и шумско земљиште и Воде и водно земљиште у оквиру поглавља *Природа, еколошки развој и заштита*, док је грађевинско земљиште анализирано у поглављу *Коришћење земљишта и земљишна политика*, скупа са билансима површина.

Коришћење **пољопривредног земљишта** као приоритетан циљ имао је спречавање различитих видова деградације педолошког слоја и побољшање производних карактеристика. Предвиђене су радикалне мере ради заустављања негативних процеса који би угрозили еколошки потенцијал пољопривредних површина и услове животне средине. Кључни елемент ове стратегије, са становишта коришћења је инсистирање на „наменском коришћењу“, тј. у складу са планским документима, ревитализација угрожених пољопривредних површина и укрупњавање поседа/парцела.

Шуме и шумско земљиште - поред уважавања природних особина земљишта, истицања потребе обезбеђења појединих функција шума (заштитне, рекреативне и др.), унапређење квалитета животне средине и унапређење постојећих шума у складу са принципима одрживог развоја, од посебног је значаја инсистирање на повећању површина под шумама до 2014. године – у Поморавском округу са постојећих 71.600 на 72.778 ха, у Шумадијском округу са 54.400 на 54.700 ха, у Рашком округу са 199.600 на 201.776 ха и у Расинском округу са 122.000 ха на 122.050 ха.

Воде и водно земљиште (заштитне зоне око водоакумулација, река и језера) су у великој мери угрожени непланском изградњом викендица и других објеката, неконтролисаном експлоатацијом шљунка и песка, противпрописним интервенцијама на насипима и др.

Грађевинско земљиште - у ППРС је наглашен значај успостављања ефикасне контроле коришћења и уређивања грађевинског земљишта и утврђивања норми и стандарда грађења и комуналног опремања насеља. Уз посебно инсистирање на плански заснованом рационалном коришћењу земљишта, посебно су апострофирани проблеми конверзије, дефинисање концесионих зона и дестимулисање линеарне изградње дуж важнијих саобраћајница.

Пољопривредно земљиште се угрожава ширењем насеља, коришћењем земљишта у оквиру великих рударско-енергетско-индустријских басена, новом изградњом индустријских, привредних, радних и других зона, а у последње време бележи се и пораст тзв "гринфилд" инвестиција, које се по правилу граде на пољопривредном земљишту. Тренд ширења грађевинског земљишта у односу на пољопривредно се посебно уочава у новој генерацији планова јединица локалне самоуправе широм Републике Србије, тако да се негативни тренд наставља, посебно ако се има у виду да је степен урбанизације око 60% уз релативно висок степен заузетости земљишта за грађење (9%). Ерозија, заслањивање земљишта, губитак хранљивих елемената, хемијско загађење од биоиндустријских извора, механичко збијање земљишта

приликом обраде тешким машинама, забаривање земљишта, поплаве, губитак плодности, депоновање отпада и др. су само неки од проблема у актуелној пракси.

Табела 31. Биланси земљишта за NUTS III ниво у 2005. години (у ha)

NUTS III ниво	Укупно	од тога (у ha)			
		грађевинско	пољопривредно	шумско	остало
Шумадијски округ	238747,1	25784,2	151835,9	54557,3	6595,7
Поморавски округ	261391,1	20045,1	149240,5	82505,2	9600,3
Рашки округ	392213,5	25813,3	167012,5	186599,8	12787,9
Расински округ	266714,2	18879,1	147768,4	90186,2	9880,5
РПП ШПРР УО	1159065,9	90521,7	615857,3	413848,5	38864,4

Извор: РГЗ - Катастар непокретности - Врсте земљишта - Стање почетком 2005.

Биланси земљишта на нивоу планског подручја показују следеће: проценат грађевинског земљишта се на територији Просторног плана се креће око 7%, што је нешто ниже од просека за Србију, који износи 9 %. Највеће учешће пољопривредног земљишта је у Шумадији и Поморављу (око 60 %), а ниско у Рашком и Расинском округу – 48 % (најнижи проценат у Србији). Због брдско-планинског карактера терена у овим последњим, највеће је учешће шумског земљишта (42 %). Уопште узев, пошумљеност се повећава идући од севера ка југу планског подручја; по истој матрици опада учешће пољопривредног у укупном земљишту.

Основни стратешки приоритет у погледу биланса – односа основне четири категорије земљишта (грађевинско, пољопривредно, шумско и водно/остало) је потврђивање и продужење политике коришћења земљишта из Просторног плана Републике Србије – повећање површина под шумским земљиштем на уштрб некавалитетног пољопривредног земљишта. У погледу процента грађевинског земљишта, а због стања на терену које се не може изменити, може се дозволити повећање учешћа грађевинског земљишта у односу на укупно грађевинско земљиште за 5 %., уз активно коришћење мера као што су: повећање индекса изграђености, између осталог напуштањем политике да се стамбене зграде граде до 8 спратова висине, коришћење напуштених (или викенд објеката) грађевинских објеката, груписање инфраструктуре у коридоре и снопове итд.

Регионална усмереност земљишне политике – иако треба повећати површине под шумским земљиштем на територији целог планског подручја, посебну пажњу треба усмерити на Шумадију и Поморавље, где је шумовитост процентуално слабија.

Потребно је артикулисати земљишну и фискалну политику у погледу диверсификације пореских стимулација и рестрикција када је реч о појединим начинима коришћења земљишта и конверзији из једне намене у другу. Политике намене земљишта требало би раздвојити зонски – на планском подручју, наиме, постоје области и територије у којима постоји висок притисак на земљиште (land pressure), а то су подручја градских агломерација – будућих «кластера», зоне субурбанизације, зоне уз велике инфраструктурне системе и коридоре, рекреационе и туристичке зоне, индустријске зоне и сл., што износи 10–15% од укупне територије Просторног плана. Осталих 85–90% територије трпи мањи притисак на земљиште и последично, мањи степен конверзије. Практично се ради о две варијанте исте земљишне политике – ригорозној у угроженим зонама и релаксираној у областима слабијег притиска на земљиште. Обзиром да се План, поред осталог, заснива и на осовинама развоја првог, другог и

трећег ранга, потребно је (изузев у случају аутопута) изградњу путне мреже вршити претежно у коридорима постојећих траса. Уз путеве ће се формирати «убрзана развојна трака» - појас велике конверзије земљишта, са већом динамиком економским активности, бржим саобраћајем и интензивним активностима у простору. Насупрот, у «спорој развојној траци» која ће бити чистија и тиша. очекује се спорији саобраћај, слабији интензитет активности у простору и следствено мања конверзија намене земљишта.

Стратешки приоритет је, свакако и формирање посебног фонда за земљиште из којег би се финансирале земљишне операције од националног интереса и сређивање катастра.

Осим поштовања наведених стратешких приоритета у погледу правца конверзије земљишта, треба посебно обратити пажњу да се правилима градње увек предвиђа погушћавање грађевинских рејона путем одговарајућих индекса и да се настави досадашња пракса повећања грађевинских рејона највише до 5 % од укупно одређене површине под грађевинским земљиштем. Треба охрабrivати ревитализацију brownfield локација у свим локалним плановима, како просторним, тако и урбанистичким.

IV ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА ПЛАНА

1. Мере за подстицање регионалног развоја и равномерног територијалног развоја

Основно планско опредељење је постизање већег степена функционалне интегрисаности подручја Плана, уз обезбеђење услова за знатно већу саобраћајну, инфраструктурну и економску интеграцију у односу на окружење, у првом реду са суседним функционалним подручјима, чему посебно погодују саобраћајно-географски положај и планирани развој привредно-радних зона и инфраструктурних система, као и унапређење друштвеног развоја у смеру достизања што веће **територијалне кохезије**.

Упоришта равномернијег развоја су: (а) подизање нивоа квалитета живота кроз модернизацију и изградњу комуналне и саобраћајне инфраструктуре, као и објеката јавних служби; (б) подстицајне мере од стране домаћих и иностраних фондова за развој локалних заједница; (в) приватно и јавно пратнерство уз активно учешће свих актера у простору у креирању развојних политика и њиховом спровођењу, (г) технолошко унапређење постојећих и изградња нових привредних објеката у оквиру планираних радних центара и зона, туристичких комплекса и мреже објеката компатибилних пољопривредном, водном и шумском земљишту, (д) интегрисање простора ван ФУП у њих или обезбеђивање самосталних развојних политика и програма који ће допринети развоју ових подручја.

Активности развоја сеоских насеља се усмеравају ка постепеној и одрживој економској, социјалној и физичкој обнови постојећих објеката, као и енергетски ефикасној изградњи нових. Основне мере које ће се спроводити су:

- утврђивање и опремање економски интегрисаних подручја, односно успешних руралних подручја са комплетном комуналном опремом и уређењем,
- утврђивање и опремање перспективних руралних подручја са комплетном комуналном опремом и уређењем,
- утврђивање и опремање удаљених руралних подручја, односно слабих руралних подручја са неопходном комуналном опремом и уређењем,
- повезивање планова развоја комуналних система и јавних служби са сеоским насељима, у циљу унапређења руралних вредности и очувања природних вредности и биодиверзитета,
- повезивање планова развоја регионалних система са сеоским насељима,
- очување и заштита постојећих и планираних коридора, зона, мрежа и објеката комуналних система, као упоришта ефикасног функционисања руралних подручја,
- организациона, економска и власничка трансформација у циљу валоризације и афирмације живота на селу,
- примена искустава руралних подручја са вишим степеном развоја комуналних система јавних служби и сервиса.

2. Смернице за израду планских докумената и друге развојне документације за подручје плана

Просторни план ће се спроводити разрадом планских решења и пропозиција просторним плановима подручја посебне намене, просторним плановима јединица локалне самоуправе, урбанистичким плановима и секторским плановима и програмима у складу са законом.

Доношење просторних и урбанистичких планова:

У планској разради овог просторног плана утврђује се обавеза израде просторних планова подручја посебне намене за просторне целине чију посебност одређује једна или више опредељујућих намена, активности или функција у простору које су од републичког интереса.

На основу овог просторног плана **Влада Републике Србије донеће** до краја 2015. године:

- Просторни план подручја посебне намене туристичког појаса "Долина јоргована"
- Просторни план подручја посебне намене Шумадијског туристичког појаса (Букуља - Венчац - Рудник - Гледићке планине / Аранђеловац - Топола - Рача - Крагујевац - Кнић)
- Просторни план подручја посебне намене природне целине Гоч - Жељин - Копаоник (Врњачка Бања - Александровац - Брус)
- Просторни план подручја посебне намене културно-духовне зоне "Моравска школа" (Љубостиња - Каленић - Раваница - Манасија)
- Просторни план подручја посебне намене Манастира Студеница
- Просторни план подручја посебне намене Великоморавског инфраструктурног коридора
- Регионални просторни план просторно-функционалне целине "Моравско трограђе" (Јагодина-Ћуприја-Параћин)

Просторни планови подручја посебне намене ће бити усклађени са овим просторним планом.

Разраду овог просторног плана и наведених просторних планова подручја посебне намене на нивоу урбанистичког плана утврдиће Министарство животне средине, рударства и просторног планирања у сарадњи са другим надлежним министарствима и надлежним стручним службама управних округа, општина/градова.

У складу са одредбама Закона о планирању и изградњи **надлежне скупштине обухваћених општина/градова** ускладиће према потреби просторне планове јединица локалне самоуправе општине/града за територије својих општина/градова са планским концепцијама, решењима и пропозицијама овог просторног плана у законом утврђеном року. До усклађивања, важећи просторни и урбанистички планови се могу примењивати у деловима који нису у супротности са планским концепцијама, решењима и смерницама Просторног плана.

Приоритет у припремању и доношењу урбанистичких планова, имаће седишта општина/градова, туристичка места, микроразвојни центри, просторне културно-историјске целине и археолошки локалитети, зоне изградње за индустрију, МСП и инфраструктурних система (посебно од регионалног значаја) чији ће развој подстицати Република.

На основу Закона о заштити животне средине (чл. 35. и 36.), Закона о стратешкој процени утицаја на животну средину и Закона о процени утицаја на животну средину, у току имплементације Просторног плана радиће се, у складу са Одлукама надлежних органа, **стратешке процене утицаја на животну средину** за просторне планове подручја посебне намене, просторне планове јединица локалне самоуправе и урбанистичке планове.

Спровођење Просторног плана у регионалним и секторским плановима и програмима:

Развојни документи регионалног развоја за цело или делове планског подручја представљају, у складу са Законом о регионалном развоју, једно од полазних основа за израду докумената просторног планирања и докумената за спровођење просторних планова.

Спровођење и разраду планских концепција, решења и пропозиција утврђених Просторним планом у секторским плановима и програмима у складу са законом обезбеђују:

- министарство надлежно за водoprивреду, односно Републичка дирекција за воде, у сарадњи са ЈВП „Србијаводе“ и надлежним општинама/градовима: усклађивањем годишњих програма изградње, реконструкције и одржавања водoprивредних објеката за обезбеђење воде највишег квалитета и за обезбеђење вода за техничке потребе; израдом одговарајућих студија о снабдевању и одвођењу отпадних вода; израдом пројекта антиерозионе заштите за сливове планираних акумулација; израдом пројекта регулације река и уређења речних корита (са којим се усклађују пројекти експлоатације речног наноса);
- скупштине обухваћених општина/града доношењем средњорочних и годишњих програма развоја водоводне и канализационе инфраструктуре; планова и двогодишњих програма управљања отпадом и одлукама о комуналном реду;
- скупштине обухваћених општина/градова, у сарадњи са министарством надлежним за водoprивреду, доношењем плана за проглашење ерозионих подручја на територији општина/градова и плана одбране од бујичних поплава на водотоковима ван система редовне одбране од поплава;
- скупштине обухваћених општина/градова у сарадњи са министарством надлежним за пољопривреду, асоцијацијама пољопривредних произвођача и власницима земљишта - испитивањем агропедолошких особина земљишта; доношењем интегралних програма заштите, коришћења и уређења пољопривредног земљишта, програма развоја сточарства, програма развоја повртарства, програма обнове пашњачког сточарења, програма развоја органске, тј. еколошке производње хране и др.;
- скупштине обухваћених општина/градова, у сарадњи са надлежним министарствима, месним заједницама, приватним сектором и невладиним организацијама, утврђивањем локалне политике здравствене заштите, социјалне заштите, развоја културе и физичке културе и доношењем акта о мрежи објеката дејих вртића и основних школа у општинама/градовима;
- скупштине обухваћених општина/градова, уз помоћ надлежног министарства, туристичких организација и туроператера, различитих невладиних и других организација, доношењем програма развоја туризма са прединвестиционим студијама (оправданости), програма промотивних активности, програма уређења и опремања грађевинског земљишта на туристичким просторима, програма едукације становништва и њиховог укључивања у организацију туристичких програма, и др.;

- ЈП за газдовање шумама „Србијашуме”: ревизијом општих основа газдовања шумама; у сарадњи са власницима земљишта израдом програма газдовања шумама и пошумљавања земљишта у приватном власништву којима би се поузданије утврдило стање ових шума, а плановима газдовања уважили општи заштитни и посебни поседнички интереси за сваки део шума; израдом и реализацијом Програма антиерозивног уређења подручја;
- Ловачки савез Србије и корисници ловног подручја ревизијом, односно доношењем ловних основа за газдовање ловним подручјем и ловиштима и годишњих планова газдовања ловиштима у обухвату овог просторног плана;
- Корисници рибарских подручја - доношењем средњорочних и годишњих програма унапређења рибарства;
- ЈП „Путеви Србије”, у сарадњи са надлежним општинским/градским управама, усклађивањем средњорочних и годишњих програма изградње, рехабилитације и одржавања државних путева;
- надлежне општинске/градске управе, односно општинске/градске дирекције/заводи надлежни за путеве, усклађивањем средњорочних и годишњих програма развоја општинских путева;
- ЈП „Електропривреда Србије” усклађивањем средњорочних планова, односно двогодишњих програма развоја енергетике, односно дистрибуције електричне енергије;
- скупштине обухваћених општина/градова доношењем планова развоја енергетике којима се утврђују потребе за енергијом на подручју општина/градова, услови и начин обезбеђивања неопходних енергетских капацитета и доношењем програма рационалног коришћења енергије;
- рударска предузећа, која врше истраживање и експлоатацију минералних сировина, у сарадњи са надлежним републичким органима, скупштинама обухваћених општина/градова, привредним коморама донеће, уз сагласност Владе Републике Србије, посебне средњорочне програме развоја и санације за делове подручја на којима је завршена или предстоји експлоатација минералних сировина;
- скупштине обухваћених општина/градова доношењем средњорочног плана заштите од буке, програма и плана мониторинга животне средине (ваздуха, буке, земљишта и др.) и програма праћења документације о стратешким проценама утицаја планова и проценама утицаја пројеката на животну средину;
- управљачи заштићених подручја доношењем плана управљања и годишњих програма управљања заштићеним подручјима;
- надлежне општинске/градске управе, у сарадњи с министарством надлежним за заштиту животне средине, реализацијом акционих програма заштите животне средине за подручје општине/градова израдом ЛЕАП-а оне које га до сада нису усвојиле; и
- Републички завод за заштиту споменика културе, односно Заводи за заштиту споменика културе, у сарадњи с надлежним општинским/градском управама и приватним сектором, утврђивањем средњорочних и годишњих програма истраживања и заштите непокретних културних добара.

Планска решења преиспитаће се и ближе одредити (за објекте из чл. 133 Закона о планирању и изградњи) израдом претходних студија и студија оправданости, у складу са наведеним Законом.

3. Приоритетни и стратешко развојни пројекти прве етапе спровођења Плана

3.1. Природни системи и вредности

Приоритетна планска решења до 2015. године су:

- Израда пројеката и извођење детаљних геолошких и металогенетских истраживања, са сврхом евентуалног отварања нових погона за експлоатацију металних сировина; **Држава преко својих овлашћених институција и заинтересовани концесионар**
- Успостављање информационог система пољопривредног земљишта, са сврхом прецизног зонирања еколошки осетљивих подручја и подручја која су у условима раста тражње на светском тржишту, способна за извозну експанзију хране произведене конвенционалним методама; **Стручне службе надлежног министарства, уз учешће локалних заједница**
- Детаљна хидрогеолошка истраживања ради дефинисања резерви и квалитета подземних вода за потребе водоснабдевања и изградње регионалних водоводних система, као и комерцијалне производње флашираних вода; **Надлежно министарство или заинтересовани инвеститор (јавно-приватно партнерство и сл.)**
- Пројекти истраживања усмерених на могућности изградње малих хидроелектрана, затим услова коришћења енергије ветра, биомасе за производњу електричне и топлотне енергије, биогорива и геотермалног потенцијала; **Заинтересовани инвеститор и локална заједница (јавно-приватно партнерство)**
- Пројекти одржавања и унапређења квалитета постојећих шума, уз подизање нових засада одговарајућег састава (одговарајуће доминантне аутохтоне врсте) и намене; **Надлежно јавно предузеће**
- Унапређење фонда ловне дивљачи и уређивање ловишта изградњом ловно-техничких објеката, ловних објеката, одржавање просека, ловних путева и комуникација у ловишту; **Корисник (Србијашуме и ловачка удружења, уз сарадњу туристичких организација).**

3.2. Насеља и рурални развој

Приоритетна планска решења до 2015. године су:

Р.б.	Назив пројекта	Финансијско-економске мере	Правне мере	Организационе мере	Техничке мере
1.	Развој малих и средњих предузећа и области пољопривреде и еко, етно и агро туризма	Кредити, субвенције, повластице, олакшице...	Закони и правилници, запошљавање сељана, социјална и здравствена сигурност	Промоција и пласман карактеристичне робне марке и услуге, формирање производних и туристичких кластера, удружења произвођача, угоститеља и туристичких радника	Едукација, планска регулатива, развојни пројекти, техничка, друштвена и персонална инфраструктура
2.	Развој сточарства и изградња фарми	Кредити, субвенције, повластице, олакшице...	Закони и правилници, запошљавање сељана, социјална и здравствена сигурност	Обавезан откуп, сигуран пласман, сигурне стимулативне цене, промоција и пласман карактеристичне робне марке, формирање производних кластера, удружења произвођача	Бесплатни пројекти, планска регулатива, ветеринарска нега
3.	Развој узгоја рибе и изградња рибњака	Кредити, субвенције, повластице, олакшице...	Закони и правилници, запошљавање сељана, социјална и здравствена сигурност	Обавезан откуп, сигуран пласман, сигурне стимулативне цене, промоција и пласман карактеристичне робне марке, формирање производних кластера, удружења произв.	Бесплатни пројекти, планска регулатива, ветеринарска нега

4.	Промоција производње здраве хране, пчеларство, скупљање шумских плодова и лековитог биља	Кредити, субвенције, повластице, олакшице,...	Закони и правилници, запошљавање сељана, социјална и здравствена сигурност	Обавезан откуп, сигуран пласман, сигурне стимулативне цене, промоција и пласман карактеристичне робне марке, формирање производних кластера, удружења произвођача	Бесплатни пројекти, планска регулатива, ветеринарска логистика
5.	Традиционални занати и савремени објекти у традиционалној и савременој пољопривредној производњи и занатству	Кредити, субвенције, повластице, олакшице,...	Закони и правилници, запошљавање сељана, социјална и здравствена сигурност	Промоција и пласман карактеристичне робне марке, формирање производних кластера	Планска регулатива, бесплатни пројекти
6.	Туризам, рекреација и угоститељство на селу и у природи	Кредити, субвенције, повластице, олакшице,...	Закони и правилници, запошљавање сељана, социјална и здравствена сигурност	Едукација, промоција и сајмови, формирање туристичке берзе, формирање туристичког кластера, регионално - национално и међународно умрежавање	Планска регулатива, бесплатни пројекти
7.	Сеоске манифестације (сабори, скупови, сајмови, промоције, светковине,...)	Спонзорства и донације	Саставни део годишњих програма локалних самоуправа	Удружења љубитеља села, промоција и медијска презентација	Планска регулатива, просторна и временска логистика
8.	Презентација и очување културних и природних вредности	Спонзорства и донације, Републички фондови	Програми ресорних министарстава и локалних самоуправа	Стручне службе Републичких завода за заштиту природне и културне баштине, црквена заједница, удружења љубитеља природних и културних вредности	Планска регулатива, пројекти одржавања, просторна и временска координација
9.	Планска свеобухватна активност изградње непропусних хигијенских септичких јама (делом сеоских канализација) у зонама будућих изворишта површинских вода првог ранга	Републички и локални фондови, кредити, средства корисника	Закони и правилници, Ресорна министарства, локална самоуправа	Комуналне службе и месне заједнице	Планска регулатива, пројекти изградње и одржавања, сервисна служба
10.	Изградња МХЕ	Републички и локални фондови, кредити, средства заинтересованих корисника	Закони и правилници	Ресорна министарства и агенције, локална самоуправа	Планска регулатива, пројекти изградње и одржавања, сервисна служба
11.	Изградња и одржавање школских, здравствених и културних објеката	Републички и локални фондови, кредити, донације, спонзорства	Закони и правилници	Ресорна министарства, локална самоуправа, приватна иницијатива	Планска регулатива, пројекти изградње и одржавања, сервисна служба
12.	Изградња и одржавање локалне (путеви, водовод, канализација, електро и тт мрежа и објекти) и туристичке (жичаре, планинарске и "козје" стазе) инфраструктуре	Републички и локални фондови, кредити, донације, спонзорства	Закони и правилници	Ресорна министарства, локална самоуправа, јавна и приватна предузећа, комуналне службе	Планска регулатива, пројекти изградње и одржавања, сервисна служба
13.	Одржавање насељске и атарске хигијене (управљање отпадом, хумана и сточна гробља)	Републички и локални фондови, кредити, донације	Закони и правилници	Ресорна министарства, локална самоуправа, јавна и приватна, комунална предузећа	Планска регулатива, пројекти изградње и одржавања, сервисна служба
14.	Рударство	Републички и локални фондови, кредити, донације	Закони и правилници	Ресорна министарства, локална самоуправа	Планска регулатива, пројекти изградње и експлоатације

Учесници у имплементацији:

Афирмација и унапређење сеоског начина живота, производних активности и туристичке понуде на селу, кроз валоризацију и очување природних и створених вредности, као и заустављање негативних трендова, могуће је остварити преко интеграције и мобилизације свих релевантних субјеката, од глобалног до локалног: министарства, агенције, локална самоуправа, јавна и комунална предузећа, струковна и цеховска удружења, комерцијалне банке, до пољопривредног газдинства/домаћинства. У цео процес транзиције и унапређења активности и живота на селу потребно је укључити и међународне субјекте и институције које се баве овом проблематиком.

Примарна је улога ресорних министарстава Републике Србије: од Министарства пољопривреде, трговине, шумарства и водопривреде, Министарства инфраструктуре и енергетике, Министарства животне средине, рударства и просторног планирања, Министарства економије и регионалног развоја, Министарства финансија, Министарства рада и социјалне политике, Министарства државне управе и локалне самоуправе до Министарства одбране. Значајна је улога републичких агенција, које својом делатношћу и програмима стварају предуслове и афирмишу рурални развој. Ту спадају Агенција за развој малих и средњих предузећа, Агенција за просторно планирање, Национална агенција за регионални развој, Агенција заштите животне средине, Агенција за енергетику и друге. Јавна предузећа републичког значаја, у домену водопривреде, енергетике, саобраћаја и телекомуникација, такође имају доприноса у руралном развоју.

Локалне самоуправе са комуналним предузећима, свих 24 општина у обухвату Регионалног просторног плана, представљају координаторе и креаторе руралног развоја, јер директно афирмишу струковна и цеховска удружења, успешне и амбициозне пољопривредне, туристичке и друге предузетнике. Развојним програмима усмеравају развој и активности, дају гаранције произвођачима у комерцијалним банкама, сарађују и лобирају у ресорним министарствима и међународним институцијама. Својим одлукама стимулишу активности и развој на селу и предузимају адекватне мере у случају нежељених и непредвидивих појава.

У будућем регионалном развоју Шумадијски, Поморавски, Рашки и Расински округ са функционалним центрима и одређеним надлежностима, могу представљати значајне актере усмеравања развоја и уређења села и сеоских подручја. Са једног аспекта треба опремати 96 центара заједнице села, а са другог дати развојну шансу становништву у сваком од 992 сеоска насеља, без обзира на величину, функције, доступност, потенцијале и ограничења.

3.3. Јавне службе

Кључне приоритете у области **развоја и просторне дистрибуције јавних служби и делатности**, представљају:

- децентрализација услуга јавних служби и њихово спуштање на локални ниво.
- унапређење ефикасности рада и иновирање организације пружања јавних услуга у локалним самоуправама, уз интерсекторско умрежавање релевантних служби.
- развој програма за повећање доступности јавних служби корисницима (на нивоу локалних самоуправа) кроз моделе комплементарних садржаја и мобилних услуга.
- регионална сарадња на умрежавању делатности у јавном сектору (посебно нестандартних и елитних садржаја), кроз равномерну просторну дистрибуцију објеката и садржаја, формулисање заједничких програма и др.

1. Предшколско васпитање и образовање:

- замена објеката у постојећој мрежи новим или повећање капацитета доградњом, санирање највећег броја објеката и уређење комплекса вртића, уз додатно опремање готово свих објеката;
- повећање капацитета дугорочним закупом приватних објеката, подстицањем ангажовања приватног сектора и његовим умрежавањем и приступом јавним фондовима, коришћењем вишка простора у основним школама и другим јавним објектима;
- организовање специјализованог превоза за сву децу која живе на удаљености већој од 1,5 km од предшколске васпитне групе, као и за сву децу са посебним потребама и формирање мобилних дечјих вртића.

2. Основно образовање и васпитање:

- увођење флексибилних програма који ће омогућити повећање релевантности знања, развијање животних вештина ученика, уважавање различитости и укључивање различитих групација деце у образовни процес;
- вишенаменско коришћење постојећих објеката за мобилне екипе дечјих вртића, установа културе, курсеве информатике и сл.;
- организовање специјализованог превоза за ученике који живе на удаљености већој од 4 km од школе и за све ученике са посебним потребама;
- рационализација мреже објеката и побољшање квалитета наставе увођењем мобилних наставних тимова и програмираним вишенедељним боравком ученика у другим школама, отварањем интерната при школама или организовањем приватног смештаја;

3. Средње, више и високо образовање:

- јачање и осамостаљивање постојећих средњих школа и отварање нових уз редефинисање и усклађивање образовних профила са структуром и потребама привреде на регионалном и локалном нивоу, као и тражење нових начина финансирања и повезивања са привредом;
- умрежавање стручних школа сличних образовних профила, њихова диверзификација и већа флексибилност за прилагођавање потребама привреде и тржишта рада;
- усклађивање образовних профила вишег и високог образовања према потребама локалних заједница и планског подручја.
- развијање стручног образовања модернизовањем опреме и наставних средстава и опремањем школа потребним садржајима (специјалне наставне просторије, школске радионице, библиотеке и интернет учионице, трпезарије и ресторани, спортски терени и остале пратеће услуге).

4. Здравствена заштита:

- реновирање и доградња постојећих капацитета примарне, секундарне и терцијалне здравствене заштите у складу са важећим нормативима.
- јачање капацитета примарне здравствене заштите у пружању превентивних услуга.
- повећање доступности примарне здравствене заштите корисницима, нарочито на руралном подручју, организовањем мобилних здравствених тимова, интегрисаним пружањем услуга здравствене и социјалне заштите и пружањем квалитетне прехоспиталне хитне медицинске помоћи.
- веће коришћење капацитета постојећих здравствених центара регионалног карактера и њихова постепена специјализација.

5. Социјална заштита:

- развијање разноврсних социјалних услуга усаглашених са потребама корисника које се приоритетно задовољавају у локалној заједници и породици (природном окружењу), а омогућавају избор најмање рестриктивне услуге за корисника;
- омогућавање останка већег броја деце, одраслих и старијих у биолошкој, сродничкој или другој породици, смањивање броја деце у установама и

смањивање потреба за смештајем одраслих и старијих грађана у установама социјалне заштите;

- одржавање и унапређење заштите за најугроженије категорије становништва, посебно у најнеразвијенијим крајевима, ефикасним пружањем постојећих и нових услуга.
- рехабилитација постојеће мреже центара социјалне заштите, подизањем квалитета објеката и услуга, проширењем капацитета за нове садржаје, унапређењем постојећих и увођењем нових услуга, развојем иновативних програма социјалне заштите и др.

6. Култура:

- субвенционисање јавног и приватног сектора из републичких фондова и донација и укључивање непрофитног сектора у развој нових услуга, посебних програма и организацију мобилне културне понуде (мобилне библиотеке, представе, креативне радионице, еколошке и хуманитарне активности и сл.) на руралном подручју;
- израда регионалних и локалних програма развоја културе и интегрисање културно-образовних и других интерсекторских програма.

7. Спорт и рекреација:

- потпуни обухват објектима физичке културе, уз обезбеђење минималних стандарда.
- обезбеђивање подршке заједничким програмима јавног и приватног сектора.
- олакшавање приступа за коришћење објеката и простора у јавном власништву, као и закупа објеката у приватном власништву.
- јачање сарадње на међуопштинском нивоу у организовању свих врста и нивоа спортских манифестација, за све категорије становништва,
- побољшање компатибилне услуге (јавни саобраћај и сл.) и комуналне опремљености насеља, као предуслов за интензивније коришћење спортских садржаја.
- повећање квалитета и опремљености појединих објеката и спортских терена, претежно у руралном подручју.

8. Општински/градски сервиси (локалне управе):

- повећање доступности јавних услуга становништва, развојем услужних центара општинских/градских управа и развојем мреже услуга и објеката месних канцеларија на руралном подручју општина/градова, а посебно у микроразвојним центрима.

Мере и инструменти за спровођење плана/реализацију планских решења:

- формирање базе података о грађевинском земљишту и објектима, коју обезбеђују општинске/градске управе и локалне дирекције/заводи надлежни за грађевинско земљиште, у сарадњи са Републичким геодетским заводом (РГЗ) и Републичком управом прихода.
- формирање и развој регионалних и локалних информационих и мониторинг система о планским документима и простору које обезбеђују општинске/градске управе у сарадњи са министарством надлежним за планирање и изградњу простора, Републичком агенцијом за просторно планирање и РГЗ.
- побољшање координације општинских/градских јавних предузећа за комуналне делатности, дирекција/завода (за урбанизам, грађевинско земљиште, путеве) и општинских/градских управа (урбанистичке, грађевинске, катастра и друге службе) у погледу обједињавања активности на прибављању, уређењу и давању под закуп грађевинског земљишта у јавној својини.
- обједињено и координано коришћење средстава која се издвајају из буџета Републике Србије преко надлежних министарстава и средстава јавних прихода обухваћених општина/градова за развој јавних служби, уз обезбеђење стимулација приватном сектору за реализацију планских приоритета у том

домену и конкурисање за коришћење предприступног инструмента Европске уније (у оквиру IPA компоненте бр. 4 и 5) и средстава Светске банке за програме социјалне и здравствене заштите.

- интересорска координација и развој интегрисаних програма развоја мреже услуга и објеката јавних служби, у првом реду здравствене и социјалне заштите, образовања и културе.
- укључивање приватног сектора у пружање услуга јавних служби и коришћење објеката у јавној својини.

Учесници у имплементацији:

- министарства надлежна за рад, финансије, просвету, здравље, социјалну политику, културу, изградњу објеката, саобраћај, телекомуникације, заштиту животне средине, просторно планирање, водопривреду, економију и регионални развој, трговину и услуге.
- Национални инвестициони план, Фонд за развој Републике Србије.
- Национални савет за регионални развој; Национална служба за запошљавање.
- органи управљања обухваћених општина/града;
- републичке, регионалне и општинске/градске јавне установе у домену здравства, образовања, културе и социјалне заштите;
- републичка и општинска/градска јавна предузећа, дирекције и фондови за изградњу, развој инфраструктуре и објекте заједничке комуналне потрошње;
- локални савети за развој људских ресурса (представници локалне власти, послодаваца и репрезентативних синдиката, струковних удружења, школских институција, научно-истраживачких организација, удружења);
- приватни сектор и НВО.

3.4. Привреда и индустрија

Приоритетна планска решења до 2015. године су:

- **изградња конкурентне извозне привреде засноване на знању** (према стратегији Рашког и Моравичког округа): повећање продуктивности и конкурентности привреде (производа и услуга) имплементацијом савремених технологија, подстицаји развоју МСПП (повећање броја предузећа, побољшање услова финансирања, промотивне активности), унапређење предузетничког духа, постојећих и стварање нових брендова), побољшање институционалне мреже на регионалном (регионалне развојне агенције, привредне коморе, центри за едукацију и усавршавање вештина) и локалном нивоу (оснивање канцеларија/одељења за ЛЕР у општинама, секторска и гранска удружења, службе за запошљавање), изградња саобраћајне и комуникацијске инфраструктуре, унапређење пословне инфраструктуре (бизнис инкубатори, кластери), јачање кадровског потенцијала (савремени образовни профили, стручно усавршавање), развој различитих облика сарадње јавног и приватног партнерства; израда базе података о предузећима (каталог предузећа);
- **унапређење локационих предности:** побољшање инфраструктурне опремљености постојећих индустријских/радних зонама, реактивирање brownfield локација, развој слободне зоне и научно-технолошког парка у Крагујевцу, реализација индустријских зона/паркова (greenfield локације), ако и слободних зона у привредним центрима, интермодалних терминала, логистичких центара и робно-транспортних центара на чворишним тачкама, савремених пословно-трговинских центара, оснивање пословних инкубатора и инкубатор центара (Краљево, Нови Пазар, општински центри), формирање регионалних кластера: индустријски кластери (кластер металске индустрије, текстилни кластер...), пољопривредни (агроиндустријски кластер), туристички кластер, локалних кластера, формирање других просторних модела за

размештај привредних капацитета; комплетирање информационог система о локалитетима за смештај МСПП (допуна постојећих каталога brownfield и greenfield инвестиционих мапа); умрежавања центара развоја на регионалном и локалном нивоу на бази комплементарности функција и заједничког наступа на тржишту, активности везане за промоцију инвестиционих локација.

Мере и инструменти за спровођење Плана:

Политике - развојне политике у функцији подстицања развоја привреде, уравнотеженијег регионалног развоја и просторног планирања: фискална, кредитна, инвестициона, индустријска, политика запошљавања, страних улагања, развоја предузетништва, развоја привредне инфраструктуре, образовања, просторног планирања и заштите животне средине

Економско-финансијске мере - подстицајне мере релевантних политика (фискалне, кредитне, развоја МСПП, индустријске, запошљавања, и др.), средства НИП-а, МЕРР-а, Фонда за развој, СИЕПА као стимулативне мере на националном и регионалном нивоу за финансирање примарне инфраструктуре, подстицање иновација, истраживања и развоја, приступ иностраним средствима (IPA фонд ЕУ, кредити Европске агенције за реконструкцију, Европске банке за обнову и развој), средства донатора, подстицаји локалне самоуправе које се тичу накнаде за уређење и коришћење грађевинског земљишта, за урбанистичке услове и сагласности, за прикључке на локалну инфраструктуру, комуналних такси и др. у циљу привлачења инвестиција, повећања конкурентности, запослености и др.

Правне мере - успостављање правног оквира за формирање индустријских и технолошких паркова на националном нивоу, усаглашавање са осталим законским и подзаконским актима (о страним инвестицијама, регионалном развоју, запошљавању, подстицају развоју МСП, кластера, бизнис инкубатора/центара, планирању и изградњи простора, слободним зонама, заштити животне средине и др.), одлуке о оснивању канцеларија/центара за ЛЕР, одлуке о развоју индустријских зона (инд. паркова) на нивоу локалних самоуправа, одлуке о изради и усвајању релевантних планских, урбанистичких докумената, стратегија, елабората и др.

Организационе мере - ефикасна администрација по принципу „one stop shop“, јачање капацитета регионалних развојних институција и канцеларија за локални економски развој; унапређење јавно-приватног партнерства, оснивање центра за едукацију (унапређење вештина запослених, организација сајмова запошљавања, промоција предузетништва и различитих модела запошљавања и сл.), израда планских, урбанистичких, стратешких пројеката и елабората за реализацију различитих локационих модела, ГИС-а о инвестиционим локацијама, израда пројеката индустријских зона у сврху аплицирања код европских, националних, регионалних и локалних финансијских институција и фондова и др.

Техничке мере - мапирање индустријских зона, инфраструктурно опремање земљишта за индустријске, привредне, радне зоне, опремање институција за подршку развоју индустрије и МСП адекватном опремом и др.

Учесници у имплементацији:

Носиоци развоја поменутих развојних пројекта су: на националном нивоу надлежна министарства финансије, економије и регионалног развоја, инфраструктуре и енергетике, животне средине, рударства и просторног планирања, рада и социјалне политике, просвете и науке; на регионалном нивоу Регионална развојна агенција Шумадија и Поморавља (Крагујевац), Рашког и Поморавског округа (Краљево), за економски развој Санџака (Нови Пазар), Регионални центар за развој МСП, информационе, едукативне и консалтинг услуге (Крушевац), Регионалне привредне коморе (Крагујевац, Краљево, Крушевац), Канцеларија Републичке агенције за развој МСПП (Јагодина), локалне самоуправе, институције јавног сектора, невладине

организације, удружења и организације, месне канцеларије, становништво локалне заједнице, институције ЕУ (ЕБРД, ИПА и др.).

3.5. Пољопривреда

Приоритетна планска решења до 2015. године су:

- **Побољшање и проширење асортимана пољопривредних производа.** Пројекат подразумева побољшање производних капацитета унапређењем и прилагођавањем пољопривредне производње потребама и захтевима тржишта по количини и квалитету, али и увођење нових производа као продукта комплементарних активности ван конвенционалне производње. Може се реализовати засебно, али и у оквиру пројекта „Башта Србије“ чија је реализација у току.
- **Јачање мреже стручних и саветодавних служби.** Едукација произвођача и пољопривредника ради надоградње и прилагођавања знања и израде специфичних програма стицања и примене нових вештина и технолошких достигнућа путем мреже научних, истраживачких, образовних и саветодавних служби и институција
- **Програм интегралног развоја руралних простора.** У циљу постизања интегралног руралног развоја подстицати нове изворе прихода изван традиционалне пољопривреде и стварати систем тзв. мултифункционалне пољопривреде.
- **Подстицање и оспособљавање пољопривредника на формирање удружења и реконструкцију задруга.** Циљ програма је оспособљавање пољопривредника и осталих житеља села за пословно и струковно повезивање (задружно повезивање породичних газдинстава и оснивање сељачких струковних удружења, удруживање у пољопривредни кластер, формирање агробизнис центара и зона) ради повећања конкурентности.
- **Формирање интегралног пољопривредног информационог система (ПИС).** Успостављање одговарајућег система праћења и надзора. Сходно томе, неопходно је предвидети да се изврши и увођење јединствене евиденције непокретности и успостави систем пољопривредних књиговодствених података усклађен с правним редом и захтевима легислативе ЕУ (Farm Accountancy Data Network – FADN).

Мере и инструменти за реализацију планских решења:

Економско-финансијске мере:

- буџет Републике, локални буџети
- субвенције, пореске олакшице грађанима, удружењима, невладиним и приватним организацијама које прилагођавају своју производњу потребама тржишта;
- формирање посебног фонда за подржавање програма за органску производњу и производе дефинисаног географског порекла;
- обезбеђење финансијске подршке газдинствима која прихватају одговарајућа технолошка решења и еколошке стандарде у производњи;
- успостављање комерцијалних кредита за подршку наведеним активностима;
- национални и међународни програми и фондови за рурални развој и хармонизацију техничке регулативе ЕУ и др.

Правне мере:

- усклађивање законодавне материје у области квалитета производа и безбедности процеса производње са националним и стандардима ЕУ;
- нормативно регулисање система субвенција производа органске привреде и производа дефинисаног географског порекла.

Организационе мере:

- израда одговарајућих пројеката;
- подстицање појединих производних програма;
- стварање идентитета планског подручја;

- редифинасање и оснивање савремене мреже за дистрибуцију и логистику;
- формирање пратећих и едукованих система за издавање сертификата еко-производа по европским стандардима;

3.6. Шумарство

У оквиру сектора шумарства на локалном нивоу већ постоје **Планови газдовања шумама** (Опште и Посебне основе газдовања шумама) који представљају дугорочне пројекте (10 година) са конкретним мерама за имплементацију. Због специфичности сектора шумарства постојеће Планове газдовања шумама на локалном нивоу потребно је укључити у Планове развоја локалног подручја.

3.7. Туризам

Приоритетна планска решења до 2015. године су:

- **Пројекат База података о туристичким вредностима.** Евидентирање и валоризовање природних и антропогених туристичких репера и вредности и дефинисање Стратегије развоја туризма планског подручја.
- **Пројекат Обнова и изградња смештајних објеката.** Повећање смештајног капацитета на планском подручју и мотивисање приватног сектора за улагање у њих.
- **Пројекат Трансформација бањских места у модерне spa wellness центре.** Традиционална бањска места у делу или потпуно прилагодити модерним туристичким потребама. Овакви јединствени комплекси у свом саставу би имали комбинацију здравственог, спортско-рекреативног и забавног садржаја. Ово подразумева реализацију Пројекта 2. и нову детаљнију разраду у складу са европским токовима са циљем да се повећа број туриста, смањи просечна старост туриста и делимично промени циљна група туриста. Ово се односи и на дуго неразвијане бањске центре (нпр. Јошаничка бања) и на оне које активно раде али на конвенционалан начин.
- **Пројекат Јединствено управљање туристичком привредом.** Координисање инвестиција јавног и приватног сектора и обезбеђивање партнерства за планирање и имплементацију туристичког управљања и развоја она нивоу туристичких дестинација, обезбеђивање координације између туристичких дестинација, оснивање ефикасне и доступне мреже туристичких информативних центара на планском подручју, анкете међу туристима, сакупљање података и њихова анализа на нивоу дестинације или округа. Подизање нивоа свести и промотивне кампање о могућностима и новим кретањима у сектору туризма, пружање помоћи и усмеравања потенцијалним и постојећим туристичким предузећима.
- **Пројекат Манифестације и традиција.** Унапређење богатог манифестационог програма на читавој планској територији и покретање нових. Инсистирање на аутохтоној традицији, обичајима, веровањима, кулинарству и др., као основу за подизање атрактивности туристичке понуде.
- **Пројекат Инфраструктурна опремљеност и саобраћајна приступачност.** Завршетак започетих аутопутских праваца, конверзија аеродрома Лађевци/Морава у цивилни, комунално опремање туристичких центара (нарочито планинских) и др.
- **Пројекат Бициклистичке и пешачке стазе.** У оквиру европских бициклистичких рута дуж Коридора Х. Икоришћење потенцијално великог броја туриста подразумева уређење бициклистичких стаза, услуге смештаја, исхране, осталих комерцијалних садржаја уз стазе. Европски бициклистички пут потребно је и повезати са интерном мрежом јавних саобраћајница у јединствену мрежу.

- **Пројекат *Перманентна едукација*.** Спровођење перманентне, мултидисциплинарне едукације стручњака и становништва у вези значаја и улоге туризма.
- **Пројекат *Презентација туристичких вредности*.** Унапређење маркетинга везаног за информисање потенцијалних туриста о вредностима планског подручја. Формирање туристичких инфо пунктова, штампање пропагандног материјала, јасно обележавање маркантних објеката и целина, рекламе, билборди, интернет презентације и сл. У већим центрима у Србији направити промоцију економских и туристичких вредности планског подручја.
- **Пројекат *Итинерери*.** Самостално, у сарадњи са суседним општинама или областима дефинисати више врста итинерера који би се нашли у туристичкој понуди
- **Пројекат *Европски пројекти*.** На нивоу планског подручја оформити посебну **регионалну канцеларију (агенцију)** (или две канцеларије) која би се старала о европским пројектима. Њен задатак би био да кроз стални контакт и увид у европске пројекте (апликације), информисање заинтересоване, упуту и едукује их, пријави и прати туристичке и остале пројекте који би конкурисали за средства у ЕУ или из других фондова.

Мере и инструменти за реализацију планских решења:

Економско-финансијске мере – подразумева изворе финансирања: европски, национални, регионални и локални, приватни и јавни, кредити и средства појединих јавних предузећа; пореска политика и (де)мотивишући фактори за потенцијалне инвеститоре.

Институционално-организационе мере – израда Стратегије развоја туризма за планско подручје; повезивање општина/градова ради заједничког управљања туристичком привредом, формирање регионалне агенције/канцеларије (Пројекат 2.), перманентна едукација и информисање (Пројекат 8.); заједничко аплицирање за трансграничне пројекте и др.

Техничке мере – израда конкретних пројекта изградње и реконструкције, заједнички наступи на сајмовима, изложбама и др; организовање заједничких едукативних семинара; штампање пропагандног материјала и јединствена промоција планског подручја или заједнички наступи са суседним и др.

Правне мере – израда одговарајућих урбанистичких планова; израда ППППН; очекивано доношење или примена нових закона; ажурирање и прилагођавање просторних планова јединица локалне самоуправе овом плану и др.

Учесници у имплементацији:

Кључни актери за развој туристичке привреде су: министарства надлежна за економију, туризам, животну средину, просторно планирање, републичка јавна предузећа („Србија шуме“, Железнице Србије“, „Србија воде“, Завод за заштиту природе и културе и остала), републички фондови (за развој, регионални развој, животну средину и др.), Туристичка организација Србије, локалне туристичке организације, ловачка друштва, Бициклистички савез Србије, Скијалишта Србије, градске и локалне самоуправе и ЈП, приватни инвеститори, невладине организације и удружења грађана.

3.8. Инфраструктурни системи

3.8.1. Саобраћајна инфраструктура

Приоритетна планска решења до 2015. године су:

- завршетак изградње дела државног пута I реда М-1.11 Крагујевац-Баточина,

- израда пројектне документације и почетак реализације коридора аутопута Е-761 Појате-Крушевац-Краљево-Чачак,
- израда планске и пројектне документације за деоницу државног пута I реда М-4 Лазаревац-Аранђеловац-Топола-Рача-Марковац-Свилајнац-Деспотовац-Бор,
- израда планске и пројектне документације за аутопутски коридор Баточина-Крагујевац-Кнић (веза постојећег аутопута Е-75 Београд-Ниш и планираног аутопута Е-761 Појате-Крушевац-Краљево-Чачак,
- израда пројектне документације за измештање траса транзитних саобраћајних токова на просторима са посебним режимом заштите (посебно у непосредној и ужој зони санитарне заштите акумулација за водоснабдевање).
- завршетак изградње и израда планске и пројектне документације обилазница за Крагујевац, Краљево, Крушевац, Параћин и Нови Пазар,
- реализација главних пројеката рехабилитације државних путева према програмима ЈП Путеви Србије,
- реконструкција и модернизација магистралне међународне пруге Београд-Ниш,
- ревитализација и модернизација пруге Сталаћ-Краљево-Пожега,
- ревитализација и модернизација и изградња другог колосека пруге Лапово-Крагујевац-Краљево-Ђенерал Јанковић,
- израда планске и пројектне документације за железичке пруге Рашка-Нови Пазар и Младеновац-Аранђеловац-Топола-Горњи Милановац-Чачак,
- реализација регионалног аеродрома Лађевци, пренаменом и доградњом постојећег аеродрома и доградњом мреже мањих аеродрома (Трстеник, Крушевац, Краљево, Параћин-Давидовац, Јагодина),
- израда одговарајуће студијске и пројектне документације планираних међународних бициклистичких коридора
- учествовање у програмима Републике Србије везаних за развој водног и интермодалног саобраћаја као и програмима развоја мреже аеродрома нижег ранга.

Мере и инструменти за реализацију планских решења:

- удруживање средстава за развој мреже државних путева из буџета Републике Србије, средстава ЈП „Путеви Србије” и кредитних средстава међународних асоцијација, ЕБРД и др;
- обезбеђење средстава из буџета општина/градова, уз партиципацију ЈП „Путеви Србије”, као и уз коришће различитих кредитних средстава и донација, приватног сектора и др. за реконструкцију, рехабилитацију и изградњу општинских путева;
- удруживање средстава за развој мреже државних железница из буџета Републике Србије, средстава ЈП „Железнице Србије” и кредитних средстава међународних асоцијација, ЕБРД и др.;
- категоризација општинских путева коју утврђују скупштине општина/градова на предлог општинских/градске дирекције/завода надлежних за путеве;
- формирање и одржавање базе података о општинским и некатегорисаним путевима повезаним с референтним системом државних путева, које обезбеђују општинске/градске дирекције/заводи надлежни за путеве, у сарадњи с јавним предузећем надлежним за управљање државним путевима;
- обезбеђење и удруживање средстава из буџета обухваћених општина/градова и приватног сектора, уз конкурисање за коришћење средстава предприступног инструмента IPA Европске уније (у оквиру компоненте 5) за развој локалне инфраструктуре (општинских путева).

Учесници у имплементацији:

Министарства надлежна за инфраструктуру, животну средину, просторно планирање и изградњу објеката, ЈП „Путеви Србије”, ЈП „Железнице Србије”, републички фондови

(за развој, регионални развој, животну средину и др); регионалне развојне агенције, општинске/градске управе и јавна предузећа и организације надлежне за општинске путеве.

3.8.2. Енергетска инфраструктура

Приоритетна планска решења до 2015. године су:

- изградња локалних дистрибутивних мрежа природног гаса
- проширење постојеће топловодне инфраструктуре за прикључење нових потрошача
- увођење техничких мера за повећање енергетске ефикасности комплетне енергетске инфраструктуре и смањење потрошње финалне енергије у областима индустрије, саобраћаја и зградарства
- планско и систематско повећање учешћа обновљивих извора енергије у укупној потрошњи примарне енергије
- изградња продуктовода који би повезао простор у обухвату плана са рафинеријама нафте у Новом Саду и Панчеву

Мере и инструменти за реализацију планских решења:

- обезбеђење средстава из буџета Републике Србије преко министарства надлежног за енергетику и ЈП „Електромержа Србије” за планирани развој преносних система и енергетских објеката, као и средстава ЈП „Електропривреда Србије” и осталих субјеката развоја хидроенергетских система у реконструкцију постојеће и изградњу планиране дистрибутивне мреже и електроенергетских објеката;
- обезбеђење средстава из буџета Републике Србије преко министарства надлежних за енергетику и животну средину, средстава агенција (за енергетску ефикасност), фондова (за заштиту животне средине) и средстава приватног сектора за истраживање и комерцијално коришћење локалних, обновљивих извора енергије, као аутономних система за задовољавање одређених локалних енергетских потреба (у домаћинствима, пољопривреди и комерцијалним делатностима), као и подстицајних и кредитних средстава за улагања у енергетски штедљивију изградњу и коришћење објеката и нове енергетски ефикасније и еколошки прихватљивије технологије;
- формирање регистра потрошача који обезбеђују надлежне општинске/градске управе у сарадњи с агенцијама за енергетику и енергетску ефикасност;
- формирање општинских/градских служби и савета за енергетику скупштина општина/градова за припрему и праћење реализације планова развоја и енергетских биланса општина/градова, као и општинских/градских енергетскох инспекцијских службе за надзор над радом енергетских уређаја у погледу ефикасности коришћења енергије и заштите животне средине;
- удруживање средстава за развој магистралног гасовода из буџета Републике Србије, средстава ЈП „Србијас” и кредитних средстава међународних асоцијација.

Учесници у имплементацији:

Министарства надлежна за енергетику, заштиту животне средине и водопривреду, органи управљања обухваћених општина/градова, ЈП „Електромержа Србије“, ЈП „Електропривреда Србије“ (ПД „Крагујевац“, ЕД „Краљево“, ЕД „Јагодина“, ЕД „Крушевац“), „Србијас“, НИС, регионалне развојне агенције и други актери у јавном и приватном сектору.

3.8.3. Водопривредна инфраструктура

Приоритетна планска решења до 2015. године су:

Водоснабдевање:

- заштита свих изворишта водоснабдевања;
- смањење губитака у водоводним системима;
- изградња РПП у Лапову;
- обнова и доградња РПП у Мајдеву (Крушевац);
- проширење капацитета моравског водоводног система у Брзану;
- проширење постојећег изворишта „Рибаре“ у Јагодини;
- ширење Расинско-поморавског система ка Параћину.

Одвођење отпадних вода:

- реконструкција и проширење канализационих система као припрема за изградњу ППОВ.

Уређење, коришћење и заштита вода:

- регулација леве обале Ибра у Краљеву;
- регулација десне обале Ибра у Рашкој;
- регулација Врњачке реке у Врњачкој Бањи;
- регулација Каленићке реке у Варварину
- регулација Велике Мораве од села Чепуре до села Својново у општини Параћин;
- регулација реке Црнице (санација ушћа) и регулација од Параћина до Давидовца;
- завршетак реконструкције Лугомира у Јагодини;
- реконструкција насипа на Белици;
- регулација Ресаве од ушћа до „Компа“ у Свилајнцу;
- регулација Кубршнице низводно од центра Аранђеловца;
- завршетак регулације реке Раче у зони Доње Раче;
- регулација Липарског потока у Лапову.

Коришћење вода:

- почетак израде каскада на Ибру.

Заштита вода:

- реализација ППОВ насеља у зони заштите изворишта водоснабдевања (Брус);
- обнова ППОВ у Крагујевцу;
- реализација ППОВ у насељима са највећим утицајима на водотокове (Краљево, Крушевац, Нови Пазар).

Мере и инструменти за реализацију планских решења:

- успостављање поузданог мерног система и мониторинг система (са мерењем протока у свим гранама система, регистрањем водних биланса регистроване и нерегистроване потрошње и контролом свих кључних тачака у мрежи), ради обезбеђења потпуне хидрауличке осматривости система; формирање продајне цена воде у складу са Стратегијом дугорочног развоја водопривреде Србије (којом је утврђено да цена покрије све трошкове просте репродукције система, трошкове заштите изворишта, као и део трошкова проширене репродукције, око 30%, који подразумева даљи развој система);
- обезбеђење и удруживање средстава из буџета Републике Србије, Националног инвестиционог плана и буџета обухваћених општина/градова у сектору водопривреде и заштите животне средине за финансирање реконструкције водовода и развоја водовода, обнове и проширења постојећих канализационих система, изградње ППОВ (насеља и регионалних депонија, уз услов ефективности БПК $\leq 4 \text{ mg O}_2/\text{l}$) и руралну санитацију насеља у ужој и широј зони

санитарне заштите акумулација;

- успостављање мониторинга параметара квалитета воде у водоакумулацијама, њиховим притокама и другим значајнијим водотоцима на подручју Просторног плана, с математичким моделом за прогнозу квалитета воде који обезбеђује Републичка дирекција за воде, у сарадњи с ЈВП Србијаводе и надлежна општинска/градска јавна комунална предузећа;
- реализација посебних програма и система за остваривање пуне безбедности подручја низводно од водоакумулација, које обезбеђује држалац објеката;
- појачан надзор над спровођењем мера санитарне заштите изворишта (посебно водоакумулација од еутофикације), радом објеката и постројења за пречишћавање и дистрибуцију воде за пиће и објеката и постројења за прикупљање и пречишћавање отпадних комуналних и загађених атмосферских вода (уз постепено укидање парцијалних излива колектора отпадних вода у водотоке мимо ППОВ), који обезбеђују министарства надлежна за санитарну заштиту, водопривреду (тј. Републичка дирекција за воде), заштиту животне средине и надлежне општинске/градске управе;
- забрана изградње нових привредних, стамбених и других објеката, ширења постојећих објеката, вођења инфраструктурних система у плавним зонама које су угрожене великим водама;
- обезбеђење и удруживање средстава из буџета обухваћених општина/градова и приватног сектора, уз конкурисање за коришћење средстава предприступног инструмента IPA Европске уније (у оквиру компоненте 5) за развој локалне инфраструктуре (водовода, канализације, ППОВ и/или руралне санитације насеља - санитарно безбедног третмана отпадних вода).

Учесници у имплементацији:

Министарства надлежна за водопривреду, енергетику, шумарство, животну средину, просторно планирање и изградњу објеката; Републичка дирекција за воде при Министарству пољопривреде, шумарства и водопривреде; ЈП „Србијаводе“, ЈП „Електропривреда Србије“, „Србијашуме“, регионалне развојне агенције, јавна комунална предузећа за водовод и канализацију, електродистрибуције обухваћених општина/градова, органи управљања обухваћених општина/градова; приватни инвеститори (за реализацију МХЕ, рибњака и др.).

3.8.4. Телекомуникациона инфраструктура

Приоритетна планска решења до 2015. године су:

- замена постојећих аналогних комутација (центра) дигиталним.
- изградња нових комутационих објеката у насељима и деловима насеља са преко 500 становника.
- изградња оптичких каблова за насеља у којима се граде комутације.
- изградња РР мреже, посебно за брдско-планинска подручја.
- изградња планираних базних станица мобилних оператера.

Мере и инструменти за реализацију планских решења:

- обезбеђење средстава телекомуникационих оператера - „Телеком Србија“, „TELENOR“ и других оператера с лиценцом, као и ЈП „Пошта Србије“ за реализацију планираних активности на телекомуникацијама и поштанском саобраћају, уз обезбеђење партиципације средстава буџета обухваћених општина/градова, из буџета Републике Србије, преко министарстава надлежних за инфраструктуру и телекомуникације и других извора за реализацију руралног радиотелефонског система и месних (приступних) мрежа за ретко настањене делове подручја;
- обезбеђење и удруживање средстава из буџета обухваћених општина/градова и

приватног сектора, уз конкурисање за коришћење средстава предприступног инструмента IPA Европске уније (у оквиру компоненте 5) за развој локалне инфраструктуре (руралног радиотелефонског система и месних мрежа).

Учесници у имплементацији:

Министарство надлежно за телекомуникације, ЈП „Поште Србије“, Телеком „Србија“, Telenor, VIP Mobile и други оператери који у међувремену добију лиценце, Радио телевизија Србије, локалне телевизијске и радио станице, органи управљања обухваћених општина/градова.

3.8.5. Комунална инфраструктура

Приоритетна планска решења до 2015. године су:

- Доношење **регионалних и локалних планова управљања отпадом**.
- Проширење покривености **услугама сакупљања** отпада на рурална насеља:
 - набавка возила и посуда за сакупљање отпада.
- Успостављање **система одвојеног сакупљања и сепарације** отпада:
 - изградња центара за одвојено сакупљање рециклабилног отпада - рециклажних дворишта у свим јединицама локалне самоуправе;
 - успостављање центара за сакупљање опасног отпада из домаћинства (отпадних уља, отпада од електричних и електронских производа, отпадних батерија и др.) у свим јединицама локалне самоуправе;
 - изградња постројења за сепарацију рециклабилног отпада у близини локације регионалне депоније у Лапову.
- Почетак радова на изградњи **регионалних центара за управљање отпадом** – регионалних депонија са постројењима за сепарацију рециклабилног отпада у Крагујевцу, Крушевцу и Новом Пазару и потребним трансфер станицама:
 - израда потребне планске и пројектно-техничке документације (регулационих планова, студија изводљивости са идејним пројектима, студија о процени утицаја на животну средину и др.) и прибављање потребних дозвола;
 - изградња трансфер станица у складу са Регионалним плановима управљања отпадом;
 - почетак изградње регионалних депонија, чији се завршетак очекује у другој етапи спровођења Плана.

Мере и инструменти за спровођење Плана:

Правни инструменти – Потребно је доношење регионалних и локалних планова управљања отпадом у локалним самоуправама које ове планове још нису донеле. Општинске прописе који се односе на сакупљање комуналног отпада и одржавање чистоће треба ускладити са Законом о управљању отпадом и Националном стратегијом управљања отпадом.

Економско-финансијске мере - Потребно је променити и основу обрачуна накнада за пружање услуга сакупљања и одлагања отпада и постепено увести примену принципа пуне надокнаде трошкова. Повезивање накнаде са количином генерисаног отпада ће повећати свест о рециклажи и стимулисати појединце да врше претходно сортирање отпада или да смање количину амбалаже. Такође је битно повећање степена наплате потраживања од корисника услуга. Реформа система финансирања управљања отпадом треба да се фокусира на финансирање на локалном нивоу, коришћење кредита и успостављање партнерства између јавног и приватног сектора. Наиме, потребно је обезбеђење и удруживање средстава из буџета обухваћених општина/градова и приватног сектора, уз конкурисање за коришћење средстава предприступног инструмента IPA Европске уније за развој инфраструктуре за управљање отпадом (регионалних центара за управљање отпадом).

Институционално-организационе мере – Потребно је јачање институционалних капацитета да би се у потпуности спровеле надлежности дефинисане законима. Потребне су обуке запослених у општинама за област управљања отпадом (инспекција, урбанизам...), посебно за лиценцирање оператера за сакупљање и третман отпада, као и обуке запослених у ЈКП. Потребно је оснивање стручних служби за заштиту животне средине у општинама у којима не постоје у подручју Регионалног просторног плана. Повезивање општина/градова ради заједничког управљања отпадом и потписивање међуопштинских споразума је приоритет. Потребно је формирање регионалних предузећа за управљање отпадом.

Техничке мере – Потребна је набавка возила и посуда за сакупљање отпада у општинама/градовима планског подручја, ради проширења обухвата. Потребна је изградња рециклажних дворишта у општинама/градовима планског подручја. Потребно је одредити и локације центара за сакупљање опасног отпада из домаћинства (отпадних уља, отпадних електричних и електронских апарата, отпадних батерија и др.), тј. обезбедити техничке могућности за сакупљање појединих врста опасног отпада на територији општина. Планско опредељење је изградња постројења за сепарацију рециклабилног отпада у близини локације регионалне депоније у Лапову. У периоду до 2015. године потребно је израдити сву потребну планску и пројектно-техничку документацију (регулационе планове, студије изводљивости са идејним пројектима, студије о процени утицаја на животну средину и др.), прибавити потребне дозволе и започети радове на изградњи регионалних депонија и трансфер станица, чији се завршетак очекује у другој етапи спровођења Плана. Изграђени регионални центри за управљање отпадом и трансфер станице треба да буду у складу са националним прописима и ЕУ директивама. Након тога биће потребна санација и рекултивација општинских сметлишта. Планско опредељење је усмеравање опасног отпада према регионалним складиштима ван граница овог Плана, а која треба изградити у складу са Просторним планом РС.

3.9. Животна средина, природна и културна добра, природни хазарди

3.9.1. Заштита животне средине

Приоритетна планска решења до 2015. године су:

- наставак и даљи систематски развој акције „Очистимо Србију”, уз ангажовање свих актера и локалне самоуправе;
- санација загађених индустријских и рударско-енергетских локација што подразумева: спровођење поступка санације и ремедијације црних тачака (hot spots) - контаминираних индустријских локација (Фабрика цемента "Holcim" Нови Поповац, ТЕ Морава у Свилајнцу), рекултивацију и ремедијацију локација најоштећенијих експлоатацијом минералних сировина (Ресавско-моравски басен мрког угља код Деспотовца, Ибарски рудници каменог угља), и санацију и ремедијацију загађених водотокова;
- смањење загађења ваздуха које потиче из енергетике и индустрије што подразумева: израду регистра загађивача са билансом емисије, изградњу постројења за одсумпоравање у термоенергетским постројењима, и уградњу нових или реконструкцију постојећих филтера у постројењима која емитују суспендоване честице изнад ГВЕ и која представљају највећи ризик по животну средину и здравље људи;
- побољшање квалитета површинских и подземних вода што подразумева: изградњу система за прикупљање, одвођење и пречишћавање отпадних вода насеља и индустрија у насељима која су најугроженија и са највећим ризиком по здравље људи и животну средину, и обезбеђење рационалног коришћења воде

у индустрији и енергетици, увођењем нових технологија и рецикулације, а посебно заштита изворишта термоминералних лековитих вода;

- спречавање даљег губитка земљишта и очување и побољшање његовог квалитета што подразумева: санацију деградираног и контаминираниог земљишта у индустријским областима, и спровођење мера за заштиту од ерозије.
- израда стратешких карата буке у циљу идентификације најугроженијих зона и коридора, смањивање нивоа буке заштитним баријерама на угроженим локацијама, поред саобраћајница и индустрија, које тангирају становање;
- обезбеђивање мониторинга и сталног надзора за сва индустријска постројења са SEVESO II листе, као и реализација Планова безбедности и Планова заштите од индустријских удеса
- успостављање и проширење мониторинга и даље развијање интегралног катастра загађивача што подразумева: модернизацију мреже мониторинга квалитета ваздуха, успостављање аутоматског мониторинга над значајним емитерима, успостављање мреже мониторинга емисије отпадних вода, развијање мониторинга квалитета земљишта, и развијање интегралног катастра загађивача.

Мере и инструменти за спровођење Плана

Финансијско-економске мере

- ангажовање основних извора финансирања заштите животне средине кроз буџет Републике Србије.
- Финансијска помоћ за спровођење санационих и акционих програма заштите животне средине.
- подстицајне мере за програме заштите и унапређења животне средине.
- пореске олакшице за спровођење биолошких мера заштите пољопривредног и шумског земљишта.
- кредитно-монетарна политика, инвестициони кредити и обезбеђивање кредита за технолошка решења према еколошким стандардима који се користе у привреди, пољопривреди и занатству
- повољни кредити и олакшице за пројектовање, набавку и увођење система за пречишћавање отпадних вода.
- новчане казне и остале финансијске рестрикције за лица која врше загађивање животне средине изнад законом прописаних граничних вредности.
- финансијска подршка за санацију и рекултивацију депонија комуналног чврстог отпада

Нормативне мере

- поштовање стечених обавеза из просторног плана вишег реда
- обезбеђивање примене одговарајућих Закона и нормативних подзаконских аката из области заштите животне средине
- обезбеђивање урбанистичко-планске документације за поједине просторне целине и локалитете
- доношење одлука из области заштите животне средине у надлежности локалне самоуправе
- имплементација планских решења из одговарајућих просторних и урбанистичких планова

Организационе мере и инструменти

- у домену републичке надлежности – Министарства надлежна за заштиту животне средине и просторно планирање, пољопривреду, шумарство, водопривреду, инфраструктуру, рударство и енергетику. Надлежне Републичке агенције, заводи, институти и јавна предузећа.

- у домену органа локалне управе надлежне службе за област привреде, урбанизма, комуналних делатности и заштите животне средине.
- информисање и едукација грађана у локалној заједници кроз различите програме, манифестације, публикације и акције о потреби заштите и унапређивања животне средине и природним потенцијалима подручја
- побољшање инспекцијског надзора из домена заштите животне средине

Политике

- обезбеђивање стриктне примене законских прописа и планских аката из области заштите животне средине.
- развој подручја у свим секторима у складу са основним принципима одрживог развоја
- доследно спровођење принципа "загађивач плаћа"
- подстицање заједнице у иницирању и реализацији програма заштите животне средине

3.9.2. Заштита културних добара

Приоритетна планска решења до 2015. године су:

- формирање **базе података** за сва културна добра на подручју Плана (без ажурирања релевантних података о културном наслеђу планског подручја, не може се радити ни један пројекат за који би се потраживала државна или међународна финансијска средства);
- **израда планске и програмске документације** групације предеоних целина и добара од изузетног и великог значаја које треба уредити, презентовати и заштитити од непланске изградње:
- групација културног споменичког **наслеђа долине Ибра** (манастири и градови из времена средњовековне Српске државе, од Краљева до Новог Пазара)
- група **манастира Моравског подручја** (Подручје средњег Поморавља, од села Гложане (општина Свилајнац) узводно може да се назове Моравском Светом гором. На десној обали Велике Мораве налазе се манастири: Томић, Добреш, Девесиње, Радешин, Ивковић, Златенец и Миљков манастир (раније Буковица)
- групација **културног споменичког наслеђа формирања модерне српске државе** (од оријента ка западу).
- група **споменичког наслеђа и обележја другог светског рата** (места страдања становништва у другом светском рату)
- формирање **Мреже центара народног градитељства Србије**
- израда **студија предеоних целина и групације евидентираних добара** која треба да добију приоритет у стицању статуса НКД.

За имплементацију концепције и планских решења у области заштите културних добара, неопходне су одговарајуће мере и инструменти, и то: планско-програмске, организационе, економско-финансијске и нормативно-правне. Имплементација планских решења биће додатно дефинисана израдом Програма имплементације регионалног просторног плана Шумадијског, Поморавског, Рашког и Ресавског управног округа.

Кључни актери (учесници) заштите културних добара јесу: Министарство културе, Републички завод за заштиту споменика културе, Завод за заштиту споменика културе из Крагујевца и Краљева, општине и градови (24 јединице локалне самоуправе), институције културе, медији, приватни сектор, невладине организације, туристичка организације општина, градова, управних округа/области, Региона и Републике, и становништво планског подручја.

На подручју обухвата плана у циљу заштите градитељског наслеђа, а на основу достављених података Републичког завода за заштиту споменика културе, утврђен је попис непокретног културног добра од изузетног значаја и непокретног културног добра од великог значаја. Такође у оквиру документационе основе је дат исцрпни списак свих непокретних културних добара и добара која уживају претходну заштиту, по општинама.

3.9.3. Заштита природних добара

Приоритетна планска решења до 2015. године су:

- доношење **Уредбе о заштити ПП Кучај – Бељаница** (део припада Поморавском округу), ПИО Рас – Сопоћани (Рашки округ) и Мојсињске планине и Сталаћка клисура, као и Хидроакумулација Ћелије (Расински округ), али и СРП Брзанско Моравиште (Шумадијски округ). На основу комплексних друштвено-политичких околности, као посебно деликатан процес се издваја и заштита будућег природног добра Мокра гора – Проклетије.
- доношење **акта о заштити већег броја споменика природе** геоморфолошког, хидролошког и ботаничког карактера, као и идентификовање објеката геонаслеђа као потенцијалних простора за заштиту.
- наставак експертских **истраживачких активности и вредновања** и других објеката и предела који су представници уникатних вредности биотичког карактера и геонаслеђа.
- наставак **активности** из надлежности Завода за заштиту природе Србије на пословима мониторинга и ревизије стања заштићених природних добара, али и њихове категоризације/рекатегоризације и где год је то могуће усаглашавања категоризације са међународним IUCN категоријама.

Мере и инструменти:

Мере и инструменти за спровођење планова имплементације из области заштите природе односе се и на обезбеђење средстава из буџета Републике Србије преко министарства надлежних за питања животне средине, пољопривреде и шумарства, енергетике, туризма и културе, средстава Фонда за заштиту животне средине, Јавних предузећа НП Копаоник и Србијашуме, других управљача заштићених природних добара и јавних прихода органа општинских управа, али и средстава НВО из ове области. Истовремено, како је одређен број активности на унапређењу заштите природе овог простора усмерен и ка интензивирању међународно усаглашених активности на заштити, за очекивати је и одговарајућу финансијску, експертску и логистичку подршку и из међународних фондова.

Учесници у имплементацији:

Учесници у имплементацији концепција заштите природе представљених РПП-ом су: Министарство животне средине и просторног планирања, Завод за заштиту природе Србије, као и сви управљачи заштићених природних добара (нпр. ЈП НП Копаоник, ЈП Србијашуме, територијално надлежне општинске управе, НВО, физичка лица и др.).

3.9.4. Природни ризици и хазарди

Приоритетна планска решења до 2015. године су:

- **Катастар угрожености територије природним хазардима:** да би се могла извршити правилна процена степена повредивости простора, односно ограничења за његово коришћење, потребно је приступити изради катастра угрожености простора од природних непогода у функцији просторног планирања. На бази сазнања и истраживања направила би се листа тачака (зона) могућих ризика,

вероватноће појављивања, обима последица и на основу тога дефинисање планова заштите и приоритета заштите у планирању простора.

- **Административно и институционално јачање капацитета:** техничко и стручно јачање локалних капацитета ради превентивне заштите од природних непогода

Учесници у имплементацији:

Учесници у имплементацији су: Републички фонд за ЗЖС, Републичка агенција за просторно планирање, локална самоуправа, научне институције

3.10. Регионалне везе и трансгранична сарадња

Приоритетна планска решења до 2015. године су:

- реализација усвојених пројеката у оквиру програма транснационалне и прекограничне сарадње која је финансирана европским фондовима, као и реализација осталих програма и пројеката интеррегионалне и интрарегионалне сарадње према предвиђеним роковима,
- дефинисање надлежности, спровођење иницијатива и информисање становништва о свим аспектима међуфункцијских просторних веза у циљу заједничког одрживог развоја простора у складу са европским принципима и стандардима (укључивање у национални систем мониторинга просторног развоја на регионалном нивоу, у складу са међународним стандардима - европска мрежа за посматрање просторног развоја ESPON и национална инфраструктура геопросторних података - НИГП према државној стратегији, а и у складу са европском директивом INSPIRE - Infrastructure for Spatial Information in the European Community),
- активности грађана планског подручја у циљу дефинисања области свих видова просторне сарадње за период после 2013. (2015) године.

Мере и инструменти за спровођење

Основне организационе мере приликом имплементације Плана своде се на:

- активности на реализацији усвојених програма везаних за планско подручје, за и транснационалну и ужим делом (Рашки округ) за прекограничну сарадњу, односно дефинисање нових програма сарадње,
- дефинисање институционалних надлежности и формирање одговарајућих служби на регионалном и локалном нивоу кад је у питању сарадња у области развоја интеррегионалних функцијских веза и међуодноса са окружењем,
- активности у функцији заштите природних добара и укључивању појединачних природних локалитета и добара културе у међународни систем заштите,
- информисање и едукацију свих учесника и становника планског подручја о значају просторних интеграција и могућностима за дефинисање пројеката прекограничне сарадње у складу са IPA програмом и еврорегионалном сарадњом (Србија и Црна Гора),
- спровођење свих активности на развоју информационо-комуникационих технологија.

Нормативне мере обухватају поштовање важећих закона, стратегија и планских докумената (на националном, регионалном и локалном нивоу), као и усклађивање националног законодавства и прописа са законодавством ЕУ (АС), европским прописима, нормативима и стандардима.

Учесници у имплементацији:

- Влада РС (Министарство животне средине, рударства и просторног планирања, Министарство финансија, Министарство за државну управу и локалну

самоуправу, Министарство економије и регионалног развоја и др. надлежна министарства),

- Републичка агенција за просторно планирање,
- Регионална агенција за развој Шумадије и Поморавља, Регионална агенција за просторни и економски развој Рашког и Моравичког округа, Регионални центар за развој малих и средњих предузећа Крушевац, Регионална агенција за економски развој Санцака,
- канцеларије за прекограничну и еврорегионалну сарадњу,
- надлежне институције РС, (ЈП Путеви Србије; Републичка Дирекција за путеве; Железнице Србије, ЈП Србијашуме, Завод за заштиту природе Србије, итд), као и институције на регионалном и локалном нивоу (нпр. стараоци над заштићеним природним добрима),
- локална самоуправа – партнери у пројектима,
- приватно предузетништво, дијаспора, невладине организације,
- спољне асоцијације и институције.

4. Институционално-организациона, информатичка и програмска подршка спровођењу Плана

Специфичности развојних проблема и положај планског подручја према суседним регионима и областима у Републици Србији и другим државама, утицаће на правац и садржај институционално-организационог прилагођавања и доношење регионалних стратегија (на нивоу области и региона).

Приоритет имају (у складу са Законом о регионалном развоју):

- Институционална и организациона прилагођавања за потребе развоја;
- Регионална развојна стратегија;
- Програм финансирања регионалног развоја.

У погледу нових институционалних и организационих аранжмана могући су следећи модалитети интегралног управљања развојем и заштитом средине:

- Обласне асоцијације кластера;
- Интеррегионале форме повезивања општина/градова;
- Регионална/обласне корпорације/агенције за одрживи развој, уређење простора и заштиту животне средине, као развојне институције/организације са појединим овлашћењима која су пренета од републичких и локалних органа власти;
- Регионално јавно предузеће за развој, уређење и заштиту средине читавог регионалног подручја (такође са ширим овлашћењима, као претходно);
- Регионална "испостава" одговарајуће републичке агенције/организације (за регионални развој, реструктурирање, развој малих и средњих предузећа и предузетништва, социоекономски развој, научна истраживања, информатичку и другу сазнајну подршку итд.).

Без обзира на организациони модел, битно је да се постигне институционална и акцијска равнотежа између неопходне самосталности регионалне организација, с једне стране, и потребе да се обезбеди локални-регионални утицај и ефикасност акције с друге. Осим тога, потребно је успоставити одређену меру партнерства између јавног, приватног и тзв. „трећег сектора“.

Без обзира на конкретан институционални и организациони аранжман, регионално тело имало би у свом саставу одговарајућу експертску службу за планску евалуацију и мониторинг планских одлука. Служба би имала задатак да пружи/обезбеди трајну информатичку подршку припремању, доношењу и спровођењу стратешких планских одлука (укључујући и мониторинг имплементације одлука и једноставније облике планске, програмске и пројектне евалуације).

Како би перспективно Република Србија, односно планско подручје могли користити средства из предприступних фондова ЕУ, на националном нивоу треба изградити и донети одговарајући национални развојни стратешки оквир, за планско подручје одговарајући регионални документ и формирати регионалне институције.

У циљу успешне **подршке примени Просторног плана**, Скупштине (или председници) општина/градова, у сарадњи са Националном агенцијом за регионални развој, треба да се сагласе да се послови праћења остваривања Просторног плана у другим плановима, програмима и пројектима и њиховој реализацији заједнички повере. У том смислу најзначајније је јачање сарадње на плану имплементације приоритетних капиталних инвестиција од заједничког интереса за Републику Србију, једну или више општина/градова. За обављање поверених и осталих послова неопходну стручно планерску помоћ пружиће Национална агенција за регионални развој, регионални

развојни савет, Републичка агенција за просторно планирање и обрађивач Регионалног просторног плана, као и друге стручне институције.

На основу Просторног плана, Републичка агенција за просторно планирање ће формирати базу података о простору и Просторном плану, у функцији: коришћења, праћења и оцене спровођења, допуне и иновирања планских концепција и решења. На тај начин створиће се предуслови за формирање ГИС-а планског подручја: у првој фази, ће се извршити анализа доступних података из Регионалног просторног плана и података којима располажу општине/градови и др. (утврдиће се степен валидности и ажурности података); и у другој фази, формирати јединствена просторна база података конверзијом дигиталних података у јединствени систем података о простору.

Приоритетне активности на организацији система централне базе података и информатичке подршке су: активности везане за обраду података и информатички део (набавка софтвера, набавка релационе базе података, набавка хардвера, анализа и конверзија података из Регионалног просторног плана и др.) и активности везане за оспособљавање стручног кадра у општинама/градовима.

Извори финансирања за средства намењена реализацији пројекта (набавка софтвера и хардвера, обука кадра и имплементација целог система) су Министарство животне средине, рударства и просторног планирања Републике Србије, домаћи и страни фондови за подстицање развоја локалне самоуправе, општински и градски буџети и др., што ће се ближе утврдити **Програмом имплементације Просторног плана**.

Програм имплементације Просторног плана ће донети Влада Републике Србије, за раздобље од пет година, у року од једне године од дана ступања на снагу Просторног плана, којим се:

- разрађују и ближе утврђују приоритетни пројекти за остваривање планског документа, динамика уређења заштићених и других приоритетних просторних целина, мере и инструменти за имплементацију планског документа;
- утврђују износи и извори средстава, рокови, обавезе и одговорности за извршење Програма имплементације Регионалног просторног плана; и
- прописују кључни показатељи и критеријуми за праћење промена стања у простору и животној средини и за процену остваривања циљева, планских решења и пропозиција Регионалног просторног плана.